

СЕКЦІЯ 1. ТЕОРІЯ, МЕТОДИ ТА ТЕХНОЛОГІЇ СОЦІАЛЬНОЇ РОБОТИ З ОКРЕМИМИ ГРУПАМИ КЛІЄНТІВ

Бацман Ольга Сергіївна
зав. кафедри соціальної роботи,
Полтавський інститут економіки і права

МІЖНАРОДНИЙ ДОСВІД ОРГАНІЗАЦІЇ СОЦІАЛЬНОЇ РОБОТИ З БАГАТОДІТНИМИ СІМ'ЯМИ

Як у закордонній, так і у вітчизняній літературі питання про диференційований підхід до соціальної підтримки сімей (або про соціальну роботу з сім'ями, про соціальний захист сімей тощо) обговорюється досить широко. Однак найчастіше це питання ставиться (особливо у вітчизняній літературі) в неадекватній, на наш погляд, формі надання допомоги окремим членам сім'ї, насамперед дітям. Так, Джилл Г.Барнз, говорячи про конкретні типи сімей, з якими доводиться мати справу соціальним працівникам, згадує такі сім'ї, сім'ї, що розлучаються, сім'ї з одним з батьків, сім'ї з вітчимою або мачухою, сім'ї з прийомними батьками, сім'ї, що мають дітей-інвалідів, сім'ї, в яких хтось із їх членів знаходиться в ув'язненні або в психіатричній лікарні, сім'ї, що мають маленьких дітей, сім'ї, в яких має місце насильство по відношенню до дітей або іншим членам, сім'ї з дітьми-підлітками, що мають схильність до самогубства і т.д. Автори англійської довідника з організації терапевтичної роботи з сімейними групами поряд із зазначеними вище згадують також ще ряд інших типів сімей, що мають проблеми як нормативного, так і ненормативного характеру (сім'ї з гіперактивними дітьми, сім'ї з проблемними шлюбними відносинами, сім'ї алкоголіків, безробітних і т.д.), а також мультіпроблемні сім'ї (сім'ї з поєднанням двох або більше проблем) [1, 11-15]. В американському огляді робіт з проблем соціальної підтримки сімей у ситуаціях стресу виділяються такі типи сімей, як молоді сім'ї, в тому числі сім'ї напередодні та відразу після народження першої дитини, двохкар'єрні сім'ї, бідні сім'ї, сім'ї, в яких померла маленька дитина, і т.д. і т.п. [2, 4]. У вітчизняній літературі також розглядаються питання соціальної роботи з сім'ями різних типів, у тому числі багатодітними, неповними, що мають девіантних дітей і т.д.

У багатьох країнах Європи, в тому числі і у Німеччині, в структуру соціальної роботи введені організатори вільного часу. Ці спеціалісти іменуються аніматорами. Термін цікавий тим, що він відбиває специфіку роботи такого керівника (фр. "animateur" значить надихнути, спонукати до якоїсь діяльності). Аніматор намагається створити умови для цікавої діяльності, спонукає людину нею займатися. Він сприймається як член групи, який бере участь у її житті, а не знаходиться поза або поруч із нею, відповідальний за соціальне і культурне вдосконалення групи. Діяльність аніматора може бути різнобічною або мати визначену спеціальну спрямованість. Сучасний організатор вільного часу намагається завжди бути з клієнтами, добре їх знати і жити їхніми інтересами. Часто, сам будучи особистістю, він створює і для інших умови стати такими. Особливо це важливо для дітей. Дитина уважно спостерігає за організатором і намагається наслідувати його. Будь-яка діяльність, що організовується, не є самоціллю. Це лише засоби для створення середовища, у якому кожна людина могла б успішно розвиватися. У такому випадку центр до організації вільного часу сам по собі як заклад перетворюється в життєвий і привабливий осередок. Правильно організоване соціальне середовище дуже впливає на підвищення загального рівня розвитку особистості. Аніматор створює сприятливі умови для її вдосконалення і більш легкої інтеграції в суспільстві.

Все більше уваги в Німеччині приділяється соціально-педагогічній діяльності в мікрорайоні, яка включає цілий комплекс соціально-педагогічних закладів. При цьому специфіка мікрорайону істотно визначає основний напрямок соціально-педагогічних зусиль (так, наприклад, у робочих кварталах акцент робиться на превентивну й освітню діяльність та консультаційно-терапевтичну в районах новобудов і т.д.). Старі квартали, де нерідко відсутні необхідні умови для нормального розвитку дітей і молоді, є потенційним осередком девіантної поведінки. Соціальний педагог робить ставку на роботу не з одиничним випадком, тобто клієнтом, що потребує його консультації, поради або допомоги, а цілими групами молоді, звичайно гомогенними з погляду соціально-економічних характеристик, яким потрібна дієва, радикальна допомога. Така допомога неминуче передбачає, окрім належної професійної підготовки соціального педагога і певні права, реальні можливості і, насамперед, власну чітку соціальну позицію. Аналіз

соціальних причин безпритульності і педагогічної занедбаності є необхідною передумовою в цій роботі.

Як бачимо із наведеного вище аналізу зарубіжного досвіду соціальна і соціально-педагогічна робота представляє собою особистісну службу допомоги людям і направлена на вирішення всієї сукупності проблем в контексті «особистості і навколишнього середовища», де в епіцентрі завжди повинна стояти людина і зусилля соціальних працівників/педагогів повинні бути спрямовані на вирішення її проблем. Поряд із допомогою людині в періоди особистісного і соціального неблагополуччя соціально-педагогічна допомога передбачає захист її прав, інтересів, людської гідності і права на гідне життя.

Надаючи соціально-педагогічну допомогу клієнтам, соціальний педагог працює як в умовах інституційного середовища, так і в умовах відкритого сімейно-побутового мікро середовища та його оточення.

Соціальний працівник/педагог має справу як з окремою людиною, групою людей, так і з соціальним оточенням, в якому вони проживають. У процесі соціальної допомоги він повинен сприяти обом сторонам, які вступили у взаємодію – як клієнту так і установі.

Новими сферами соціальної роботи стала соціальна робота за місцем проживання, в тому числі і в сільській місцевості, на підприємствах, в геріатричних центрах, з біженцями, переселенцями, іноземними громадянами, на вулицях, в групах самопомоги та ін.

Наприкінці XX на початку XXI сторіччя швидкими темпами відбувається процес скорочення населення в країнах Європейського Союзу. Показник сумарної народжуваності на рівні 1,1—1,2 дитини на одну жінку спостерігається у Чехії, Іспанії, Словенії, у Німеччині — 1,3, у Канаді — 1,4. Ці країни удаються до практики стимулювання народжуваності у тих родинах, які вже мають дітей та бажають збільшити їх чисельність.

Занепокоєність демографічними тенденціями стала дедалі більше виявлятися в 30-40-х роках, тоді як у Франції з історичних умов його розвитку різке зниження народжуваності почався ще перші десятиліття XIX століття. Реакцією для цієї процеси спалахнула через спробу проведення демографічної політики у державному масштабі. У 1946 року мови у Франції було запроваджено практику широка система грошових виплат сім'ям, спрямовану на заохочення народжень першої, другої і особливо третьої дитини.

Таким чином, європейські країни намагаються зберегти рівень відтворення населення за рахунок популяризації багатодітності. У Німеччині допомога багатодітним сім'ям здійснюється у формі окремої податкової знижки таким чином, що під час розрахунку прибуткового податку на дохід особи із оподаткованої суми не утримується певна сума допомоги на дітей. У Франції законодавство передбачає допомогу батькам на виховання дитини, допомогу на шкільні потреби, допомогу для забезпечення догляду за дитиною до 6 років вдома найнятою особою. При народженні третьої дитини мати чи батько отримують право на річну відпустку з щомісячною оплатою 750 євро.

Уряд Великобританії надає вагому підтримку молоді. На допомогу сім'ям встановлено податкові знижки на дітей, грошові дотації, пільгове розподіл житла сім'ям з дітьми. Беруться щотижневі посібники на дітей до 16 років (до 19 років тим, хто навчається).

В Австрії щодо розміру допомоги і пільг на чільне місце ставиться число дітей у сім'ї, а чи не доходи сім'ї. Допомога сім'ям видається з представників громадських фондів. Компенсаційний фонд сім'ї, якому передані всі повноваження у видачі сімейних посібників, фінансується із засобів, які від підприємців. Інші джерела – уряд і органи виконавчої влади провінцій, які виділяють кошти з податковим надходжень. Провінції роблять в компенсаційний фонд сім'ї пропорційно кількості жителів. Фонд підпорядковано Міністерства сім'ї, молоді та захисту споживача. Виплати на дітей видаються, якщо вони до 27 років.

В Італії однієї з цілей є поліпшення стану жінок Сінгапуру й турбота про родину. Виплати сім'ям виплачуються залежно від доходу. Учня, дітям виплачується посібники до 25 років. У цій країні послідовно розширюються соціальних пільг сім'ям з дітьми. Зростанню населення останні роки країна зобов'язана щедрою сімейної політиці; сімейні посібники виплачуються всім, включно з іммігрантами. Відповідно до Планом страхування материнства і батьківства батьки, як і матері, можуть щороку одержувати 60 днів оплачуваної післяродової відпустки для догляду за хворою і десяти днів, у зв'язки й з народженням дітей. Облік інтересів батьків базується у Швеції на кооперації профспілок з підприємцями, й урядом; більшість профспілок має спеціальні відділи, які захищають інтереси сім'я. Подібних умов проведення скоординованої політики немає лише у іншій країні Заходу.

В Бельгії держава здійснює широке коло заходів у рамках сімейної політики: виплата посібників, зниження податків, субсидії на житлі і навчання дітей тощо. Виплати збільшуються залежно від його віку дитини – в 14 років він у утричі більше, ніж дитини чотирьох років. Коли дитина навчається, то посібник виплачується до 25 років.

Уряд Греції, де падає народжуваність, заохочує підвищення розміру сім'я: посібники на четвертого і п'ятого дитини на 12-18 разів більше, ніж першого [3]

Відповідно до Кодексу про шлюб і сім'ю Республіки Білорусь від 9 липня 1999 р. № 278-3 багатодітною є сім'я, у якій на утриманні і вихованні перебувають троє та більше дітей. Статус багатодітної сім'ї у Республіці Білорусь як і в Україні не регулюється єдиним законодавчим актом і у багатьох випадках зв'язаний з державною підтримкою молодих та малозабезпечених сімей.

Отже, міжнародний досвід соціальної підтримки багатодітних родин, можна відмітити, що європейські країни намагаються зберегти рівень відтворення населення за рахунок популяризації багатодітності. Становище багатодітної сім'ї ж в Україні є неоднозначним і з позиції держави, і з позиції громади. Упровадження економічних заходів підтримки багатодітності є одним завданням. Другим по значенню завданням є зміна негативного іміджу багатодітної сім'ї, відмова від сприйняття в українському суспільстві багатодітності як «негараздів», «малозабезпеченості».

Список використаних джерел

1. Тюття Л.Т., Іванова І.Б. Соціальна робота: теорія і практика. Навч.посіб. / Л.Т. Тюття, І.Б. Іванова. – К.: Знання, 2010 – 574 с.
2. Трубавіна І.М. Родиноцентричний підхід до соціально-педагогічної діяльності з сім'єю // І.М. Трубавіна // Науково-методичний журнал «Соціальна робота в Україні: теорія і практика». – 2012. - №3. – С.11-19.
3. Оцінка потреб дитини та її сім'ї / За заг. ред. І.Д. Звереві. [І.Д.Зверева, З.П.Кияниця, В.О.Кузьмінський, Ж.В.Петрочко, І Саммон]. – К.: Держсоцслужба, 2014. – 144 с.

Бойко Марія
שיקום מחלקה אחרית,
ישראל ציונה נס
Израїль, Рамле

СОЦІАЛЬНА РОБОТА В ІЗРАЇЛІ

Регулювання соціальної політики в Ізраїлі здійснюють такі державні установи, як: Міністерство соціального забезпечення (Відомство національного страхування), Міністерство абсорбції, Міністерство освіти і культури, Міністерство охорони здоров'я (Фонд страхування на випадок хвороби для працюючих), Школа соціальних працівників тощо.

Основною ціллю роботи Міністерства соціального забезпечення Ізраїлю є захист, реабілітація та надання допомоги будь-якій особі, сім'ї чи общині у кризовій ситуації у зв'язку з тимчасовою чи постійною інвалідністю, бідністю, соціальними відхиленнями, безробіттям, дискримінацією чи експлуатацією.

Аналізуючи діяльність Міністерства соціального забезпечення слід виокремити такі спеціалізовані відділи:

- відділ по роботі з розумово відсталими людьми;
- відділ розвитку соціального стану;
- департамент соціальних та реабілітаційних послуг;
- відділ з обслуговування важкої молоді;
- відділ персональних і соціальних послуг;
- відділ планування та підготовки науково-дослідних процесів;
- департамент соціальних функцій.

Необхідно зазначити, що особливістю соціальної роботи в Ізраїлі є надання комплексу допомог репатріантам. Для забезпечення повноцінної адаптації репатріантів в країні було створене Міністерство абсорбції в 1948 році з метою надання допомоги іммігрантам та ізраїльським громадянам, які проживали за кордоном певний період часу. Виплата соціальних допомог таким громадянам відбувається частково з Відомства національного страхування та з бюджетних урядових асигнувань. Репатріанти, які прибули в Ізраїль на певний період часу звільнюються від сплати страхових внесків, отримують допомоги, серед яких є допомоги та пільги ліквідаторам аварії на ЧАЕС. Необхідно зазначити, що соціальна

робота як професія активно розвивалася і вдосконалювалася відповідно до процесів абсорбції та репатріації.

Соціальна політика у соціальній сфері в країні реалізується за допомогою системи соціального забезпечення, яка виконує три основних завдання: забезпечення мінімального прожиткового мінімуму малозабезпечених громадян, підтримка рівня життя працівника та його сім'ї в екстра ординарних ситуаціях, зміна розподілу доходів у напрямку великої рівності. Ми поділяємо наукову позицію С. Кубицького, що система соціального забезпечення в Ізраїлі схожа з системами в інших промислово розвинутих країнах, що дотримуються політики загального добробуту, і побудована за трьома типами програм: соціальне страхування, соціальна допомога та бюджетні урядові асигнування.

Найбільш розвиненим є соціальне страхування, яке здійснюється Відомством національного страхування (БітуахЛеумі) і виконує такі основні завдання, як:

- матеріальне забезпечення громадян Ізраїлю, які тимчасово чи постійно не мають засобів для існування;
- консультативна і матеріальна допомога людям, які потребують відновлення здоров'я;
- виплата різноманітних допомог.

Соціальна робота як вид діяльності, почала здійснюватись зразу після проголошення держави Ізраїль в 1948р. Так, з цього року в Ізраїлі діє Міністерство соціального забезпечення яке утворили з Єврейського національно комітету. У 1934 році у рамках програми міністерства розпочала роботу Школа для навчання соціальних працівників.

Розвиток соціальної роботи в Ізраїлі (1948-1957 р.) тісно пов'язаний із процесом абсорбції, який відбувався у зв'язку із проживанням значної кількості єврейських громадян за межами своєї держави.

Становлення системи соціальної політики та соціального забезпечення в Ізраїлі тривав з 1951 по 1972 рр. Для створення держави загального соціального благополуччя уряд створив міцну систему освіти, основу якої складав Закон про обов'язкову державну освіту 1951 р., який гарантував:

- 9 років безкоштовного навчання для дітей 5-14 років;
- додаткове безкоштовне перебування дитини в дитячому садочку 3-4 років із малозабезпечених сімей;

- задоволення потреб дітей із різним рівнем здібностей в рамках обов'язкової дев'ятирічної освіти;
- введення продовженого навчального дня та індивідуальної допомоги для невстигаючих учнів, безкоштовні сніданки та лікарське спостереження дітей з бідних родин;
- введення системи знижок в оплаті за навчання соціально незахищених учнів старших класів;
- створення підготовчих курсів для дітей вихідців з східних країн для зрівняння шансів вступу у вищий навчальний заклад.

У 1972 р. соціальні міністерства почали здійснювати підтримку малозабезпечених родин, які мають дітей, зокрема таким сім'ям надавалися різні види допомог (допомога в оплаті медичної страховки, квартири, тощо).

Основною ціллю роботи Міністерства соціального забезпечення Ізраїлю є захист, реабілітація та надання допомоги будь-якій особі, сім'ї чи общині у кризовій ситуації у зв'язку з тимчасовою чи постійною інвалідністю, бідністю, соціальними відхиленнями, безробіттям, дискримінацією чи експлуатацією, яка реалізується за допомогою системи соціального забезпечення, яка виконує три основних завдання: забезпечення мінімального прожиткового мінімуму малозабезпечених громадян, підтримка рівня життя працівника та його сім'ї в екстраординарних ситуаціях, зміна розподілу доходів у напрямку великої рівності.

Отже, з'ясовано головні етапи розвитку соціальної роботи в Ізраїлі та розкрито систему соціальної політики як держави соціального добробуту, а також охарактеризовано основні засади здійснення соціального забезпечення та соціального страхування.

Вінтоняк Галина Миколаївна
начальник Диканського відділення управління
виконавчої дирекції Фонду соціального страхування України
у Полтавській області
Глоба Сергій Миколайович
старший викладач кафедри соціальної роботи,
Полтавський інститут економіки і права

ОСОБЛИВОСТІ СОЦІАЛЬНОЇ РОБОТИ ЩОДО МОТИВАЦІЇ ЛЮДЕЙ З ІНВАЛІДНІСТЮ ДО ПРАЦЕВЛАШТУВАННЯ ТА ПІДВИЩЕННЯ ЇХНЬОЇ СОЦІАЛЬНОЇ КОМПЕТЕНТНОСТІ НА РИНКУ ПРАЦІ

Постановка проблеми. У певної частини людей з інвалідністю спостерігається недостатня мотивація до праці та низький рівень компетентності на ринку праці – і саме це є однією з головних перешкод до забезпечення їхньої трудової зайнятості. Причому в даному випадку більш коректно говорити не про низьку, а саме про недостатню мотивацію, адже цим людям, порівняно з іншими необхідно долати більше перешкод, докладати більше зусиль для того, щоб працевлаштуватися й працювати. Отже, і мотивація до праці в них має бути вищою, ніж у інших.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Дослідженням проблем людей з інвалідністю, й зокрема їхньої зайнятості та працевлаштування, займалися та займаються такі вчені, як: В. Бондар, Л. Борщевська,

Л. Даниленко, О. Дікова-Фаворська, А. Зіброва, І. Іванова, Д. Кугельмас,

А. Колупаєва, Н. Коляденко, Ю. Конаржевський, І. Обуховська, І. Родименко, М. Сварник, Н.Софій, П.Трохоніс, О. Ярская-Смирнова. Заслужують уваги наукові доробки щодо мотивації праці таких провідних вчених, як: Ф. Герцберг, Е. Лоулер, А. Маслоу, Л. Портер, Тейлор та інші. Серед вітчизняних науковців питаннями мотивації, формування ринку праці та зайнятості населення займалися В. М. Акимов, О. А. Бугуцький, А. Ф. Бурик, М. Х. Вдовиченко, О. Д. Гудзинський, Б. А. Деготь, В. С. Дієсперов, М. Й. Малік, В. К. Терещенко та інші. Але проблема соціальної роботи щодо мотивації людей з

інвалідністю до працевлаштування, на наш погляд, науковцями висвітлена недостатньо.

Мета статті полягає в дослідженні особливостей соціальної роботи щодо мотивації людей з інвалідністю до працевлаштування.

Виклад основного матеріалу дослідження. Підвищення рівня мотивації до праці є одним з головних завдань у системі заходів соціальної роботи, спрямованих на забезпечення трудової зайнятості людей з інвалідністю. Всі інші заходи центрів зайнятості – підбір вакансій, профорієнтація, професійне навчання, різноманітні семінари тощо – будуть малоефективними, якщо у людини з інвалідністю не буде стійкого бажання працювати.

Мотивуванням клієнта до праці, у тій або іншій формі, мають займатися всі спеціалісти центру зайнятості. Окрім цього, в багатьох випадках потрібні спеціальні заходи із посилення мотивації до праці: мотиваційна бесіда, спрямування на відповідний семінар. Це є особливо важливим, якщо клієнт не має достатньої мотивації до праці, про що може свідчити таке:

- клієнт тривалий період не працював;
- клієнт має нереалістичні, неадекватні очікування щодо майбутньої роботи (професії, зарплати, місця роботи, посади і т. ін.);
- клієнт скептично ставиться до можливостей й змісту послуг центру зайнятості, нарікає на цілковиту відсутність достойних вакансій тощо;
- клієнт вважає, що державні структури взагалі не в змозі допомогти йому знайти роботу;
- клієнт прямо заявляє, що не бажає працювати.

У певної частини осіб з інвалідністю нерідко спостерігається недостатній рівень мотивації до праці – і саме це є однією з головних перешкод до забезпечення їхньої трудової реабілітації та зайнятості. Причому в даному випадку більш коректно говорити не про низьку, а саме про недостатньо високу мотивацію, адже цим людям, порівняно з іншими необхідно подолати більше перешкод, докласти більше зусиль для того, щоб працевлаштуватися й працювати. Отже, і мотивація до праці в них має бути вищою, ніж у інших. Нами наведений орієнтовний перелік взаємопов'язаних мотивів (сміслів) трудової зайнятості, що можуть бути важливими для людини з інвалідністю:

1. Покращення матеріального стану.

2. Можливість спілкування з колегами по роботі, відчуття належності до трудового колективу.
3. Можливість самореалізації, отримання задоволення від праці.
4. Відчуття своєї корисності іншим людям.
5. Зміна соціального статусу людини з інвалідністю – отримання підстав для соціального визнання, самоповаги.
6. Можливість кар'єрного зростання.
7. Можливість встановлення близьких відносин, створення сім'ї.
8. Можливість урізноманітнити життя, зробити його змістовним, наповненим, тощо [1].

Для переважної більшості людей початок трудової діяльності відразу після періоду навчання є природним процесом, що зумовлюється традицією, способом життя, культурними й соціальними нормами, і люди часто навіть не замислюються над тим, чому вони починають працювати. Тобто їхня мотивація до праці хоча і не усвідомлюється повністю, проте виявляється сформованою під впливом виховання, прикладу батьків, оточення тощо. Це торкається й частини осіб з інвалідністю, які працевлаштовуються самостійно, без звернення до центру зайнятості. Але у певної частини людей з інвалідністю цей природний процес спрямованості на трудову діяльність із різних причин виявляється перерваним вимушеним періодом безробіття або тим, що оточення і суспільство формують в них утриманську позицію. В цьому випадку потрібна кропітка робота із поновлення мотивації. Причому це майже неможливо зробити лише виховними методами, коли людину переконують, що вона має працювати, "тому що так треба", "тому що інші працюють" тощо. Ці методи є дієвими у дитячому віці, проте на дорослих людей вони скоріше за все належним чином не вплинуть, особливо якщо в цих осіб є досвід того, що можна жити й не працюючи.

Один з ефективних способів підвищення рівня мотивації до праці дорослої людини полягає у наданні клієнту допомоги з виявлення смислу своєї трудової діяльності. Це можна зробити у формі індивідуального завдання чи вправи на семінарі, обговорити під час бесіди із спеціалістом центру зайнятості, згадати при підборі вакансій тощо. Звісно, істотно відновити або створити повністю нову мотивацію під час відносно нетривалої консультації або семінару неможливо.

На нашу думку, в роботі з мотивування до праці осіб з інвалідністю необхідно запустити процеси активізації вже існуючої мотивації, що

знаходиться у людини в неактуальному, "сплячому" стані, направити хід її думок у потрібному напрямі, необхідно створити такі умови, щоб вона відшуквала їх самостійно, визначилась щодо їх значення для себе. Один з основних прийомів, що доповнює виявлення мотивів до зайнятості, є обговорення з людиною з інвалідністю відповідності її поточного професійного вибору життєвій перспективі. Якщо особа усвідомить, що її рішення щодо працевлаштування є однією із складових її "життєвого проекту", із більшою ймовірністю можна сподіватися на активність у пошуку роботи та вдале працевлаштування. Також, на нашу думку, необхідно зупинитись на випадку, коли мотивація до працевлаштування є надвисокою, тобто коли для людини влаштування на роботу стає "питанням життя чи смерті", це призводить до надмірного напруження й стресу, адже кожна невдача у пошуку роботи викличе в неї велике розчарування. В результаті така людина може взагалі зневіритись, відмовитися від намірів працевлаштуватися. Отже, такій категорії осіб необхідно приділяти підвищену увагу в психологічній підтримці пошуку роботи. Ще одним напрямом мотиваційної роботи може бути розгляд страхів осіб з інвалідністю. Такі особи можуть не працювати та не виявляти активності у пошуку роботи через те, що їх лякають якісь аспекти майбутнього працевлаштування: неприйняття трудовим колективом, нездатність впоратися із виробничими завданнями, страх погіршення здоров'я, побоювання втратити пенсію (допомогу) тощо [1].

Не слід обмежувати сенс трудової діяльності лише отриманням заробітку. Заробіток звичайно є важливим, проте не єдиним мотивом до праці. У людей з інвалідністю грошова мотивація до праці може бути знижена, оскільки вони, з одного боку, мають інші джерела доходу (пенсію чи допомогу по інвалідності, підтримку рідних тощо). З іншого боку, розмір очікуваного заробітку людей з інвалідністю може бути відносно низьким через обмеження у здатності виконувати посадові обов'язки, що зумовлене станом здоров'я, через неможливість працювати повний робочий день, низьку кваліфікацію та невеликий досвід роботи тощо. Тобто часто очікуваний розмір заробітку, якщо розглядати його як головний мотив до праці, на думку людини не компенсує їй витрати часу та зусиль. Тому при роботі із людиною з інвалідністю обов'язково потрібно акцентувати увагу як на грошовій мотивації, так і на інших, крім заробітку, смислах праці.

Для розвитку соціальної компетентності на ринку праці людям з інвалідністю надається комплекс знань, вмінь та навичок, що визначають здатність результативно сприяти власному працевлаштуванню. Це стосується ефективного здійснення ними таких дій, як пошук вакансій, складання резюме, участь у співбесіді із роботодавцем (по телефону та особисто), презентація себе як ефективного працівника тощо.

Заходи з підвищення соціальної компетенції мають тим більше значення, чим більш вразливою на ринку праці є певна категорія незайнятого населення.

Сприяння підвищенню соціальної компетентності на ринку праці людей з інвалідністю має здійснюватися центром зайнятості у таких формах: інформування, індивідуальне консультування, спрямування на тематичні семінари, консультування юриста центру зайнятості тощо. Розглянемо деякі особливості стандартних заходів соціальної роботи центрів зайнятості з врахуванням специфіки їх проведення саме для людей з інвалідністю.

Семінари є більш економною альтернативою індивідуального консультування: вони дозволяють донести потрібну інформацію не до одного, а відразу до декількох клієнтів. Організація семінарів для людей з інвалідністю має свої особливості.

Люди із сенсорними порушеннями (незрячі, люди із проблемами у спілкуванні, з вадами слуху тощо) та розумово відсталі потребують індивідуального темпу комунікації та спеціальної організації спілкування (наявності спеціалістів жестової мови, супроводжуваних осіб тощо). При організації семінарів для людей з інвалідністю потрібно врахувати особливості їх функціонування (потреба у більшому часі на викладення інформації, пристосованість приміщень загального користування, можливість надання першої медичної допомоги тощо). Якщо людина з інвалідністю потребує супроводження, бажано залучити до семінару її родичів або супроводжувачу особу.

Людей із відносно легкими розладами функцій організму доцільно, за бажанням, включати до складу загальних семінарських груп за умови, що це не створить істотного психологічного дискомфорту для них та інших учасників.

Спеціальні заходи центру зайнятості щодо підвищення соціальної компетентності людини з інвалідністю полягають у тому, щоб максимально повно ознайомити клієнта із медичними, соціальними,

правовими особливостями його стану, що є істотними для працевлаштування. При реалізації цих спеціальних заходів слід враховувати низку обставин:

1. Основою всіх заходів, що їх можуть здійснювати державні органи з медичної, соціальної, трудової адаптації людей з інвалідністю є індивідуальна програма реабілітації. Якщо особа не має цієї програми, важливо спрямувати її до МСЕК для складання індивідуальної програми реабілітації.

2. Законодавство захищає трудові та соціальні права людини з інвалідністю, проте ці права не завжди забезпечуються роботодавцями або державними структурами. Тому важливо надати людині з інвалідністю максимально повну інформацію щодо її прав, для чого вона направляється на консультацію до юриста центру зайнятості та/або громадської організації, що опікується людьми з інвалідністю.

3. Державна система соціальної підтримки людей з інвалідністю включає багато компонентів, але люди не завжди мають щодо них всю необхідну інформацію. Тому центри зайнятості повинні забезпечити їх максимально повною інформацією про систему державної підтримки осіб з інвалідністю, функції та повноваження державних органів, їх контактні дані.

4. Багато функцій із соціальної підтримки людей з інвалідністю ефективно виконують громадські організації. Тому важливо, щоб клієнти з інвалідністю мали змогу отримати в центрі зайнятості повну інформацію про діючі в регіоні громадські організації, що опікуються людьми з інвалідністю, а в разі потреби спрямовуватися до них.

Залежно від потреби та можливостей, центри зайнятості мають здійснювати й інші заходи щодо посилення соціальної компетентності людей з інвалідністю на ринку праці. Всі ці заходи потрібно здійснювати комплексно.

Наприклад, до центру зайнятості звертається людина із суттєвими обмеженнями у пересуванні, яка використовує інвалідний візок. Майже обов'язковою умовою подальшого працевлаштування цієї людини є забезпечення їй можливості діставатися до місця майбутньої роботи, для чого потрібен власний автомобіль. Надання ґрунтовної консультації щодо отримання від держави на пільгових умовах автомобіля не входить до компетенції служби зайнятості, проте без нього всі інші заходи із сприяння працевлаштуванню (профорієнтація, підбір вакансій тощо)

можуть виявитися даремними. Тому спеціаліст центру зайнятості має роз'яснити клієнту у загальних рисах умови та можливість отримання такого автомобіля, надати інформацію про державні структури, до яких потрібно звернутися, та роз'яснити процедуру такого звернення.

Висновки. Таким чином, формування мотивації до праці у осіб з інвалідністю є досить складним процесом, кінцевою метою якого є ефективне працевлаштування людей з інвалідністю. Проблема з працевлаштуванням спричиняє соціальну напругу, бідність, незахищеність, матеріальну і моральну деградацію осіб з обмеженими фізичними можливостями та їх сімей. Тому необхідною умовою досягнення сприятливого духовного стану розвитку нації, високого рівня соціальної зрілості і моральності суспільства є працевлаштування та професійна реабілітація людей з інвалідністю. В центрах зайнятості приділяється певна увага питанню мотивації людей з інвалідністю до працевлаштування та підвищення їхньої особистої компетентності на ринку праці, але механізм соціальної роботи з вирішення цієї проблеми не завжди працює ефективно. Це зумовлює необхідність подальшого дослідження цих процесів та обґрунтування напрямів їх покращення.

Список використаних джерел

1. Особливості формування мотивації до праці в осіб з особливими потребами за сучасних умов соціально-економічного розвитку України. [Електронний ресурс]. – Режим доступу: file:///C:/Users/TEMP.U101124/Downloads/Vchnu_ekon_2016_1_9.pdf

Голованова Діана Вікторівна
старший викладач кафедри соціальної роботи
Полтавського інституту економіки і права

ФАКТОРИ ТА ПРИЧИНИ ДЕВІАНТНОЇ ПОВЕДІНКИ ПІДЛІТКІВ

Постановка проблеми. На сьогоднішній день в Україні проблема девіації підлітків набуває масштабного значення, у дітей через не доглянутість та байдужість з боку батьків, педагогів та суспільства в цілому: виникають відхилення у поведінці, що виливається в зростання

наркоманії, проституції, що впливає на злочинність в державі; також зростає кількість суїциду підлітків, а останнім часом стали реєструватися випадки спроб суїцидів та завершених випадків суїцидів серед дітей. Іде тенденція до збільшення числа дітей, які в ранньому віці почали вживати алкоголь, тютюн, наркотичні речовини, а з цього впливає низький рівень інтелекту, підвищення рівня захворюваності, що в цілому впливає на генофонд нашої держави.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Аналіз наукової літератури свідчить, що велику увагу проблемі девіантної поведінки серед підлітків приділяли такі науковці, як І.Єрмаков, О.Зюбіна, Л.Сохань, М.Рижков, Е.Павлютенков, В.Крижко, Т.Титаренко, М.Степаненко, О.Д'яченко, Б.Рей, Г.Халаш, Л. Дубровін, В. Казміренко, М. Костицький, С.Максименко, В. Медведєв, В. Синьов Н. Апетик та інші.

Серед українських дослідників проблему відхилень у поведінці неповнолітніх вивчали такі відомі вчені, як А. Антонова, І. Дьоміна, І.Зверєва, А. Капська, О. Киричук, І. Лисенко, Н. Максимова, А. Мудрик, В.Оржеховська, Т.Титаренко, В. Татенко, С. Тарарухін, С. Яковенко та ін.

Крім того, данепитаннявисвітленоу роботах такихпсихологів, як Л.Божович, І. Кона, А. Личко,Н. Максимова та ін.

Проблема

девіантноїповедінкидосліджуваласявченимиЗахідноїЄвропи та США. У науковихпрацяхА. Адлера, А. Бандури, Р. Бернса, К.Леонгарда,А. Маслоу, Д. Міллера, К. Роджерса, Ф. Франкліната ін. висвітлюєтьсядіагностична база вивченняпроблемидевіантноїповедінки та способівїїподолання.

Мета статті. Аналіз основних чинників, які впливають на формування і виникнення девіантної поведінки підлітків.

Виклад основного матеріалу. Кожне суспільство встановлює свої специфічні норми поведінки, які є загально прийнятими, однак цілком природно, що суспільство не може бути наповненим абсолютними одностайними, завжди є ті, які думають і діють інакше. Таку поведінку дуже часто вважають девіантною.

Девіантна поведінка (від лат. deviato - відхилення) – система дій і вчинків людей, соціальних груп, що суперечать соціальним нормам або визнаним у суспільстві шаблонам і стандартам поведінки.

Девіантна поведінка, що розуміється як порушення соціальних норм, придбала в останні роки масовий характер і поставила цю проблему в центр уваги соціологів, педагогів, соціальних працівників, соціальних психологів, медиків, працівників правоохоронних органів. Пояснити причини, умови і фактори, що детермінують це соціальне явище, стало насущною задачею. Її розгляд припускає пошук відповідей на ряд фундаментальних питань, серед яких питання про сутність категорії «норма» (соціальна норма) і про відхилення від неї. Соціальна норма – це необхідний і відносний елемент соціальної практики, що виконує роль інструмента соціального регулювання і контролю. «Соціальна норма, - відзначає Я.І. Гілінський, - визначає історично сформовану в конкретному суспільстві межу, міру, інтервал припустимого поведінки, діяльності людей, соціальних груп, соціальних організацій» [2].

Виникнення девіантної поведінки особистості відбувається під впливом багатьох несприятливих соціально-економічних, політичних чинників та визначається біологічними, індивідуально-психологічними, соціальними, педагогічними причинами.

Біологічними причинами девіантної поведінки дітей та учнівської молоді є органічне враження головного мозку внаслідок патології вагітності і пологів.

На виникнення відхилень у поведінці впливають *індивідуально-психологічні чинники*, пов'язані з наявністю певних характеристик індивіда, що ускладнюють процес його соціалізації:

- *специфічні риси в межах психічної норми*: несформованість емоційної сфери і навичок спілкування, пасивно-залежний тип комунікацій, порушення самоконтролю і самооцінки, розгальмованість, агресивність, тривожність, порушення гендерної ідентичності, гіперсексуальність, акцентуація характеру;

- *пограничні стани*: психогенні розлади (неврози, реактивні депресії, розлади адаптації, гострі і посттравматичні стресові розлади, деприваційні порушення), психосоматичні захворювання, психопатії, соціальна і педагогічна занедбаність;

- *психопатологічні стани*: розумова відсталість, шизофренія, ендогенні депресії.

Соціальні причини пов'язані з несприятливими особливостями взаємодії особистості зі своїм найближчим оточенням, з негативним впливом соціуму на розвиток особистості.

Педагогічні – виявляються в недоліках сімейного виховання та організації навчально-виховного процесу у закладах освіти [1].

Роль сім'ї у становленні особистості дитини, на думку Е. Еріксона, має особливе значення на первинному етапі соціалізації дитини. Так, на першій стадії (до 1 року) розвиток дитини відбувається в зв'язі з довірою «довіра-недовіра». На другій стадії (13 років) розвиток відбувається в зв'язі з автономією – сором і сумнів». Тут формується здатність самоконтролю рухів, встановлюється певне співвідношення між проявами пертості і добровільністю дій. Переживання сорому Е. Еріксон розглядає як лють, спрямовану на себе, коли дитині не дозволяється бути самостійною, коли батьки постійно аби виконують все за дитину, аби очікують, як вона буде робити те, що поки нездатна виконати самостійно. Як результат у дитини може сформуватися невпевненість у собі, недостатній рівень емоційно-вольової сфери [6].

Як зауважує І. С. Кон, девіантну поведінку особистості можна поділити на дві великі категорії, а саме: поведінка, що відхиляється від норм психічного здоров'я, коли йдеться про наявність психопатології; поведінка, що порушує соціальні та культурні і правові норми.

О. В. Змановська називає такі специфічні ознаки девіантної поведінки:

- багаторазові, тривалі порушення норм, прийнятих суспільством;
- різноманітні прояви соціальної дезадаптації, як і викликають негативну оцінку з боку інших людей;
- поведінка не ототожнюється з психічними захворюваннями чи патологічними станами, хоча може за певних умов набувати патологічних форм (алкоголізм, наркоманія тощо);
- результатом поведінки є заподіяння реальної шкоди самій особистості чи оточуючим [4].

Отже, девіантна поведінка є агресивною, при цьому агресія може бути спрямована як на інших людей, так і на самого себе.

Існує певний зв'язок між девіантною поведінкою і властивостями особистості. Серед останніх найбільш значимими є емоційно-вольові порушення (імпульсивність, дратівливість, конфліктність тощо), дефектність ціннісно-нормативної сфери (цілі і смисл життя), що, у свою чергу, ускладнює спілкування з оточуючими та призводить до виникнення емоційних зон із негативною забарвленістю (Максимова Н.Ю., Малкова Т.М. та інші).

Девіантна поведінка особистості часто пов'язана з її виховуваністю дитинства. Остання, на думку Н. Ю. Максимової може бути зумовлена:

1. неформованістю особистісних структур, низьким рівнем моральних уявлень і соціально-схвалюваних навичок поведінки (в даному випадку йдеться про педагогічну закладність);

2. особливостями в розвитку вищої нервової діяльності (акцентуації характеру, емоційної стійкості, імпульсивності тощо);

3. невмілими виховними впливами (йдеться про хибну абстрактну уважковість);

4. функціональними новоутвореннями особистості, зокрема, неадекватною самооцінкою і рівнем домагань, що ведуть до смислових бар'єрів по відношенню до вихователів, афекту неадекватності тощо, тобто до власної уважковості [8].

У зв'язку з цим дослідниця зазначає, що тривале незадоволення життєво важливих потреб особистості може призвести до активізації психологічних захистів, результатом чого є формування особистісних новоутворень, що викривлюють сприйняття довілля на користь уявлень, які задовольняють суб'єкта. Поведінка в цьому випадку стає сурогатом її соціальної діяльності, яка б дійсно призвела до задоволення життєво важливих потреб.

Отже, девіація як форма поведінки знаходиться в прямій залежності від комплексного особистісного утворення, що детермінує, направляє й забезпечує реалізацію девіантної поведінки [5].

До психологічних проявів девіантної поведінки особистості відносять:

- духовні проблеми, відсутність або втрату сенсу життя, переживання внутрішньої порожнечі, блокування самореалізації духовного потенціалу тощо;

- деформацію ціннісно-мотиваційної сфери, неформовані або редуковані моральні цінності (совість, відповідальність, чесність);

- емоційні проблеми: тривогу, депресію, переважання негативних емоцій, емоційне огрубіння, афективність тощо;

- проблеми саморегуляції: неадекватність самооцінки і рівня домагань, недостатній розвиток рефлексії, самоконтролю, низький рівень адаптивних можливостей;

- викривлення у когнітивній сфері: стереотипність, ригідність мислення, обмеженість або недостатній розвиток пізнавальної сфери, наявність забобонів;

- негативний життєвий досвід: наявність шкідливих звичок, психічних травм, насильства, соціальної некомпетентності тощо [7].

У підлітків з'являються специфічні поведінкові реакції, що складають специфічний підлітковий комплекс:

1) реакція емансипації (крайній ступінь – бродяжництво);

2) реакція групування ізоднолітками

(формування власної субкультури);

3) реакція захоплення (хобі) [3].

Деякі в підлітковому та юнацькому віці виникають також й як відповідь на неспроможність особистості реалізувати свої особистісні тенденції до самоактуалізації.

Є.І. Лічков визначає такі основні причини, внаслідок яких може розвиватись девіантна, відхилена поведінка:

Психічна хвороба починається в підлітковому віці тому, що іскритий (латентний) період розповсюджується на багатороків і вона просто не встигає розвиватися в дитинстві.

Психічні порушення викликаються тим, що в підлітковому віці середовище суспільства починають надавати підлітку неписьльні для нього вимоги.

Перехідний вік визначає своєрідність хвороботворних переживань, накладає відбиток на протікання психічної хвороби.

Перехідний вік прискорює розвиток порушень, що намітилися ще в дитинстві.

Процеси переходного віку роблять підлітка чутливим до різноманітних несприятливих впливів.

Період статевого дозрівання провокує прояви раніше прихованої патології розвитку [7].

Підлітковий і юнацький вік є перехідними періодами від залежного дитинства до відповідальної і самостійної дорослості. Це досить тривалий етап, який супроводжується віковими кризами і зв'язаний з виключно важливими змінами в структурі особистості підлітків і юнаків.

Німецький вчений Е. Шпрангер поклав початок систематизованому дослідженню самосвідомості, ціннісних орієнтацій, світогляду підлітків.

Він розробив культурно-психологічну концепцію підліткового віку, згідно якої виділив і описав три типи його розвитку.

Перший тип характеризується різким, буремним, кризовим протіканням, коли підліток мов би переживає друге народження, внаслідок якого виникає нове "Я".

Другий тип розвитку - плавний, повільний, поступовий ріст, коли підліток прилучається до дорослого життя без глибоких і серйозних зрушень в своїй особистості.

Третій тип представляє собою такий процес розвитку, коли підліток сам активно і свідомо формує і виховує себе, переборюючи зусиллям волі внутрішні тривоги і кризи.

Зрозуміло, що останній тип є найбажанішим, тому навчання і виховання повинні сприяти формуванню саме такого типу підліткової психології.

Батьки повинні усвідомлювати, що вони виконують важливу соціальну роль – виховують майбутніх громадян нашої держави і кожна повноцінна родина є фундаментом здорового суспільства.

Підлітковий вік - один із найскладніших етапів в онтогенезі людини, оскільки в цей період відбувається не тільки корінна перебудова психологічних структур, які склалися раніше, але й виникають нові утворення, закладаються основи свідомої поведінки, вимальовується загальна спрямованість у формуванні відповідних уявлень та соціальних установок [1].

В цьому віці особливо чітко змінюється самооцінка в плані можливостей впливу, компетентності, і набагато менше - в плані особистісної цінності. У спілкуванні друзями чи наодинці підлітки найчастіше відчують себе самими собою, а у шкільній ситуації чи у спілкуванні з батьками і дорослими - рідко. Було встановлено, що підтримка батьків значно впливає на самооцінку підлітків, а якщо такої немає або вона незначна, то і самооцінка буде розвиватись не так як треба, а контроль і вимоги з їх боку або не будуть мати такого впливу, або лише підсилять цей процес.

Підлітковий вік нелегко пережити і кожній дитині, і її батькам - це час складних психофізіологічних змін. Природно дитина потребує тісного емоційного контакту з батьками, відсутність якого створює незадоволеність життєво важливої потреби в любові, а це обертається в поведінці агресивністю, роздратованістю, стурбованістю, симптомами

боязливості і тривожності. Тривожність негативно впливає не лише на емоційне самопочуття підлітка, а й у подальшому його житті порушує функціональні можливості психіки - занижена самооцінка, низький рівень навантаженості в силу ригідності мислення, відсутності креативу уяви, продуктивності пам'яті - відбувається деструкція і гальмування розвитку особистості. Так звані „хронічні тривоги" здебільшого перетворюються на патопсихологічні розлади. Значна кількість тривожних підлітків мають проблеми зі здоров'ям [1].

Сприяє формуванню девіантної поведінки відчуження батьків від дітей, конфліктні відносини між батьками, суперечливі вимоги батьків. Встановлено зв'язок між батьківськими покараннями й агресією в дітей.

У формуванні девіантної поведінки на першому місці по ступеню впливу стоїть реальна поведінка батьків, потім знайомих дорослих.

Відсутність емоційного контакту з батьками іноді призводить до зловживання психоактивними речовинами, дезадаптації поведінки, соматичних захворювань. Водночас підлітки підвищено збудливі; їхня поведінка нестійка, імпульсивна. Вони стають неспокійними, агресивними та задиристими [9].

Висновки. Отже, розглянувши фактори і причини девіантної поведінки підлітків можна наголосити, що основними причинами девіацій підлітків є переживання особливого періоду у житті а також сім'я у всіх проявах цього поняття.

Список використаних джерел

1. Благута Р.І. Психологічні засади профілактики делінквентності неповнолітніх: автореф. дис. на здобуття наук. ступеня канд. юрид. наук: спец. 19.00.06 «Юридична психологія» / Р.І. Благута. – К., 2012. – 16 с.

2. Бугера О.І. ЗМІ і злочинність неповнолітніх / О.І. Бугера // Бюлетень міністерства юстиції України.-2015.-№12.-С.105-111.

3. Городянєнко В. Г. Социологический практикум: Учеб.-метод. пособ. / В. Г. Городянєнко - К.: Либідь, 1999. – 100 с.

4. Змановская Е.В. Девиантология: (Психология отклоняющегося поведения) Учеб. пособие для студ. высш. учеб. заведений. -3-е изд., испр. и доп./ Е.В. Змановская -М.: Академия, 2006. -288 с.

5. Клейберг Ю.О. Психология девіантної поведінки: Навчальний посібник для вузів./ Ю.О. Клейберг -К.: КНЕУ, 2001. – 245 с.

6. Коновалова А. Ю. Видипокарань для неповнолітніх за кримінальним правом України : автореф. дис. ... канд. юрид. наук : 12.00.08 / Коновалова А. Ю.; Нац. ун-т "Юридична академія України ім. Ярослава Мудрого". -Х., 2012. -20 с.

7. Личко Е. А. Типы акцентуаций характера и патологий у подростков /Е. А. Личко. – М. : ООО АПРЕЛЬ ПРЕСС, ЭКСМО-Пресс, 1999.

8. Максимова Н. Ю. Психологія девіантної поведінки :навч. посібник / Н.Ю. Максимова. - К.:Либідь, 2011. - 520 с.

9. Супрун М. Девіантна поведінка дітей і підлітків: соціально-психологічний аспект / М. Супрун, Н. Перелечина // Соц. психологія. – 2014. – N 2. – С. 178-185.

Непокупна Тетяна Андріївна

канд. екон. наук, доцент кафедри політекономії
ПНПУ імені В. Г. Короленка,

Горда Катерина Андріївна

студентка III курсу факультету філології та журналістики
ПНПУ імені В. Г. Короленка

ПРОБЛЕМА ВІДНОСИН ВЛАДИ І РЕЛІГІЇ (НА ОСНОВІ ПРОВЕДЕНОГО ОПИТУВАННЯ НАСЕЛЕННЯ ПОЛТАВСЬКОЇ ОБЛ.)

У квітні 2018 р. Президент України П. Порошенко звернувся до Вселенського патріарху про надання автокефалії Українській церкві. І після тривалої підготовки, 6 січня 2019 р. у церкві святого Георгія в резиденції Вселенського патріархату в Константинополі під час святкової літургії за участю Патріарха Варфоломія предстоятелю Православної церкви України Епіфанію вручили томос про автокефалію української церкви [1]. Ця подія викликала неоднозначну реакцію в українському суспільстві: поляризація думок від схвалення і підтримки до заперечення і неприйняття.

Конституція України визначає країну демократичною, соціальною, правовою державою. У ст. 35 Основного Закону країни прописано відокремленість в Україні церкви і релігійний організацій від держави [2].

З метою з'ясування ставлення населення до проблеми взаємодії влади і релігії, ми провели соціологічне опитування жителів одного з населених пунктів Полтавської обл. Було опитано 75 чоловік віком від 18 до 70 років, з них – 30 чоловіків і 45 жінок. Серед респондентів переважали респонденти віком 18–29 років – 43 чол. (57,3 %), від 30–39 років опитано 8 чол. (10,6 %), від 40–49 – 9 чол. (12 %), від 50–59 – 9 чол. (12 %), 60+ – 6 чол. (8 %).

Ми задали питання про відносини людини з релігією і запропоновані відповіді розподілилися таким чином: 51 % вірують у Бога, але молитви читають іноді і церкву відвідують час від часу; 28 % вірують у Бога, знають молитви, постійно відвідують церкву; 17 % байдуже ставляться до існування Бога, але залюбки долучаюся до святкування найважливіших релігійних свят (Різдво, Хрещення, Великдень та ін.); 4 % опитаних вважають себе атеїстом.

У наступному питанні ми поцікавилися, яку релігію сповідує респондент. Так, православними християнами вважає себе 82 % опитаних, 1 % засвідчили свою належність до свідків Єгови, 4 % ще не визначилися і 13 % вважають себе не релігійними, але в їх оточенні є релігійні люди.

На питання «Для Вас важливо, до якого патріархату належить церква, яку Ви або Ваші рідні (друзі, знайомі) відвідуєте?» відповіді розподілилися таким чином: 33 % респондентів відповіло «так, тому що я хочу ходити до церкви, служба в якій проводиться українською мовою, і яка є виразником національних ідей»; майже стільки ж – 32 % дали відповідь «для мене на першому місці – Бог, а не приміщення (церква та її належність до патріархату), в якому проходить служба»; 20 % респондентів обрали відповідь «ні, тому що я не бачу різниці між церквами (УПЦ МП та УПЦ КП /ПЦУ або СЦУ/) в плані духовного начала»; 11 % наголосили на своїй не релігійності; для 4 % у першу чергу, важлива канонічність духовного початку церкви, а канонічною вони вважають саме УПЦ МП.

Ми поцікавилися знанням сутності таких термінів, як «томос», «митрополія», «анафема», «рукоположення», «канонічність», «міро», «патріархат», «екзархат». Виявилось, що поверхнево ознайомлені із цими поняттями 38 %; 27 % не знайомі із цими термінами, тому що їх це не цікавить; 21 % знає сутність цих термінів, оскільки вони віруючі люди; 14

по чули ці терміни тоді, коли розпочався процес надання автокефалії Православній церкві України, але їх значення не знають.

На наступне питання «Як Ви ставитесь до новоствореної автокефальної православної церкви в Україні (ПЦУ/СЦУ)?» відповіді розподілились так: для 39 % опитаних неважливо церкву якого патріархату відвідувати, оскільки Бог є один для всіх; 36 % ставляться до цього позитивно, тому що автокефалія стане фактором національного об'єднання України; для 13 % ця подія байдужа із-за їхньої не релігійності; 12 % ставляться до цього негативно, оскільки вважають, що це сприятиме розпалювання конфлікту між українцями, які відвідують церкви різного підпорядкування.

У одному зі своїх інтерв'ю президент Петро Порошенко сказав: «Власна церква в Україні – це атрибут її незалежності», а також порівняв створення помісної церкви в Україні із Актом проголошення її Незалежності. Ми поцікавилися у респондентів, чи погоджуються вони із цією думкою. 29 % не погодилися, оскільки вважають, що не слід змішувати політико-економічну незалежність з релігійною сферою; 27 % погодилися, оскільки вважають, що Україна не може існувати без власної помісної церкви, адже саме вона є атрибутом сильної незалежної держави; 15 % не погодилися, адже вважають, що статус церкви не важливий, оскільки вона не має жодного політичного та економічного впливу на країну; 12 % не згодні, оскільки Україна вже понад 27 років має фактичну незалежну автокефальну церкву; 17 % опитаних байдуже, оскільки це не впливає на їхнє життя.

На питання «чи може влада втручатися у справи церкви» отримали такі відповіді. Найбільше – 44 % опитаних – вважають, що ні, влада не повинна втручатися у діяльність церкви, адже Україна – світська держава і це суперечить чинному законодавству, відповідно до якого церква в Україні відокремлена від держави (Конституція України, Закон України «Про свободу совісті та релігійні організації»); 19 % також відповіли «ні», оскільки втручання влади у справи церкви є ознакою Середньовіччя і означає повернення країни назад у темне минуле; 13 % опитаних вважає, що «так», бо церква є виразником духовності і консолідації народу, а влада керує громадянами, тому має здійснювати безпосередній вплив і на діяльність церкви; стільки ж – 13 % – заявили, що їм байдуже, тому що це не впливає на їхнє життя; 11 % вважає, що влада може втручатися у справи церкви, оскільки влада і церква повинні функціонувати спільно.

Також ми поцікавилися чи стане автокефалія СЦУ (УПЦ КП) тим чинником, який об'єднає українське суспільство. Лише 4 % респондентів вважає, що українське суспільство і так монолітне, тому церква тут ні до чого; 9 % респондентів вважає, що ні, оскільки це поглибить соціальний конфлікт всередині усієї країни; однакова частка опитаних – по 12 % – дали діаметрально протилежні відповіді: «так, оскільки саме автокефальна церква (СЦУ) забезпечить єднання українського народу», та «ні, тому що це поглибить існуючий конфлікт із РФ»; 16 % відповіли «ні, тому що це призведе до загострення внутрішнього конфлікту між віруючими»; 20 % відповіли «так, тому що автокефалія забезпечить повноцінне сприйняття країнами світу України як незалежної та самостійної держави»; 27 % опитаних вважає, що українське суспільство роз'єднують інші фактори, тому церква тут ні до чого.

Два наступних питання стосувалися очільників ПЦУ та УПЦ. Так, на питання «хто очолює автокефальну українську православну церкву (ПЦУ)» 49 % відповіли «не знаю»; 12 % – Онуфрій; 16 % – Філарет; 23 % – Епіфаній. На питання «хто очолює українську православну церкву (УПЦ)» 48 % відповіли «не знаю»; 9 % – Онуфрій; 21 % – Епіфаній; 22 % – Філарет.

В останньому питанні ми намагалися з'ясувати, чи важливим для респондентів є стан канонічності церкви та рукоположення церковних ієрархів, на що отримали такі відповіді: переважна більшість – 53 % – не розуміли, про що йде мова; для 24 % опитаних канонічність і рукоположення є неважливими, порівняно з важливістю національної належності церкви; для 23 % – важливо, бо це є свідченням церковного визнання, узаконення.

Таким чином, проведене опитування свідчить про неоднозначні реакції на новостворену православну церкву України та втручання влади у справи церкви.

Список використаних джерел:

1 Томос для церкви України: Епіфаній отримав грамоту об автокефалії [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <https://www.bbc.com/ukrainian/features-russian-46774003>

2 Конституція України [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/254к/96-вр>

Заїка Віталій Миколайович
кандидат психологічних наук,
доцент кафедри соціальної роботи,
Полтавський інститут економіки і права Університету “Україна”

ЗНАЧЕННЯ РОДОВОЇ ПРОФЕСІЇ В ПРОФЕСІЙНІЙ ОРІЄНТАЦІЇ СУЧАСНОЇ МОЛОДІ

Вступ. Виклики життя, котрі постають перед сучасною молодістю людиною потребують від неї правильного вибору в багатьох сферах: у виборі світогляду, супутника життя, професії, роботи, місця проживання та ін. Так, наприклад, становлення людини як спеціаліста з певної професії залежатиме від вибору нею відповідної освіти, сфери зайнятості та виду діяльності, котрі потрібно обирати за наявними задатками та здібностями людини, які в багатьох випадках залежать саме від родової професії предків.

Виклад основного матеріалу. Соціальне походження та родова професія пращурів, як раніше, так і зараз, відіграють важливе значення в становленні особистості людини та її утвердженні в житті. Хоча при перевороті 1917 року суспільні стани були відмінені, але відмінити психологічні наслідки їх впливу на нащадків та закони психіки відмінити не здатен ніхто. Найчастіше, до революції син селянина в подальшому також займався землеробством, син ремісника ставав ремісником, син військовослужбовця – здобував освіту військового тощо. Це породжувало професійні династії військових, духовенства, вчителів, лікарів та ін. Лише в поодиноких випадках відбувалась зміна соціального стану та виду діяльності. Але й тоді родові здобутки предків позначалися на психічному складі нащадка, залишаючи певний відбиток в його індивідуальному стилі діяльності [1; 2].

Те, як людина поводить себе з особами протилежної статі, як відноситься до сім'ї, до живої і неживої природи, будується з накопиченого у генах відповідного досвіду наших предків. Природно, що ліву частку в досвіді наших предків займає їх професійний досвід. Бо всі вони в будь-якій соціально корисній діяльності здобували собі хліб насущний. Як зазначає В. Джос, “... професія, як децю найголовніше, проводить підбір психічних особливостей осіб, які займаються нею, створюючи стійкий комплекс психічних особливостей даного роду” [3].

На зорі цивілізації людство мало лише декілька первинних професій, до яких за В. Джосом належали: а) селянин – тваринник, пастух; б) селянин – рілник, хлібороб; в) воїн – мисливець; г) воїн – охоронець; д) домашня господиня; є) фахівець по вірі; ж) начальник. Пізніше до них приєдналися ще: а) ремісник; б) купець; в) повія; г) урядовець; д) вчений; є) слуга та ж) перевізник [3].

Пізніше, з розвитком суспільних відносин і з розвитком виробництва, первинні професії диференціювалися, розпадаючись на декілька більш вузьких спеціалізацій. Але, як би вони не спеціалізувалися, будь-яка з сучасних професій є окремим випадком однієї з перерахованих первинних професій. А кожна з первинних професій тисячоліттями створювала свій особливий комплекс найприйнятніших для неї психологічних і біологічних властивостей. В стергій, завуальованій формі ці первинні професії диференціюють суспільство на відповідні типи, які розрізняються між собою, як професійним, родовим досвідом, так і комплексами специфічних первинній професії біологічних і психологічних властивостей. Тобто, знаючи чим займалися пращури можна виявити особливості, притаманні їх нащадкам. Охочі можуть виконати і зворотну процедуру – по відомих психологічних і біологічних особливостях людини вийти на його родову первинну професію.

Так, для України були характерні наступні найпоширеніші соціальні стани: правляча еліта (князі, гетьмани, кошові отамани, полковники), воїни (дружинники, козаки), селяни (посполиті), ремісники (ткачі, шевці, ковалі, шабельники, конвісари, теслі, колісники, гончарі, котлярі, слюсарі та ін.), священнослужителі (волхви, священики), міщани (урядовці), у кожного з яких був своєрідний провідний вид діяльності та характерологічні риси, що розвивалися в процесі набуття майстерності. Так у правлячої еліти – це управління та шляхетність, у селян – землеробство та природність, у військових – військова справа та мужність, у ремісників – виробництво та творчість, у священиків – світопізнання та духовність, у міщан (урядовців) – служіння та моральність [4].

Часто втрата сімейних традицій, які передаються з роду в рід, призводить до втрати зв'язку з родовим безсвідомим, життєвими орієнтирами роду, що в подальшому може породжувати відчуття страху та втрату смислу життя в наступних поколіннях. З цього приводу Р.М.

Грановська стверджувала: *“відомо, що тільки спадкоємність культурних цінностей підвищує життєздатність кожного нового покоління, а їх втрата, навпаки, знижує волю до життя і веде до втрати її смислу”*.

Загалом найбільшої шкоди українській нації завдало панування більшовицької диктатури з її ідеями безкласового суспільства, що призвело до повного хаосу в суспільстві, який Юрій Липа слушно назвав "маскарадом". Тобто сталося те, що народ влучно висловив у приказках: "Не дай, Боже, з хама пана!" або "Як пан швець, то Січі кінець", що ми особисто побачили на прикладі президента країни з кримінальним минулим...

Висновки. Таким чином, вивчення власної генеалогії та особливостей родової професії прашурів дає можливість краще зрозуміти особистісні схильності, здібності та задатки, які значним чином впливають на все життя людини. Своєрідний провідний вид діяльності та характерологічні риси, що розвивалися в процесі набуття майстерності прашурів формують біологічні та психологічні властивості нащадків, які потрібно враховувати при виборі професії та використовувати в професійній орієнтації.

Література:

1. Атраментова Л.А. Гены и поведение / Л.А. Атраментова, О.В. Филипцова. – Харьков, 2008. – 496с.
2. Гольжак де В. История в наследство: семейный роман и социальная траектория: Пер. с фр. / В. Гольжак. – М.: Изд-во Ин-та психотерапии, 2003. – 233 с.
3. Джос В. Гены, делающие человека. Человек, делающий гены / В. Джос. – ПЕРСОНАЛ-PROFY. – Выпуск 13 (Екатеринбург). – март 2004.
4. Заїка В.М. Вплив родової професії на особистісний розвиток людини / В.М. Заїка // Соціальна робота в сучасному суспільстві: тенденції, виклики, перспективи: матеріали III Всеукраїнської наук.-практ. конф., м. Полтава, 28 лютого 2019 р. – К.: Університет «Україна», 2019. – С. 27 – 30.

Заїка Віталій Миколайович
кандидат психологічних наук,
доцент кафедри соціальної роботи,
Полтавський інститут економіки і права Університету «Україна»

ОСОБЛИВОСТІ ПРОЯВУ ЕКЗАМЕНАЦІЙНОГО СТРЕСУ В УМОВАХ УЧБОВОЇ ДІЯЛЬНОСТІ СТУДЕНТІВ

Постановка проблеми. Студенти під час свого навчання переживають багато різноманітних стресогенних ситуацій: від адаптації до ВНЗ та учбової діяльності, підготовки до занять, виконання ролі практиканта чи стажера, громадської діяльності, особистого життя, до здачі екзаменаційної сесії, написання та захисту дипломної роботи та ін. Вирішення всіх цих питань може призводити до психічного перевантаження, психофізіологічного напруження, виникнення стресових ситуацій, стану фрустрації та навіть кризових ситуацій, особливо в період екзаменаційної сесії [1; 2]. Саме тому проблема дослідження особливостей прояву психологічних реакцій студентів в умовах екзаменаційного стресу є актуальною на сьогодні.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Різноманітні вчені займались вивченням проблематики прояву стресу та екзаменаційного зокрема в психологічній літературі: Н.А. Агаджанян, С.Д. Беляєва, В.М. Богущ, М.М. Данилова, О.С. Колесник, Л.В. Мусалбекова, Н.В. Самоукіна, Г. Сельє, Е.А. Умрюхіна, Б.М. Федорова, С.Л. Шишкіна, Ю.В. Щербатих та ін.

Мета статті. Дослідити особливості прояву ситуативної, особистісної тривожності та фрустраційних реакцій студентів в умовах екзаменаційного стресу.

Виклад основного матеріалу і результатів дослідження. В експериментальному дослідженні прийняло участь 110 студентів експериментальної групи, які перебували в умовах зимової сесії та 80 студентів контрольної групи, які не були в умовах сесії, віком від 18 до 25 років, Полтавського інституту економіки і права ВНЗ Відкритий міжнародний університет розвитку людини «Україна» спеціальностей: «Фізична реабілітація», «Право» та «Соціальна робота». Дослідження проводилось протягом 2018 – 2019 рр. Методики дослідження:

«Опитувальник ситуативної та особистісної тривожності Спілбергера-Ханіна», «Тест фрустраційних реакцій С. Розенцвейга».

На першому етапі експериментального дослідження ми відібрали студентів різних спеціальностей, які не перебували в умовах сесії, для проведення підготовлених нами тестових методик. На другому етапі експериментального дослідження відповідно до мети нашого дослідження ми провели ті ж самі психологічні методики на студентах спеціальностей «Фізична реабілітація», «Право» та «Соціальна робота», котрі перебували на зимовій сесії. Далі ми проаналізували кількісно та якісно отримані результати констатувального дослідження та порівняли результати щодо особливостей прояву екзаменаційного стресу у студентів під час сесії та в несесійний період.

Першим кроком констатуючого етапу дослідження стало вивчення особливостей прояву ситуативної та особистісної тривожності у студентів під час сесії за допомогою методики «Дослідження особистісної та ситуативної тривожності Спілбергера-Ханіна». Отримані результати рівнів особистісної та ситуативної тривожності студентів представлені на рис. 1. Дані дозволяють свідчити, що ситуативна тривожність найбільш виражена у студентів експериментальної групи в порівнянні з контрольною групою (що говорить про наявність стресової ситуації у студентів під час екзаменаційної сесії). При чому в контрольній групі вона низька 24 (при нормі 0 – 30 балів), а в експериментальній – висока (показник від 45 і більше), середній рівень тривожності (31 – 44 балів) не був притаманним жодній із груп досліджуваних. Показник ситуативної тривожності у студентів, які перебували на сесії, має наступний розподіл за спеціальностями: «Фізична реабілітація» (72), «Право» (64) та «Соціальна робота» (52), що говорить про індивідуальні особливості навчання студентів на різних спеціальностях та їх характерологічні особливості.

Рис.1. Показники прояву ситуативної та особистісної тривожності в експериментальних та контрольних групах за методикою «Дослідження особистісної та ситуативної тривожності Спілбергера-Ханіна»

Порівнюючи показники особистісної тривожності студентів під час екзаменаційної сесії та без сесії, встановлено, що особистісна тривожність найбільш виражена у студентів експериментальної групи в порівнянні з контрольною групою. При чому в контрольній групі вона низька 28 (при нормі 0 – 30 балів), а в експериментальній – помірна у студентів спеціальності «Соціальна робота» (34) та «Право» (42) (при нормі 31 – 44 бали) та висока у студентів спеціальності «Фізична реабілітація» (46) (показник від 45 і більше), низький рівень тривожності не був притаманним жодній із груп досліджуваних студентів в умовах сесії.

При обробці отриманих результатів дослідження фрустраційних реакцій за Розенцвейгом нами було класифіковано всі відповіді за типом (перешкодно-домінантний (OD), самозахисний (ED), наполегливий (NP)) і направленням реакцій (екстрапунітивні (E), інтрапунітивні (I), імпунітивні (M)) окремо у досліджуваних контрольної та експериментальної груп. На наступному етапі обробки ми порахували кожен з 9 профілей відповідних підгруп досліджуваних, розрахувавши

відсотковий показник за типом і напрямленням реакцій за сумарними показниками.

Студенти під час сесії спеціальності «Фізична реабілітація»: 1. $E > I > M$, де $E = 146$, $I = 131$, $M = 83$. 2. $NP > ED > OD$, де $NP = 138$, $ED = 134$, $OD = 88$. 3. $i > E > E'$, де $i = 79$, $E = 66$, $E' = 42$. Отриманий профіль студентів «Фізичної реабілітації» свідчить про те, що в них екстрапунітивні реакції переважають над інтрапунітивними реакціями, а ті в свою чергу – над імпунітивними реакціями. То ж ми бачимо, що у студентів цієї спеціальності під час сесії загострюються афективні реакції направлені на оточуючих (146), в меншій мірі направлені на себе (131) і ще менше реакції втечі (83).

Відповідно у студентів спеціальності «Фізичної реабілітації» наполегливі реакції (138) переважають над самозахисними (134), а ті в свою чергу, над перешкодо-домінантними реакціями (88). Отже, студенти спеціальності «Фізичної реабілітації» під час сесії намагаються знайти конструктивний вихід з фруструючої ситуації, на другому місці стоять ситуації, якими вони намагаються захистити власне «Я» і найменш характерні для них реакції направлені на акцентування перешкоди, що виникла.

Для студентів спеціальності «Право» під час сесії характерний наступний профіль: 1. $E > I > M$, де $E = 141$, $I = 121$, $M = 98$. 2. $NP > ED > OD$, де $NP = 138$, $ED = 124$, $OD = 98$. 3. $i > M > E$, де $i = 75$, $M = 61$, $E = 52$. За напрямом реакцій екстрапунітивні реакції (141) домінують над інтрапунітивними (121), а ті в свою чергу – над імпунітивними (98), що відповідає реакціям попередньої групи досліджуваних. За типом реакцій наполегливий тип реакції (138) домінує над самозахисним типом реакцій (124), а той, в свою чергу, над перешкодно-домінантним типом реакцій (98), що також відповідає реакціям попередньої групи досліджуваних.

Для студентів спеціальності «Соціальна робота» під час сесії характерний наступний профіль: 1. $E > I > M$, де $E = 146$, $I = 111$, $M = 83$. 2. $NP > ED > OD$, де $NP = 138$, $ED = 134$, $OD = 88$. 3. $i > E > E'$, де $i = 79$, $E = 66$, $E' = 42$. Це свідчить про те, що у студентів спеціальності «Соціальна робота» за напрямом реакцій екстрапунітивні реакції (146) домінують над інтрапунітивними (111), а ті в свою чергу – над імпунітивними (83), що відповідає реакціям попередніх двох груп досліджуваних. За типом реакцій наполегливий тип реакції (138) домінує над самозахисним типом реакцій (134), а той, в свою чергу, над

перешкодно-домінантним типом реакцій (88), що також відповідає реакціям попередньої групи досліджуваних.

Для студентів контрольної групи різних спеціальностей, які не перебували під час сесії, характерний наступний профіль: 1. $I > E > M$, де $I = 146$, $E = 131$, $M = 83$. 2. $ED > NP > OD$, де $ED = 138$, $NP = 134$, $OD = 88$. 3. $E > i > E'$, де $E = 79$, $i = 66$, $i' = 42$. Це свідчить про те, що в них інтрапунітивні реакції (146) домінують над екстрапунітивними (131), а ті в свою чергу переважають над імпунітивними (83). То ж ми бачимо, що у студентів, які не перебувають на сесії, загострюються афективні реакції направлені на себе, в меншій мірі направлені на оточуючих і ще менше реакції втечі. За типом реакцій самозахисний тип реакцій (138) домінує над наполегливим типом реакцій (134), а той, в свою чергу, над перешкодно-домінантним типом реакцій (88), що говорить про те, що вони по-перше намагаються захистити власне «Я», потім знайти конструктивний вихід з фруструючої ситуації, і найменш характерні для них реакції направлені на акцентування перешкоди, що виникла.

Далі ми аналізували типи та напрями реакцій за статевими ознаками. Дівчата експериментальної групи: 1. $E > I > M$, де $E = 146$, $I = 131$, $M = 83$. 2. $NP > ED > OD$, де $NP = 138$, $ED = 134$, $OD = 88$. 3. $E > i > M$, де $E = 94$, $i = 70$, $M = 60$. Хлопці експериментальної групи: 1. $E > I > M$, де $E = 141$, $I = 121$, $M = 98$. 2. $NP > ED > OD$, де $NP = 138$, $ED = 124$, $OD = 98$. 3. $i > M > e$, де $i = 75$, $M = 61$, $e = 52$.

Так ми з'ясували, що як у дівчат так і у хлопців експериментальної групи під час сесії за напрямом реакцій екстрапунітивні реакції домінують над інтрапунітивними, а ті в свою чергу – над імпунітивними. За типом реакцій у них наполегливий тип реакції домінує над самозахисним типом реакцій, а той, в свою чергу, над перешкодно-домінантним типом реакцій.

При вивченні профілів реакцій на фруструючі ситуації у дівчат та хлопців контрольної групи, які не перебували в умовах сесії, ми отримали зовсім інші показники. Дівчата контрольної групи: 1. $E > I > M$, де $E = 160$, $I = 115$, $M = 85$. 2. $ED > NP > OD$, де $ED = 190$, $NP = 113$, $OD = 57$. 3. $E > i > M$, де $E = 94$, $i = 70$, $M = 60$. Хлопці контрольної групи: 1. $E > M > I$, де $E = 150$, $M = 112$, $I = 98$. 2. $ED > OD > NP$, де $ED = 175$, $OD = 100$, $NP = 85$. 3. $M > E > E'$, де $M = 72$, $E = 71$, $E' = 55$.

Так у дівчат контрольної групи за напрямом реакцій екстрапунітивні, направлені на інших, переважають над

інтрапунітивними, направленими на себе, а ті в свою чергу – над імпунітивними, направленими на втечу з ситуації, а у хлопців на першому місці стоять екстрапунітивні реакції, котрі домінують над імпунітивними і інтрапунітивними реакціями, що говорить про суттєву різницю між студентами чоловічої та жіночої статі при реагування на фруструючі ситуації під час сесії та без неї.

Аналізуючи фруструючі ситуації за типом реакцій у дівчат контрольної групи самозахисні реакції переважають над наполегливими реакціями, а ті, в свою чергу, над перешкодо-домінантними реакціями. У хлопців контрольної групи дещо інша тенденція, так у них самозахисні реакції домінують над перешкодо-домінантними реакціями, а ті в свою чергу, над наполегливими реакціями, що також істотно різниться у порівнянні з експериментальною групою.

Потім нами проводилося зіставлення відповідей зі стандартними по кожній з груп окремо по жіночій і чоловічій статі, яке дозволяло розрахувати коефіцієнт GCR – фрустраційної толерантності, «показник групової конформності», що відображає ступінь соціальної адаптації, які оформлені в таблиці 1.

Аналізуючи ці показники видно, що рівень соціальної адаптації занижений як в експериментальній, так і в контрольній групі (при нормі $64 \pm 10 \%$), причому у студентів жіночої статі він трохи вищий у порівнянні з чоловічою статтю в обох групах.

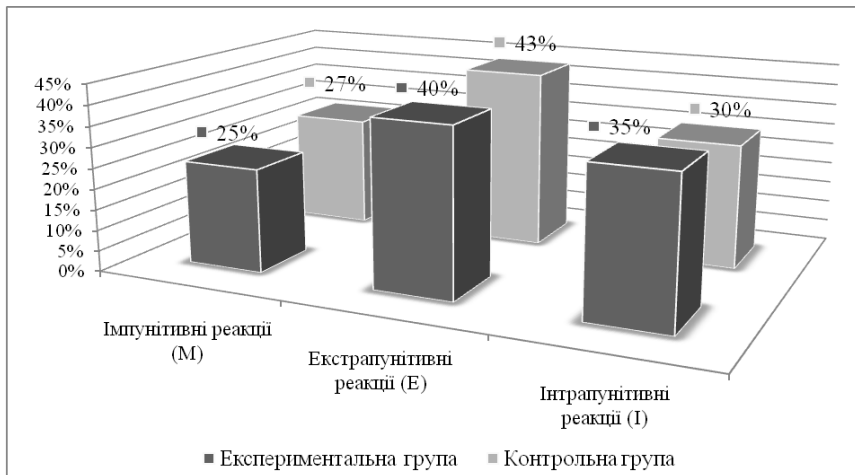

Рис.2. Показники прояву напрямів реакцій в експериментальній та контрольній групах за «Тестом фрустраційних реакцій С. Розенцвейга»

Як і у хлопців, так і у дівчат експериментальної групи за напрямом реакції мають такі тенденції $E > I > M$, отже екстрапунітивні реакції переважають над інтрапунітивними і імпульсивними. У контрольній групі у дівчат такий самий показник, а от у хлопців на другому місці стоять імпульсивні реакції ($E > M > I$).

За типом реакції у експериментальної групи як у дівчат, так і у хлопців реакції наполегливого типу переважають над самозахисними і над перешкодно-домінантними ($NP > ED > OD$). У контрольній групі переважаючими є реакції самозахисного типу (ED), потім у дівчат наполегливий тип переважає над перешкодно-домінантним ($NP > OD$), а у хлопців перешкодно-домінантний – над наполегливим ($OD > NP$).

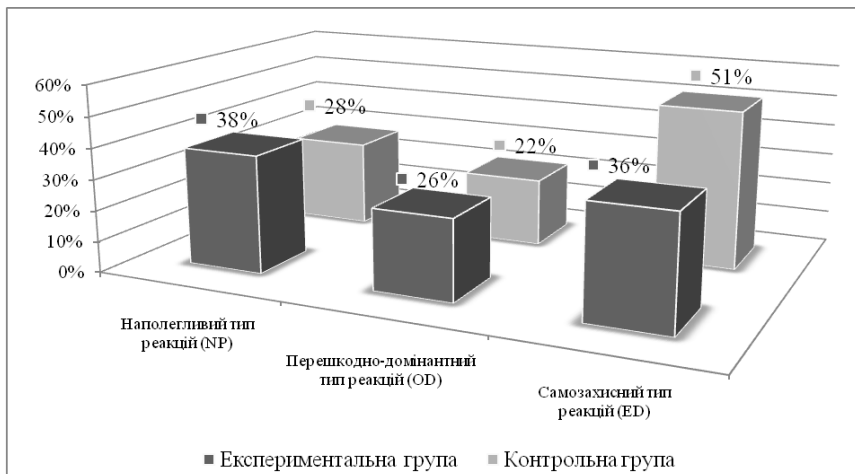

Рис. 3. Показники прояву типів реакцій в експериментальній та контрольній групах за «Тестом фрустраційних реакцій С. Розенцвейга»

При поєднанні аналізу за типом і напрямом реакцій видно, що у експериментальної групи переважаючими є реакції наполегливі, направлені на самозвинувачення (і), як у дівчат, так і у хлопців. У контрольній групі переважаючими у дівчат є екстрапунітивні самозахисні реакції (Е), а у хлопців – імпульсивні самозахисні (М).

Після цього були підраховані загальні показники профілей по кожній із груп і розрахований відповідний відсоток.

Ми бачимо, що за направленням реакцій і у експериментальній і у контрольній групах $E > I > M$, що відповідає показникам норми (рис. 2 та 3). За типом реакцій в експериментальній групі $NP > ED > OD$, а у контрольній – $ED > NP > OD$ при нормі $ED > OD > NP$, що говорить, що студенти експериментальної групи у стані екзаменаційного стресу більш направлені на вирішення ситуацій ніж студенти контрольної групи (рис. 2 та 3). Потім експериментальна група має таку тенденцію $i > E > M$, а контрольна – $E > M > i$ при нормі $E' > i' > m'$, що говорить про те, що студенти експериментальної групи мають переважання реакцій наполегливо самозвинувачувальних, а студенти контрольної групи – самозахисних зовнішньо звинувачувальних.

Таблиця 1.

Порівняння показників ступеня соціальної адаптації (GCR) в експериментальній і контрольній групах за «Тестом фрустраційних реакцій С. Розенцвейга»

Вибірка Досліджувані	Експериментальна група	Контрольна група
Жіноча стаття	24 %	23 %
Чоловіча стаття	22 %	20 %

Загальні показники тенденцій експериментальної групи: 1. $E > I > M$, де $E = 287$, $I = 252$, $M = 181$. 2. $NP > ED > OD$, де $NP = 276$, $ED = 258$, $OD = 186$. 3. $i > E > M$, де $i = 154$, $E = 107$, $M = 100$.

Загальні показники тенденцій контрольної групи: 1. $E > I > M$, де $E = 310$, $I = 213$, $M = 197$. 2. $ED > NP > OD$, де $ED = 365$, $NP = 198$, $OD = 157$. 3. $E > M > i$, де $E = 165$, $M = 132$, $i = 122$.

За рівнем соціальної адаптації (GCR) і в експериментальній і в контрольній групах занижені загальні середні показники, але у контрольної групи показник трохи більший (21 % : 23 %) (рис. 4).

Рис. 4. Показники прояву рівня соціальної адаптації в експериментальній та контрольній групах за «Тестом фрустраційних реакцій С. Розенцвейга»

Результати показали, що з загальної кількості опитаних студентів у стані екзаменаційного стресу 6,25% мають низьку агресивність, 75% –

помірну, і 18,75% надзвичайно високу. З них 19% проявляють неадекватність по відношенню до фрустрації, та 25% мають зайву фрустраційну завантаженість, та схильність до фрустрації. У студентів не в умовах сесії лише 18,5% мають помірну агресивність, а 81,5% - мають низьку агресивність, надзвичайно висока агресивність не виражена взагалі, що свідчить про те, що умови стресу при екзаменах та фрустраційні реакції на умови сесії загострюють екстра- або ж інтрапунітивні реакції з вираженими ауто- або зовнішньо агресивними реакціями.

Висновки. Отже, отримані дані підтверджують нашу гіпотезу про те, що умови екзаменаційного стресу впливають на психічний та емоційний стани людини, що було емпірично перевірено на прикладі ситуативної, особистісної тривожності та фрустраційних реакцій студентів в умовах сесії.

Список використаних джерел

1. Заїка В.М. Психологічні причини виникнення екзаменаційного стресу у здобувачів вищої освіти під час навчання / В.М. Заїка, І.П. Шкаруба // Молодь: освіта, наука, духовність: тези доповідей XVI Всеукр. наук. конф., м. Київ, 16–18 квітня 2019 р. У III част., ч. II. – К. : Університет «Україна», 2019. – С.

2. Заїка В.М. Типологічні моделі ініціювання особистісних трансформацій в умовах подолання кризових станів особистості: автореф. дис. канд. психол. наук: спец. 19.00.01 «Загальна психологія, історія психології» / В.М. Заїка. – Луцьк, 2015. – 20 с.

Землянська Наталія Геннадіївна
аспірантка, Академія праці, соціальних відносин і туризму
Семигіна Тетяна Валеріївна
д.політ.наук, проректор з наукової роботи,
Академія праці, соціальних відносин і туризму

ПРОТИДІЯ ЕКСПЛУАТАЦІЇ МІГРАНТІВ: НОВІ ГЛОБАЛЬНІ ІНІЦІАТИВИ

Вступ. У світі 285 мільйонів мігрантів мешкають за межами країни свого походження [10], щорічна міграційна флуктуація становить біля 3% [6]. Йдеться тут тільки про зареєстровану міграцію, хоча переміщення людей крізь кордони не завжди має формальний характер. Мігранти, особливо незареєстровані (нелегальні), належать до найбільш дискримінованої та незахищеної категорії іноземців, вони, зокрема, вступають у трудові відносини з елементами прекаризації [8], стають жертвами торгівлі людьми, трудової і сексуальної експлуатації тощо, не мають належних соціальних та інших гарантій [4; 13].

Міжнародна спільнота відносить протидію трудовому рабству та експлуатації мігрантів до обов'язків держави, адже йдеться про порушення базових прав людини [1]. Оскільки міграція означає перетин державних кордонів принаймні двох країн, то науковці [2; 3; 5; 10] наголошують на міждержавній та глобальній співпраці у протидії явищу експлуатації мігрантів, наднаціональній реакції на посилення міграційних потоків в умовах глобалізації, врегулюванні трудових відносин між працівниками-мігрантами та роботодавцями, зміні міграційної політики. Важливу роль у захисті мігрантів відіграють і соціальні працівники з критичною базою знань, що зміцнює їхню здатність займатися питаннями імміграції та інтеграції [14].

Ця розвідка має на меті розглянути деякі підходи глобальних організацій щодо протидії експлуатації мігрантів, які мають значення для діяльності соціальних працівників у різних країнах, зокрема, й в Україні.

Результати дослідження. У 1990 р. ООН схвалила Міжнародну конвенцію про захист прав всіх трудящих-мігрантів та членів їхніх сімей (*The International Convention on the Protection of the Rights of All Migrant Workers and Members of Their Families*) [12]. Її вважають першим всеохопним актом ООН з цього питання. Вона спрямована на боротьбу з

незаконною міграцією та охорону прав легальних трудящих-мігрантів. Згідно із нормами цього документу передбачалось утворення державами-учасниками служб з міжнародної міграції, насамперед для вироблення міграційної політики. У Конвенції наголошено на неприпустимості найму осіб, які не мають статусу трудящого-мігранта, та на необхідність їхнього повернення до країни звичайного проживання. Конвенція започаткувала утворення у системі ООН Комітету захисту прав усіх трудящих-мігрантів та членів їхніх сімей, що стежить за реалізацією конвенції у країнах-учасниках і виконує роль найвищого касаційного та арбітражного органу.

У 2016 р. Генеральна Асамблея ООН своєю Резолюцією 71-ї сесії схвалила цілу низку міжнародних ініціатив як відповідь на глобальну кризу біженців та мігрантів. Ця резолюція дістала назву Нью-Йоркської декларації про біженців і мігрантів (*New York Declaration for Refugees and Migrants*) [7]. Документ містить масштабні зобов'язання міжнародної спільноти щодо розв'язання поточних проблем і забезпечення готовності до вирішення майбутніх завдань, пов'язаних з міжнародними міграційними процесами. Насамперед вони стосуються захисту людських прав всіх біженців і мігрантів незалежно від їхнього статусу. Зокрема, йдеться про права жінок і дівчаток, заохочення їх до рівної і ефективної участі у пошуку рішень та забезпечення відвідування дітьми-біженцями шкіл протягом декількох місяців після прибуття в країну призначення.

У Нью-Йоркській декларації було зафіксоване прагнення ООН розробити глобальний договір про безпечну, впорядковану і регульовану міграцію. Процес розробки цієї угоди почався у квітні 2017 року. У 2018 році Генеральна Асамблея провела міжурядову конференцію з метою прийняття глобального договору щодо міграції (*The Global Compact for Safe, Orderly and Regular Migration*) [11]. На жаль, Україна не взяла участі в цьому заході.

Глобальний договір визначає нові пріоритети та цінності світової глобальної політики; його основу складають зобов'язання, проголошені державами-членами ООН у Нью-Йоркській декларації про біженців та мігрантів. Договір спрямований на зниження ризиків і усунення чинників вразливості, з якими стикаються мігранти на різних етапах міграції, шляхом дотримання, захисту і здійснення прав людини, а також надання їм допомоги та сприяння. Документ містить 23 цілі для кращого управління міграцією на місцевому, національному, регіональному та глобальному рівнях, зокрема, зокрема: спрощення доступу до каналів

легальної міграції та підвищення їхньої гнучкості; сприяння справедливому і етичному найму працівників і забезпечення умов для гідної праці; вивчення і ослаблення чинників вразливості в процесі міграції; попередження, припинення та викорінення торгівлі людьми в контексті міжнародної міграції; створення для мігрантів та громад сприятливих умов, що забезпечують повну соціальну інтеграцію та згуртованість; викорінення всіх форм дискримінації тощо.

Цей концептуальний, документ має рамковий характер, тобто не має обов'язкової юридичної сили. Він був неоднозначно сприйнятий урядами різних країн, зазнав критики, і далеко не всі країни його підписали (як-от Польща, яка зараз є основною країною призначення української міграції).

Для соціальних працівників корисним є документ, схвалений у 2019 р. Міжнародною Федерацією соціальних працівників (МФСП) – «Політика та керівні принципи соціальної роботи щодо міжнародної оцінки дітей» (*Policy and guiding principles for international social work assessment of children*) [9].

Ця політична заява була розроблена МФСП, за сприяння Міжнародних соціальних служб (ISS), для керівництва соціальних працівників та їхніх установ у вирішенні питання про те, як найкраще проводити оцінку дітей, коли їх переміщують через кордони. Поява такого документу зумовлена тією обставиною, що під час такого оцінювання наявні складні етичні та практичні міркування. А запит на таке оцінювання, яке стає дедалі поширенішим аспектом роботи соціальних працівників, виникає через посилення транскордонного руху людей з багатьох причин, наприклад, для пошуку роботи, освіти та самовдосконалення або втечі від війни або конфліктів як біженців або шукачів притулку.

Висновки. Глобальні організації (насамперед, ООН та МФСП) розробили низку інструментальних документів, пов'язаних з міжнародними міграційними процесами. Міжнародна спільнота прагне протидіяти обмеженню економічних і соціальних прав, яке призводить до нестабільності становища мігрантів і їхніх засобів до існування.

Міжнародні документи, як правило, мають рекомендаційний характер і сприймаються далеко не всіма державами. Проте вони можуть допомогти соціальним працівникам протидіяти на мікро-, мезо- та макрорівнях дискримінації та експлуатації мігрантів.

Перелік використаної літератури

1. Соціальна профілактика торгівлі людьми / За ред. К. Б. Левченко, І.М. Трубавіної. Київ: Агентство “Україна”, 2007. 352 с.
2. Юськів Б.М. Глобалізація і трудова міграція в Європі. Рівне : видавець О.М.Зень, 2009. 476 с.
3. Martin S. F. International Migration and Global Governance // Global Summitry. 2015. Vol. 1(1). P. 64–83.
4. Belanger D. Labor Migration and Trafficking among Vietnamese Migrants in Asia // The ANNALS of the American Academy of Political and Social Science. 2014. Vol. 653 (1). P. 87-106.
5. de Haas H., Natter K., Vezzoli S. Conceptualizing and Measuring Migration Policy Change // Comparative Migration Studies. 2015. Vol. 3(1). P. 1–21.
6. Migali S., et al. International Migration Drivers: a quantitative assesment of the structural factors shaping migration. Luxembourg: International Migration Drivers, 2018. 116 p. URL: http://publications.jrc.ec.europa.eu/repository/bitstream/JRC112622/imd_report_final_online.pdf
7. New York Declaration for Refugees and Migrants: Resolution adopted by the General Assembly on 19 September 2016 <https://refugeesmigrants.un.org/declaration>
8. Piper N., Withers M. Forced transnationalism and temporary labour migration: implications for understanding migrant rights // Identities. 2018. Vol.25 (5). P. 558-575.
9. Policy and guiding principles for international social work assesment of children: Approved by the IFSW Executive in February 1, 2019 / International Federation of Social Workers. URL: <https://www.ifsw.org/policy-and-guiding-principles-for-international-social-work-assesment-of-children/?hub>
10. Rapoport H. Migration and Globalization: What’s in It for Developing Countries? // International Journal of Manpower. 2016. Vol. 37(7). P. 1209–1226.
11. The Global Compact for Safe, Orderly and Regular Migration / UN. 2018. URL: https://refugeesmigrants.un.org/sites/default/files/180711_final_draft_0.pdf
12. The International Convention on the Protection of the Rights of All Migrant Workers and Members of Their Families: Adopted by General

Assembly resolution 45/158 of 18 December 1990. URL: <https://www.ohchr.org/EN/ProfessionalInterest/Pages/CMW.aspx>

13. Trafficking and Prostitution Reconsidered: New Perspectives on Migration, Sex Work, and Human Rights / Ed. by K. Kempadoo et al. 2 ed. Milton Park: Routledge, 2015, 304 p.

14. Valtonen K. Social Work and Migration: Immigrant and Refugee Settlement and Integration. London: Routledge, 2016. 232 p.

Каркач Андрій Володимирович

старший викладач кафедри соціальної роботи,
Полтавський інститут економіки і права

АДАПТИВНИЙ ПОТЕНЦІАЛ ЛЮДЕЙ ПОХИЛОГО ВІКУ

Вступ. Настання зрілості і старості - неминучий біологічний процес, але об'єктивний стан літніх людей, їх досвід, погляди, ціннісні орієнтації - словом, суб'єктивні чинники є продуктами соціального середовища, яке зазнало за останні два десятиліття кардинальних змін.

Результати дослідження. Традиційно об'єктом аналізу людей похилого віку як соціально-демографічної групи є здоров'я і працездатність літніх людей, їхнє ставлення до праці, довголіття та соціальна активність після виходу на пенсію.

Однак, дослідження адаптивних можливостей соціуму в цілому і літніх людей як його важливої складової частини особливо необхідно в періоди корінних змін у житті суспільства. Сьогодні потрібні і узагальнюючі роботи, і конкретно-соціологічні дослідження, в яких люди похилого розглядалися б не просто як вікова група, а як соціальна верства, обумовлена історично визначеним характером суспільних відносин.

Людський потенціал людей похилого віку цілком може використовуватися, щонайменше, у двох напрямках: в реальному секторі економіки в якості робочої сили, що базується на залишковому трудовому потенціалові, а також значно ширше – у формуванні громадянського суспільства і правової держави, оскільки літні люди є носіями величезного життєвого досвіду, стійких світоглядних позицій.

Збільшення чисельності та частки людей похилого віку призводить до неминучих соціальних змін. Старіння населення вносить радикальні зміни у демографічну і соціальну структури суспільства, у систему виробництва, розподілу, споживання, у соціальну інфраструктуру міста, села; зрештою, фактор постаріння населення впливає на стан всіх без винятку соціальних груп і прошарків.

Проблема старості сьогодні є продуктом несподіваного зростання тривалості життя у поєднанні з культурними і соціальними змінами ціннісних установок, пов'язаних з віком. Звичайно, проблема визначення місця літніх людей в соціальній структурі сучасного українського суспільства досить складна і не може бути вирішена однозначно.

З позицій об'єктивних вимог економічного і соціального розвитку нашої країни залучення до праці осіб похилого віку зараз стоїть досить гостро з наступних причин. Натепер відбувається і передбачається в майбутньому значне скорочення джерел трудових ресурсів. Має місце помітне збільшення частки населення пенсійного віку. І, нарешті, в найближчому майбутньому склад фахівців пенсійного віку значно зміниться у бік підвищення його професійного і загальноосвітнього рівня.

Соціологічне дослідження, проведене автором у 2017 р за репрезентативною вибіркою в м. Полтаві, дозволило стверджувати, що літні українці в умовах трансформаційних процесів хочуть брати активну участь у житті соціуму. Понад 35% літніх людей хотіли б працювати в активній економіці, безпосередньо працювати з молоддю висловили бажання 15,7% респондентів, 5% планують створити власний бізнес. Майже кожен третій опитаний у віці 60-64 років хотів би навчитися працювати на комп'ютері або використовувати його будь-яким чином.

Можна ствердно сказати, що похилий вік – явище не тільки фізіологічне, але і глибоко соціальне. У цей час відбуваються відхід від активної професійної діяльності або зміна її характеру, а також зміна становища у суспільстві, способу і стилю життя літньої людини в цілому.

Висновки. Сьогодні як ніколи необхідна не тільки активна державна політика по вивченню людського потенціалу старшого покоління і залучення його в активну економіку, спрямовану на подолання дискримінації за віком, а й всебічний розвиток соціологічних досліджень проблем людей похилого віку. Відсутність комплексного підходу до вивчення цієї великої категорії населення пояснюється як

недостатністю докладних демографічних даних про неї, так і практично відсутністю фундаментальних соціологічних досліджень.

Список використаних джерел.

1. Зоська Я.В. Индекс потребительских настроений – показатель социальных изменений / Я. В. Зоська // Вісн. Харк. нац. ун-ту ім. В.Н. Каразіна. Соціол. дослідж. сучас. сусп-ва: методологія, теорія, методи. – 2000. – № 462. – С. 68-71.

2. Зоська Я.В. Суспільство споживання та соціальні практики споживачів в Україні : монографія / Я.В. Зоська. – Запоріжжя : КПУ, 2011. – 350 с.

3. Тополь О. В. Теоретичний аналіз дослідження старості: соціологічний підхід / О. В. Тополь // Гуманітарний вісник Запорізької державної інженерної академії. - 2008. - Вип. 34. - С. 145-153.

4. Тополь О. В. Філософські засади сучасної геронтосоціальної роботи / О. В. Тополь // Гілея: науковий вісник. - 2015. - Вип. 95. - С. 269-273.

5. Тюптя Л.Т., Іванова І.Б. Соціальна робота (теорія і практика). – К.: Університет «Україна». – 2004.– 408с .

Клевака Леся Петрівна,

к. п. н., доцент кафедри соціальної роботи,
Полтавський інститут економіки і права

ІПОТЕРАПІЯ ЯК ЗАСІБ СОЦІАЛІЗАЦІЇ ДІТЕЙ, ЩО СТРАЖДАЮТЬ АУТИЗМОМ

Вступ. Іпотерапія в усьому світі вважається одним із кращих засобів соціалізації дітей, що страждають аутизмом. Кінь стає сполучною ланкою між внутрішнім світом дитини-аутиста і навколишньою реальністю. При заняттях іпотерапією дитина-аутист залишається всередині свого, безпечного і звичного світу, але в теж час змушений взаємодіяти з оточенням.

Результати дослідження. Іпотерапія (від грецького «hippos» – кінь) – метод лікування, заснований на взаємодії дитини з конем, адаптованим до можливостей дитини у навчанні верховій їзді. Кінь, хоч за

об'єктивними показниками розвитку інтелекту і не відноситься до «геніїв» тваринного світу, але більшість людей вважає його одним з найбільш розумних тварин. Причина – у високій сприйнятливості коней і здатності цієї тварини конструктивно взаємодіяти з людиною. Тому спілкування з конем було обрано психотерапевтами, як один із засобів корекції психіки. Заняття іпотерапією вимагають концентрації уваги, що підвищує здатність дитини-аутиста адекватно реагувати на зовнішні подразники.

Метод іпотерапії поєднує фізичну і психоемоційну реабілітацію з тренуванням соціальних, комунікативних, когнітивних і мовних навичок. Метод безпечний для дітей і не має побічних ефектів – не протипоказаний Уніфікованим протоколом надання допомоги дітям з аутизмом (наказ МОЗ від 15.06.2015 № 341). Доведено позитивний вплив фізичних методів реабілітації на мовні, когнітивні функції, поведінку у дітей з РАС (В.І. Козьявкін, 2015 – результати спостереження 385 дітей з РАС, які отримували лікування за системою інтенсивної нейрофізіологічної реабілітації).

Природно, що управління конем під час занять іпотерапією вимагає інтенсивного обміну інформацією з навколишнім світом. Вершник повинен віддавати коню команди, аналізувати його відповідні реакції на команди, коригувати свою поведінку в залежності від реакції коні. Спілкування дитини-аутиста з конем – повноцінний комунікативний ланцюжок із зворотним зв'язком між дитиною-аутистом і навколишнім світом, який дозволяє цілісно сприймати реальність. А це дуже суттєво для соціальної адаптації дітей, що страждають на аутизм.

Наукові розвідки засвідчують, що іпотерапії властивий ряд переваг, яких позбавлені інші методики. Наприклад, одна з проблем дітей-аутистів – це так зване «ритуальна поведінка» – нав'язлива потреба регулярно здійснювати чіткі, повторювані дії (наприклад, складати іграшки в певному порядку) і «стереотипія» – необхідність здійснювати регулярні безцільні рухи, на зразок помахів руками, і розгойдування тулуба. При іпотерапії подібний образ поведінки зберігається, але нав'язливі рухи стають логічними – вони набувають явну мета, рухатися в такт з рухом коні. Це дозволяє розвинути контроль над моторикою. Важливо й те, що діти-аутисти погано володіють зв'язковою промовою і воліють спілкуватися жестами. Для спілкування з конем мову жестів просто

ідеальний – тому, при регулярних заняттях іпотерапією у дитини-аутиста зменшується почуття соціальної ізоляції.

Спілкування з потужним і граціозним тваринам викликає у дитини-аутиста позитивні емоції. Багато психотерапевтів, які практикують заняття іпотерапією для своїх пацієнтів з числа дітей-аутистів відзначали, що основний сюжет малюнків дітей, з якими займаються іпотерапією – це кінь. Тварина стає надійним другом для дитини – а саме дружби і прихильності найбільше не вистачає в житті дітям-аутистам. Деякі дослідники відзначають зв'язок між аутизмом дітей і проблемами з ослабленим тонусом м'язів і координацією рухів. Іпотерапія – це один з кращих способів навчитися керувати своїм тілом і розвинути м'язи.

Іпотерапія при аутизмі допомагає розвитку пам'яті, уваги, мислення, необхідність, постійної концентрації уваги і зосередженості, при верховій їзді, максимально можливої самоорганізації і зібраності, необхідність планувати і запам'ятовувати власні дії, їх послідовність, активізує масу психічних процесів. Також іпотерапія для аутизму надає можливість практикуватися, отримати досвід в соціальній взаємодії. Іпотерапія при аутизмі дозволяє використовувати контакт з конем для адаптації, соціалізації дітей з аутичними розладами. Коні мають досить сильним біополем і здатністю заряджати практично будь-якого людину позитивною енергією, примітно, що відбувається це не тільки процесі верхової їзди, а й при простому ви підходите до конем, контакті, доторканні її.

Висновки. Спілкування дітей, що страждають на аутизм і коней змінює світогляд на ранньому лікувальному етапі дорослішання дитини, змушує придивитися по іншому на навколишній світ в цілому.

Список використаних джерел:

1. Іпотерапія як альтернативне лікування [Електронний ресурс] / Пізнайко. – Режим доступу: <http://posnayko.com.ua/parents/helpful/vse-dlya-rozvitkiya-2/parents/helpful/hippo-therapy-66.html>

2. Иппотерапия: как в Запорожье лошади лечат детей с аутизмом и ДЦП [Електронний ресурс] / Національна Асамблея людей з інвалідністю України. – Режим доступу: <https://naiu.org.ua/yppoterapiya-kak-v-zaporozhe-loshady-lechat-detej-s-autyzmom-y-dtsp/>

3. Марченко С.А. Иппотерапия — как метод лечения детей с болезнью аутизм / С.А. Марченко // Международный научный журнал «Символ науки». 2015. – №12. – С. 21-22.

Клевака Леся Петрівна

к. п. н., доцент кафедри соціальної роботи,
Полтавський інститут економіки і права,

Гришко Ольга Іванівна

к. п. н., доцент, доцент кафедри дошкільної освіти,
Полтавський національний педагогічний університет ім. В.Г.
Короленка

СІМ'Я, ЩО ЗНАХОДИТЬСЯ У СТАНІ РОЗЛУЧЕННЯ: СУТНІСТЬ ПРОБЛЕМИ, ВПЛИВ НА ДИТИНУ, СОЦІАЛЬНО-ПСИХОЛОГІЧНИЙ СУПРОВІД

Постановка проблеми. Найдавніший інститут людського суспільства – сім'я. Завдяки родині молодому поколінню передаються основні знання, вміння, навички, світогляд і традиції, таким чином забезпечується безперервність розвитку людського суспільства. У системі інтенсивної, тісної сімейної взаємодії не можуть не виникати суперечки, конфлікти і кризи. Психологи наголошують, що у деяких випадках, вирішенням серйозного сімейного конфлікту чи кризи виступає розлучення. У сучасному суспільстві розлучення перетворились із надзвичайної події у варіант статистичної норми. Громадська думка реагує на розлучення неоднозначно. З одного боку, вона відстоює право окремого громадянина позбутися стосунків, які обмежують свободу, принижують гідність або не відповідають його потребам. З іншого боку, розлучення не схвалюються через ту психологічну шкоду, якої вони завдають усім учасникам конфлікту, а особливо, дітям.

Аналіз останніх досліджень і публікацій свідчить про те, що проблема соціально-психологічного супроводу сім'ї, що знаходиться у стані розлучення, є актуальною. Ціла плеяда науковців (Ю. Альошина, О. Бондарчук, Я. Варга, С. Васьківська, К. Вітакер, О. Карабанова, А. Маслоу, Г. Навайтис, В. Сатір, А. Співаковська, Ч. Фішмен, Д. Хейлі та інші) досліджували проблему здійснення кризового сімейного консультування. Деякі автори (Н. Давицька, О. Зрітнєва, Т. Зубкова, К. Камишова, Г. Фигдор та інші) розглядають актуальні проблеми соціальної роботи в умовах кризи розлучення родини. Інші дослідники (Д. Гутіна, Н. Максимова, Н. Малярова, С. Нартова-Бочавер,

М. Несмеянова, С. Павлов, А. Сергєєва, О. Чеботарьова, О. Чурілова та інші) аналізують вплив розлучення батьків на психологічний стан дитини.

Мета статті – визначити сутність, вплив на дитину, соціально-психологічний супровід сім'ї, що знаходиться у стані розлучення.

Виклад основного матеріалу дослідження. Під розлученням розуміють розрив подружніх стосунків у його юридичному, економічному і психологічному аспектах, що призводить до реорганізації сімейної системи. Кризовий характер даної події обумовлений тривалістю і хворобливістю переживань членів сім'ї, його дестабілізуючим впливом на усю сімейну систему. Зазвичай розлучення не є одномоментною подією та має свою динаміку проживання.

Відомий американський психолог А. Маслоу запропонував модель руйнування подружніх відносин, що включає в себе сім стадій [7].

1. Емоційне розлучення обумовлене руйнуванням ілюзій у подружньому житті, почуттям незадоволеності, відчуженням подружжя, страхом і розпачем, спробами контролювати партнера, суперечками, прагненням уникнути проблем.

2. Час міркувань і розпачу перед розлученням супроводжується болем, злістю і страхом, суперечливістю почуттів і вчинків, найчастіше шоком, відчуттям порожнечі і хаосу. Розпочинаються спроби зробити так, щоб усе було знову добре, повернути любов, отримати допомогу від друзів, членів сім'ї.

3. Юридичне розлучення – оформлення розриву відносин відбувається на формальному рівні. Ця стадія пов'язана не тільки із судочинством, але і за участю усе більшої кількості осіб у сімейних відносинах партнерів. На емоційному рівні чоловік і жінка або один з них можуть перебувати в депресії, відчувати відокремлення, а поведінка може супроводжуватися суперечками, спробами самогубства, погрозами, прагненням до переговорів.

4. Економічне розлучення пов'язане з припиненням спільного ведення господарства і поділом сімейного бюджету (якщо до цього він був загальним).

5. Установлення балансу між батьківськими обов'язками і правом на опіку пов'язано з переговорами батьків з питання подальших взаємин із дітьми і розподілу зон відповідальності. Пріоритетні завдання даного етапу – створення нових відносин між батьком і дитиною, а також набуття почуття власної гідності і незалежності.

6. Час самодослідження і повернення до рівноваги після розлучення. Основна проблема цього періоду – самотність і наявність амбівалентних почуттів. Це почуття безпорадності й оптимізму, жалю, печалі і радості, звільнення і самотності тощо. Починається пошук нових друзів, сфер активності, виробляється новий стиль життя, визначаються обов'язки для всіх членів сім'ї.

7. Психологічне розлучення. На емоційному рівні – це прийняття факту розпаду відносин, стабілізація емоційного стану, опрацювання негативних почуттів, пов'язаних із розлученням. На інтелектуальному рівні – готовність до дій, упевненість у своїх силах, відчуття власної цінності, поява почуття незалежності і автономії, пошук нових об'єктів для любові і готовність до побудови нових відносин.

Низка фахівців відзначають такий серйозний наслідок розлучення, як переживання колишнім подружжям почуття особистісного краху. У більшості випадків розлучення відбувається з ініціативи однієї зі сторін. Знехтуваний партнер особливо важко переживає рішення про розлучення. Ініціатор розлучення теж переживає гаму негативних почуттів, пов'язаних з розпадом сімейної системи, проте зберігає контроль над ситуацією, у той час як для відкинутого партнера характерними переживаннями є почуття безсилля, безвиходу, неповноцінності [1; 2; 4].

Розлучення батьків – це сильний стрес для дитини. Це зміна світу, в якому вона живе. Але досить часто трапляються ситуації, коли розлучення неможливо уникнути. Більшість батьків цікавлять відповіді на запитання: Як дитині пережити його? Як допомогти малюку? Перш за все потрібно уникнути типових помилок. Відсутність їх – це вже півшляху до успішного і більш-менш спокійного проходження дитиною цього етапу її життя.

Так, перша з них: «Не розлучатися заради дитини». Це найперша помилка батьків, котрі збираються розлучатися. Так, дійсно, розлучення – це надзвичайно сильний стрес особливо для дитини. Але набагато гірше для неї жити в сім'ї, де батьки ненавидять один одного. У такій ситуації негатив між подружньою парою залишається, роздратування і злість зростають. Дитина бачить лише сварки, ненависть, війну, втому батьків. Навіть якщо батькам вдається вдало приховувати свої почуття і не сваритися при дитині, вона все одно відчуває напруження і відсутність любові. Живучи в сім'ї, де батьки хочуть розлучитися, але не роблять цього, дитина не отримує нормального, здорового зразка подружніх

стосунків, нормальної, теплої, турботливої взаємодії між чоловіком і жінкою. А це в майбутньому заважатиме створити власну щасливу сім'ю.

Друга помилка батьків при розлученні: «Обманювати дитину». Мається на увазі будь-яка брехня. Обманювати, що між мамою і татом все нормально, робити вигляд, що все добре. Казати, що тато поїхав і не скоро повернеться та інше. По-перше діти відчувають зміни в емоційному стані батьків дуже тонко. По-друге, вони здатні придумувати те, чого насправді немає. Сказавши, що тато поїхав далеко і на довго, дитина може вирішити, що він зробив це через неї, що він більше її не любить.

Негарно відгукуватися про свого партнера до чи після розлучення. Для дитини і мама, і тато завжди хороші. Вони ними є і будуть, незважаючи ні на що. Малюку неймовірно важко слухати весь той негатив про тата чи маму. Дитина знає, що схожа частково на тата і частково на маму (адже вони її батьки), а тому всі слова негативу, спрямовані в сторону одного з них, може сприймати і в свою сторону теж, а з часом почати вважати і себе нікчемою. Дітям набагато легше пережити розлучення батьків, якщо в їх картині світу вони обоє залишаються хорошими.

Не варто, виливати всі свої образи і сильні переживання на дитину. Так, варто сказати правду, що вам важко, що ви засмучені, але не використовуйте слів, які можуть свідчити, що ви відчуваєте нестерпний біль і не бачите світла в кінці тунелю. Дитині потрібно знати, що все у вас буде добре, що ви все переживете. Головне – не злякати дитину своїми інтонаціями і відчашем.

Змушувати дитину вибирати між батьком і матір'ю не варто. Пояснення такі ж, як і до попереднього пункту. Дитині надзвичайно важко вибрати, хто кращий, оскільки обидва хороші.

Наступна помилка: «Вимагати полюбити нового тата чи маму». Дитина має повне право не любити новоспеченого батька чи матір. Але ви можете просити її поважати їх, оскільки ви його/її поважаєте чи любите.

Ще одна типова помилка – вимагати від вітчима чи мачухи зайняти роль батька чи матері. А також вимагати від дитини вважати і називати нову людину мамою/татом. У дитини є одна мама і один тато. А всі, хто з'являється після них, – просто люди, котрі починають виконувати обов'язки, які колись виконував один із батьків. Вони можуть стати

друзями, але ніколи не замінять рідного. Тому не змушуйте малюка до цього і не засмучуйтеся, якщо так не сталося.

Не дозволяти дитині бачитися з татом/мамою – ще одна помилка батьків, що розлучаються. Малюку потрібні обое з батьків. Тому як би там не було, необхідно зробити все для того, щоб зустрічі (звичайно, якщо батько/мати хоче цього) відбувалися. Дитині потрібно знати, що тато та мама продовжують її любити [5].

Розлучення батьків може спричинити серйозні деформації в особистості дитини, які стануть очевидними через роки, коли змінити вже нічого не можна. Але найсерйозніші наслідки розлучення батьків для дитини – її виховання у неповній сім'ї. Попри зусилля матері така сім'я не може забезпечити повноцінних умов соціалізації дитини: процес входження її у соціальне середовище, пристосування до нього, освоєння соціальних ролей і функцій. Батько, який залишає сім'ю, як особистість, представляє для сина модель ідентифікації чоловічої ролі, а для доньки – модель комплементарності (взаємної відповідності на основі взаємодоповнення), може несприятливо позначитися на дітях у підлітковому віці, зокрема, це відображається у деяких адаптаційних труднощах. А пізніше – на їх власному шлюбі, а також на психологічному і сексуальному розвитку [4].

Іноді дитина у ситуації розлучення замикається у собі, відчуває свою уявну провину і вважає себе джерелом розбіжності батьків. А часом діти стають гіперактивними, вимагаючи до себе постійної уваги. Прояви стресу у дитини можуть бути різними. Варто враховувати, що навіть при зовнішній байдужості і виправдань дорослих, що маленька дитина нічого не розуміє, безпосередні наслідки таких переживань, як правило, неминучі.

Соціальна робота – один з найважливіших соціокультурних інструментів допомоги сім'ям при розлученні, активно використовується у багатьох країнах світу. Допомогти дитині впоратися з важкою ситуацією розлучення допоможуть фахівці соціально-психологічної служби навчального закладу (закладу дошкільної освіти, загальноосвітньої школи, вишу тощо). У числі актуальних проблем – низька реалізація в соціальній роботі з сім'ями, які перебувають на різних стадіях розірвання шлюбу, диференційованого підходу, який передбачає всебічне врахування особливостей їх проблематики при розробці програм допомоги, підборі і використанні технологій, форм, методів підтримки.

Від фахівців, які працюють з сім'ями, окрім націленості на недопущення необміркованого розлучення, потрібне чітке розуміння особливостей їх життєдіяльності, таких як, наприклад: явна чи неявна орієнтація поведінки одного або обох з подружжя на розірвання шлюбу, виникнення між ними почуття відчуженості та байдужості один до одного, нерівномірний розподіл господарсько-побутових ролей і обов'язків по догляду за дітьми, відсутність довіри як між чоловіком і дружиною, так і між батьками і дітьми та ін. Покращення ситуації в цих сім'ях в межах соціальної роботи з попередження розлучення вимагає застосування таких технологій, як соціальна профілактика, соціальне консультування, соціальне посередництво, соціальна корекція, соціальна терапія.

У випадках же, якщо після проведеної соціальної діагностики неминучість розлучення очевидна і розірвання шлюбу – це хоча і суперечливий, але дійсно єдиний вихід з тривалої шлюбно-сімейної кризи, перед фахівцями з соціальної роботи, психологами постає завдання максимально запобігти негативним наслідкам вже неминучого розірвання шлюбу і построзлучення для подружжя та їх дітей. Для цього важливо налаштувати подружжя на конструктивну, як би дивно це не звучало і важко не було, взаємодію на наступних стадіях розлучення для збереження нормальних людських відносин і сімейних (не подружніх) зв'язків, особливо якщо в шлюбі виховуються спільні діти [2].

Практики зазначають, що соціальним працівникам необхідно пояснити батькам незмінність відносин члена сім'ї саме до дитини, сказати йому, що конфлікти, що відбуваються вдома, не відносяться до нього, що сам він ні в чому не винен. Соціальним працівникам треба пояснити дитині, що іноді дорослим людям краще жити окремо, ніж разом, так вони будуть щасливішими. Дитина повинна зрозуміти, що навіть після розлучення батьки будуть про нього піклуватися і проводити вільний час, відзначати свята і дні народження.

Для того, щоб пом'якшити наслідки ситуації розлучення, необхідно навіть з маленькою дитиною говорити про цю подію. Соціальним працівникам необхідно намагатися у присутності дитини говорити про інше батьку тільки у поважному тоні, щоб у дитини не виникло сумнівів, що його стали менше любити. По можливості, поясніть доступно для дитини причини розлучення, не варто йти від питання «чому це відбулося», але при цьому не слід вдаватися в непотрібні деталі.

Соціальний працівник повинен наголосити, що батькам необхідно частіше проводити час разом, говорити дитині про те, як сильно вони її люблять. Можливо, після розлучення буде потрібна допомога дитячого психолога. На жаль, деякі діти сприймають розлучення настільки близько до серця, що у них починаються проблеми зі здоров'ям – зокрема, страждає серцево-судинна система. Батькам потрібно уважно стежити за дитиною, своєчасно звернутися за допомогою до фахівця. Депресія, замкнутість, смуток і безсоння – ось лише деякі наслідки розлучення для дітей. У них виникає почуття тривожності і непотрібності. Довга відсутність одного з батьків може викликати у дитини смуток і спустошення, неможливо передбачити реакцію дитини на розлучення. Мати або батько поодиноці можуть виявитися нездатними надати дитині матеріальну підтримку, якої вона потребує, тому розлучення впливає на дитину безпосередньо. Другий шлюб батьків викликає додаткові труднощі, оскільки діти не завжди приймають подружжя своїх батьків.

Соціальні працівники звертають увагу на те, що батьки повинні намагатися зберегти дружні відносини після розлучення заради дитини. Не варто забувати і про те, що за долю дитини несуть відповідальність обидва батьки – дитина не буває «колишньою». Якщо батькові і матері вдалося зберегти спокійні відносини після розлучення, надалі їм буде простіше вирішувати проблеми, що стосуються спільної дитини, і розраховувати на допомогу один одного у складних ситуаціях. Нормальне спілкування необхідно для дітей, адже їм важливо і потрібно знати, відчувати, що хоч батьки і живуть окремо, вони як і раніше цінують один одного. З колишнім чоловіком або дружиною варто детально обговорити можливість зустрічей і спілкування з дитиною. Не варто перешкоджати розвитку відносин і позбавляти одного з батьків участі у вихованні дитини. Така поведінка лише загострить ситуацію, ви караєте не колишнього чоловіка або дружину, а свою дитину [2; 3; 6].

Розлучення батьків, говорять психологи, утричі збільшує можливість розлучення у майбутньому їхніх дітей. А у малюків, котрі зростали у повній сім'ї, у дорослому віці розпадається лише один із двадцяти шлюбів.

Висновки. Сім'я є для дитини основним соціальним інститутом, завдяки якому вона формується як особистість. Розлучення ж – це не просто зміна або припинення взаємин між подружжям, між батьками і дітьми. Це нерідко значна трансформація їх соціальних ролей і, отже,

потенційний фактор десоціалізації дітей, джерело численних психолого-педагогічних, медико-соціальних, соціально-правових, матеріально-побутових та інших проблем. Варто пам'ятати, що емоційно збіднені, недовірливі відносини з батьками, спотворені ціннісні орієнтації сім'ї, суперечливі і непослідовні форми, моделі та стилі виховання, незадоволення потреби в безпеці, любові, турботи і прийнятті впливають на формування порушень в особистісній організації підлітків, проявляючись в поведінкових реакціях, позбавляють сенсу в прагненні до гармонійного життя, повної радісних переживань, а також призводять до розвитку неврозів, депресивних станів й інших негарздів.

Список використаних джерел:

1. Гагай В.В. Семейное консультирование: учебник / В.В. Гагай. – СПб. : Речь, 2019. – 317 с.
2. Камышова Е.В. Социальная работа с семьями на разных стадиях развода [Электронный ресурс] / Е.В. Камышова. – Режим доступа: http://teoria-practica.ru/rus/files/arhiv_zhurnala/2018/8/sociology/kamyshova.pdf
3. Карабанова О.А. Психология семейных отношений и основы семейного консультирования : учеб. пос. / О.А. Карабанова. – М. : Гардарики, 2006. – 320 с.
4. Кошонько Г. Особливості психологічного консультування сім'ї у кризовій ситуації розлучення [Електронний ресурс] / Г. Кошонько. – Режим доступу: http://www.allbest.ru/psychology/00945044_0.html
5. Крамаревич О. Розлучення і дитина: типові помилки батьків [Електронний ресурс] / О. Крамаревич. – Режим доступу: <https://dytpsycholog.com/2015/08/08>
6. Максимова Н.Ю. Розлучення батьків як фактор девіантної поведінки дітей [Електронний ресурс] / Н.Ю. Максимова. – Режим доступу: <http://lib.iitta.gov.ua/705179/1>
7. Маслоу А. Стадии развода [Электронный ресурс] / А. Маслоу. – Режим доступа: <http://gimenespsihologija.fi les.wordpress.com>

Клевака Леся Петрівна,
к. п. н., доцент кафедри соціальної роботи,
Полтавський інститут економіки і права

ДОСВІД ПРОФЕСІЙНОЇ ПІДГОТОВКИ СОЦІАЛЬНИХ ПРАЦІВНИКІВ В БЕЛЬГІЇ

Вступ. Бельгія – країна, що відома своїми високими податками й водночас, однією з найкращих у Європі системою соціального захисту. Саме система оподаткування забезпечує пересічному бельгійцеві порівняно високі стандарти життя, благоустрій та соціальний комфорт. Соціальні працівники у цій країні входять в когорту престижно-важливих професій, соціальних працівників поважають і цінують. Висвітлення найкращих надбань професійної підготовки соціальних працівників в Бельгії є метою нашого подальшого дослідження.

Результати дослідження. У Бельгії навчання соціальної роботи регулюють делегуванням повноважень для здійснення нагляду Міністерству освіти. Соціальні працівники у Бельгії захищені законом, тому лише офіційно визнані школи мають право видавати дипломи про присвоєння кваліфікації з соціальної роботи (ступінь бакалавра соціальної роботи). У більшості випадків практична діяльність у галузі соціальної роботи можлива лише за наявності такого диплому.

Професійна підготовка соціальних працівників в Бельгії здійснюється в Школах соціальної роботи. В Бельгії їх можна поділити на такі категорії: державні, приватні, общинні або провінційні. Випускники шкіл соціальної роботи мають можливість підвищувати кваліфікацію. Курси соціальної роботи є частиною загальноуніверситетської системи вищої освіти, яка надає професійну підготовку після завершення трьохрічного курсу навчання. Школи соціальної роботи і деякі приватні організації пропонують різноманітні курси удосконалення і семінари з методики, соціальної політики, керівництва практикою.

Університети в даний час пропонують курси для випускників шкіл соціальної роботи. Соціальні працівники можуть одержати ступінь магістра наук з психології, соціології, соціальної комунікативної, кримінології, соціальної політики після двох або трьох років навчання. Два франкомовних університети здійснюють підготовку студентів на рівні магістра і доктора наук з соціальної роботи.

Ціль програми бакалавра наук з соціальної роботи полягає в тому, щоб: дати студентам можливість придбати необхідні знання і виявити свою кваліфікацію в професійній діяльності; дати студентам можливість ознайомити і засвоїти професійні цінності; дати студентам міцні знання з прикладних соціальних, соціально-правових дисциплін, щоб належним чином підготувати їх до аналізу складних питань професійної діяльності; надати студентам можливість пройти польову практику під керівництвом професійних фахівців із метою розвитку умінь і навичок професійної компетентності; гарантувати студентам, які успішно пройшли курс навчання, досягнення мінімального рівня компетентності, необхідного для професійно-кваліфікованої професійної діяльності; гарантувати студентам отримання ступеня бакалавра наук з соціальної роботи після трирічного повного курсу навчання; надати можливість одержання ступеня відповідно до європейських стандартів (у зв'язку з законом про європейську спільноту).

Теоретична і практична підготовка бакалавра наук з соціальної роботи продовжується три роки: 1-2 курс – пропонується загальна програма для всіх студентів, 3 курс – студенти повинні обрати один з чотирьох можливих напрямків: соціальна робота, соціально-культурна робота, робота з персоналом, профспілкова робота. На перших курсах перевага надається загальним та теоретичним предметам. На старших курсах зростає питома вага практики і стажування. Надважливими є заняття з оволодіння методами соціальної роботи (соціальна робота з клієнтом, дослідження у сфері соціальної роботи, робота з громадою, групова робота, управління), спеціальними методами (комп'ютерні програми, підготовка звітів, складання бюджету, прикладне соціальне право). Практика триває два місяці на 2 курсі та п'ять місяців на 3 курсі навчання. Повний курс підготовки бакалавра наук складає: 2880 годин теоретичних та практичних занять, 32 години на тиждень протягом 30 тижнів кожного року – практичної роботи та польової роботи практики; 6 тижнів навчального року для підготовки та здачі іспитів. Навчальний рік поділяється на два семестри. Відповідно до положення, студент, що займається за програмою бакалавра наук, пише дипломну роботу і захищає її перед екзаменаційною комісією наприкінці курсу. Ця робота повинна базуватися на матеріалах стажування.

Навчальна програма підготовки бакалавра наук з соціальної роботи має наступний вигляд: 1 курс (вступ до соціальної роботи, культурна

робота, профспілкова робота і робота з персоналом, вступний курс з методів соціальної роботи, статистика), 2 курс (соціальна робота з клієнтом, групова робота, організація громади, соціальні дослідження, вивчення методів роботи з окремим клієнтом і комунікативні вміння, соціальна робота в організації, бухгалтерська справа, польова практика: два місяці практики в агентствах під керівництвом і контролем з боку школи соціальної роботи), 3 курс (курси за вибором – соціальна робота, соціально-культурна робота, робота з персоналом, профспілкова робота). Кожен курс включає вивчення методів, етики, польову практику протягом 5 місяців в агентствах під керівництвом і контролем представника школи (у групах або індивідуально).

Оцінка студентів у зв'язку з присудженням їм ступеню бакалавра наук здійснюється наступним чином: протягом всього періоду навчання студенти проходять чотири атестації у кінці кожного року навчання та випуску, коли студенти захищають дипломну роботу; у кінці кожного курсу проводиться усний або письмовий іспит; студенти повинні здати всі іспити та пройти польову практику; після закінчення третього курсу аналізується рівень компетентності студентів; студент, пише дипломну роботу і захищає її перед екзаменаційною комісією у кінці року (робота базується на результатах практики).

Ще до початку практики студенти зустрічаються із своїми викладачами для того, щоб обговорити план роботи на період проходження практики: самостійно вибирають сектор, у якому хочуть стажуватися (студенти самі вибирають сферу соціальної роботи в якій найбільш компетентні), соціальна служба обирається завчасно (студент дзвонить або пише листа у соціальний заклад з проханням прийняти його на практику). Він повинен вміти представити себе і свій проект (робочий план), над яким він буде працювати. Керівники практики відбирають тих студентів, які мають найбільше шансів реалізувати свій проект на базі їх соціального закладу. Основна причина відмови студентам – вузькоспеціалізовані проекти, для яких важко знайти потрібний соціальний заклад. Якщо студент все ж таки не зміг знайти собі місце практики, то йому допомагають цезробити викладачі та організатори практики. Якщо соціальний заклад погоджується взяти студента для проходження практики, то між ними укладається угода, яку підписують студент, викладач та керівник практики. У Бельгії керівниками практики можуть бути дипломовані спеціалісти із відповідним професійним

досвідом роботи і яким притаманне постійне професійне самовдосконалення. Керівник практики повинен допомогти студенту зрозуміти структуру свого закладу, мету зміст його функціонування. Необхідною передумовою розуміння цих речей є знання історії закладу, тому що у Бельгії діяльність багатьох соціальних закладів обумовлюється їх історичним походженням.

У Бельгії виділяється два основних типи викладачів: викладачі теоретичних курсів і методів навчання і викладачі, що керують стажуванням і практикою студентів. Останні, як правило, повинні бути кваліфікованими соціальними працівниками.

Навчання спрямовано на ефективну реалізацію соціальним працівником наступних функцій: сприяння дітям і дорослим, які потребують опіки і піклування; організування отримання матеріальної та соціально-побутової допомоги; співпраця з неповнолітніми правопорушниками; суспільний захист в суді; вирішення проблем всиновлення, встановлення опіки, соціальної реабілітації; участь у роботі по створенню центрів соціальної допомоги сім'ї, будівників для людей похилого віку; молодіжних, підліткових, дитячих центрів, клубів, асоціація, об'єднань за інтересами тощо; організація та координація роботи з проблем соціальної адаптації та реабілітації осіб, які повернулися зі спеціальних навчально-виховних закладів та місць позбавлення волі.

Висновки. В Бельгії система професійної підготовки фахівців для соціальної роботи є більш досконалішою порівняно з Україною. Саме тому реформування існуючої системи професійної підготовки соціальних працівників в Україні є актуальною потребою сьогодення.

Список використаних джерел:

1. Дорогіна О.В. Роль і функції практики у підготовці соціальних працівників в Бельгії / О.В. Дорогіна // Науковий вісник Ужгородського державного університету. Серія «Педагогіка. Соціальна робота». 1999. – №2. – С. 98-100.

2. Кубицький С.О. Історія соціальної роботи в зарубіжних країнах / С.О. Кубицький. – К. : Наукова думка, 2010. – 305 с.

3. Кушніренко М.Р. Організація соціальної роботи в Бельгії / М.Р. Кушніренко. – Social Work and Education. – 2014. – № 1. – С. 29-37.

4. Ливрінц К.Е. Особливості соціальної роботи в Бельгії / К.Е. Ливрінц// Науковий вісник Ужгородського національного університету: Серія «Педагогіка. Соціальна робота». – 2012. – №11. – С. 67-68.

Мякушко Надія Семенівна

к. політ. н., доцент кафедри соціальної роботи,
директор Полтавського інституту економіки і права

СОЦІАЛЬНО-ПРАВОВА ДЕРЖАВА: КОНЦЕПЦІЯ, ПОЛІТИКА, ПРИНЦИПИ

Феномен соціально-правової держави, насамперед, характеризується базовими функціями держави, що поділяються на внутрішні (економічна, культурно-виховна, соціальна, підтримки порядку) та зовнішні (екзистенціальна, інтересів співіснування, функціональних інтересів).

Водночас, слід виокремити функції держави, котрі розглядаються не з точки зору реалізації цілей та інтересів (внутрішніх чи зовнішніх), а з позицій сутності реалізованих цілей, які не потребують поділу функцій держави на внутрішні та зовнішні, оскільки пов'язаний з глобальними та цивілізаційно-регіональними (економічними, політичними, екологічними, епідеміологічними та ін.) чинниками.

Соціальність держави має свої прояви і в реалізації зовнішніх функцій держави, які полягають в забезпеченні її екзистенціальних інтересів (цілісності, безпеки, розвитку, міжнародних відносин та ін.) в контексті забезпечення стабільного функціонування соціальної сфери суспільства.

Зокрема, якщо країна знаходиться у стані війни з іншою країною (як у випадку військової і, так званої, гібридної агресії Росії проти України) і витрачає великі кошти на здійснення своєї оборони від нападу агресора, це не може не вплинути на фінансування соціальної сфери суспільства (систем пенсійного забезпечення, підтримки неповносправних, освіти, науки, підтримки сім'ї та молоді).

З точки зору функцій інтересів співіснування, що розглядаються з урахуванням автономності, суверенності, участі, співпраці, взаємовигоди та ін., соціальна функція держави теж може розглядатися в контексті

соціальних відносин у процесі життєдіяльності держави та громадянського суспільства, участі громадян у процесах державного управління і самоврядування [6; 7], діяльності структур громадянського суспільства (громадських, професійних, освітньо-культурних, релігійних та інших організацій), спрямованих на реалізацію важливих суспільних функцій соціального співіснування і співпраці на взаємовигідній для всіх громадян основі.

А з точки зору реалізації функціональних інтересів держави, що розглядаються в контексті ефективності, стабільності функціонування державних інститутів, інформування, регулювання, соціальна функція держави практично реалізується в рамках соціально-політичних відносин, в процесі здійснення яких важливу суспільну роль відіграють соціальні комунікації [4].

Небезпідставно вважається, що модель соціальної держави вважається розвинутою і ефективно працюючою, коли соціальна держава набуває рис і ознак правової соціальної держави. Світова політологічна думка виокремлює наступні базові ідеологічні *принципи правової держави*: загальність правління правових законів; розподіл влади (законодавча, виконавча, судова); пріоритет прав і свобод людини; юридична взаємовідповідальність держави та особистості [3].

Загальність правління правових законів здійснюється на основі загально узгоджених суспільних стандартів політичної поведінки, і громадян, і держави (законодавчих, виконавчих та судових органів) виключно на основі закону.

Закони може їх ухвалювати, змінювати або скасовувати виключно - законодавчий орган (парламент) відповідно до затверджених конституцією законодавчих процедур. Наприклад, в парламентсько-президентській чи президентсько-парламентській державі, закон після ухвалення його парламентом має бути підписаний президентом.

Президент повинен мати право вето, яке парламент може здолати після повторного розгляду закону на своєму сесійному засіданні, конституційною або простою більшістю (що має бути виписано в конституції країни) [6; 7].

В умовах функціонування конституційної монархії, де реальна влада належить парламенту, а монарх є формальним головою держави, використовуються такі ж самі процедури вето і його подолання, як і в демократичних республіках.

Але в усіх цих випадках (парламентської республіки чи конституційної монархії) основою всього суспільного життя є правління Конституції країни, а не окремих осіб чи груп осіб, що контролюють державні чи силові структури.

Водночас, вважається, що в правовій державі громадяни повинні діяти за принципом: їм дозволено все, що не заборонено законом. А державні органи, які здійснюють політичне та адміністративне управління, повинні діяти за принципом: заборонено все, що не дозволено законом.

Таким чином, у правовій державі реалізується концепція, яка полягає в тому, що в цій державі правлять не окремі особи, а закони, що є основними регуляторами суспільного життя. Порушення цих правових законів повинно каратися в межах чинного законодавства, тобто - законів.

Розподіл влади, відповідно до концепції правової держави, передбачає оптимальне співвідношення компетенцій між законодавчою, виконавчою та судовою гілками влади, правове узгодження суперечностей між вказаними гілками влади, між громадянами, державою й суспільством.

Законодавча влада у правовій державі обирається на основі демократичних процедур (загальних виборів) – без майнового, соціального, етнічного, регіонального чи освітнього цензу, за винятком окремих випадків, визначених Конституцією.

Вона реалізує народний суверенітет у політичній сфері суспільства, формулює норми суспільного й державного життя та політичної поведінки, виконання яких є обов'язковим для всіх громадян, державних та самоврядних інституцій, структур громадянського суспільства.

Правовий контроль у правовій державі має здійснювати Конституційний суд (або Верховний суд країни, на який повладені повноваження тлумачення Конституції та контролю за дотриманням конституційних прав громадян та інституцій).

Виконавча влада формується парламентом - за участі (без участі) президента чи конституційно обмеженого у правах монарха, реалізує закони, ухвалені парламентом і публічно звітує перед ним і (опосередковано) перед народом.

Якщо президент, як вища посадова особа держави, обраний безпосередньо громадянами, він в межах законодавства також підзвітний парламенту. Цей звіт, зазвичай, реалізується у формі щорічного послання

до парламенту, але може здійснюватися (за взаємною домовленістю між президентом і парламентом) в інших спосіб та з іншою регулярністю.

Зрозуміло, що кожна держава має свої специфічні відмінності побудови структур влади та управління, однак загальнолюдські принципи вже сформульовано і вони стали надбанням загальносвітової політологічної та правової думки.

В діяльності правової держави виокремлюють політичні аспекти її формування (які є межею між демократією і тоталітаризмом) і власне правові аспекти, які полягають в тому, що держава (як джерело формування права) сама потрапляє під контроль права і стає правовим явищем на певному етапі розвитку правового суспільства.

Найрозвиненішим ступенем розвитку суспільства є правове соціальне суспільство у формі правової соціальної держави, в якій домінує безумовне верховенство права, абсолютне й непорушне панування принципів і цінностей правового соціального суспільства. Останнє характеризується не тільки досягненням високого рівня правосуддя та культури права, але й широкими правами людини в юридичному та соціальному контекстах.

В цьому зв'язку варто сформулювати концепцію правової соціальної держави, в основі якої, на нашу думку, лежать наступні основні *принципи правової соціальної держави*: верховенство права над діяльністю держави, громад і громадян; громадяни можуть робити все, що не заборонено законом; держава і громада можуть робити лише те, що дозволено законом; правосуддя має бути незалежним і ґрунтуватися на основі презумпції невинності; держава і громади мають забезпечити гідні умови життя для всіх громадян; держава, громадяни, громади повинні нести відповідальність за соціальні, екологічні, морально-етичні та соціально-психологічні за наслідки своєї діяльності.

Отже, проблема формування правової соціальної держави, як форми організації правового соціального суспільства (і вищої стадії суспільного розвитку), на нашу думку, полягає в оптимізації і комплексному використанні принципів правової і принципів соціальної держави з метою гармонізації системи управління суспільством та соціальними процесами з урахуванням загальної, політичної, правової, психологічної та економічної культури вказаного суспільства.

Принципи соціально-правової держави реалізуються через соціально-політичну діяльність, яка є важливим елементом політичної

сфери суспільства, котра складається з політичних структур, політичних відносин, політичної культури та політичної свідомості [3].

Соціально-політична діяльність здійснюється у будь-якому суспільстві. В тоталітарному та авторитарному вона здійснюється в умовах більшого чи меншого обмеження, а в демократичному – реалізується найбільш повно. Характер соціально-політичної діяльності визначається наступними детермінантами:

— об'єктивними: суспільними потребами, політичними, економічними, культурно-освітніми та іншими інтересами індивідів, соціальних груп, суспільства;

— суб'єктивними: політичною свідомістю, правовою, політичною, економічною, психологічною культурою тощо.

Об'єктивні та суб'єктивні детермінанти соціально-політичної діяльності тісно пов'язані між собою і комплексно визначають зміст, структуру, спрямованість і результативність соціально-політичної діяльності.

Сфера здійснення соціально-політичної діяльності знаходиться у площині соціальної політики, а сама соціально-політична діяльність є різновидом політичної діяльності.

Отже, соціально-політична діяльність може розглядатися як різновид політичної діяльності, що спрямована на інтегральне узгодження соціально-політичних інтересів індивідів, соціальних груп, суспільства.

Її сутність полягає не стільки у боротьбі за владу (хоча цей кон'юнктурний елемент теж є достатньо вагомим), скільки в регулюванні соціально-політичних відносин у суспільстві, узгодження суспільних інтересів громадян, громади і влади по вертикалі і по горизонталі.

Соціально-політична діяльність здійснюється в соціально-політичній сфері суспільства, віддзеркалює систему соціально-політичних відносин у суспільстві і є похідною від реальних соціально-політичних процесів у суспільстві. Вона, регулюється правовими, соціальними та психологічними нормами-регуляторами соціально-політичної діяльності [1].

Результативність соціально-політичної діяльності залежить від наступних чинників: рівня об'єктивності інформації про соціально-політичні відносини в суспільстві; обраних цілей соціальної політики та засобів її реалізації; ухвалення соціально-політичних рішень з урахуванням прогнозування можливих наслідків соціальної політики;

обраних соціально-політичних технологій; реалізації соціальної політики в конкретних соціально-політичних умовах; аналізу виконання ухвалених рішень та можливого корегування соціальної політики.

Соціально-політична сфера включає до себе: організаційні чинники та процеси соціально-політичного розвитку.

До організаційних чинників соціально-політичної сфери суспільства належать: утворення державних інститутів (парламенту, уряду, президентства, органів місцевого самоврядування) шляхом демократичного волевиявлення громадян; формування політичних партій, суспільно-політичних організацій, рухів; створення соціально-правових норм регулювання соціально-політичних процесів; організація системи управління соціально-політичними структурами.

До процесів соціально-політичного розвитку, на які спрямована соціальна політика і соціально-політична діяльність, належать: залучення громадян до соціально-політичної діяльності; розвиток соціально-політичних структур; забезпечення принципу соціальної справедливості; формування соціально-політичної свідомості громадян; сприяння підвищенню довір'я до державних та соціально-політичних інститутів; гарантування реалізації прав та інтересів соціально вразливих верств населення (інвалідів, пенсіонерів, неповнолітніх, безробітних).

Виходячи зі змісту та сутності соціально-політичної діяльності ми можемо сформулювати її типологію:

— радикальна соціально-політична діяльність (соціал-радикалізм: революція, контрреволюція, заколот), спрямована на докорінні зміни суспільної системи;

— реформаторська соціально-політична діяльність (соціал-реформізм), спрямована на соціально-політичні зміни, що не підривають владу правлячої політичної еліти;

— камуфляжна соціально-політична діяльність (соціально-політичні перевороты), що змінює склад правлячої політичної еліти, не зачіпаючи соціально-економічного базису держави та її соціально-політичних структур.

Соціально-політична діяльність суб'єктів соціальної політики здійснюється під впливом наступних чинників: мотиваційної структура соціально-політичної діяльності; ідеології та політичних доктрин; соціально-економічних умов; тиску з боку різних соціальних груп

населення та суспільно-політичних структур; соціально-політичної культури; ментальності тощо.

Соціально-економічні умови є надзвичайно важливим чинником здійснення соціальної політики та соціально-політичної діяльності, оскільки об'єктивно (стан економіки) і суб'єктивно (групи тиску) впливають на її зміст і сутність.

Важливий вплив на соціальну політику здійснюють такі чинники, як соціально-політична культура та ментальність нації, які створюють соціально-культурний та соціально-психологічний фон для реалізації соціальної політики та здійснення соціально-політичної діяльності.

Відповідно до видів соціально-політичної свідомості (наукової та буденної) виокремлюють теоретичну (політологічну, соціологічну, законотворчу, науково-організаційну) і практичну (урядову, депутатську, громадську) соціально-політичну діяльність [1; 3].

Соціально-політична діяльність в умовах демократії здійснюється у двох основних її формах: представницькій (парламентській, депутатській) і безпосередній (референдум). В теорії соціально-правової держави перевага, безумовно, віддається безпосередньому вільному волевиявленню громадян суспільства, але реальне життя свідчить про переважаюче використання представницьких форм здійснення соціально-політичної діяльності.

Представники різних ідейно-політичних течій по-різному ставляться до ідеологічних засад здійснення соціально-політичної діяльності. Наприклад, соціалісти й ліві ліберали виступають за перерозподільну справедливість, а консерватори вбачають у ній ущемлення свободи тих, хто своїми податками наповнює соціально-розподільчі фонди.

Окремо варто сказати і про таку дилему соціальної політики: ухвалювати непопулярні й жорсткі заходи, які піддаються жорській критиці громадськості, чи відмовитися від цих непопулярних дій, усвідомлюючи, що їх затримка буде погіршувати соціально-політичну ситуацію в державі?

Нагальна потреба здійснення постійного вибору в цій ділемі підводить нас до розуміння соціально-політичної діяльності не тільки з точки зору раціональних підходів здійснення соціальної політики, але і з точки зору урахування громадської думки та домінуючих в суспільстві

соціально-політичних та морально-етичних норм, соціально-політичної культури і ментальності.

Чернов Артем Анатолійович,
практичний психолог,
Полтавського дошкільний
навчальний заклад № 63 «Казка»

ФОРМУВАННЯ ПАРТНЕРСЬКИХ ВІДНОСИН БАТЬКІВ І ЗАКЛАДУ ДОШКІЛЬНОЇ ОСВІТИ ЯК ПІДГРУНТЯ ЯКІСНИХ ОСВІТНИХ ПОСЛУГ

Постановка проблеми в загальному вигляді. Формування активної позиції батьків вихованців закладів дошкільної освіти (ЗДО) завжди було першочерговим завданням їх роботи. Така позиція є передумовою створення сприятливої ситуації всебічного розвитку вихованців не тільки в садочку, а і удома. Важливість активної участі сім'ї в навчанні та вихованні дитини дошкільного віку останнім часом актуалізується, загострюється у зв'язку з демократизацією соціуму. ЗДО, як репрезентант освітніх послуг, не може задовольнятися пасивною позицією батьків у процесі формування підростаючого покоління. Реформування освіти як суспільної інституції логічно передбачає перегляд позицій, що займають батьки, вихователі та діти в освітньому полі дошкільного виховання. Сам освітній процес у ЗДО не можливо побудувати як такий, коли хтось із учасників цього процесу є пасивним, не зацікавлений у його результативності. Дошкільна освіта (на відміну від лікарні та ін.) – це перша зустріч маленького громадянина з державними інституціями, де він має стати активним учасником власного розвитку. Значною мірою успішність його навчання в дошкільній установі залежить від найближчого оточення – сім'ї.

Відтак, сказане вище, окреслює коло дослідження загалом – це проблема формування активної позиції батьків, як основних замовників освітніх послуг, щодо виховання дитини в ЗДО.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Формування активної позиції батьків як учасників навчально-виховного процесу в ЗДО залежить від комплексної роботи з ними дошкільної установи. До цього

комплексу ми відносимо: просвітницьку роботу з батьками, яку характеризують В. Заїка, Т. Тарасов, В. Тесленко [2]. Сам процес співпраці між батьками та вихователями розглядають А. Адлера, В. Котирло, С. Ладивір [5]. Аналіз окресленої нами проблеми передбачає визначення поняття «авторитет вихователя», його сучасне становище, сприйняття у суспільстві. Серед учених, які вивчали проблему авторитету в освітньому процесі виокремимо І. Зязюна, В. Сухомлинського [4]. Взаємодію батьків і ЗДО може бути розглянута з позиції соціальної установки, виокремимо внесок у розроблення тематики вчених: А. Дев'ятко, М. Сміт, У. Томас, Д. Узнадзе [1]. Широкий спектр аналізу дотичних площин дозволяє окреслити основні фактори, які впливають на сучасний стан дошкільного виховання, що в свою чергу впливає на дитину дошкільного віку її фізичний і психічний розвиток. Мета публікації – всесторонній аналіз системи дошкільного виховання як сфери надання соціальних послуг. Поставлена мета передбачає виконання низки завдань:

1. Схарактеризувати сучасний стан освіти замовників виховних послуг, визначити її релевантність щодо формування партнерських відносин.

2. Проаналізувати реалії співпраці між батьками й закладом дошкільної освіти.

3. Визначити сучасний стан авторитету вихователя ЗДО.

4. Розглянути відносини між ЗДО та сім'єю з позиції соціальної установки.

5. Узагальнити матеріал дослідження, окреслити перспективи подальших наукових пошуків.

Одна з основних функцій дошкільного виховання – психолого-педагогічна просвіта сім'ї, що дозволяє не лише ознайомити батьків зі специфікою взаємодії з дитиною дошкільного віку, але і сприяє сформуванню в батьків адекватного педагогічного замовлення.

Усталеною, традиційною формою психологічною просвіти батьків є батьківські збори, групові й індивідуальні консультації, що надаються переважно з тематики розвитку дитини дошкільного віку. Останнім часом у методиці дошкільного виховання поширюється практика вивчення сім'ї як соціальної інституції, що має свої традиції, погляди, уявлення щодо розвитку дитини. Вивчення сім'ї методами анкетування, бесіди, направленою інтерв'ю дозволяють сучасному вихователю обирати ту

тематику для психолого-педагогічної просвіти батьків, яка є актуальною та цікавить переважну більшість батьків.

Сучасне інформаційне середовище теж вносить зміни в процес просвіти батьків, оскільки зараз є загально доступною мережа Інтернет, взята звідти загальнодоступна інформація, по суті, вже нікого не цікавить. У власні й практиці спостерігаємо ситуації, коли під впливом науково-популярних дописів у мережі в батьків формуються поверхневі або навіть шкідливі погляди на навчання й виховання власних дітей, тому перед вихователем групи ЗДО, постає ще й додаткове завдання: трансформація поверхневих уявлень у систему критично прийнятих знань. Якщо проблема відсутності знань вирішується доволі просто (ретрансляцією необхідних знань), то проблема перегляду поглядів або відмова від хибних, упереджених, а почасти й небезпечних поглядів пов'язана з роботою захисних механізмів і вимагає тонкого індивідуального підходу. Загалом процес психологічної просвіти, за умови методично правильної організації, переростає в процес психологічної співпраці, координування освітніх і виховних векторів ЗДО і сім'ї. Знайомство з батьками, проведення батьківських зборів, індивідуальні та групові консультації, навіть спостереження за повсякденною поведінкою дитини, дають змогу вихователю проявити себе професіоналом і сформувати базову педагогічну довіру, на яку спираються інші види діяльності.

Розповсюдженими помилками у процесі психологічної просвіти є ініціювання надання просвітніх послуг тоді, коли батьки в них не зацікавлені, вибір не актуальної тематики для просвіти, проведення просвіти з позиції моралізаторства. Зупинимось детальніше на перелічених проблемних аспектах.

Кожна сім'я, як соціально-психологічне утворення, має низку власних очікувань від дитини, усталених позицій щодо її виховання. З власного досвіду констатуємо, що в деяких випадках ці позиції потребують коректування та доопрацювання. Скажімо думка про те, що дитина дошкільного віку повинна мати якісь свої прості обов'язки не завжди адекватно сприймається батьками. Зазвичай це викликає активацію захисних механізмів. Вихователь, помітивши, що наприклад, умовний Андрійко не вміє застібнути штани, проводить курс психологічної просвіти батькам Андрійка з приводу розвитку дрібної моторики. Подекуди батьки сприймають таку розмову як напад на їх позицію «гарні батьки». Вихователь не має фактичного замовлення на

просвіту (так він керується своїми знаннями і бажанням зробити краще), але такі дії, на жаль, окрім протидії ні до чого не призводять. Виходом із наведеної вище ситуації може бути індивідуальна бесіда з одним із батьків з приводу формування самостійності того ж Андрійка, але на початку доцільно дізнатися про рівень очікування від нього та те як самі батьки бачать процес набуття Андрійком самостійності, тобто формування педагогічного альянсу.

Дошкільне дитинство пов'язане з низкою якісних психічних перетворень. Найбільш яскравими з них є криза трьох і криза шести років, пов'язана зі вступом дитини до школи. З приводу цих етапів розвитку на батьківських зборах вихователь робить повідомлення для батьків. Але така, на перший погляд, логічна позиція вихователя не має сенсу, якщо більшість сімей не відчують ознак кризи трьох років. Інформація про академічну готовність дитини до школи втратила свою актуальність у зв'язку з НУШ, де значно спрощенні академічні вимоги. Тому планова цілком логічна консультація стає не потрібною, що в свою чергу формалізує процес просвітництва і зводить його до формальної взаємодії між вихователем та сім'єю. Виходом з такої ситуації є анкетування перед самими зборами з метою виявлення тої тематики, яка хвилює більшість. Це дає додаткові гарантії того, що в подальшому батьки будуть прислухатися до зауважень і пропозицій вихователя.

Найбільшої шкоди в стосунках вихователя і сім'ї завдає моралізаторство, приховане під виглядом психологічної просвіти. Як будь-який приклад помилки вважаємо за доцільне розглянути на прикладі. Серед дітей дошкільного віку виникають конфлікти через іграшки, місце в першому ряду, доступі до гірки чи гойдалки на дитячому майданчику. Конфлікт у дитячому колективі – це буденність. Такі ситуації кілька разів на день вирішує досвідчений фахівець. Почасти наслідком таких ситуацій є дитяча бійка, зупинивши яку вихователь з'ясовує причини дій дітей. Виходячи з гендерних особливостей психіки хлопчики частіше ніж дівчатка потрапляють у такі ситуації. Часто провокатором або організатором бійки виступає один і той самий хлопчик. Якщо ситуація набуває ознак хронічності, вихователь проводить виховну бесіду з батьками, яка мала б бути просвітницького характеру, а батьки в свою чергу сприймають її як зауваження. Сама по собі форма донесення критики чи побажань стосовно виховання дитини або сприяє співпраці між фахівцем і родиною, або створює ментальний бар'єр з яким

вже доведеться працювати практичному психологу. Ми радимо починати критику дитини з позитивних і сильних сторін дитини, уникаючи звинувачень, тобто будь-яке речення починати з пропозиції, а не із зауваження, що в свою чергу свідомо і підсвідомо дає зрозуміти батькам, що в будь-якій ситуації він може розділити власну відповідальність зі спеціалістом, що вихователь є партнером у вихованні дитини.

Отже, просвітництво батьків – це одна з основних форм діяльності ЗДО, від її успішного втілення залежить подальша співпраця між дошкільною установою та сім'єю.

Співпраця між ЗДО та сім'єю. Тривалий час: орієнтовно з 1991 року по 2017 рік ситуація була не сприятливою. Основна причина цього полягала в тому, що дитячі садочки частково чи повністю забезпечувалися батьками, що в свою чергу, сформувало позицію споживача. Суть якої полягає в тому, що він зробив своє пожертвування на користь садочка і вважає, що на цьому його участь у суспільному вихованні вичерпана. Зараз ситуації змінюється на краще, оскільки держава посилила фінансування дошкільних установ. Тому доцільно батьків переорієнтовувати з позиції споживача на партнерську позицію, яка чітко окреслена в правовому полі. Так за виконання Базового компоненту дошкільної освіти в Україні відповідальність несуть батьки. Закон «Про дошкільну освіту» визначає батьків як основних замовників освітніх послуг і передбачає їхню активну участь у житті дошкільного закладу. Кожна сучасна навчальна виховна програма враховує спільну діяльність ЗДО й сім'ї. Так у ЗДО № 63 (на прикладі якого ми окреслюємо емпіричний складник публікації) діє навчально-виховна програма «Дитина», що ставить перед батьками та й вихователями низку завдань:

- формування у батьків уявлень про необхідність взаємодії з педагогічним колективом;
- моделювання взаємодії педагогів і батьків на засадах індивідуального підходу до кожної сім'ї;
- розширення уявлень батьків про власну дитину, її потенційні можливості й перспективи;
- популяризація ефективних педагогічних концепцій сімейного виховання дітей дошкільного віку;
- об'єднання батьків за інтересами, створення сімейних клубів.

Вирішення глобальних завдань і проблем залежить від успіху маленьких локальних дій. Так гостра необхідність взаємодії сім'ї з педагогічним колективом виникає під час вступу вихованця до дитячого садка, оскільки малюк проходить період адаптації, йому необхідна увага й підтримка як зі сторони персоналу садочка, так і зі сторони родини. Багато в чому успішність і швидкість його адаптації залежить від злагоджених дій батьків і вихователя. Поступовість розвитку психіки дитини характеризується зміною її діяльності й інтересів. Якщо на початку відвідування садочка є гостра потреба в прийнятті та увазі від дорослого, в розвитку моторних навичок і набутті сенсорних «чуттєвих» явлень, то вже в молодшому дошкільному віці зростає потреба у взірцях для наслідування та взаємодії з іншими дітьми, в поступовості психічних змін, що відбуваються з дитиною – саме про це батьки мають змогу дізнатися в садочку. І що на сучасному етапі нам здається вкрай важливим – це визначити свою форму участі в забезпеченні цих психічних змін. Наприклад, механізми наслідування передбачають одним із шляхів засвоєння гендерної ролі спостереження за своїми батьками, оскільки від спостереження дитина переходить до копіювання поведінки. Якщо обов'язки батька в сім'ї вичерпуються матеріальним забезпеченням (те що дитина безпосередньо не простежує), то ймовірність того, що вона засвоїть адекватну гендерну роль автоматично ставиться під сумнів. Подібний приклад можна привести і з дрібною моторикою: якщо 5 разів на тиждень малеча одягається самостійно, а коли знаходиться в родині, то його вдягають – стовно самообслуговування виникає подвійна суперечлива позиція. І тут логічною локальною проблемою, що може бути вирішена тільки індивідуально, – проблема розподілу обов'язків між вихователем та родиною.

Отже, батьківський вплив на дитину є невичерпним педагогічним резервом, яким повинен послуговуватися вихователь на сучасному етапі розвитку дошкільного. При цьому пасивна позиція батьків як «споживачів» повинна бути ліквідована.

Сучасний стан авторитету вихователя. Сам термін «авторитет» у психологічному вимірі трактується Ю. Приходько як прийняте групою людей право керувати діями і поведінкою інших людей, що ґрунтується на довірі до достоїнств і якостей його носія; визнання умов за індивідом права на прийняття відповідального рішення і умовах спільної діяльності. У навчально-виховному процесі велике значення має авторитет педагога.

Частиною природного процесу розвитку суспільства є перегляд свого ставлення до авторитетів. Так у Середньовіччі беззаперечним авторитетом у вирішенні будь-яких суперечок виступала церква, зараз вона вже не має такого впливу на думки та поведінку людей. Процес демократизації суспільства прямо пов'язаний з переглядом авторитетів: так людина в демократичному суспільстві розглядає державу як «річ для себе» на противагу тоталітарному, де людина себе розглядає «як річ для держави». Закономірно, що зміна свідомості передбачає зміну ставлення до президента, депутата, вихователя, вчителя. Певне розчарування в роботі суспільних інституцій може поширюватися й на їх представників, що значно знижує цінність персоніфікованого авторитету, конкретного вчителя, конкретного вихователя. Якщо в зрілому віці необхідність авторитетних осіб для розвитку особистості людини не є визначальною, то для дошкільного віку – вкрай важливим є авторитет вихователя для нормального психічного розвитку маленької людини. Так, переходячи до конкретики, найавторитетніша теорія морального розвитку людини Ж. Піаже визначає першим етапом становлення особистості, як засобу функціонування людини в суспільстві, етап моралі примусу. Ми вважаємо, що вихователь може бути авторитетом для сім'ї (тобто і для мами, і для батька, і для дитини) тільки тоді цей авторитет є дійсним, дієвим. Обґрунтуємо цю позицію тим, що дитина дошкільного віку копіює, наслідує поведінку дорослого у своїх іграх, копіює сюжети соціальної дійсності, інтерпретує події подібно до батьків, їх думки та висловлювання з приводу чого завгодно часто є точкою відліку в оцінці чого та кого завгодно. Тобто, якщо сім'я не сприймає авторитет вихователя як особи, яка може дати раду їхній дитині, навчити її розбиратися в дійсності, має соціально схвалені моральні якості, навряд чи до вихователя буде прислухатися дитина. Якщо сім'я делегує садочку низку виховних обов'язків (якщо бути конкретним, то садочок асоціюється з особою вихователя), відтак вихователь має право розраховувати і на зворотній зв'язок (тобто частину локальних навчальних завдань делегувати сім'ї), як мінімум, що його дії не будуть знецінені батьками в очах дитини. Раніше (в недалекому радянському минулому) неуспішність і неслухняність дитини обговорювалася з одним із батьків, а наступним кроком були виховні заходи застосовувалися відносно дитини. Зараз проблеми виховання і навчання сучасними батьками розглядаються як проблеми педагога. Тобто відбувається

зміщення в іншу сторону, але пошук винного, в принципі, не здатен вирішити жодної виховної задачі, як мінімум дитина отримує внутрішній конфлікт між структурами «Я» та «Над –Я», як максимум це призводить до ігнорування та знецінювання будь-яких авторитетів. Позиція співпраці передбачає визнання батьками авторитету вихователя, а вихователем визнання домінуючої ролі сім'ї у вихованні дитини. До такої співпраці, на нашу думку, можна прийти через розподіл обов'язків.

Відносини між дитячим садочком і сім'єю з позиції соціальної установки. Соціальна установка або більш розповсюджена назва в зарубіжній психології атитюд – це детермінована минулим досвідом психологічна готовність індивіда до певної поведінки стосовно конкретних об'єктів, до вироблення його суб'єктивних орієнтацій як члена групи (суспільства) щодо соціальних цінностей, об'єктів тощо [1]. Дошкільне виховання як суспільна діяльність пропонує сім'ї ряд цінностей (патріотизм, колективізм і т.п.), та будучи представленим на певному етапі дитячим садком, може бути саме цінністю. Соціальна установка має трьохкомпонентну структуру, до якої входить когнітивний, емоційний і поведінковий компоненти.

Емоційний компонент містить емоції, пережиті людиною у зв'язку з даним об'єктом. У межах афективного компоненту людина може переживати сильні почуття морального характеру, афективний компонент може прояснити мотиви поведінки. Вплив на афективний компонент соціальної установки справляють ЗМІ (преса, телепередачі, мережа інтернет, тощо), власний довід батьків перебування в садочку, плітки та навіть перше враження від приміщення групи. Оскільки емоції тісно пов'язані з мотивацією логічно припустити, що саме емоційний компонент відіграє визначальну роль у сприйнятті батьками дитячого садочка. Плюс до того справа прямо торкається їх дитини, найціннішого, тому цілком природно, що батьки будуть завжди хвилюватися за неї.

Когнітивний компонент охоплює знання людини про об'єкт, тобто безпосередні знання про садочок, про дошкільне виховання загалом. Функції формування когнітивного компоненту в суспільній установці батьків стосовно ЗДО належить самому закладу. Провідну роль при цьому відіграє психологічна просвіта. Суперечності між когнітивним і емоційним компонентом яскраво демонструє парадокс Р. Лап'єра, суть якого полягає в тому, що висловлена позиція індивіда прямо суперечить його поведінці. В дошкільному вихованні цей парадокс проявляє себе

таким чином – батьки на початку вступу дитини до ЗДО поводять себе відповідально, виконують рекомендації вихователя, відвідують кабінет практичного психолога, щоб залучитися його підтримкою. Коли дитина адаптується до умов садочка, вже деякий час його відвідує, активність батьків щодо співпраці з садочком значно знижується, хоча на словах вони запевняють оточуючих у готовності взяти активну участь у суспільному вихованні. Таку ситуацію ми інтерпретуємо так, що сім'я виконала поставленні перед собою завдання тобто «влаштувала дитину» в садочок, далі вона делегує відповідальність за розвиток власної дитини садочку. По суті, це вище згадувана споживацька позиція, де садочок, на думку батьків, повинен виконувати і освітню, і сімейну функцію. В основі такої позиції може бути не розуміння дошкільного дитинства як важливого етапу для становлення особистості або не розуміння в крайніх випадках заперечення необхідності навчання дошкільника, відсутність власного досвіду дошкільного виховання.

Останнім у списку компонентів соціальної установки є поведінковий компонент, якщо емоційний і когнітивний компоненти ніколи не видно в розгорнутому вигляді, їх часто важко з'ясувати без спеціальних діагностичних інструментів то поведінковий компонент завжди доступний для безпосереднього сприймання. Дозволимо собі уточнення щодо свідомості або підсвідомості самого поняття «соціальна установка». Цей підпункт нам необхідно описати, щоб визначитися з тим, наскільки поведінка батьків стосовно садочка має свідомий характер. Традиційне розуміння соціальної установки (Б. Ломов) або ставлення (В. Мясіщев), що є по суті схожими термінами, наполягають на тому, що воно є свідоме, але Д. Узнадзе наводить яскраві приклади автоматичної поведінки без участі свідомості. Трактування терміну «атитюд» не передбачає автоматичності реакції на соціальний об'єкт. Тим паче, що батьки вступають в нову спільність якою для них є група дитячого садка, тобто ідентифікують себе вже як сім'я, яка приналежна до однієї з груп дитячого садка, що задіює ряд соціально-психологічних ефектів серед яких комфортність (спільні рішення, щодо життя дитячої групи), наслідування поведінки інших (вирішую особисті питання за зразком того як їх вирішив найбільш успішний член батьківської спільності), звичайно свій вплив справляє і сам факт знаходження в батьківській спільності: батькам важливо, що про них подумують інші батьки, тому вони приймають більш зважені рішення в групі, аніж вони ухвалювали їх у

приватних розмовах з вихователем чи з психологом. Ряд наведених вище прикладів ставить під сумнів свідомість і зваженість поведінки батьків стосовно садочка. Тим паче, що для свідомої і зваженої співпраці необхідно мати всі три сформованих компоненти соціальної установки стосовно дошкільного виховання. Ситуація при ідеальних обставинах повинна вибудовуватися приблизно так: у емоційному компоненті батьки впевненні у цінності дитинства для психічного розвитку людини, довіряють дошкільній освітній установі провідну роль у розвитку дитини, готові брати на себе відповідальність за виконання прохань, пропозицій та зауважень вихователя. Когнітивний компонент сформований із законодавчої бази, батьки ознайомлені з освітньою програмою, якою керується садочок в освітньому процесі, консультуються, щодо слабких і сильних сторін своєї дитини зі спеціалістами, які працюють у садочку та за його межами. Як наслідок – поведінковий компонент буде представлений співпрацею з садочком.

Висновок. Формування позиції співпраці між ЗДО та сім'єю в розгорнутому вигляді передбачає виконання низки передумов, оскільки сам процес співпраці логічно передбачає двосторонність і активну позицію обох сторін-учасників, тобто відповідальність за його успішність або провал лягає як на сім'ю, так і на дошкільний заклад. Щоб налагодити співпрацю, на нашу думку, ЗДО необхідно проводити актуальні заходи просвіти батьків, залучати їх до вирішення виховних ситуацій з позиції помічника, батькам, у свою чергу, підтримувати авторитет педагога, самостійно користуватися достовірними джемами, що розкривають суть дошкільного виховання в Україні (закони, навчально-виховні програми, наукові та науково популярні статті, що пройшли процедуру рецензування).

Дошкільне виховання – це процес організований батьками і ЗДО заради і в інтересах освіти дитини. Якщо хтось із учасників цього процесу самоосувається, то в кращому випадку, освітній процес перетворюється в простий догляд за дитиною.

Література

1. Андреева Г.М. Практикум по социальной психологии / Г.М. Андреева [под.ред. И.С. Клеценой]. – СПб.: Питер, 2008. – 256 с.

2. Заїка В., Чернов А. Особливості застосування інформаційних технологій в дошкільній освіті при навчанні та вихованні дітей з особливими потребами./

Сучасні засоби ІКТ підтримка інклюзивного навчання: навчальний посібник/ [А. В. Гета, В.М. Заїка, В.В. Коваленко та інші] заг. ред. Ю.Г. Носенко. – Полтава: ПУЕТ, 2018. – 261 с.

3. Заїка В., Чернов А. Роль працівника психологічної служби закладів дошкільної освіти в забезпеченні просвіти дорослих учасників навчально-виховного процесу / Неперервна освіта в соціокультурних вимірах: колективна монографія [за наук. ред. Д.п.н. В.М. Слабка]// Мін-во освіти і науки, Нац. Пед. ун-т імені М. П. Драгоманова; кафедра освіти дорослих. – Київ : Видавничий дім «Гельветика», 2018 с. 60-76.

4. Основи педагогічної майстерності. (Під ред. І.А.Зазюна- М., 1989 В.О.Сухомлинський. Методика виховання колективу.- М., 1979)

5. Котырло В.К. Ладывир С.А. Детский сад и семья. – К.: Рад. школа, 1984 р. 119 с)

Чернов Артем Анатолійович
Практичний психолог
Полтавський дошкільний
навчальний заклад № 63 «Казка»

ГОТОВНІСТЬ УКРАЇНСЬКОГО САДОЧКУ ДО НОВОЇ УКРАЇНСЬКОЇ ШКОЛИ

Вступ. Реформа середньої освіти як наступної ланки, що йде відразу за дошкільною освітою повинна в повній мірі відобразитися і на дошкільній освіті. Підготовка дитини до Нової української школи повинна розпочинатися ще з садочку. Результатом дошкільного виховання в емпіричному вимірі було добровільне тестування дитини у практичного психолога на предмет шкільної готовності. Нажаль старий шкільний мінімум в цілому прогнозує академічну успішність дитини в школі та ігнорує такі поняття як емоційний інтелект та емоційну зрілість (окрім мотивації). Наш нарис в цілому не вирішує проблеми підбору нової батареї тестів готовності до шкільного життя а лише окреслює проблематику дошкільного виховання, яке має пройти ряд змін, щоб

забезпечити дошкільнику достатній рівень готовності до Нової Української школи.

Виклад основного матеріалу. Фундаторами Нової Української школи є такі вчені та діячі: І. Бех, С. Біла, І. Біленька, І. Вербицький, Л. Гриневич. Сучасну проблематику дошкільного виховання розглядають: Л. Вочик – Блакитна, Ю. Гулько, С. Ладивір, Р. Павелків, В. Панок, Т. Піроженко. Поєднання думок фундаторів Нової Української школи з працями присвяченими дошкільному вихованню дозволить окреслити ряд змін які повинні торкнутися дошкільної освіти для створення наступності та безперервності освіти як процесу.

Напрями діяльності практичного психолога в системі освіти визначені в положенні про психологічну службу серед них: діагностика, профілактика, корекція, навчальна діяльність, консультування, зв'язки з громадськістю та просвіта. Цілком логічно що кожен навчально-виховний заклад має свою специфіку. Якщо це дошкільний навчальний заклад то робота практичного психолога в ньому вимагає щільнішої співпраці з батьками як безпосередніми замовниками освітніх послуг [3]. Такі види роботи як корекційна та профілактична взагалі є не ефективними без активної участі батьків. Діагностична робота з дітьми дошкільного віку має здебільшого індивідуальний характер та вимагає значних витрат часу. Так наслідком щорічної діагностичної роботи психолога дитячого садочку служать прогностичні результати, щодо шкільної готовності дітей старшого дошкільного віку. Раніше академічна направленість шкільного знання сприяла прогностичності результатів отриманих за допомогою тестів [4]. Нова Українська школа висуває ряд принципово інших вимог до дошкільника та декларує принцип практичності та пристосованість знань до повсякденного життя[2]. По суті осередки в початковій школі нагадують розвивальні осередки в дитячому садку та змету ставлять розвиток пізнавальної активність дитини. Різниця полягає в тому, що розвивальні осередки в новій українській школі є забезпеченими інформаційними технологіями та починаючи з початкової школи знайомлять дитини з можливостями інформаційних технологій. На противагу цього в Базовому компоненті дошкільної освіти України комп'ютерна грамота міститься в варіаційній частині тобто її вивчення не є обов'язковим [1]. Освіта як цілісний процес передбачає наступність та логічність переходу однієї освітньої ланки в іншу, тобто якщо в початковій школі є інтерактивна дошка з якою працює клас і вчитель то

логічно, що ознайомити дитину вперше з інтерактивною дошкою ми починаємо в дитячому садку. Якщо дитячий дошкільний заклад розпочинає побудову партнерських стосунків з батьками то продовжувати та розбудовувати їх надалі належить вчителю. Дошкільне виховання є таким же видом суспільної діяльності як і середня освіта. Ігнорування самоцінності дитинства як важливого етапу психічного розвитку особистості негативно відображається на людині в цілому. Така позиція є виправданою адже садочок це друга соціалізуюча інстанція в житті маленької людини після сім'ї.

Висновки. Реформа Української школи вимагає уваги до Українського садочку, як передньої лаки в навчанні та вихованні дитини. Перегляду потребує батарея тестів для шкільної готовності варіативна та інваріативна частина Базового компоненту дошкільної освіти в Україні.

Список використаної літератури:

1. Базовий компонент дошкільної освіти: Науковий керівник: А.М. Богуш, дійсний член НАПН України, проф., д-р пед. наук.; Авт. кол-в: Богуш А.М., Беленька Г.В., Богінч О.Л., та інші – К.: Видавництво, 2012. – 26 с
2. Нова Українська школа/ група упорядників: Гриневич Л, Елькін О, Колеснікова С., та інші [загальна редакція Грищенко М.] – МОН 27.10.2016.
3. Про дошкільну освіту: Закон України від 11 липня 2001 року № 2628-III. // Законодавство про освіту: К.: Парламентське видавництво, 2002. – 159с.
4. Психологічна готовність шестирічної дитини до школи/ [упоряд.: К. Муліка]. – Полтава: ПОППО, 2008. – 84 с.

Ямбогло Екатерина Ивановна,
ст. преподаватель кафедры педагогики,
Комратский государственный университет
Республика Молдова, г. Комрат

ФОРМИРОВАНИЕ КОММУНИКАТИВНОЙ КОМПЕТЕНЦИИ ПЕДАГОГОВ

Характер педагогической деятельности постоянно ставит учителя в ситуации общения, требуя от него проявления коммуникативной компетентности, которая зависит от уровня развития социально-психологических качеств личности, способствующих межличностному (и ролевому) взаимодействию. К ним в первую очередь относятся рефлексивность, гибкость, эмпатийность. Поэтому сейчас наиболее значимой представляется проблема развития коммуникативной компетентности как профессиональной ценности современного педагога.

Коммуникативная компетенция учителя, определяется основными составляющими:

- мотивационно-ценностной (готовность педагога к профессиональному совершенствованию, потребность в профессиональном росте, стремление к саморазвитию и самореализации)
- когнитивной (что специалист знает по данному вопросу);
- операциональной (как специалист реализует свои знания на практике) - позиционно-ценностной (как специалист относится к данной сфере своей деятельности).

Все составляющие коммуникативной компетентности взаимосвязаны. Высокий уровень коммуникативной компетентности педагога предполагает всестороннее развитие всех ее компонентов, виртуозное владение и применение коммуникационных техник. Коммуникация в профессиональной деятельности выполняет следующие основные функции:

- коммуникативную, включающую обмен информацией;
- интерактивную, предусматривающую организацию взаимодействия;
- перцептивную, отражающую процесс восприятия и формирования образа другого человека и установления взаимодействия.

Критерии развития коммуникативной компетенции должны соответствовать основным функциям и отражать следующие умения:

- ♦ умение вести вербальный и невербальный обмен информацией, а также проводить диагностирование личных свойств и качеств собеседника;

- ♦ умение вырабатывать стратегию, тактику и технику, взаимодействие с людьми, организовывать их совместную деятельность для достижения определенных социально значимых целей;

- ♦ умение идентифицировать себя с собеседником, понимать, как он сам воспринимается партнером по общению и эмпатийно относиться к нему.

Коммуникативная компетентность это ядро профессионализма учителя, а сущность педагогической деятельности составляет взаимодействие с обучающимися. Та или иная выраженность критериев позволяет нам говорить об уровнях коммуникативной компетентности:

Высокий уровень: выраженная направленность учителя на гуманные взаимоотношения со школьниками как субъектами, каждая личность осознается и принимается как уникальная, учитель испытывает потребность в общении с детьми. Использует на практике этикетные формы общения. Значительно развиты умения вербальной и невербальной коммуникации. Умеет регулировать свое психоэмоциональное состояние, присущи навыки эмоционального интонирования общения. Высокая степень проявления позитивных эмоций. Умение выхода из конфликтных ситуаций через способ сотрудничества, умение предупреждать и выходить из конфликтных ситуаций.

Средний уровень: не достаточно выражена ценностно-коммуникативная ориентация учителя на отношения с учениками, внешне как гуманные, но больше характер выполнения социальной роли. Не испытывают особой потребности общения с детьми, которое строго регламентировано, отчасти лишено положительной эмоциональной окраски. В значительной степени в рамках профессии развиты умения вербальной и невербальной коммуникации. Учитель умеет регулировать свое психоэмоциональное состояние, хотя возможна некоторая эмоциональная нестабильность.

Низкий уровень: у учителя в случае исключения из своих ценностных ориентаций одной или нескольких коммуникативных

ценностей, общение с учениками не характеризуются как гуманные: школьники испытывают дискомфорт; эмоциональный фон урока скорее негативный, контакт с детьми отсутствует. В поведении учителя диссонирование вербальных и невербальных составляющих общения. Учитель чаще всего не умеет реализовать свое психоэмоциональное состояние.

Для управления процессом педагогического взаимодействия учителю нужно знать ведущие мотивы, определяющие направленность деятельности конкретного ученика.

Если нам важно при взаимодействии мотивировать ребенка на конкретную деятельность в настоящий момент, учитель должен выбирать приемы мотивации из соответствующей его уровню группы приемов. Здесь прием мотивации работает как инструмент для достижения успеха педагогического взаимодействия. Нужно использовать приемы мотивации как инструмент взаимодействия с учеником для расширения зоны ближайшего развития, т.е. уровня учебных возможностей ребенка.

Чтобы вырастить новое поколение детей, учитель должен осознавать свою индивидуальность в педагогической деятельности, ориентироваться на построение личностных взаимоотношений с детьми, владеть навыками рефлексивного и эмпатийного поведения. Учитель должен быть эрудированным и гибким в поведении, увлеченным и умеющим увлечь детей, открытым в общении.

Для этого учителю нужно развивать свои коммуникативные компетенции, так как они не только обеспечивают нужный положительный эмоциональный фон в процессе обучения, но через механизмы подражания развивают коммуникативные компетенции ученика. Для этого существуют приемы коммуникации:

Замечание «от принца» к «принцу» Этот прием позволяет сделать замечание так, чтобы не обидеть собеседника, но вызвать у него желание измениться в лучшую сторону. Вот схема трехэтапного замечания:

- Сначала - не осуждающее описывание того, что не нравится учителю («когда я вижу, как ты вертишься...»)

-Затем — описание отрицательного эффекта («а время, отведенное на работу, идет быстро и скоро закончится»)

-Сообщение о своих чувствах и эмоциях, относящихся к эффекту, а не к ребенку («я очень волнуюсь, что твоя работа останется непроверенной»).

Основным назначением стандартов нового поколения является формирование современного человека. Это означает умение искать, анализировать, преобразовывать, применять информацию для решения проблем (информационная компетенция); умение сотрудничать с людьми (коммуникативная компетенция); умение ставить цели, планировать, использовать личные ресурсы (самоорганизация); готовность конструировать и осуществлять собственную образовательную траекторию на протяжении всей жизни, обеспечивая успешность и конкурентоспособность (самообразование). Поэтому не только повышение квалификации педагога, но и совершенствование коммуникативной компетентности педагогов является одной из важнейших задач, стоящих перед системой дополнительного профессионального образования.

СЕКЦІЯ 2. СОЦІОЛОГІЯ У XXI СТ.: МІЖ ЕКСТРИМІВ

Бацман Ольга Сергіївна
зав. кафедри соціальної роботи
Полтавського інституту економіки і права
Університету «Україна»

СОЦІАЛЬНЕ КОНСТРУЮВАННЯ «СТАТІ» ЛЮДИНИ З ІНВАЛІДНІСТЮ (за результатами соціологічного дослідження)

Існують наявні протиріччя між задекларованими принципами щодо становища людини з інвалідністю та реальними соціальними процесами, що ґрунтуються на упередженому ставленні щодо осіб з інвалідністю. Одним з таких суттєвих упереджень є поширене уявлення про те, що інвалід не може бути справжньою жінкою чи справжнім чоловіком. Актуальність дослідження обумовлена упередженим ставленням соціуму до людей з фізичними обмеженнями здоров'я. Одним із суттєвих стереотипів, що існують в суспільстві, є поширене уявлення про те, що інвалід не може бути справжньою жінкою чи справжнім чоловіком.

Об'єктом дослідження є інвалідність як соціальне явище, предметом – соціальне конструювання інвалідності з точки зору гендерних аспектів.

Метою дослідження є вивчення існуючих у нашому суспільстві стереотипів щодо чоловіків та жінок з інвалідністю і поглядів самих інвалідів стосовно цього питання.

Гіпотеза дослідження базується на науковому припущенні, що інвалідність є соціальним конструктом, який створюється соціальними агентами і функціонує в призмі соціокультурних стереотипів.

Об'єкт, предмет та мета дозволили виділити наступні завдання дослідження:

- 1) виявити загальні стереотипи стосовно чоловіків та жінок з інвалідністю шляхом опитування майбутніх соціальних працівників;
- 2) дослідити бачення жінок з інвалідністю своєї гендерної ідентичності та засобів її репрезентації;

3) виявити основні засоби репрезентації образів жінок та чоловіків з інвалідністю у світовому кінематографі.

Вибірка дослідження – студенти спеціальності «Соціальна робота» ПЕП (69 осіб), жінки-інваліди різних вікових груп у кількості 6 осіб (однією з вимог для відбору інформанток була наявна «стигма інвалідності», тобто наявність зовнішніх ознак інвалідності. Саме така ситуація, на наш погляд, проблематизує конструювання гендерних біографій та ідентичностей жінок-інвалідів. Через певну інтимність обговорюваних проблем та, враховуючи стать інтерв'юера, інтерв'ю у чоловіків-інвалідів не балася).

Методи дослідження – вільне інтерв'ю, асоціативне опитування та якісний аналіз кінематографічних відеоматеріалів.

Отримані результати першого дослідження підтвердили існування в нашому суспільстві стереотипів щодо інвалідів, які таврують їх і ускладнюють життя, таких, наприклад, як «безпорадність», «жалюгідність», «бідність», «асексуальність», «самотність» тощо.

За результатами другого дослідження деякі стереотипи, виявлені в першому дослідженні, взагалі себе не виправдали, так як часто не мають місця в житті інваліда. Жінки-інваліди мають сім'ю, виховують дітей, намагаються постійно за собою доглядати, щоб виглядати привабливими і сексуальними, займаються спортом, не являються обмеженими в спілкуванні, комунікабельні і відкриті.

Друге дослідження підтвердило нашу гіпотезу, поставлену на початку практичного його втілення. Дійсність і звична для нашого розуміння картина інвалідності далекі від правди і цей факт робить ще важчим ту боротьбу, яку розпочинає кожен з людей-інвалідів на початку нового дня. Ми своїм баченням їх проблем ускладнюємо їм життя, на моральному рівні порушуючи їх права, затвержені на міжнародному рівні. Ми як прообраз іншого, створюємо ярлики і встановлюємо обмеження в процесі соціалізації і адаптації інвалідів до соціуму.

У третьому дослідженні ми проаналізували кінематограф як один із соціальних агентів конструювання соціальної реальності. Розглянуті нами фільми демонструють загальноприйняті погляди на статево-рольову стратифікацію.

Отже, ми розглянули три сторони гендерної ситуації в соціумі відносно інвалідності: сторона того, хто відтворює і закріплює стереотипи (ЗМІ), сторона тих, хто їх сприймає і буде свою поведінку

відносно цих знань, і сторона самих інвалідів, реальний погляд на ситуацію. Стереотипізація суспільства досить сильно впливає на життя інвалідів.

Безрукова Ольга Анатоліївна

Доктор соціологічних наук, доцент
Доцент кафедри галузевої соціології

Київський національний університет імені Тараса Шевченка

ПОЛІТИЧНА ВІДПОВІДАЛЬНІСТЬ В КОНТЕКСТІ СУЧАСНИХ СОЦІАЛЬНИХ ЗМІН В УКРАЇНІ

Вступ. У сучасній науці вчені все частіше акцентують увагу на такому різновиді відповідальності як політична, адже незважені рішення тягнуть за собою появу нових та поглиблення існуючих соціальних проблем у суспільстві. Термін «відповідальність» найчастіше застосовується у двох основних значеннях: 1) як така реалізація прав і обов'язків, яка дає змогу діяти свідомо, звітуючи перед собою і беручи на себе відповідальність за помилки; 2) як необхідність, обов'язок та можливість реально відповідати за свої соціально значущі діяння. Сучасні вчені окремо наголошують на тому, що політична відповідальність має соціальний зміст, а сферою її застосування є політична діяльність. Політична відповідальність є самостійним інститутом, який функціонує на двох рівнях: національному та міжнародному. На міжнародному рівні відповідальність застосовується у контексті дії міжнародного права, як підвид міжнародно-правової відповідальності. Суб'єктами політичної відповідальності є фізичні та юридичні особи, які здійснюють державну владу, органи і посадові особи місцевого самоврядування, партії, які мають вплив на здійснення державної політики. Сенсом існування політичної відповідальності є потреба формування певного легітимного способу реалізації державної політики, здійснення єдиної поміркованої політики, що включає весь процес її творення: починаючи від розробки політичного сценарію, ефективної та оптимально швидкої його реалізації і до здійснення контрольно-наглядових функцій як запоруки балансу всіх стадій розвитку [1]. Отже, політична відповідальність полягає у можливості здійснювати державну владу або брати активну участь у

формуванні громадської думки в сфері політики і часто супроводжує санкції конституційно-правової відповідальності, не будучи з нею тісно пов'язаною.

Результати дослідження. У сучасній науці багато уваги присвячено вивченню мотивів прояву соціальної відповідальності та такого важливого її різновиду як політична. Політичну відповідальність в Україні зазвичай розглядають в контексті взаємодії партій/лідери/громадяни. Партії та особливо їхні лідери відповідальні перед своїми виборцями, державні керівники – перед усією сукупністю громадян, виборці – перед самими собою, а творці ідеологій та політичні технологи взагалі ні перед ким – бо електорат, і тільки він вільно віддає перевагу тій чи іншій ідеологічній концепції, тим чи іншим політикам [2].

Звичайно, відповідальність політиків та державних керівників – річ реальна і важлива. У світовій політичній практиці фігурують поняття популізму, спекулятивної риторики, демагогії тощо. Всі вони різною мірою відбивають безвідповідальність політиків, котрі обіцяють одне, а роблять інше. Інший момент пов'язаний із відповідністю між реальними суспільними проблемами і мірою їхнього усвідомлення політиками. Суб'єкти влади й опозиції можуть щиро помилятися, але це не індульгенція від нехтування політичною відповідальністю: суспільство має бути достатньою мірою гарантованим від суб'єктивізму та недостатньої кваліфікованості еліти. Не менш важливим є питання щодо змісту та форми діяльності опозиції. Її зусилля завжди спрямовані на реконструкцію, на зміну чинної владної конфігурації, але надто активні дії без чітко окресленої позитивної цілі, коли деконструкція влади переростає в деструкцію країни, у руйнацію суспільної тканини, можуть призвести до суспільної катастрофи [3].

Але головним у сьогоднішній Україні є питання відповідальності громадян-виборців, усієї сукупності електорату. Це передусім відповідальність за свою країну, за збереження і розвиток суспільства. Активна реакція електорату на ті чи інші дії політиків коригує ці дії (головним інструментом тут є виборчий процес, але не тільки він), а у разі потреби – припиняє їх шляхом масових громадянських виступів.

Глава держави, котрий при вступі на посаду бере на себе обов'язок «усіма своїми справами боронити суверенітет і незалежність України, дбати про благо Вітчизни і добробут Українського народу, обстоювати права і свободи громадян, додержуватися Конституції України і законів

України, виконувати свої обов'язки в інтересах усіх співвітчизників, підносити авторитет України у світі» (ст.104). Ось межі загальної компетенції, а водночас – і загальної відповідальності президента; він також повинен дбати не про свій і своєї партії результат на наступних виборах, а про інтереси усіх співгромадян, і не тільки тактичні, а й стратегічні, перспективні.

Свою частку відповідальності несуть і політичні партії. За своїм еством партія – це політична організація, яка спирається на певну частину виборців, не на всю їхню масу, але партія діє в масштабах всієї країни і пропонує загальнонаціональні програми та плани розвитку. Там, де порушується це правило й основні політичні партії є регіональними, навіть у разі, якщо йдеться про країну із розвинутою демократією, там справа неминуче йде до розколу країни (як це відбувається, скажімо, зараз у Бельгії). Ще більш негативні наслідки мала у ХХ столітті і має сьогодні діяльність партій, які вважали себе відповідальними виключно перед виокремленою за класовим, релігійним або соціально-расовим принципом частиною суспільства.

Висновки. Існує низка мотивів прояву соціальної відповідальності, зокрема моральний мотив, мотивація розумного егоїзму, політична мотивація. Кожен з цих мотивів обумовлює напрям соціальної відповідальності на різні об'єкти. Політична мотивація обумовлена інтересами отримання політичного капіталу, тож об'єктами є ті особи та групи, що можуть виступати у якості електорату.

Явище відповідальності є суто моральним, відтак інструментальні прояви соціальної відповідальності маскуються, виступають не у своєму прямому та відвертому вигляді, а мімікують під виглядом моральної дії.

У практиці реального життя та суспільному виробництві існують ключові суб'єкти відповідальності. Це – держава, підприємці та працівники. Але між цими суб'єктами існують протиріччя. Спираючись на усвідомлення своєї ролі та значення для життєдіяльності суспільства, виходячи зі свого почуття відповідальності ці три суб'єкти намагаються подолати або пом'якшити означені протиріччя задля суспільного блага – вирішення соціальних проблем. Формою такої згоди є соціальне партнерство. То ж цю форму взаємовідносин слід вважати проявом діяльнійшої відповідальності.

Література

1. Безрукова О. Відповідальність в соціологічному дискурсі // Соціологія: теорія, методи, маркетинг / гол. ред. В. Ворона, Є. Головаха. –Київ, 2010. – № 2. – С. 132–141.
2. Полторак В. А. Проблеми формування нових регіонально-політичних угруповань в умовах соціально–політичного конфлікту в Україні // Вісник Львівського університету. Серія соціологічна : зб. наук. праць. – Львів, 2014. – Вип. 8. – С. 126–132.
3. Грабовський С. Політична відповідальність: непрості елементарні речі. Електроний ресурс. Режим доступу: <https://www.radiosvoboda.org/a/2205530.html>

Грабовець Ірина Володимирівна

к.соц.н., доцент, завідувач кафедри соціології та економіки
Криворізького державного педагогічного університету

ДОВІРА ДО МІСЦЕВОЇ ПОЛІЦІЇ ЯК ПОКАЗНИК ВІДЧУТТЯ БЕЗПЕКИ ГРОМАДЯН (ЗА РЕЗУЛЬТАТАМИ СОЦІОЛОГІЧНОГО ДОСЛІДЖЕННЯ У М. КРИВИЙ РІГ)

Довіра – одна з найвищих цінностей будь-якого суспільства. Чим вищий рівень взаємної довіри, тим легше й ефективніше дається співробітництво, тим менше ресурсів витрачається на засоби контролю і примусу до виконання взаємних зобов'язань. Але не менш важливим для ефективного розвитку суспільства є і показчик рівня довіри громадян до владних інституцій.

2015 року в Україні відбулася реформа поліції – Нова українська поліція. У 2017 році стартували перші дослідження змін у роботі поліціантів, а також – дослідження рівня довіри населення до Нової української поліції.

У Кривому Розі благодійна організація «БТ «Мережа» м. Кривий Ріг» в рамках проекту «Співпраця поліції та громади Кривого Рогу – запорука порядку і публічної безпеки», який підтримується програмною ініціативою «Права людини та правосуддя» Міжнародного фонду «Відродження» проводить дослідження ставлення громадян щодо впровадження поліцейської діяльності, орієнтованої на потреби громади в

місті. Навесні 2017 року було проведено I-й етап цього дослідження, результати якого були оприлюднені у ЗМІ міста та області.

За час, що минув після впровадження реформи, багато чого змінилося в роботі поліцейських, а партнерська взаємодія Community Policing (CoP) стала головною стратегією діяльності поліції у співпраці з громадою.

Як зазначають науковці, прийняття Закону України про «Національну поліцію» стало новою віхою розвитку системи правоохоронної діяльності нашої країни. Цим законодавчим актом було засвідчено перехід від карального до соціально-сервісного змісту діяльності органів внутрішніх справ. А впровадження Community Policing – це здійснення постійної співпраці поліції з населенням та місцевою владою. Головна мета такої взаємодії – створення спільного безпечного простору [1].

Перший етап дослідження «Співпраця поліції та громади Кривого Рогу – запорука порядку і публічної безпеки» був орієнтований на визначення початкового ставлення громади до діяльності поліції у новому для неї форматі, а також мав на меті налагодити взаємну довіру між населенням і поліцією; заохотити громадян брати активну участь у житті місцевих громад.

Метою другого етапу стало вивчення змін рівня відчуття безпеки у Кривому Розі (порівняно з попередніми роками), проблем безпеки в районі проживання респондентів та рівня довіри до поліції.

Для того, щоб визначити, що громадяни міста розуміють під «публічною безпекою», їм було запропоноване питання «Продовжить твердження «публічна безпека – це, у першу чергу, ...»?» з певним переліком відповідей, також респонденти мали змогу написати свій варіант.

Очікуваним було те, що безпека для більшості громадян (36,8% виборів) – це відсутність небезпек для життя та здоров'я людей, можливості забезпечення їх прав та інтересів, адже це безпосереднє визначення безпеки в цілому. У словнику «безпека» визначається як «стан, при якому явища, процеси, об'єкти, не можуть завдати шкоди, несумісної із здоров'ям та життям людини, її благополуччям» [2]. Тобто, люди обрали у своїй більшості очевидний варіант відповіді на поставлене питання. Друге місце (вибір майже чверті респондентів) посів не менш очікуваний варіант – «попередження й скорочення чисельності злочинів»

– 23,3% виборів респондентів. Третє місце посів варіант «виявлення та розкриття злочинів» – 17% виборів. Цікавим виявилось те, що саме попередження злочинів є метою програми Community Policing (CoP), яка лежить в основі співпраці поліції і громади, і населення відчуває необхідність такої програми дій.

«Боротьба з корупцією» та «забезпечення свободи слова та інформаційної безпеки» посіли четверте місце у даному списку з однаковою кількістю виборів – 14,4%, далі респонденти назвали «надання допомоги фізичним та юридичним особам» – 10,6%. Найменшу кількість виборів отримав «захист від втручання у внутрішні справи держави інших країн» – 4,5%. 3,9% респондентів обрали варіант – усі перелічені варіанти.

І ось тут виявився цікавий факт неповного розуміння поняття «втручання у внутрішні справи держави інших країн», оскільки майже 30% з тих, хто зазначив «інше» у відповідях на це питання, обрали «цілісність кордонів держави», «захист незалежності», «захист територіальної цілісності» тощо. По суті, це подібні варіанти відповідей і варіант «захист від втручання у внутрішні справи держави інших країн» передбачав саме таку ситуацію (зважаючи на події на Сході нашої держави), але, вочевидь, «внутрішні справи держави» і «захист кордонів» для громадян виявилися різними поняттями. Якщо ж поєднати кількість виборів зазначених відповідей, то проблема «захисту від втручання у внутрішні справи держави інших країн» виявляється у розумінні безпеки для наших громадян на другому місці – приблизно 34,5% виборів.

Оцінювання рівня довіри до різних правоохоронних структур у нашому місті проводилося за 4-бальною шкалою, де 4 – повністю довіряю, а 1 – не довіряю. Оцінки респондентів розподілилися наступним чином: найвищий рівень довіри отримала поліція міста – 3,27 бали з 4 можливих, на другому місці опинилася СБУ – 2,67; потім – прокуратура з 2,55 балами; останнє місце з довіри отримали судові органи – 2,38 балів. І хоча інші структури отримали середній бал (вище 2-х), але все ж таки вони балансують на рівні довіряю/ не довіряю, тоді як поліція впевнено посіла позицію «скоріше довіряю, ніж ні».

Також необхідно зазначити, що зріс відсоток тих, хто вважає, що відчуття безпеки значно зростає, якщо поруч або в полі зору люди помічають поліцейські патрулі – 73,7% респондентів (сума відповідей «так» і «скоріше так, ніж ні» на питання «Чи відчуваєте Ви себе в безпеці,

коли поруч або в полі зору знаходяться працівники поліції?»). У 2017 році таких респондентів було 63,4%.

Дослідження показало, що у суспільстві значно зросла довіра населення до поліції, населення готове допомагати консультативно, займатися просвітницькою діяльністю, виступати у ролі свідків та допомагати у розкритті злочинів. Оскільки Community Policing – це постійна взаємодія поліції з населенням та місцевою владою заради спільного безпечного простору, ці форми взаємодії повинні стати для місцевої поліції стабільною складовою діяльності.

Перелік використаних джерел

1. Іщенко Л.В. Практична реалізація в Україні партнерської взаємодії поліції та громади як важливого принципу реформування правоохоронної системи / Л. В. Іщенко // Порівняльно-аналітичне право. – 2, 2018. – С. 218-223.
2. Мягченко О.П. Безпека життєдіяльності людини та суспільства. Режим доступу: https://pidruchniki.com/1584072026949/bzhd/bezpeka_zhittyedyialnosti_lyudini_ta_suspilstva

Губарь Тетяна Володимирівна
доцент кафедри соціальної роботи
Полтавського інституту економіки і права,
Шилова Поліна Юрївна
магістрантка КДАДПМіД імені М.Бойчука

АНАЛІЗ СОЦІОКУЛЬТУРНОЇ ЗОРІЄНТОВАНOSTІ РЕКЛАМИ

Постановка проблеми. Загально визнано, що на початку ХХІ ст. людство глобально переживає свою кризу, причому не чергову фінансово-економічну, а глибинну цивілізаційну кризу, тобто навіть не кризу зміни культурно-історичних епох чи соціально-економічних формацій, але зміну самої цивілізації.

Зокрема, глобалізація, яка є провідною тенденцією нового (постіндустріального) стану суспільного розвитку, розглядається як

результат природного та всеосяжного зростання інформаційно-телекомунікаційних соціальних технологій по всьому світу, що розповсюджується переважно із єдиного центру, який знаходиться у провідних країнах Заходу – в США та ряді країн ЄС. Найважливішою її особливістю є вигідне Заходу поширення по створених каналах з центру на периферію західної культури, а також, у меншій мірі, моделей економіки, політики та інших соціальних концептів [1, с.339].

Перехід до інформаційної цивілізації для більшості населення Землі, що зосереджено в країнах, які розвиваються, є справою майбутнього, але вже й зараз вони «бомбардуються» потоком рекламної інформації найрозвинутіших держав, які намагаються підкорити, здобути світовий ринок, чим викликають опір на засилля знеособлюваної масової культури.

Ця «інформаційна експансія» негативно впливає на інформаційний менталітет багатьох націй, створює небезпеку культурної уніфікації навіть для розвинених країн за рахунок формування так званої «мозаїчної культури» у споживачів.

Філософія гедонізму, що сповідає ідеологію розкоші як основний сенс людського життя, останнім часом призвела до гіпертрофованого збільшення споживання продуктів, товарів, послуг в США, Японії та розвинених державах Західної Європи. Вже зараз «споживання заради споживання» вступає в нерозв'язане протиріччя із загальнопланетарною концепцією виживання людства, яка базується на принципах самообмеження для збереження та раціонального використання всіх видів ресурсів біосфери планети [3, с.63].

У цьому випадку реклама (несвідомо чи цілеспрямовано) виконує згубну роль для людства, прискорюючи процеси виробництва і споживання, цим самим наближуючи крах цивілізації, що вступила у фазу глибокої цивілізаційної кризи.

На цю небезпечну для людства тенденцію звертають увагу поки що тільки окремі вчені, а решта за інерцією продовжують досліджувати феномен позитивного впливу сучасної реклами на розвиток цивілізації.

Кардинальна перебудова світу знаходиться на початковій стадії, і тому більшість сучасного соціуму ще перебуває в полоні застарілих ідеологічних конструкцій та споживацьких соціально-політичних установок. Споживачі, які ще не позбулися ейфорії від можливостей надмірного (необмеженого) споживання, поки що мають досить невиразні

увялення про істинний попит на якість навколишнього середовища. І навпаки, часом багато людей явно переоцінюють значення речей та послуг, без яких можна легко обійтися, якщо відкинути сумнівні критерії престижності та благополуччя, що нав'язані тотальною рекламою.

Людство повинне обмежувати свої потреби, щоб підтримати природну рівновагу якості природного середовища для мінімізації можливості виникнення соціальних конфліктів. Самообмеження – нормальна поведінка цивілізованої людини у світі обмежених можливостей.

З огляду на це, виникає нагальна потреба перегляду традиційних та запровадження інноваційних концептуальних підходів до формування системи «реклама» як складової ієрархічних систем більш високого рівня, таких, як «культура», «соціум», «цивілізація» під впливом глобалізаційних процесів та загальнопланетарних обмежень.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Сучасні численні дослідження реклами фахівцями різних галузей надають підстави виділити декілька відокремлених підходів, які зміщують акценти щодо вивчення реклами на користь вузькопрофесійних напрямків (економічного, маркетингового, психологічного, соціологічного, комунікативного, культурологічного).

До представників соціологічного підходу можна віднести учених Веселова С., Ульянову Т.А., Іванова В.І., Розумовського Б.С., Голубкова Е., Зав'ялова П.С., Крилова І., Ільїна В. та інших, які вважають що реклама – це феномен сучасного соціуму, що вивчає товар споживачів, ринок і впливає не тільки на матеріальне забезпечення громадян, але й на соціокультурні процеси в суспільстві.

Реклама – феномен соціокультурний, оскільки є продуктом культури і сприяє засвоєнню споживачами матеріальної і духовної культури. Останнім часом коло прихильників культурологічного підходу до визначення поняття «реклама» значно розширилося за рахунок як зарубіжних Аренса У., Барта Р., Бове К., Бодрійара Ж., Денісона Д., Джефкінса Ф., Моля А., Еллюля Ж., Клейна Н., Ульяновського А.В., Іоніна Л.Г., Розенсона І.А., Руднева В.П., так і вітчизняних вчених Геращенко Л.Л., Ляценка А.В., Оленіної О., Акайомової А., Станіславської К., Зорі С.В., Огієнко І.

Мета статті - охарактеризувати соціально-культурний простір як середовище розвитку системи «реклама».

Виклад основного матеріалу дослідження. За нашим твердженням, реклама, як система, взаємодіє із системами більш високого рівня, такими, як «культура» і «соціум», тому вважаємо за доцільне розглянути основні зв'язки в означених системах для визначення їх впливу та взаємовпливу.

Абрамова В.І. та співавтори вважають, що: «В якості зв'язків, які, з одного боку, поєднують систему «реклама» і гіперсистему «соціум», а з іншого - формують її якісні характеристики, можна виділити існуюче законодавство, яке регулює дану сферу, психологічні параметри суспільства, його інтелектуальний рівень, освітній ценз, культурні традиції та сучасні тенденції в дизайні, рівень техніки та технологій, що використовуються для створення продукції, можливості засобів рекламування» [1, с.117].

Як зазначає Сапенько Р.: «Сьогодні вже не виникає сумнівів в тому, що реклама є одним із найскладніших феноменів сучасної культури; вона сприймається неоднозначно і пронизує всі сфери соціального життя: політику, економіку, ідеологію, мораль, художню культуру, впливаючи на духовне життя суспільства в цілому» [6, с.7-8].

Зазвичай реклама розглядається як частина масової культури, яку пов'язують з відсутністю смаку, низькими естетичними стандартами, прагненням до нехитрих захоплень. Навіть спеціалісти-культурологи не завжди усвідомлюють, що масова культура - принципово новий феномен. Особливість масової культури полягає в тому, що вона – це не просто несмак і посередність, а реалізація нової культурної парадигми. Її поява стала закономірним результатом розвитку західного суспільства. Артефакти культури, багато її жанрів стають загальнодоступними, поступово зникає елітарність мистецтва, оформлюються основні напрямки масової культури – белетристика, комікси, кінематограф, легка музика.

Відомий культуролог Флієр А. стверджував, що: «Реклама, як будь-яке явище масової культури, не виробляє власних смислів, але черпає їх із творів високого мистецтва, репродукуючи їх до «рівня сприйняття «малокультурного» споживача» [7, с.390].

До теперішнього часу склалися різні теоретичні підходи до осмислення реклами як багатогранного системного явища, серед яких, насамперед, можна виділити маркетинговий і культурологічний. Як зазначає Литвинцева Г.Ю.: «Сьогодні реклама виступає не тільки як

інструмент маркетингу та її значимість не обмежується тільки сферою бізнесу. Культурологічний підхід до реклами передбачає її розгляд в системі масової культури, яка відіграє визначну роль в сучасній культурі. Їй притаманні й такі функції масової культури, як інформаційна, захисна, ідеологічна та естетична» [4, с.111].

В умовах розвитку суспільства масового споживання реклама починає не просто інформувати про властивості товарів і послуг, але й формувати визначений погляд на світ і ціннісні уявлення. Реклама дає соціальні уявлення про товари, які символізують ідентичність і статус та формують почуття належності до визначеної соціальної групи. Вплив реклами на свідомість споживача багато в чому пояснюється закладеними в ній архетипами «колективно підсвідомого».

У психології Юнга К. поняття «архетип» споріднений поняттю «інстинкт», але під інстинктами розуміються не природжені поведінкові стереотипи, а «природжені першообрази, що обумовлюють поведінку» [8, с.18].

Юнг К. зазначав: «Архетипи самі по собі безсвідомі, але можуть бути представлені в свідомості у вигляді архетипових образів, які передаються із покоління в покоління і складають структуру світогляду» [8]. Він надавав особливого значення національним архетипам і вважав, що архетипові образи, закладені в міфології, релігії, фольклорі, мистецтві відрізняються у різних народів, хоча в структурній назві вони несуть одне смислове навантаження.

Отже, реклама є інструментом, що пристосовує людину до вимог суспільства, засобом психологічного та емоційного захисту від інформаційних перевантажень. У той самий час вона є потужним інструментом маніпуляції масовою свідомістю. Дослідники стверджують, що стрімкий розвиток засобів масової інформації несе в собі загрозу антропологічної кризи. Таким чином, культурологічний підхід до реклами передбачає її розгляд в системі масової культури і дозволяє розкрити функції реклами, які демонструють неоднозначність її оцінки з точки зору впливу на людину.

Ще одним важливим процесом, що суттєво вплинув на рекламну діяльність, стала глобалізація. На арену вийшли так звані «сітвові агенції», які фактично встановили тотальний контроль над усім рекламним ринком. Рекламисти стали керувати не тільки споживачською, але й соціальною поведінкою людей. Реклама створила людству світ

ілюзій, світ неіснуючих образів, які могли б стати реальністю у випадку придбання тієї чи іншої речі [5]. Істотним недоліком також є те, що реклама може розглядатись, як щось нав'язливе і, відповідно, її намагатимуться уникнути. Вона може забруднювати інформаційне середовище та мати негативний соцієтичний вплив.

Не применшуючи позитивний вплив зарубіжного рекламного бізнесу на розвиток реклами в Україні, можна констатувати і його незаперечний негативний вплив на становлення реклами як національного економічного виду діяльності. Нова можливість маніпулювання свідомістю, введення в оману споживача, що було також запозичене із закордонної практики реклами, «загрожує тоталітарним поневоленням людини та її потребам» [2, с.131].

Не можна оминати увагою твердження Яненка Я. про те, що «реклама транснаціональних корпорацій транслює в українське суспільство культурні цінності, які відповідають країні, де створено бренд. Одночасно іде пропаганда певного способу життя, який не завжди співвідноситься з українськими культурними традиціями. Отже, агресивні рекламні кампанії глобальних рекламних брендів є певною загрозою для національної неповторності та ідентичності для культури і традиційних цінностей України» [9, с.929].

Ще в 70-х роках XIX ст. було встановлено, що реклама – це інструмент постійного впливу на свідомість, ефективність якого залежить, від кількості й частоти його застосування. Метою застосування цього інструменту є поєднання раціонального та емоційного впливу, що забезпечує коригування, побудову або руйнацію суспільних стереотипів поведінки, «активізацію» архетипових структур підсвідомості. Як наслідок, формуються нові соціальні міфи і стилі життя, стверджуються «модні» взірці масової культури тощо. Завдяки всім цим вищенаведеним заходам, реклама активно, а подекуди і агресивно вкорінюється у галузь людських взаємовідношень, соціальне життя в цілому, а не тільки у споживчу культуру, що спонукає класифікувати її як один з видів соціального або соціокультурного проектування [10, с.146-147].

Використання широкої сукупності соціокультурних чинників в практиці реклами призводить до значних труднощів у визначення підходів та пріоритетів у проектуванні рекламних звернень. До таких чинників належать: законодавча база та нормативно-правові акти щодо проведення рекламної діяльності; соціально-економічний стан

суспільства і рівень запитів населення; соціально-демографічна структура в країні; існуючі та перспективні потреби і можливості споживачів; вимоги та очікування адресатів щодо характеру візуальних звернень; рівень освіти та ступінь ознайомлення із змістовими контекстами творів мистецтва різних історичних періодів; потреби суспільства у прогностичній інформації щодо моделей майбутньої культури; мода та зміна смаків і потреб споживачів.

Особливої актуальності соціокультурні чинники набувають у проектуванні рекламних повідомлень, які орієнтовані на систему цінностей та уподобань певного соціального угруповання, що уособлює культурні та духовні потреби суспільства. Вони розглядаються як здатність візуальних комунікацій заміщувати собою існуючі історико-культурні особливості й традиції, адаптувати і трансформувати їх відповідно до нових умов життя.

Зв'язок соціокультурних чинників з існуючими та перспективними потребами населення змушує враховувати естетичні смаки певних регіонів, етносів і навіть історичних періодів, вплив моди на зміну потреб споживачів. Врахування потреб, у свою чергу, тісно пов'язано зі станом споживчого ринку, необхідністю забезпечення комерційного успіху при реалізації продуктів виробництва. Звідси, соціокультурні чинники є тісно пов'язаними з маркетингом, передбачають аналіз споживчого ринку та інноваційних пропозицій на ньому, зворотні зв'язки від споживачів до виробників (проектувальників).

Висновки. Визначено, що реклама, виконуючи деякі культурологічні функції, взаємодіє із системами більш високого рівня такими, як «культура» та «соціум». Дуалістична природа реклами містить економічну та культурологічну складові, які включають відповідно прагматичний та міфологічний підходи. Їх поєднання дозволяє розглядати рекламу не тільки як вид професійної діяльності, але й певне соціокультурне явище.

Виявлено, що в сучасних умовах реклама стає одним із дієвих каналів створення і соціального закріплення нових культурних цінностей, соціальних норм, правил і стилів поведінки. На основі цього можна виокремити інтегрований характер рекламної діяльності та акцентувати увагу на взаємовпливі рекламних комунікацій та широкого спектру соціокультурних чинників.

Список використаних джерел

1. Абрамова В.И. Дизайн и рекламные технологии / В.И. Абрамова, А. Н. Сергеев, А. В. Сергеева. – Тула: изд-во ТулГУ, 2016. – 183 с.
2. Бодрийяр Ж. Система вещей: научное издание / Пер.с фр. С.Зенкина. – М.: Рудомино, 2011. – 222 с.
3. Ігнатенко О.О. Вінок вдячності до 150-річчя з дня народження В.І. Вернадського / О.О. Ігнатенко. – Кременчук: ПП О.В. Щербатих. – 2013. – 100 с.
4. Литвинцева Г. Ю. Реклама как направление массовой культуры / Г. Ю. Литвинцева // Исторические, философские, политические и юридические науки, культурология и искусствоведение. Вопросы теории и практики. – Тамбов: Грамота, 2015. – №5 (55): в 2-х ч. – С.110-113.
5. Реклама в системі масової культури. Глобалізація. – [Електронний ресурс] - Режим доступу: <https://helpiks.org/9-13609.html>
6. Сапєнько Р. Искусство рекламы в современной культуре / Р. Сапєнько. – К., 2005. – С.7-8.
7. Флиер А.Я. Культурология для культурологов / А. Я. Флиер. – М.: Академический проект, 2000. – 496 с.
8. Юнг К.Г. Аналитическая психология. Тэвистокские лекции / К. Г. Юнг. – Спб.: Азбука-классика, 2007. – 252 с.
9. Яненко Я.В. Реклама як феномен української культури / Я.В. Яненко // Діалог мов – діалог культур. Україна і світ. Збірник матеріалів Третьої міжнародної наукової Інтернет-конференції з україністики. – Verlag Otto Sagner. – Munchen - Berlin - Washington, 2013. – С. 922–930.
10. Raymond Loewy. Never leave well enough alone / R. Loewy. – The Johns Hopkins University Press Baltimore and London. - 2002. - 488 p.

Дембіцький Сергій

к.соц.н., Інститут соціології НАН України

УСТАНОВКИ НА ГРОМАДСЬКУ АКТИВНІСТЬ ТА ДЖЕРЕЛА ПОЛІТИЧНОЇ ІНФОРМАЦІЇ

Представлені результати базуються на даних першої хвили (листопад, 2018) наукового проекту “Політична культура українського

суспільства: тенденції розвитку в умовах новітніх викликів” (Інститут соціології НАН України).

Установки на громадську активність були оцінені за допомогою відповідного індексу (див. табл. 1). Представлені індикатори оцінювалися за допомогою 5-бальної шкали Лайкерта. Отже діапазон можливих значень індексу становить від 5 до 30, де менші значення вказують на пасивні установки, а більші – на активні.

Таблиця 1

Індикатори Індексу установок на громадську активність

Мені все одно, яка буде влада, якби не стало гірше
Я не сподіваюсь на вибори, тому що не вірю, що від їх результатів зміниться моє життя
Я свій вибір давно уже зробив, тому не хочу брати участь у сьогоднішньому політичному житті
Немає сенсу боротися за свої права, якщо влада своїми діями явно їх ігнорує
Шляхом голосування ми обираємо владу, ну а далі від нас уже нічого не залежить
Будь-яка спроба щось змінити у політичному житті країни потребує від людини занадто великих жертв, які найчастіше виявляються марним

Що стосується джерел політичної інформації, то було використане питання щодо того, які з них респонденти використовують для отримання політичних новин: телевізійні канали, Інтернет, газети, журнали, радіо, спілкування з друзями, знайомими, родичами.

Розглянемо чи спостерігається мінливість в установках на громадську активність в залежності від тих джерел інформації, які використовують респонденти для ознайомлення з політичними новинами (див. табл. 2). У відповідній таблиці представлено кілька блоків інформації: відсоток тих, хто використовує те чи те джерело, вираженість установок на громадську активність серед користувачів джерела інформації (ІГА+) та серед тих, хто до нього не звертається (ІГА–), результати статистичного порівняння між користувачами та некористувачами (p-value). Для рішення останньої задачі використано

тест рангових сум Вілкоксона, результати якого додатково контролювалися за допомогою методу Бен'яміні-Хохберта¹.

Таблиця 2

Вираженість установок на громадську активність та джерела інформації, які респонденти використовують для ознайомлення з політичними новинами

Джерело	Кількість, %	ІГА+	ІГА–	p-value
Телевізійні канали	68,5	16,9	17,2	> 0,05
Інтернет	60,6	18,1	15,3	< 0,001
Газети	20,8	17,1	17,0	> 0,05
Журнали	8,0	19,3	16,8	= 0,029
Радіо	15,5	17,1	17,0	> 0,05
Спілкування з оточенням	38,2	17,4	16,7	> 0,05

Як ми бачимо, з більш вираженими установками на громадську активність пов'язане використання Інтернету та журналів в якості джерел політичних новин. Розглядаючи Інтернет в якості джерела політичної інформації, слід заважати на те, що користування ним саме по собі пов'язано з поведінковою активністю – його користувачам відкритий цілий інформаційний світ для постійних пошуків, що надає можливості для формування власних конфігурацій джерел інформації. Крім цього, Інтернет є і каналом комунікації з найрізноманітніших питань. В політичній площині – це спілкування як з політичними однодумцями, так і з опонентами. Отже Інтернет є тим середовищем, яке стимулює установки на громадську активність. Звичайно, якщо ми ведемо мову про вільний Інтернет, а не ті його частини, функціонування яких контролюють певні держави.

У випадку звернення до журналів ситуація дещо інша. Відповідна категорія друкованих ЗМІ (як і їх електронних версій) передбачає з одного боку необхідність додаткових витрат, з іншого – можливість отримання більш якісної інформації, що містить експертну та найактуальнішу інформацію з політичної проблематики. Не є дивним, що

¹ Суть даного метода полягає у тому, що замість контролю над груповою імовірністю помилки першого роду виконується контроль над очікуваною часткою хибних відхилень серед усіх відхилених гіпотез.

запит на таку інформацію існує саме серед тих, хто орієнтований на активність, а отже потребує якісних даних для формування своєї позиції та прийняття рішень щодо своїх дій та вчинків.

В той же час, використання таких джерел інформації як телевізійні канали, газети, радіо та спілкування з оточенням не пов'язані з установками на громадську активність. Цілком можливо, що ці традиційні джерела політичної інформації навіть пов'язані з більш пасивними установками. Для перевірки цього припущення порівняємо дві групи – респондентів, які користуються лише телебаченням (близько 32% вибірки) та респондентів, які користуються як телебаченням, так і мережею Інтернет (близько 36% вибірки). Середнє значення індексу для першої групи становить 15,5, для другої – 18,1. Зафіксована відмінність є статистично значимою ($p < 0,001$). Як видно, для першої групи спостерігається послаблення установок на громадську активність, а для другої – навпаки посилення.

Наведені дані наочно свідчать про існування зв'язку між установками на громадську активність та джерелами політичної інформації, а отже говорять на користь проведення подальших досліджень з цієї проблематики.

Зоська Яна Володимирівна
д.соц.н., професор, професор кафедри
соціології та соціальної роботи,
Класичного приватного університету

ІНТЕРНЕТ ЯК ПРОСТІР РЕАЛІЗАЦІЇ СПОЖИВЧИХ ІНТЕНЦІЙ УКРАЇНЦІВ

Стрімке зростання рівня користування продуктами та послугами, які пропонує інформаційна мережа Інтернет, є наявним прикладом поширення інформаційного споживання. Тому, спробуємо знайти відповідь на питання щодо зростання потреби в Інтернеті для отримання інформації, навчання.

В інформаційному суспільстві, за словами Е. Тоффлера, індивід має бути таким, що нескінченно більше адаптується та знає, ніж це було будь-коли раніше [2, с. 48]. До того ж, у сучасному соціальному оточенні, як

стверджує Е. Тоффлер, «знання – це зміни», і прискорене отримання знань означає прискорення перетворень [2, с. 45]. Запити інформаційного суспільства полягають у посиленні потреби населення щодо використання Інтернету. Численні групи споживачів стали розглядати Інтернет як джерело знань і технологію для безперервної освіти.

Інтернет для сучасних споживачів також став виступати засобом встановлення тимчасових зв'язків, контактів, професійної діяльності. Оскільки модернізація, раціоналізація, зміни ринку праці, технологічні нововведення скорочують час життя будь-якої професії [2, с. 125], це спонукає людей до гнучкості, постійної адаптації, зміни місця роботи й професії, набуття нових навичок. Усе це підвищує потребу в збільшенні короткотривалих, тимчасових зв'язків, а активний розвиток транснаціональних корпорацій, розширення можливостей ринку фріланс-послуг сприяють використанню можливостей Інтернету для необмеженого встановлення професійних контактів, пошуку й виконання роботи.

Інтернет став ефективним засобом комунікативної взаємодії. Оскільки особливістю сучасного періоду є велике різноманіття короткострокових міжособистісних відносин з багатьма людьми, зниження середньої тривалості міжособистісних відносин [2, с. 111], Інтернет більшою мірою спроможний задовольнити сучасні комунікаційні потреби споживачів – встановити зв'язки відразу, без тривалих зусиль (як зазначає З. Бауман [1, с. 177]).

Роль Інтернету стала більш вагомим в здійсненні Я-брендингу (самопрезентації, конструюванні соціальної ідентичності). У повсякденній практиці українців уже відбулося закріплення символічного споживання для презентації статусу людини та ідентифікації соціальної позиції особи завдяки зовнішнім ефектам спожитих речей і послуг.

З одного боку, Інтернет є загальним простором сфери споживання, присутність у якому стала вже додавати значущості її користувачеві та суспільного схвалення. За словами Л. Ууситало, перебування споживачів у спільному просторі з іншими людьми, які займаються подібною діяльністю (навіть не вступаючи у фактичні соціальні взаємодії), додає їм вагомості, підтверджує сенс діяльності й виправдовує її без будь-яких доказів [4].

З іншого боку, за допомогою Інтернету відбувається демонстрація оточенням своєї соціальної ідентичності через ознайомлення широкого

кола «глядачів» з особливостями приватного життя в соціальних мережах (наприклад, Instagram). Чимала кількість молоді намагається зафіксувати всі перипетії власного життя на камеру мобільного телефона й надати ці фото для перегляду на своїй сторінці в соціальній мережі.

Інтернет також сприяє електронному споживанню, комерції, бізнесу. На тлі стрімкого розширення спектра послуг Інтернет став не лише загальним простором присутності, каналом комунікацій, а й середовищем взаємодії учасників ринку товарів та послуг. Для споживачів дедалі більшого значення набувають швидкість зміни навколишнього оточення (речі, техніка та послуги) [2, с. 62] і їх відповідність моді. Втім, швидкоплинність моди [1, с. 175], мінливість та недовговічність речей [1, с. 72] стали не лише ознаками поширення суспільства споживання як суспільства загального порівняння [1, с. 84] і настання ери тимчасової продукції, яка задовольняє тимчасові потреби [2, с. 82], а й призвели до формування культури споживацтва та марнотратства, посилення споживацької активності і її перенесення у віртуальну сферу, зокрема в мережу Інтернет.

Популярність ресурсів електронної комерції в Україні зростає щодня. Так, станом на вересень 2018 р. найбільш популярними маркетплейсами є вітчизняні сайти – торговельні майданчики (Olx.ua – 44%; Rozetka.com – 40%; Prom.ua – 39%). Також, українці використовують можливості світового ринку товарів та послуг, зокрема 19% українців відвідують сайт Aliexpress.com [3].

Зростання присутності компаній з усього світу в Інтернеті, зокрема в різноманітних соціальних мережах, створює нові канали спілкування бізнесу з потенційними споживачами. Сьогодні Інтернет надає змогу продавати й придбати через інтернет-магазини, аукціони, біржі, здійснювати фінансові розрахунки, виходити на міжнародні ринки. Споживачі отримали доступ до значної кількості інформації щодо товарів та послуг, можуть обмінюватися власним споживчим досвідом і здійснювати вибір постачальників.

Тому, можна дійти висновку, що Інтернет став багатовимірним простором, де все відбувається одночасно, а поведінку інтернет-споживачів можна розглядати і як форму економічної, соціальної поведінки, і як знакову, символічну інтеракцію й форму самовираження.

Список використаної літератури:

1. Бауман З. Текучая современность / пер. с англ. под ред. Ю. В. Асочарова. Санкт-Петербург : Питер, 2008. 240 с.
2. Тоффлер Э. Шок будущего : пер. с англ. Москва : АСТ, 2002. 557 с.
3. Opinion Software Media. Данные работы Панели, Сентябрь 2018. URL: https://inau.ua/sites/default/files/file/1810/top-25_saytiv_u_veresni_2018.pdf (дата обращения: 10.11.2018).
4. Uusitalo L. Consumption in postmodernity. *The Active Consumer* / ed. Marina Bianchi. London : Routledge, 1998. P. 221.

Калашнікова Людмила Володимирівна

кандидат соціологічних наук, доцент, доцент кафедри соціології,
Чорноморський національний університет імені Петра Могили

СОЦІАЛЬНИЙ ЗАХИСТ ІНТЕРЕСІВ ДІТЕЙ З ІНВАЛІДНІСТЮ ТА ДІТЕЙ З ОБМЕЖЕНИМИ МОЖЛИВОСТЯМИ ЗДОРОВ'Я: ДОСВІД ЕМПІРИЧНОГО ДОСЛІДЖЕННЯ

Вступ. Важливою функцією держави є вироблення ефективних механізмів соціального захисту, спрямованих на зниження й попередження негативних наслідків різного роду загроз, створення умов для забезпечення соціальної безпеки населення, зокрема дітей з обмеженими можливостями здоров'я. Особливої актуальності у цьому сенсі набуває проблема підвищення якості надання соціальної допомоги сім'ям, що виховують дітей з інвалідністю. У 2016 р. налічувалося 153 547 дітей з інвалідністю та зареєстровано 12 267 123 хвороби, у середньому на 100 захворювань припадало 11,6 осіб з інвалідністю [1]. Першочерговість вирішення проблем дитячої інвалідизації актуалізується необхідністю піклування про інвалідів дитинства протягом тривалого проміжку часу, оскільки майже чверть випадків інвалідизації осіб у віці до 50 років обумовлена захворюваннями, перенесеними у дитинстві. Окрім того не варто забувати про те, що дитяча інвалідність є найбільш чутливим індикатором якості життя населення, інтегруючи всі негативні сторони сучасності й яскраво характеризуючи ефективність діяльності

усіх національних інституцій, у тому числі органів державної влади, громадських об'єднань, що спрямована на створення таких умов, за яких люди з особливими потребами змогли б вести незалежний спосіб життя і брати активну участь у всіх його аспектах.

Безумовно, досягнення значних позитивних зрушень у реалізації соціальної політики щодо ставлення до дітей з інвалідністю неможливе без знання потреб сімей з такими дітьми, без оцінки якості послуг, що їм надаються. За ініціативи ГО «Миколаївський обласний рух підтримки осіб з інвалідністю «Сильні разом» та за підтримки Департаменту праці та соціального захисту населення Миколаївської міської ради Миколаївський центром соціологічних досліджень ЧНУ імені Петра Могили протягом січня-травня 2018 р. було проведено інтерв'ювання батьків, що виховують дітей з інвалідністю та дітей з обмеженими можливостями здоров'я. В опитуванні взяло участь 385 батьків, з них 226 тих, чиї діти відвідують реабілітаційні заклади міста, 75 учасників соціальної групи в Інтернет-мережі «Особливі діти Миколаївщини», 84 відвідувачі територіальних управлінь соціального захисту населення, що мають дітей з інвалідністю.

Результати дослідження. За даними опитування було визначено, що більшість дітей з інвалідністю (64,4 %) виховується у повних сім'ях, третина (32,5 %) – у неповних родин, ще 2,4 % – виховуються опікунами. У більшості випадків родини однодітні (35,1 %) – у сім'ях відсутні інші діти окрім дитини з інвалідністю, у дводітних родин (окрім особливої є ще одна дитина) виховується майже половина таких дітей (45,3 %), натомість у багатодітних родин – 4,7 %. Більше половини (54,2 %) опитаних сімей виховує особливих дітей шкільного віку (від 7 до 17 років), дошкільнят (від 3 до 6 років включно) – 34,9 %, малюками від народження до 3 років опікуються – 10,9 % батьків-респондентів. Щодо виду захворювань, то їх спектр доволі широкий. Згідно діагнозів у рейтингу захворювань особливих дітей перше місце посідають розлади аутистичного спектру та психосоматичні розлади (17,4 %), друге – дитячий церебральний параліч (16,6 %), третє – захворювання кістково-м'язової системи (10,2 %), четверте – серцево-судинні захворювання (9,1 %). При цьому соціальний статус дитини з інвалідністю мають 87,2 %.

Найскладнішим для сімей з особливими дітьми або дітьми з обмеженими можливостями здоров'я є, у першу чергу, нестача коштів,

необхідних для лікування дитини, проведення медичних та реабілітаційних процедур, придбання технічних засобів реабілітації та ортопедичних пристроїв. Те, що, зазвичай, надається дитині у відповідності до індивідуальної програми реабілітації не відповідає її потребам або ж якості, а що ще гірше – не відповідає змінам стану дитини, її розвитку. Таким чином, бажання мати інших дітей нерідко тісно взаємопов'язане саме з фінансовими труднощами. З іншого боку, особливо актуальним для таких сімей є проблема працевлаштування, оскільки необхідні особливі умови, що дозволили б реалізовувати догляд за дитиною з інвалідністю: неповний робочий день, надання вихідних зі збереженням заробітної плати та додаткової відпустки тощо. Як правило, роботодавці неохоче йдуть на подібного роду умови. Саме тому важливо оцінити спектр видів соціальної допомоги, її частоту та якість, адже від того наскільки вони доступні залежить успішність державного супроводу активної життєдіяльності та розвитку природних здібностей особливих дітей, а відтак і їх сімей. З боку державних органів влади батькам, що виховують дітей з інвалідністю, повинні надаватися такі види соціальної допомоги, як: трудові гарантії, податкові пільги, пенсійні виплати, медичні та суміжні послуги, зокрема оперативне та терапевтичне, санаторно-курортне лікування, забезпечення медичними препаратами й технічними засобами реабілітації тощо.

Не менш важливим видом допомоги сім'ям з особливими дітьми є соціалізаційна допомога для дітей з інвалідністю, спрямована на розширення спілкування, організацію дозвілля. Лише 54,3% респондентів дали відповідь на запитання щодо можливості відвідувати їхніми дітьми позашкільних спортивних секцій та гуртків, з них майже чверть не знають про можливість відвідування подібних закладів, ще половина знає, натомість не відвідує. Отже, на загал лише кожен десятий дорослий намагається організувати дозвілля своєї дитини, проте спектр причин такої пасивності знову ж таки доволі різноманітний – від фінансової неспроможності, фізичного стану дитини, до психологічної неготовності батьків адаптувати свою дитину у соціумі. Майже аналогічною є картина відповідей батьків щодо відвідування культурних та святкових заходів, театрів, кінотеатрів, концертів, майстер-класів, екскурсій – переймаються цим питанням лише 70,6% опитаних. Проте зауважимо, що більшість батьків були опитані саме у реабілітаційних центрах, до роботи яких вони залучені, зокрема і у сфері організації дозвілля. Тих, хто відвідує

дозвілліві заклади самостійно виявилось лише 1,6% з числа опитаних. Більшість батьків, що виховують дітей з інвалідністю, організовують дозвілля з (або в) центрами(ах) реабілітації або ж на запрошення громадських організацій, благодійних фондів та ін. проте робить це переважно за власний рахунок. Більшість опитаних батьків, які безпосередньо щодня вирішують проблеми дитячої інвалідності, абсолютно впевнені, що дитина з обмеженими можливостями здоров'я є таким же повноцінним членом суспільства, як і всі інші, якому необхідна взаємодія з соціумом, проте наявна інфраструктура та рівень запропонованої допомоги не завжди відповідає її потребам та інтересам.

Висновки. Слід зауважити, що робота дослідників ускладнена, у першу чергу, відсутністю будь-яких статистичних даних щодо даної категорії сімей. Прямим свідченням є факт того, що опитано всього лише 385 батьків особливих дітей, тоді як за наявними даними станом на початок 2018 р. таких дітей в області 4744 осіб [2]. Основна проблема полягає у відсутності координації роботи закладів охорони здоров'я, служб соціального захисту та освітніх установ, зокрема щодо методології обліку таких родин, класифікації провідних потреб й необхідності надання адресної допомоги. Задля успішності соціальної інклюзії процес комунікації має бути обов'язково двостороннім – батьки дітей з інвалідністю та дітей з обмеженими можливостями здоров'я повинні надавати повну інформацію про стан дітей, їх основні потреби. Натомість державні служби, у свою чергу, мають й інформувати про права та можливості, й задовольняти, якщо не всі, то більшість з потреб особливих дітей.

Має також насторожувати те, що за оцінками опитаних батьків, діти яких переважно відвідують територіальні центри реабілітації, основним джерелом інформації про види державної соціальної допомоги є соціальні працівники, лікарі (23,7 %), друзі, знайомі (23,6 %), соціальні мережі, форуми, чати (17,3 %), статті, повідомлення в Інтернеті (16,3 %), адже виникає риторичне питання про те, як саме отримують інформацію ті батьки, хто немає можливості через різні причини їх відвідувати. Фактично вони залишаються відрізаними від світу, залишаючись сам на сам зі своїми проблемами.

Частина робіт, пов'язаних з інформуванням готові взяти на себе представники громадських організацій, і це могло б бути виходом з ситуації, оскільки 33,0 % опитаних батьків особливих дітей прагнуть

більше дізнатися про їх діяльність, 10,9 % – хотіли б взяти участь в їх заходах, 5,7 % – навіть висловили бажання стати їх членами, тим самим вказуючи свою активну соціальну позицію.

Аналіз даних дослідження у розрізі різних видів захворювань дітей дозволив зробити припущення щодо того, що робота у більшості територіальних центрів реабілітації спрямована переважно на задоволення потреб дітей із захворюваннями опорно-рухового апарату, кістково-м'язової системи. Залишається відкритим питання стосовно надання допомоги дітям з іншими захворюваннями, зокрема з психосоматичними розладами, із затримкою розвитку, які навіть подекуди не мають статусу інвалідності. У цьому сенсі проведення повномасштабного репрезентативного дослідження дозволило б обґрунтувати рекомендації щодо потенційно можливих напрямів удосконалення соціальної політики по відношенню як до дітей з обмеженими можливостями здоров'я, так і їхніх батьків.

Література:

1. Слабкий Г. О. Інвалідність дітей як проблема громадського здоров'я: профілактика та забезпечення ефективної реабілітації // Вісник соціальної гігієни та організації охорони здоров'я України. – 2016. – № 3 (69). – С. 4-9.
2. Статистична інформація. Офіційний сайт Головного управління статистики в Миколаївській області [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.mk.ukrstat.gov.ua>.

Каркач Андрій Володимирович
старший викладач кафедри соціальної роботи,
Полтавський інститут економіки і права

ТЕЛЕСПОЖИВАННЯ ЯК ІДЕНТИФІКАТОР СТИЛЮ ЖИТТЯ ЛІТНІХ ЛЮДЕЙ

Вступ. Сучасне комунікативне поле конструюється безліччю найрізноманітніших за охопленням аудиторії і незалежними один від одного «гравцями» комунікативного простору. При значній різниці в світоглядах читачів, глядачів, слухачів, блогерів та інших акторів

сучасного комунікативного простору будь-хто знаходить свою нішу в комунікативному просторі.

Дане дослідження присвячене функціональній ролі телеспоживання людей похилого віку як особливої соціально-демографічної групи.

Як джерела даних були використані результати репрезентативних опитувань, проведених в 2016-2018 роках, в яких брали участь 800 респондентів, які репрезентують жителів Подільського району м.Полтави у віці 60 років і старше.

Результати дослідження. За допомогою дослідження нам вдалося виокремити чотири стійкі групи, що розрізняються за стилем життя.

Перша група, що відрізняється просунутим сучасним стилем життя, умовно названа «соціальні інноватори». Їх кількість у досліджуваному періоді поступово збільшується: у 2016 році - 7% від опитаних, у 2018 - 9%. Вони, як правило молодші за віком у референтній групі, високоосвічені, добре забезпечені. Смартфон, мобільний Інтернет, кредитка - неодмінний їх атрибут. Вони опановують іноземну мову, комп'ютерну грамотність, і, навіть, їздять за кордон.

Другій групі, названій «активні споживачі» властивий не настільки просунутий, але, тим не менш, цілком сучасний стиль життя. Слід зазначити, що кількість їх зростає. Якщо у 2016 році респондентів з подібним стилем життя було 9%, то у 2018 році «активні споживачі» складають вже 14% від усіх опитаних. Відмінність представників цієї групи від попередньої полягає у використанні мережі Інтернет для комп'ютерної комунікації, комп'ютерних ігор, чатів, блогерства, що відіграє істотну роль в їхньому стилі життя. Інтернет розвивається, число користувачів мережі зростає. Збільшується і процентне співвідношення цієї групи.

Наступною групою є «пасивні споживачі», основною рисою яких є транзит від традиційного до сучасного стилю життя. У відсотковому співвідношенні кількість респондентів у цій групі за досліджуваний період поступово зменшується: у 2016 році - 39%, а у 2018 - 34% від опитаних.

Найменш забезпечена, а тому і найбільш консервативна група - «консервативні споживачі». Це представники покоління здебільшого 75+, які дотримуються традиційного стилю життя. Сучасні споживчі практики, за винятком мобільного телефону, «консервативним споживачам» або недоступні, або незвичні, або малозрозумілі. Навіть пластикові карти, які

активно впроваджуються у даний час, викликають у них відторгнення. Занадто складні для даної групи респондентів і банкомати. У силу природних причин, кількість їх поступово зменшується. Якщо у 2016 році вони становили 45% від опитаних, то у 2018 році всього 38%.

Крім того, використовувалися результати проекту «Університет третього віку». В рамках цього проекту випадково відібрані респонденти, які переглядають телепередачі, після перегляду останніх відповідали на запитання анкети, брали участь в групових дискусіях, давали інтерв'ю. На основі отриманих даних було проаналізовано ставлення людей похилого віку до телебачення, що дозволило стратифікувати респондентів на групи з різними стилями життя.

Базою для виявлення сформованих на сьогодні стилів життя літніх українців була включеність респондентів у сучасні споживчі практики, які сформувалися натепер в українському соціумі.

Звернемо увагу, що ми використовуємо споживчі практики виключно для аналітичного виокремлення груп людей похилого віку з різними стилями життя. Вони дозволяють проявити сьогodнішню соціальну стратифікацію літніх людей в сучасному українському суспільстві і не є індикаторами ні ментальних, ні політичних, ні вітальних, ні активістських і т.п. соціальних ресурсів індивіда. Вони всього лише емпірично знайдені індикатори, що побіжно свідчать про досягнуті респондентами рівні модерності, соціальної та просторової мобільності, здатності до інноваційної поведінки. Основою виявлення стилів життя респондентів стало дослідження, в якому учасників опитувань просили вибрати серед перерахованих ті практики, якими вони користувалися в останній час.

Більшість респондентів, незалежно від стилю життя, віддають перевагу телебаченню у порівнянні з іншими засобами масової інформації. Одні більшою мірою: «консервативні споживачі» та «пасивні споживачі» (95% і 92% відповідно), інші в меншій - «соціальні інноватори» (78%) та «активні споживачі» (83%).

На телебачення щодня витрачають свій вільний час більше 4/5 «пасивних» і «консервативних споживачів», 2/3 «соціальних інноваторів» і 3/4 «активних споживачів». Так, респонденти з групи «соціальні інноватори» в середньому проводять біля телевізора менше 1 години на добу, «активні споживачі» приділяють перегляду менше 2 годин, а з

групи «пасивні споживачі» до 4 годин. «Консервативні споживачі» приділяють телебаченню понад 6 годин.

Серед слухачів «Університету третього віку» від півгодини до години проводять за переглядом телепередач 11% «активних споживачів» і 8% «соціальних інноваторів», від 3 до 6 годин - 29% «пасивних споживачів» і 37% «консервативних споживачів».

Перша п'ятірка улюблених каналів «консервативних споживачів» та «пасивних» - Перший канал, 1+1, Інтер, ICTV, Лтава. Що ж до ранжиру «активних споживачів» та «соціальних інноваторів», то вони віддають перевагу ICTV, Мега, Першому каналу, 1+1, Інтер.

Головною програмою для всіх груп респондентів є новини - їх дивляться від 51% «соціальних інноваторів», 62% «активних споживачів» і до 68% «пасивних споживачів» і 77% «консервативних споживачів».

Повнота інформації, що надається, більш за всіх задовольняє «консервативних споживачів». З них 56% вважають інформацію, надану телебаченням, повною і всього лише 21% неповною. Відповідно, «соціальні інноватори» задоволені повнотою новин найменше: 36% вважають новинну картину докладною, 57% - поверхневою. Подібно до «консервативних споживачів» «пасивні споживачі» задоволені інформацією, що надається телебаченням: 54% вважають її вичерпною, 28% - ні. Ближче до «соціальних інноваторів» думка «активних споживачів», на яку безсумнівний вплив чинить «всесвітня павутина»: 39% з них задоволені повнотою теленовин, 43% - ні.

Відносно інших програм, переваги розходяться. Причому чітко виділяються релятивні пари: «консервативні споживачі» - «пасивні споживачі» і «соціальні інноватори» - «активні споживачі». Перша пара віддає перевагу перегляду художніх фільмів (70%), серіалів (54%), концертів і театральних постановок (32%). Друга пара відноситься до них набагато стриманіше - 46%, 18% і 20% відповідно.

Втім, існують деякі нюанси. Так 37% «соціальних інноваторів» воліє споживати документальні фільми, а 22% - освітні програми; 29% і 16% відповідно «активні споживачі». Таким чином, у «соціальних інноваторів» та «активних споживачів» явно простежується тяга до підвищення свого освітнього рівня.

Висновки. Проведене дослідження підтвердило гіпотезу про те, що усвідомлення сучасним телеглядачем літнього віку (і чим вище його рівень освіти, тим це усвідомлення просліджується більш чітко) того, що

повнота висвітлення подій не обов'язково пов'язана з об'єктивністю. Глядач починає відчувати, що ним маніпулюють. Це відчуття виразніше всього проявляється у «соціальних інноваторів» та «активних споживачів», які постійно звіряють телевізійну картинку з трансляціями з YouTube і новинами з LiveJournal'a і Twitter'a.

Список використаних джерел.

1. Бодрийяр Ж. Общество потребления. – М.: Добросвет, 2006. – 269 с.
2. Вакуленко С. М. Простір споживчого вибору: суб'єкти та основні складові / С. М. Вакуленко // *Методологія, теорія та практик соціологічного аналізу сучасного суспільства* : зб. наук. праць. – Харків : Вид-во. ХНУ ім. В. Н. Каразіна. – 2012. – Вип. 18. – С. 306–309.
3. Зоська Я.В. Суспільство споживання та соціальні практики споживачів в Україні : монографія / Я.В. Зоська. – Запоріжжя : КПУ, 2011. – 350 с.
4. Зоська Я.В. Теоретико-концептуальні підходи аналізу соціальних практик споживачів: соціологічна рефлексія / Я.В. Зоська // *Соціальні технології: актуальні проблеми теорії та практики* : зб. наук. пр. / [редкол.: О.Л. Скідін (голов. ред.) та ін.]. – Запоріжжя : КПУ, 2010. – Вип. 48. – С. 126–133.
5. Пачковський Ю. Ф. Споживча поведінка українських домогосподарств: монографія [Текст] / Ю. Ф. Пачковський, А. О. Максименко. – Львів: ЛНУ імені Івана Франка, 2014. – 292 с.
6. Endgel J. F., Blackwell R. D., Miniard P. W. *Consumer Behavior*. – 8-th ed. – The Dryzen Press, 1995. – 951 p.

Лісеєнко Олена Василівна

д. соціол. н., професор кафедри філософії, соціології та менеджменту соціокультурної діяльності ДЗ «Південноукраїнський національний педагогічний університет імені К. Д. Ушинського»

ОСОБЛИВОСТІ ТА БАР'ЄРИ РОЗВИТКУ КРЕАТИВНОЇ ЕКОНОМІКИ В УКРАЇНІ: ЗА РЕЗУЛЬТАТАМИ ЕМПІРИКО-СОЦІОЛОГІЧНИХ ДОСЛІДЖЕНЬ

Поняття «креативна економіка», «культурна і креативна індустрія» все частіше зустрічається в стратегіях розвитку міст, у науковому сучасному дискурсі. Разом з тим популярність цього поняття в сучасному лексиконі не актуалізувала проведення комплексних наукових досліджень розвитку креативної економіки в Україні, а концептуальні положення, пов'язані з осмисленням креативної економіки в сучасних суспільствах, ще потребують обговорення і уточнення. В українському суспільстві відсутня стратегія розвитку креативних міст, яка б визначала основні напрямки діяльності і механізми підтримки креативних індустрій з боку держави. У той же час, причина відсутності креативного міського середовища не тільки у відсутності фінансів, а й через відсутність ефективного механізму комунікації діячів культури, вчених, представників креативного бізнесу.

Проблематика розвитку креативної економіки в Україні є недостатньо дослідженою. Одним з пілотажних досліджень розвитку креативної економіки в Україні є дослідження «Індекс культурного і креативного потенціалу міст України», проведене Аналітичним центром CEDOS в 2018 році. У результаті даного дослідження зроблено спробу визначити субіндекс «креативної економіки» п'яти мегаполісів України: Києва, Львова, Одеси, Дніпро, Харкова за методологією Європейської комісії, яка включає наступні галузі: реклама, архітектура, архіви, бібліотеки і культурна спадщина, книги і преса, освіта в сфері культури, дизайн і візуальні мистецтва, музика, виконавське мистецтво і художні твори, радіо і ТБ, програмне забезпечення та комп'ютерні ігри, відео та фільми [1, с 21].

В рамках міжнародного проекту Common Space for Cultural and Creative Industries, який проводився Impact Hub Odessa (г. Одеса, Україна) та фінансувався Європейським Союзом одеськими соціологами

під керівництвом професора Лісєнко О. В. в період з 20 лютого по 10 квітня 2018 року було проведено 4 фокусовані групові інтерв'ю з основними зацікавленими сторонами в розвитку культурної та креативної індустрії (ККІ) – представниками ККІ і лідерами громадської думки (журналістами, блогерами, активними учасниками соціальних мереж, громадськими активістами, N = 40) і 5 глибинних інтерв'ю з відомими представниками культурних і креативних індустрій в Україні. Дані проведених емпіричних досліджень дозволили зробити висновок про те, що розвиток культурних і креативних індустрій в Україні має великий потенціал, різні галузі. Однак існує ряд основних зовнішніх і внутрішніх загроз та бар'єрів в розвитку креативної економіки в Україні. Основними внутрішніми проблемами, з якими стикаються представники ККІ в Україні за даними дослідження є:

- складнощі в оцінці інтелектуальної власності та власної креативної праці;

- брак знань в бізнес-освіті, бізнес-менеджменті, self-management, фандрайзингу (пошук спонсорів, меценатів);

- слабе знання англійської мови, відсутність знань, необхідних для міжнародної діяльності в сфері ККІ, спілкування з зарубіжними представниками ККІ (міжкультурні компетенції);

- правова некомпетентність, в тому числі в питаннях оформлення авторських прав і захисту інтелектуальної власності;

- не вміння вести ефективні піар-компанії (самопозиціонування, реклама);

- невміння будувати внутрішні комунікації між учасниками ринку, відсутність у учасників ринку розуміння широкого контексту розвитку креативних індустрій і завищені особисті амбіції багатьох учасників ринку;

- відсутність довіри між учасниками ринку;

- відсутність на ринку професіоналів в проектуванні та управлінні сферою культурних індустрій (менеджерів культурних і креативних індустрій).

Серед зовнішніх проблем і бар'єрів, з якими стикаються представники ККІ в Україні, були виявлені наступні:

- відсутність законодавчої бази, що визначає місце ККІ в структурі української економіки;

- відсутність державної стратегії розвитку ККІ;

- відсутність державних програм фінансування важливих галузей розвитку ККІ;
- неефективність захисту авторських прав представників ККІ;
- низький попит на послуги ККІ у основної маси населення внаслідок низької платоспроможності та загальний низький рівень культури;
- відсутність зв'язку між великим бізнесом і креативним малим і середнім бізнесом;
- нерозвиненість місцевих незалежних ЗМІ (в тому числі тематичних) і слабке освітлення в ЗМІ розвитку ККІ.

Для подолання деяких бар'єрів в розвитку культурної та креативної індустрії в Україні, на наш погляд, можна запропонувати наступне: 1) на державному рівні важливо визначити 13-15 галузей культурної та креативної індустрії в Україні, які фінансувати і розвивати; 2) створювати комунікаційні платформи, так звані Креативні хаби або Агентства, які будуть служити посередником у діалозі між різними зацікавленими сторонами в розвитку ККІ; 3) залучати представників ККІ до участі в маркетингових міських креативних заходах, проектах.

Список використаних джерел:

1. Звіт щодо опрацювання даних для міст Дніпро, Київ, Львів, Одеса, Харків апробаційного дослідження «Індекс культурного та креативного потенціалу міст України». – К.: Аналітичний центр CEDOS, 2018. – 21 с.

Лобанова Алла Степанівна
д.соц.н., професор, професор кафедри соціології та економіки
Криворізького державного педагогічного університету

СОЦІАЛЬНА ВІДПОВІДАЛЬНІСТЬ ПІДПРИЄМЦІВ У СУЧАСНІЙ УКРАЇНІ ЯК ЧИННИК СУСПІЛЬНОГО РОЗВИТКУ

Економічний та соціальний розвиток України пов'язаний, насамперед, з розвитком малого і середнього підприємництва, яке, на жаль, в сучасних умовах залишається без належної підтримки держави.

Звісно, що мова повинна вестися не тільки про зниження податкового тиску та надання пільгових кредитів для його розвитку, але насамперед, про етичні і моральні цінності, які лежать в основі кращих світових стандартів ведення бізнесу і могли б чи повинні бути імplementованими в сферу українського бізнесу, оскільки він орієнтується на європейський соціально-економічний простір.

Однією з ключових проблем у сфері становлення підприємництва в Україні є необхідність формування його *соціальної відповідальності*. Тематика, яка лежить в площині формування соціальної відповідальності підприємництва, залишається недостатньою дослідженою в українській соціологічній та економічній думці, тому потребує свого наукового осмислення. Тому *метою даної роботи* є обґрунтування наукового положення про доцільність формування соціальної відповідальності у підприємців як запоруки прискорення входження України до соціально-економічного простору Європи.

Поняття "соціально відповідального бізнесу" стало предметом наукових дискусій ще в 70-і роки минулого століття, коли М. Фридман висловив думку про те, що "існує одна і тільки одна соціальна відповідальність бізнесу: використати свої ресурси і енергію в діях, що ведуть до збільшення прибутку, поки це здійснюється в межах правил гри" [1, с.10]. Власне йшлося про те, що менеджер фактично є службовцем, працюючим за наймом у власника бізнесу, перед яким він і несе відповідальність за те, щоб вести справу відповідно до його побажань, законів, етичних традицій і базових норм суспільства. Ця позиція була названа «теорією корпоративного егоїзму». Як альтернатива їй сформувалася «теорія корпоративного альтруїзму», в основі якої лежала позиція Комітету з економічного розвитку США (The Committee for Economic Development), яка полягала у вимогах до корпорацій вносити більш вагомий внесок в покращення якості життя американців. Компромісною стала «теорія розумного егоїзму» (enlightened self-interest), автори якої вважали, що вкладення коштів в соціальні програми, хоча і веде до зниження прибутку, але зате в майбутньому забезпечує сприятливе соціальне оточення, а відтак і стійкий прибутковий розвиток. А це і означає соціальну відповідальність бізнесу перед суспільством. Тобто підприємці, вирішуючи свою стратегічну мету – отримання прибутку, мусять владати інвестиції у розвиток свого персоналу, а також у вирішення нагальних суспільних проблем, а саме: екологічних,

культурних, освітніх, медичних тощо. Отже в розвинутих країнах світу, зокрема в США та Європі соціальна відповідальність стала широко розповсюдженим трендом і нормою ведення бізнесу. В Україні є тільки паростки формування соціально відповідального підприємництва, для яких, на жаль, є чимало перешкод.

Соціологічний аналіз стану і проблем запровадження соціальної відповідальності українського бізнесу, який представлено у авторській статті «Społecznie odpowiedzialny biznes w nowoczesnej Ukrainie: problemy i perspektywę rozwoju» [див.: 2], дозволяє сформулювати наступні висновки.

По-перше, в сучасній Україні не сформовано достатніх законодавчо-правових засад для становлення соціально відповідального підприємництва, оскільки високими залишаються процентні ставки кредитування і податкове навантаження на підприємців, а відтак вони не мають можливості отримати пільгові кредити для розвитку свого бізнесу. Звісно, прибутки, які вони отримують занадто низькі, що не сприяє їх авансуванню у розвиток бізнесу, а навпаки формує тіньовий ринок.

По-друге, в Україні високим залишається рівень корупції. За даними міжнародної антикорупційної організації Transparency International за 2018 рік Україна піднялася на 10 позицій у рейтингу "Індекс сприйняття корупції", посівши 120-е місце серед 180 країн. Україна має 32 бали зі 100 максимально можливих, що на 2 бали більше, ніж у 2017 році. Серед сусідів гірші показники тільки у Росії. Виконавчий директор Transparency International Україна Андрій Боровик вважає, що такий результат "не відповідає задекларованим нашою країною прагненням до швидкої євроінтеграції, реформ та очищення від корупції всіх сфер життя"[3]. Цей показник знижує прагнення західних компаній інвестувати кошти в українську промисловість.

Тож третьою проблемою малого і середнього бізнесу в нашій країні є поганий бізнес-клімат. Щоб його покращити, необхідно застосувати політику дерегуляції, про яку так багато говорять в останні роки. Завдяки їй можна позбутися багатьох бюрократичних перепон в бізнес-сердовищі і спростити державне управління.

Не зважаючи на ці проблеми, у підприємницькому середовищі є чимало соціальних ініціатив і благодійних акцій. Так, наприклад, саме підприємці в умовах військового конфлікту на Сході України (2014-2019 рр.) організували волонтерський рух на підтримку і забезпечення

добровольчих батальйонів військовим зброям, одягом, їжею, а Фонд підтримки Рената Ахметова вже п'ять років поспіль підтримує населення на лінії розмежування, надаючи мільйони споживчих харчових наборів та матеріальну допомогу для реабілітації поранених бійців, операції для хворих дітей тощо.

Таким чином, розвиток підприємництва має здійснюватися паралельно з формуванням його етики і соціальної відповідальності перед суспільством, а тому держава повинна створити належні правові, законодавчі та економічні умови для цього.

Література

1. Friedman M. The social responsibility of business is to make profit. The New York Times magazine. – 1970. – №175. – P. 10.
2. Lobanova A., Slavina O. Społecznie odpowiedzialny biznes w nowoczesnej Ukrainie: problemy i perspektywy rozwoju. [Електронний ресурс]. Zeszyty naukowe Politechniki śląskiej. Seria: Organizacja i zarządzanie. - 2018. Z. 123. – S. 269-278. Режим доступу: <https://organizacjaizarzadzanie.blogspot.com/2019/01/zeszyt-123.html>
3. Рейтинг сприйняття корупції: Україна вже вище, але досі відстає від сусідів [Електронний ресурс]. New Україна. – 29 січня 2019. Режим доступу: <https://www.bbc.com/ukrainian/news-47038933>
kurator Juri Lucenko.

Пархоменко Олег Іванович
аспірант заочної форми навчання
кафедри соціології, прикладної психології та соціальної роботи
Класичного приватного університету (м. Запоріжжя)

МАНІПУЛЯТИВНІ ТЕХНОЛОГІЇ В СФЕРІ СІМЕЙНОГО СУДОЧИНСТВА: ГЕНДЕР І ВЛАДА

Проблематика гендерно-специфічного маніпулювання в українській соціології розглядалася в працях Г. Бондар та І. Святненка. У публікаціях Г. Бондар розглянуто соціокультурні засади гендерної міфології та прояви матриархату/матернолатрії в релігійній етиці. Авторкою доведено,

що первинна легітимація гендерної нерівності на користь жінок має місце саме в релігійній етиці [1].

В публікаціях Святенка І.О. [6-8] детально розглянуто технології гендерного насильства, які застосовуються жінками в мікрорівневих комунікаціях сімейного простору. Автором доведено, що технології гендерного насильства охоплюють чотири рівні: культуру, соціум, психіку та тіло/тілесність. В своїх міркуваннях автор спирається на соціосистемологічну модель Ю.Романенка, яка розгорнуто викладена у відповідній монографії [5].

В інтерпретації результатів дослідження застосовано також теорії та практичні моделі, викладені в працях О.Доценко, Е. Шострома та А. Чернявської, які можна вважати допоміжними щодо предмету аналізу цієї статті [2, 3, 9].

У програмі емпіричного дослідження було висунуто гіпотезу, у відповідності з якою жінки в сімейному процесі частіше за чоловіків вдаються до послуговування гендерно-специфічними маніпулятивними технологіями. Метою застосування цих технологій є деморалізація протилежної сторони (чоловіка) та отримання односторонніх переваг при прийнятті судового рішення на власну користь з боку суддів (як суддів-чоловіків, так і суддів-жінок).

Оскільки саме сімейне судочинство являє собою поле зіткнення різноманітних соціальних емоцій (образи, гніву, заздрощів, ревнощів тощо), а можливості транслювати ці емоції в ході судових дебатів у представників двох гендерних груп (чоловіків та жінок) не є однаковими, то, відповідно, відмінним буде як рівень їх гендерної агресії, так і способи її вираження. (підвищення голосу, використання аргументації, яка не стосується суті справи; намагання викликати до себе співчуття і заражати інших своїм настроєм; використання прийомів наклеювання ярликів хибне звинувачення іншої сторони у відсутності доказів; вдавання до підміни обговорення фактичної сторони справи емоціям: припущення емоційних перебільшень та особистих образ на адресу іншої сторони)

Вербальні або невербальні дії агресора, спрямовані на нанесення психічних та фізичних травм об'єкту агресії на ґрунті зневажливого, образливого, презирливого ставлення до представників тієї чи іншої гендерної групи.

Узагальнення першої частини результатів емпіричного дослідження дало можливість з'ясувати дефіцит гендерного паритету в чинному

сімейному законодавстві, що пояснюється як особливостями гендерної ідеології та моралі, так і усталеними практиками сімейного судочинства в українському суспільстві.

Наявні в оцінках респондентів розбіжності говорять про реалістичнішу оцінку гендерних стандартів з боку адвокатської підгрупи вибірки та поширеність соціо-гендерних викривлень у суддівській підгрупі вибірки. Водночас в обох підгрупах є наявним фіксування гендерних привілеїв та проявів гендерного расизму, що знаходить своє вираження в соціально-поведінкових проявах чоловічої та жіночої гендерної підгруп в аспекті послуговування маніпулятивними прийомами впливу на емоційний стан учасників сімейного процесу.

Перелік використаних джерел

1. Бондар Г.Г. Соціокультурні засади концептуалізації гендерної нерівності в українському суспільстві: дисертація на здобуття наукового ступеня кандидата соціологічних наук за спеціальністю 22.00.01. – Теорія та історія соціології / Г. Г. Бондар. – Запоріжжя, Класичний приватний університет, 2012. – 266 с.
2. Доценко Е.Л. Манипуляция: феномен, механизмы, защита / Е.Л. Доценко. – М.: Черо, 2001. – 514 с.
3. Психология господства и подчинения: Хрестоматия / Сост. А.Г. Чернявская. – Мн.: Харвест, 1998. – 709 с.
4. Романенко Ю.В. Етнічні ідентичності в дзеркалі тілесності та практик харчування. Монографія / Ю.В. Романенко, І.О. Святненко, А.О. Поцелуйко, А.Ю.Ташенко, Ю.Ю. Медведєва. – К.: Вид-во ДУТ, 2015. – 437 с.
5. Этническая идентичность: социосистемологическое измерение геополитики: монография / ред.-коорд. Романенко Ю.В. [Я.В.Зоська, Ю.Ю. Медведєва, Ю.В. Романенко, И.А. Святненко, Н.В. Туленков, Е.А. Хомерики]. – К.: Меркьюри-Подолье, 2016. – 369 с.
6. Святненко І.О. Насильство в гендерній культурі: проблема побудови типології (частина 1)/І.О. Святненко // альманах "ГРАНІ". – №3, 2017. – С.22-26.
7. Святненко І.О. Насильство в гендерній культурі: проблема побудови типології (частина 2))/І.О. Святненко// альманах "ГРАНІ". – №4, 2017. – С.35-40.

8. Святненко І.О. Девіації в українській гендерній культурі: соціосистемологічний аспект//І.О. Святненко// альманах "ГРАНІ". – №6, 2017. – С.17-22.
9. Шостром Э. Анти-Карнеги или Человек-манипулятор /Э.Шостром. – М.: Класс, 2005. – 322 с.

Петренко-Лисак Алла Олександрівна

к.с.н., доцент, доцент кафедри галузевої соціології
факультету соціології,

Київський національний університет імені Тараса Шевченка

Чепак Валентина Василівна

д.с.н., професор, завідувач кафедри галузевої соціології
факультету соціології,

Київський національний університет імені Тараса Шевченка

СОЦІОЛОГІЯ ТРЕТЬОГО ТИСЯЧОЛІТТЯ: ОНОВЛЕНІ ЗНАННЯ, СКЛАДНІ ВИКЛИКИ, МІНЛИВІ ПЕРСПЕКТИВИ

Вік соціології в її науковому статусі не такий поважний, як близьких до неї наукових суспільствознавчих галузей. Сформувалася та проходила свій шлях становлення вона в чи не найбуремніші історичні часи. Протягом її наукового розгортання вона не просто фіксувала та описувала значимі для кожного суспільно-історичного часу події, процеси і явища, але й прагнула прогнозувати майбуття, щоразу прагнучи реалізувати закладені її засновниками принципи позитивізму, емпіризму, соціологізму, об'єктивізму. Перетнувши часову позначку XXI століття, соціологія продовжує триматися поставлених її фундаторами задач: шукати і знаходити підстави суспільного прогресу, фіксувати та описувати соціальні зміни, віднаходити нові способи і технології дослідницьких пошуків. З часом розширюється і оновлюється не тільки термінологічний словник науки, але й методологічний каркас, методичний і технологічний інструментарій. Соціологія користується всіма інноваційними для кожного історичного часу можливостями і досягненнями наук, які напряму, можливо, й не є її «напарниками», проте винайшли та запропонували науці прогресивні дослідницькі технології і засоби накопичення та аналізу даних.

Джон Уррі є одним з революціонерів соціологічної теорії, який не просто звернув увагу на мінливість сучасності (яку до нього ґрунтовно осмислив, дослідив і описав Зигмунд Бауман [1; 2]), але й запропонував новітню оптику теоретизування. Передусім він переосмислив предмет соціологічного знання – «суспільство», зауваживши не просто на його суперечливості, але зорієнтувавши дослідницьку оптику на його оновленому системному значенні [6].

Ще одним революційним кроком Дж. Уррі була зміна оптики дослідження мобільності, яка була переведена з класичної моделі аналізу переміщень в рамках соціальної структури (прошарків, статусів, класів) в ширшу площину логіки концепту соціального простору [5]. Для Уррі соціологія має повернути свій погляд не тільки до переміщень людей, але й об'єктів, речей, ідей, інформації; обов'язково з'ясовувати соціальні взаємозв'язки між цими рухливостями і соціальні наслідки від їх переміщень.

Іншим теоретиком, якого не зупинила непорушність класичних підвалин, є Майкл Буравой, який пересунув позицію саморефлексії соціології в контексті її структури як наукової галузі знання. Не відкидаючи, не заперечуючи визнаного канонічного, дозволимо собі сказати, підходу визначення соціологічного знання як трирівневої структури (загальна соціологічна теорія, спеціальні та галузеві соціологічні теорії і практики, емпірична та прикладна соціологія), пропонує структурувати її за іншим принципом, поділяючи на критичну (critical – рефлексивна та внутрішньоакадемічна орієнтація), академічну (professional – інструментальна та внутрішньоакадемічна орієнтація), прикладну/замовну (policy – інструментальна та позаакадемічна орієнтація) та публічну (public – рефлексивна та позаакадемічна орієнтація) соціології [3]. В основу ідеї переосмислення структури соціологічного знання сучасності Буравой поклав засади соціологічних наукових практик. Адже вони дійсно перебувають в оновленому середовищі, передусім через зміни як внутрішньо-наукових традицій комунікацій, так і трансформації соціальних медіа-практик.

Викликом сучасній соціології є її публічність. Особливо це стосується електоральної соціології, яка не сходить з медіа-шпальт чи не щодня або щороку. Образ соціолога як фахівця, соціології як суспільствознавчої науки, яка здатна не тільки збирати інформацію, аналізувати її, інтерпретувати, але, що важливо тим формувати на просто

свідомого громадянина, але врівноваженого обивателя, який реагуватиме на суспільне життя зважено та критично, без необґрунтованих панік та підсвідомих емоцій. Направду, від соціологів очікують не тільки передвиборчих рейтингів, але й об'єктивної інформації з полів таких соціальних інститутів як освіта, економіка, культура, повсякденне життя. Фактично, як звичного прогнозу погоди, для того, аби прийняти обґрунтоване і вірне рішення щодо подальших своїх дій.

Змінюється і соціологічна освіта, як і освіта загалом. На думку американського футуролога та дослідника освіти Дж. Моравця: «Нам потрібно наново визначити та побудувати ясне розуміння того, *для чого* ми навчаємо, *чому* ми це робимо, і *кому* служить наша система освіти...» [4]. Продовжуючи думку науковця, зазначимо також: якого соціолога ми маємо підготувати виконуючи замовлення на бажану суспільством особистість? Передусім людину із сформованими поглядами і світоглядом, відкрити до нового, здатну постійно оновлюватись, тобто таку, компетентності якої дозволятимуть реалізуватись у професійній діяльності, бути конкурентною в умовах глобального простору, зрештою бути затребуваною як у фаховій спільноті, так і в інших соціальних об'єднаннях.

Отже, сучасна соціологічна теорія та її дослідницькі практики сміливо, переконливо і досить успішно імплементують нове знання і технології не тільки суміжних наук, як то історії чи антропології, економіки чи медіа-галузі, психології чи мистецтвознавства, але й кібернетики, біології та фізики. Можна сказати, що контівська ієрархія наук не просто в черговий раз універсалізувалася, але увійшла в новий оберт своєї актуалізації, з доповненнями і уточненнями. Соціологія як наука XXI століття є не просто актуальним науковим напрямом, вона справді здатна реагувати на нові виклики, на нові дослідницькі ракурси, сміливо і відкрито рефлексувати щодо оновлення фахового тезаурусу, віднаходити новітні способи і оновлювати старі методики пошуку та фіксації соціальної інформації.

Список використаних джерел:

1. Бауман З. Плинні часи. Життя в добу непевності / Зигмунт Бауман; Пер. з англ. Марчинський А. – К.: Критика, 2013. – 176 с.
2. Бауман З. Текучая современность / Зигмунд Бауман; пер. с англ. – СПб.: Питер, 2008. – 240 с.

3. Буравой М. За публичную социологию / Майкл Буравой // Общественная роль социологии / Под ред. Павла Романова и Елены Ярской-Смирновой. – М.: ООО «Вариант», ЦСПГИ, 2008. – С.8-51.
4. Моравець Дж. Маніфест 2015. Навчання, яке еволюціонує// Режим доступу: <https://www.manifesto15.org/ua/>
5. Урри Дж. Мобильности / Джон Урри; . – М.: Праксис, 2012. – 576 с.
6. Урри Дж. Социология за пределами обществ: виды мобильности для XXI столетия / Джон Урри; Пер. с англ. под науч. ред. Я. Охонько. – М.: НИУ ВШЭ, 2012. – 336 с.

Проданюк Роман
аспірант денної форми навчання
кафедри соціології, прикладної психології та соціальної роботи
Класичного приватного університету (м. Запоріжжя)

ЕКОЛОГІЧНІСТЬ ТА ІНФОРМАЦІЙНА БЕЗПЕКА: ІНСТИТУЦІЙНИЙ БАЗИС

Генералізована оцінка інформаційної екологічності як характеристики інформаційної безпеки передбачає послуговування концептами інформаційного кодування, стабільного інформаційного середовища та центрального/вертикалізованого мислення [7, с.144-145].

Однією з ключових проблем підтримання інформаційної екологічності є підтримання такого рівня структурованості інформаційного середовища, у якому більшість фрагментованих інформаційних потоків зазнають фільтрування на рівні суб'єктів культурної ієрархії. Останні дають можливість здійснювати оцінку неекологічної інформації як інформаційних токсинів які порушують як культуру, так і інформаційну безпеку.

Визначення екологічної якості інформації відбувається на основі співставлення її вербальних характеристик із складниками соціальної пам'яті. Саме в останній зберігаються культурні коди, які дозволяють здійснити оцінку інформаційного забруднення. З іншого боку, довготривалі структури пам'яті утворюють також і культурну цензуру, яку досліджує інформаційна екологія [6, с.88-89; 8, с.33-44].

Інформаційна екологія є міждисциплінарною галуззю досліджень на стику соціології культури та соціотехнологій, предметом дослідження яких є визначення критеріїв інформаційного гомеостазу як стану сталості культурної системи. Відновлення самої рівноваги може відбуватися через блокування потоків фрагментованої (токсичної, неекологічної) інформації, а з іншого боку – генерування системо-підтримуючих інформаційних потоків, які підтримують автопоезійність, автономність та холономність культурної та соціальної систем [1, с.43-47; 3, с.60-65; 9-11].

Оцінка самих інформаційних потоків в контексті порушення ними культурного та соціального гомеостазу відбувається з урахуванням критеріїв "інформаційної токсичності", фрагментованості / генералізованості", "сподіваності / несподіваності", "ціннісної релевантності / ціннісної нерелевантності тощо" [4, с.89-96].

Фрагментована, несподівана ціннісно-нерелевантна інформація утворює клас інформаційних сигналів, які в авторській концепції отримують назву інформаційних токсинів.

Культурні та соціальні системи можуть виявляти різний ступінь толерантності/нетолерантності щодо інформаційних загроз різної генези. При цьому толерування інформаційних токсинів характеризує культурну та соціальну систему в аспекті її слабкості та переважання інформаційного гетеростазу над інформаційним гомеостазом. Порушення інформаційного гомеостазу та толерування такого порушення може мати наслідком асиміляцію однієї культурної та соціальної системи іншими.

Суб'єктів (соціальні інституції та групи) гарантування інформаційної безпеки в дослідженні класифіковано на первинних смислопродуцентів та реплікаторів/ретрансляторів. Ці групи та інституції можуть виконувати функції продукування/репродукування, реплікації, поширення ціннісно-когнітивної інформації в соціальних комунікаціях.

Інституційне гарантування інформаційної безпеки передбачає поділ інформаційних контентів на «первинні» і «вторинні». Первинні інформаційні контенті генеруються смислопродуцентами та реплікаторами/ретрансляторами. Ці інституції підтримують інформаційну екологічність, застосовуючи специфічні механізми цензурування інформаційних потоків.

У дослідженні первинна інформація є контентами ціннісного знання. Вона відповідає формуванню релігійно-філософсько-ідеологічних

елементів культури і продукується елітами культурної системи (священством та вищою інтелігенцією).

Отже, інституціями та соціальними групами, які здійснюють ціннісне цензурування та підтримання інформаційної екологічності, є священство/церква та вища інтелігенція (когнітаріат), який є представленим в інституціях вищої освіти.

Реплікативні інформаційні потоки (вторинна інформація) підтримуються інституціями та суб'єктами середньої освіти та засобів масової інформації. Контенти вторинних інформаційних потоків є адаптованими для буденної свідомості через їх стереотипізованість.

Реплікативні інформаційні потоки утворюють мейнстріми більшості часу, що витрачається на освітній процес середньої освіти та ЗМІ. Переважання реплікативних інформаційних потоків над продуктивними може ставати чинником порушення інформаційної екологічності. Це відбувається за обставин втрати критеріїв оцінювання вторинної інформації на предмет її відповідності ціннісним першоджерелам.

У забезпеченні інформаційної екологічності значний блок функцій є покладеним на регуляторні інститути. Ними виступають організовані інструменти соціальної сугестії (апарат пропаганди) та соціальної репресії (політична поліція, поліція безпеки) [5, с.80-81]. Виконання ними регуляторних функцій змістовно реалізується як через соціальну стереотипізацію інформаційних контентів, як і репресією суб'єктів-поширювачів токсичних інформаційних контентів.

Список використаних джерел

1. Аносов В.Д. Лепский В., Стрельцов А.А. Проблемы обеспечения информационно-психологической безопасности. // Информационное общество, № 4-6, 1997, –С. 43-47.
2. Андреев С.С. Информационная культура: уровень содержания духовных ценностей // Социально-политический журнал, 1998. – № 2. – С.79-112.
3. Мизинцева М.Ф. Информационная экология: монография / М. Ф. Мизинцева, Л.М. Королева, В.В. Бондарь. – М.: Альфа, 2000. – 231 с.

4. Ніколаєвський В. Соціальна безпека: до визначення поняття/ В. Ніколаєвський, О. Гужва // Вісник ХНУ ім. В. Каразіна. – №3. – 2011. – с. 89-96.
5. Петрик В. М. Соціально-правові основи інформаційної безпеки: Навчальний посібник / За ред. В. В. Остроухова. – К.: Росава, 2007. – 496 с.
6. Парахонский А.П. Информационная экология / А.П. Парахонский // Успехи современного естествознания. – 2011. – № 11. – С. 88-89. – [Електронний ресурс] Режим доступу: <https://www.natural-sciences.ru/ru/article/view?id=29154>
7. Романенко Ю.В. Механізми символічної інтеракції в комунікаціях, політиці, мистецтві: візуально-аналітичний та соціо-символічний аспекти. Монографія 2-х авторів/Ю.В. Романенко, Л.О. Скідін. – Київ, Вид-во ДУІКТ, 2011. – 301 с.
8. Шапцев В.А. Информационная экология информационного общества // Материалы семинара «Информационная кампания по пропаганде экологических знаний в информационном обществе». – М.: Высший химический колледж РАН, 2003. – С.33-44.
9. Capurro R. Towards an Information Ecology. London: Taylor Graham, 1990. P.122-139. – URL: <http://www.capurro.de/nordinf.html>.
10. Davenport T. Information Ecology: Mastering the Information and Knowledge].-Режим доступу: <http://www.amazon.com/Information-Ecology-Mastering-Knowledge-Environment/dp/0195111680>
11. Malhotra Y. Knowledge Management for Organizational White-Waters: An Ecological Framework. // Published in Knowledge Management. 1999. P.18-21. URL: <http://www.brint.com/papers/ecology.html>

Святненко Іван Александрович
докторант денної форми навчання
кафедри соціології, соціальної роботи та практичної психології
Класичного приватного університету м. Запоріжжя.

ГЕНДЕРНА КСЕНОФОБИЯ: ТЕОРЕТИЧНИЙ ТА ЕМПІРИЧНИЙ АСПЕКТИ

Пояснення відповідних виявів гендерної ксенофобії здійснено в авторському емпіричному дослідженні, яке є фундованим на концепціях матриархальної гетерофобії та чоловічої індукованої гомофобії. Терміном «гетерофобія» в дискурсі соціології гендеру дослідники позначають приховану ворожість або дискримінацію людей з гетеросексуальною орієнтацією [4, 6, 10].

У попередніх публікаціях автора було доведено вияви трансфігураційного гомосексуалізму в українській гендерній культурі. Саме трансфігураційний гомосексуалізм стає підґрунтям для гетерофобії як прихованої дискримінації чоловіків з боку жінок на основі їх традиційної гендерної орієнтації і припускає переживання стійких соціальних почуттів страху/відрази до маскулітних гетеросексуалів.

Підґрунтям гетерофобії є ідеологія ліворадикального фемінізму, представленого в працях Ф. Енгельса, Х. Астріда, С. Брауна, Б. Еренрайх, Б. Фрідман, М. Хейксуорта, Г. Співака [1,2,3,5,6,7, 8-10]. Автори визначають це поняття як страх гомосексуалів щодо гетеросексуалів, хоча, автор даного дослідження вважає, що поняття гетерофобія концептуалізує не лише вираження страху в сексуальному, але в ширшому контексті гендерної ідентичності.

Гетерофобію концептуалізовано також в монографії двох авторів "Чи пам'ятає хтось часи, коли секс приносив задоволення?" ("Does Anyone Still Remember When Sex Was Fun?"). Монографія є присвяченою проблематиці сексуальної відрази в американському суспільстві. Автори монографії вважають закономірним посилення гомофобії через посилення гетерофобії, що, на нашу думку, призводить до розщеплення гендерної ідентичності та внутрішнього гендерного конфлікту[4].

Значущим для емпіричного дослідження та верифікації його гіпотез стає положення щодо комплементарності гомофобії та гетерофобії, що

дає можливість застосування культурної та соціальної системології для дослідження чинників гендерних відносин.

У 1998 році в статті Дафни Патай "Гетерофобія: сексуальні домагання і майбутнє фемінізму" було запропоновано дослідження гендерної гетерофобії, яка, на думку дослідника, стає підґрунтям для "виробництва сексуальних домагань" з корисливою метою досягнення гендерної влади [9].

Оцінка результатів емпіричного дослідження дає можливість оцінити ставлення респондентів обох статей до оцінки фактів фізичного насильства чоловіків до жінок та жінок до чоловіків. Згідно висунутої гіпотези, чоловіки будуть ставитися до фізичного насильства жінок щодо себе толерантніше і будуть стриманішими в оцінках жіночого насильства щодо себе, ніж жінки.

З боку жінок очікуваною є оцінка чоловічої агресії як аморальної в більшому відсотку випадків, ніж навпаки (чоловіки-респонденти мають в більшій кількості випадків займати жінкоорієнтовану позицію і радше не схвалювати, аніж схвалювати фізичне насильство щодо жінок. З іншого боку, жінки радше за чоловіків вимагатимуть від чоловіків істотно вищої стриманості.

Дані емпіричного дослідження дають можливість верифікувати зазначену гіпотезу. Стає очевидним, що переважна більшість чоловіків (64%) стоять на позиціях етичного толерування жіночого насильства, або ж виправдовує фізичну агресію з боку жінки, вмотивовуючи це її природною слабкістю.

З іншого боку, лише 10% респондентів-чоловіків вважають вияви стриманості жінки щодо чоловічої агресії морально-унормованими, хоча 20% чоловіків-респондентів, все ж припускають фізичне насильство.

Додатковою гіпотезою було припущення того, що за умови підтримання між чоловіками горизонтальних комунікацій останні частіше стають опосередкованими присутністю жінок, аніж навпаки: жіночі комунікації є рідше, аніж чоловічі, опосередкованими присутністю чоловіків. Другою додатковою гіпотезою було припущення щодо опосередкованості горизонтальних комунікацій між чоловіками присутністю жінок, що інтерпретується в форматі «сімейна дружба».

За таких обставин під час комунікацій чоловіків жінки здійснюють цензурування контенту їх спілкування шляхом експресивних висловлювань. Висловлювання містять, як правило, емоційне схвалення

або засудження щодо тих чи інших висловлювань (тем, текстів) чоловіків. Всі вищезазначені гіпотези (як основну, так і додаткові) було верифіковано.

Серед респонденток-жінок лише 14% вважають нормальним збереження попередніх відносин із друзями з боку чоловіків опісля вступу в шлюб. Більше половини респонденток-жінок (61%) вважає за необхідне припинити відносини між друзями-чоловіками, обмежувати їх в часі або «дозволяти» чоловікам спілкуватись в присутності жінок (формат «сімейного спілкування»).

При цьому лише чверть (25%) респондентів-чоловіків вважає за необхідне припинити або обмежувати дошлюбні дружні відносини між подругами-жінками. З іншого боку, серед чоловіків-респондентів кількість тих, що перевищує кількість прихильників незмінності дружніх відносин між жінками опісля вступу в шлюб складає 35%, що на 20% більше, у порівнянні із кількістю прихильниць чоловічої дружби опісля вступу в шлюб серед жіночої частини вибірки.

За рахунок такого оціночного ставлення та наявності подвійних стандартів в ставленні до чоловічої та жіночої дружби відбувається ерозія горизонтальних комунікацій та зростає взаємна недовіра і прихована гендерна ворожість всередині чоловічої спільноти. Вона перестає функціонувати саме як спільнота, посилюються процеси її фрагментації/атомізації. Переривчасті, фрагментовані комунікації не лише не сприяють довірі, але і створюють відповідні бар'єри.

Зрозуміло, що накладання подібних обмежень переслідує політичні цілі саме по собі і не лише підживлює гендерний расизм, але і слугує усамітненню чоловіків та блокуванню їх гендерної солідарності. Для жінок подібна страатагема структурування чоловічих відносин може бути виграшною в декількох аспектах. По-перше, це створює переваги в аспекті спільнотної підтримки та проявів жіночої солідарності, що сприяє ефективності практик групового мобінгу та остракізму в спільнотах, які уможливають подібну поведінку.

По-друге, сама по собі фрагментованість чоловічих комунікацій може бути підставою для їх повного припинення. Отже, жінки мають можливість за рахунок морального тиску спочатку обмежувати спілкування між чоловіками, а потім сприяти повному розриву стосунків між ними, вмотивовуючи це «неналежними відносинами», «невдалою дружбою» і т.ін.

Додатковим політичним вирашем жінок стають гомофобічні установки, які легко прищеплюються і формуються щодо дистантних і маловідомих об'єктів. Культивування гомофобії здійснюється жінками щодо чоловіків частково на основі подвійних стандартів оцінювання тактильної гомоеротики (про це вже йшлося у попередніх публікаціях). Негативно-експресивний супровід подібних виявів чоловічої поведінки сприяє розвитку у чоловіків пенетраційних страхів.

З іншого боку, ключовим чинником гомофобії стає дефектуалізація ціннісної свідомості чоловіків. Створення дефектної ціннісної свідомості як процес здійснюється через менеджмент чоловічим часом та переорієнтування чоловіків у тих випадках, коли вони виявляють зацікавленість щодо тем та проблем релігії, філософії, ідеології, психології, соціології та ін. сфер ціннісного, теоретичного та практичного знання, здобуття якого може поставити жінковладдя під сумнів.

Отже, подвійні стандарти оцінки чоловічої та жіночої дружби можна вважати виявами гендерного расизму, а їхнє впровадження – таким, що має деструктивні наслідки не лише на рівні мікрокомунікацій, але і інституційної архітекτονіки суспільства. Адже ціннісно-програмуючим складником останньої стає чоловіча солідарність, особливо, якщо враховувати соціальний факт переважання чоловіків в силових структурах, системі пропаганди, великого бізнесу та інших системозабезпечуючих макроструктурах.

Список використаних джерел

1. Ф. Энгельс. Происхождение семьи, частной собственности и государства. – Глава 9. Варварство и цивилизация. – В книге: К. Маркс и Ф. Энгельс. Избранные произведения. Т. 3. – М.: Госполитиздат, 1981. – С. 354.
2. Henry, Astrid. Not my mother's sister: generational conflict and third-wave feminism. – Bloomington : Indiana University Press, 2004. – P. 1–288.
3. Brown S. Beyond Feminism: Anarchism and Human Freedom / S. Brown // Anarchist Papers. – Sydney: Black Rose Books. 1996. № 3. 124-133 p.
4. Does Anyone Still Remember When Sex Was Fun?: Positive Sexuality in the Age of AIDS.// Peter B. Anderson, Diane De Mauro, Raymond J. Noonan (Editor) Published by Kendall Hunt Pub Co (1990)

5. Brown S. Beyond Feminism: Anarchism and Human Freedom / S. Brown // Anarchist Papers. – Sydney: Black Rose Books. 1996. № 3. 124-133 p.
6. Ehrenreich, Barbara. What is Socialist Feminism?// (1976). – Електронний ресурс. – Режим доступу: <https://www.marxists.org/subject/women/authors/ehrenreich-barbara/socialist-feminism.htm>
7. Freedman, Estelle B. No Turning Back : The History of Feminism and the Future of Women. – Ballantine Books, 2003. – P. 464.
8. Hawkesworth, M.E. Globalization and Feminist Activism. – Rowman & Littlefield, 2006. – pp. 25–27.
9. Patai D. Heterophobia: Sexual Harassment and the Future of Feminism / D. Patai. Washington: Rowman & Littlefield Publishers, 1998.- 296 p.
10. Spivak, Gayatri Chakravorty. «French Feminism in an International Frame». – Yale French Studies, № 62, 1981. – pp. 154–184.

Стадник Альона Георгіївна

к.соц.н., старший викладач
кафедри соціології та соціальної роботи,
Класичний приватний університет

ЕТИМОЛОГІЧНЕ ПОЯСНЕННЯ ТЕРМІНУ «ІНФОРМАЦІЙНА ВІЙНА»

З розвитком інформаційного суспільства поняття «інформаційна війна», зокрема «інформація» і «війна», потребують наукового вивчення й аналізу. Останніми роками відбувається зростання ролі інформації в контексті відносин між Україною та Російською Федерацією, яка перманентно намагається вплинути на інформаційний простір з метою дискредитації нашої держави. Тому аналіз вищеназваних термінів задає рамки для вивчення проблематики, пов'язаної зі становленням та розвитком інформаційної війни, її впливом на громадську думку.

Поняття «інформація» походить з лат. Information і означає «роз'яснення». Перші кроки в теорії інформації були зроблені ще в першій половині ХХ ст. Так, у 1928 р. Р. Хартлі вперше дав кількісне визначення інформації, а в 1948 р вийшла праця К. Шеннона «Математична теорія зв'язку», де інформації надається вже статистичне

визначення [3, с. 37]. Н. Вінер, один із основоположників кібернетики і сучасної теорії інформації, розуміє під інформацією «позначення змісту, отриманого із зовнішнього світу в процесі нашого пристосування до нього і пристосування наших почуттів» [2]. У цьому визначенні вчений акцентує увагу на тому, що головним моментом є обмін інформацією серед громадськості, у результаті чого з'являється приріст знання.

Таким чином, власне «інформацією», згідно з Н. Вінером, є «інформація впливу» (або «взаємодії»), що ближче до кількісної концепції Р. Хартлі [2, с. 90]. Інформація, подана у такому вигляді, втрачає свою незалежність від носія (соціального замовника), тобто вона вже не може розглядатися як певне субстанційне начало, що формується саме по собі і потрапляє в громадськість. У сучасному інформаційному суспільстві інформація (стиль її подачі, зміст, мета тощо) прямо залежить від того, хто стоїть за її подачею.

Значення інформації різко зросло після того, як збільшилась кількість її носіїв і соціальних замовників. Державі все складніше тримати під контролем сучасні ЗМІ, а з появою Інтернету влада втратила будь-яку можливість контролювати потік інформації, яку викладають у мережу (тим паче, що дізнатися, хто саме є автором інформації у мережі, не завжди можливо).

Використання ж інформації під час війни зумовлено тим, що за її допомогою можна без кровопролиття домогтися мети, яка є вигідною соціальному замовнику (зміна влади, переворот, революція тощо). Для того, щоб зрозуміти сутність використання інформації у ході війни, слід звернутися до визначення А. Коларіка наведеного у праці «Кібер-війна та кібер-тероризм»: «Інформаційні способи ведення війни – це використання і управління інформацією в гонці за конкурентною перевагою над опонентом» [1]. Тобто інформаційна війна – це війна з використанням інформаційних технологій її ведення. Цей термін, на наш погляд, є більш прикладним за змістом і найчастіше використовується в американському військовому дискурсі.

Останніми роками інформація набуває руйнівної сили. З появою комп'ютерів у ХХ ст. процес інформатизації значно прискорився і дав змогу отримувати та використовувати інформацію на свій розсуд і часто з негативною метою. Слід зауважити, що час не змінив сутності інформації, він змінив її інтенсивність, контекст та стиль її подачі (який у

процесі інформаційної війни має руйнівний характер). Саме тому, на нашу думку, виникло таке явище, як інформаційна війна.

Розглядаючи поняття інформаційної війни, потрібно також звернути увагу на її відмінність від інформаційного протиборства (їх часто ототожнюють). Зокрема, В. Соловйов зауважує: «Протиборство – як більш широке поняття – співвідноситься з більш вузьким терміном «війна» – як «загальне» й «окреме». Використання терміна «війна» в ряді публікацій емоційно забарвлене, оскільки покликане посилити напруженість (масштаб, значущість) описуваного явища. З критикою розширювальних трактувань, як раніше, так і сьогодні, виступають вчені різних країн, вказуючи на «девальвацію» цього поняття і втрату ним свого початковою сенсу» [5]. Раніше специфіку війни позначали веденням бойових дій, вогняного пливу на супротивника, а інформація на той час відіграла лише додаткову (не таку значну) роль. Проте слід зауважити, що з плином часу та з переходом до інформаційного суспільства значення та можливості інформації значно змінилися, на відміну, наприклад, від років Першої світової війни.

Так, В. Ліпкан у своєму підручнику «Інформаційна безпека України в умовах євроінтеграції» виділяє такі рівні інформаційного протиборства:

– інформаційна експансія, що трактується як безконфліктне проникнення в інформаційну сферу держави з метою досягнення національних інтересів;

– інформаційна агресія, що являє собою незаконні дії в інформаційній сфері, які завдають шкоди в різних сферах державного устрою;

– інформаційна війна як найвищий рівень інформаційного протиборства, спрямований на вирішення суспільно-політичних, ідеологічних, а також національних, територіальних та інших конфліктів (війн) між державами шляхом широкомасштабної реалізації засобів і методів інформаційного насильства (інформаційної зброї) [1].

Таким чином, інформаційна війна, за визначенням В. Ліпкана, виступає одним із різновидів інформаційного протиборства, є найвищим його проявом. І. Панарін пише що, «інформаційне протиборство (боротьба) – форма боротьби сторін, що являє собою використання спеціальних (політичних, економічних, дипломатичних, військових та інших) методів, способів та засобів впливу на інформаційне середовище сторони супротивника і захисту власного середовища в інтересах

досягнення поставлених цілей» [4]. Наявність різночитань при визначенні цього поняття зумовила появу таких синонімічних конструкцій, як «інформаційна війна», «інформаційне протиборство», «інформаційна боротьба» та «інформаційна протидія». Ними дуже часто послуговуються різні автори, що ускладнює розуміння сутності процесу інформаційної війни (зазвичай трактування цих понять дуже схожі між собою).

Проте, на нашу думку, відмінність інформаційної війни від інформаційного протиборства полягає в тому, що вона використовує саме інформаційні методи та діє більш жорстоко, тобто, поза увагою залишаються насамперед військові методи ведення війни.

Список використаних джерел:

1. Валиуллин И. И. Эволюция понятия «информационная война» в политической науке. URL: http://nbpublish.com/library_get_pdf.php?id=27257 (дата звернення: 09.01.2016).
2. Вінер Н. Кібернетика і суспільство. URL: http://fant-usas.at.ua/load/n_viner_kibernetika_i_obshhestvo/1-1-0-15 (дата звернення: 08.08.2018).
3. Зборовский Г. Е., Орлов Г. П. Введение в социологию. Екатеринбург : Изд-во Уральского ун-та, 2003. 150 с.
4. Панарин И. Н. Информационная война и геополитика. Информационная геополитика США. Москва : Поколение, 2006. URL: http://www.ereading.ws/chapter.php/123890/38/Panarin__Informacionnaya_voyna_i_geopolitika.html (дата звернення: 21.02.2016).
5. Соловьев А. В. Информационная война: понятие, содержание, перспектива. URL: <https://cyberleninka.ru/article/v/informatsionnaya-voyna-ponyatie-soderzhanie-prospektiva> (дата звернення: 21.02.2016).

Tsitavets Tatsiana Evgenuevna

Candidate of Pedagogical Science, associate professor, associate professor of the department of pedagogy and early childhood education, Belarusian state pedagogical university named after M. Tank

SOCIOLOGY OF EDUCATION TODAY: CHALLENGES OF INTERDISCIPLINARITY

Introduction.

Sociology of education as an interdisciplinary field of study has always been aimed at disclosing the impact of society on the way education evolves and, conversely, the affect of education policies on societal issues and phenomena. In the 20th century its main area of research revolved around the issues of stratification in education, the origin and social context of education reforms, values of various social groups, social mission of education and many others. To certain extent sociology of education manifested itself as explanatory and expounding interdisciplinary study because it harnessed philosophical theories to provide sound interpretation of educational and social issues alike.

However, the complexity of contemporary globalizing society coupled with information boost poses new challenges for sociology of education, and today its main function is no longer descriptive as it used to be in the not-so-distant past, it is not restricted to demonstrating links between education and society. Today much more importance is attached to prognostic and prescriptive functions of sociology of education.

Results of research.

As a result of comprehensive study of contemporary scholar research the following functions of sociology of education were defined: conceptualizing more sustainable future educational systems, conscientizing responsibility and action on the part of social groups towards creating better education systems and learning environment, and developing an educational design of schools which could turn out school-leavers capable of creating a better future of society.

Modern sociology of education reveals all the components of the social system in the well-organized school environment:

- the hidden curriculum as a prototype for a set of laws and an expression of social control;

- student subcultures of those who accept school values and those who reject them as synonymous with social division into people who accept the traditions and norms of society and marginal groups that reject them;

- discriminating between able students and less able students as a prerequisite of social stratification;

- a certain power of teachers over students.

The hidden social system of school is designed to teach students to adapt to the actual social system, to obey the law, to perceive the division into professions according to one's abilities as a natural state of society.

However, we are often witnesses of the situation when less able students are playing up to teachers and are rewarded higher than the able ones as a result, or when able students tend to air their views and speak their mind in a too straightforward manner which is not always pleasing for a teacher, and they are not rewarded for their achievements as a result. On many occasions teachers exercise too much power over students and are manipulative. If such situations of injustice towards the student are often the case at school, graduates develop a distorted image of the social system and a distorted view of the proper behavior in society, and, consequently, they begin to behave in the way which was determined by implicit rules of their school.

Therefore one of the priorities of modern sociology of education resides in its applied studies which are targeted at studying and developing technologies of educational design for sustainable social development.

Other urgent issues of sociology of education include:

- predicting possible models of behavior of a school graduates on the basis of their education background (in particular, invisible school code prevailed as a prototype of the social system);

- finding out the benefits and limitations of various models of education in terms of their openness-closeness to society (is it desirable for a school to be a spitting image of society and completely copies the code of the social system?);

- developing tools for evaluating both short-term and long-terms effects of educational reforms on society.

Conclusion.

Resolution of the above mentioned issues of sociology of education necessitates a more profound level of interdisciplinary integration of social and educational studies. The objectives of sociology of education are becoming increasingly complex and outstrip the capabilities of isolated disciplines.

Whereas individual persons with interdisciplinary expertise have effectively tackled not so complex issues in the past, this is less and less possible today. Therefore teams of persons versed in pedagogy and sociology disciplines are needed. Interdisciplinary teams could integrate information, data, techniques, tools, perspectives, concepts, and theories from both disciplines or bodies of specialized knowledge to advance fundamental understanding of social-educational phenomena or to solve problems even if solutions are beyond the scope of a single area of research.

Фесенко А. М.

к. і. н., доцент кафедри соціології
ЧНУ ім. Петра Могили

ПРОБЛЕМА «ЗНЕЦІНЕННЯ ПРАЦІ» ТА СОЦІАЛЬНОГО ВІДЧУЖЕННЯ МОЛОДІ У СУЧАСНУ ДОБУ

Національне багатство будь-якого суспільства, держави є спільним продуктом наполегливої праці, розширеного використання трудового потенціалу, носієм якого не в останню чергу є молодь. Активна участь молодих людей у створенні матеріального й духовного багатств країни важлива з огляду не лише на збільшення цих багатств: така участь є необхідною складовою соціалізації підростаючого покоління.

Однак у сучасну добу відбувається поступове витіснення базових, традиційних для національної культури трудових цінностей; взамін маємо впровадження прагматичних настанов на одержання доходу без наполегливої праці та без врахування інтересів соціуму.

У сучасних українських умовах, коли держава і суспільство припинили формувати соціальне замовлення на конкретний типаж особистості, коли відсутні відповідні ідеологічні та нормативні стандарти, соціалізація молоді характеризується не лише плюралізмом її моделей, але суперечливістю та нерідко слабкою передбачуваністю. Як результат – значна (якщо не сказати – переважна) частина молоді за таких умов опиняється дезорієнтованою у таких критично важливих з точки зору процесів соціалізації сферах, як суспільна праця, професійна освіта, дозвілля, культура. Місце планомірного виховного процесу, спрямованого на формування соціально-прийнятних цінностей, що

сприятимуть продуктивній праці, розвитку навичок пізнання та культурної творчості, без чого не можна реалізувати суспільний потенціал молодого покоління, зайняла стихійність впливу комерційних засобів масової інформації та масова культура, «відформатовані» під попит та потреби ринкових відносин, які у своїй найбільш розвинутій формі (звичайно ж, на Заході), вже кілька десятиліть тому отримали назву «суспільства споживання». Під його впливом формується така соціокультурна модель індивіда, соціальної групи, соціуму, де соціальна ідентифікація розбудовується не в сфері суспільно значущої праці а принципово поза її межами – у сфері дозвілля, причому не культурно-пізнавального або творчо-креативного, а пасивно-розважального, що радикально протиставляється трудовому способу життя. У «суспільстві споживання» прагнуть самоствердитися не в сфері продуктивної діяльності, а на тлі статусної символіки володіння матеріальними речами; ці прагнення перетворюються для людини на самоціль як форма вираження її свободи; вони часто використовують такий механізм привласнення цінностей, який полягає у досягненні особистісних цілей і, одночасно, відчуження від «універсальних» цінностей, які втрачають інструментальний сенс у процесі споживання. Так орієнтація на розширення меж споживання стає компенсацією обмежених можливостей самореалізації в процесі трудової діяльності.

Все більше людей, особливо молодих, дивляться на працю як на тяжку повсякденність і були б раді неї позбутися. Потреба в демонстративному неробстві підкреслює дистанціювання від праці як непопулярного і навіть принизливого виду діяльності, а також від тих соціальних груп (як нинішніх, так і колишніх, наприклад, тих же пенсіонерів як колишніх «радянських трудящих»), які змушені займатися працею. З точки зору «суспільства споживання», людина традиційної праці (робітник, вчитель) – це дурний невдаха (т. зв. «лузер»). Цінуються ті, хто працює в сфері розважальних послуг (нерідко вони носять сумнівний характер з точки зору справжньої соціальної корисності), які в характерний для постмодерної цивілізації спосіб стирають межу між працею, споживанням та розважанням: це люди шоу-бізнесу, комерціалізованого спорту, споживчих сервісів. Тим більше, що молодь бачить, що найбільш високу плату (до речі, це не можна назвати заробітною платою чи винагородою за працю) отримують ці статусні категорії «працюючих», а зовсім не працівники «реального сектору» й

тим більше «бюджетники» (останнє поняття нині взагалі стало синонімом поняття «жебраки»).

Так відомі нехитрі ідеї-принципи на кшталт «особистий успіх за будь-яку ціну», «гроші не пахнуть», «соромно бути бідним» тощо – стали по-справжньому визначати суспільну поведінку молоді. А продуктивна праця, відтак, втратила не лише матеріальний, але й символічний статус, ціннісну значимість.

Все це не може не викликати занепокоєння, враховуючи ту економічну, соціокультурну та демографічну роль, яку відігравав протягом історії людства інститут суспільної праці. Ніхто не може заперечити тієї простої і давньої істини, що національне багатство будь-якої держави є спільним продуктом наполегливої праці усього населення, й особливо молоді з її суспільним потенціалом; не менш важливою є та обставина, що участь молодих людей у створенні матеріального й духовного багатства країни важлива не лише з огляду на його збільшення, але насамперед з точки зору успішної соціалізації підростаючого покоління.

Нині слід поставити питання про реальне соціальне відчуження молоді:

а) від суспільного виробництва та його інтересів;

б) від трудового способу життя;

в) від соціально-прийнятних соціальних практик та моделей поведінки.

Його результатами вже сьогодні являються поширення пасивних (утриманство), нерегламентованих (тіньова зайнятість, трудова міграція) та деструктивних (кримінал, екстремізм) моделей поведінки, соціальних практик молоді, що супроводжується руйнівними ментально-психологічними змінами (втрата мотивації до праці, негативна зміна структури ціннісних орієнтацій, падіння престижності легальної трудової зайнятості) тощо.

І найбільшою загрозою для підростаючого покоління суспільства слід вважати несформованість трудового способу життя як такого – що тягне за собою не лише втрату молодіжного трудового потенціалу суспільного виробництва, але й соціальні деформації молоді, зокрема її безвідповідальність та соціальний егоїзм; пошук «легких грошей» та сумнівних шляхів їх одержання, девальвацію цінностей суспільно-корисної праці; посилення зовнішньої міграційних настроїв та зміцнення

відповідних намірів; нарешті, маргіналізацію, ухід в сферу неприйнятних соціальних практик та життєвих стратегій криміногенного характеру.

Тому формування прийнятного ставлення підростаючого покоління до суспільної праці, продуктивне включення молоді у систему суспільного виробництва слід вважати одним із найважливіших національних пріоритетів соціально-економічного та соціокультурного розвитку України.

Черноус Людмила Сергіївна

к.соц.н., доцент, доцент кафедри соціології та економіки
Криворізького державного педагогічного університету

ДЕЯКІ АСПЕКТИ ВЗАЄМОДІЇ ІНФОРМАЦІЙНОГО СУСПІЛЬСТВА І КАПІТАЛУ

Неологізм «інформаційне суспільство», який останнім часом часто розглядається як рекламний слоган компаній, що просувають свою продукцію - виробників комп'ютерної техніки і програмного забезпечення, насправді несе значно більше смислове й емоційне навантаження. Звичайно під ним мають на увазі більш демократичне, вільне, відкрите і справедливе постіндустріальне суспільство, у якому інформаційні технології розглядаються в якості допоміжного високоефективного інструмента суспільних змін. Однак можливості нових інформаційних технологій будуть реалізовані не самі по собі, а при усвідомленому бажанні і волі суспільства трансформувати політичну, економічну й освітню системи.

Наприклад, А. Турен запропонував назвати нове суспільство «таким, що програмується»: «Важливо визнати, що постіндустріальне суспільство являється таким, в якому всі елементи економічної системи зачіпаються діями суспільства саме на себе. Ці дії не завжди приймають форму усвідомленої волі, що утілена в особистості чи навіть в групі людей. Ось чому таке суспільство повинне називатися суспільством, що програмується. Визначення, яке виразно показує його здатність створювати моделі керування виробництвом, організацією, розподілом та споживанням» [1, 414-415]. Загалом А.Турен вбачає особливість нового суспільства глобальні зміни на управлінському рівні. Адже на його

думку, зміни в виробництві можливі лише завдяки змінам в управлінні, що стало можливим завдяки використанню нових складних інформаційних систем та засобів комунікації.

Теорії людського і соціального капіталу дозволяють досить чітко визначити вибір областей, яким має бути приділена особливо пильна увага з погляду пошуку найбільш ефективних форм використання інформаційних технологій. По-перше, необхідно максимально активно використовувати потенціал інформаційно-комп'ютерних технологій у модернізації освітньої системи і формуванні ефективних інститутів шкільного і позашкільного виховання. По-друге, потрібно забезпечити збільшення числа і масштабів діяльності організацій третього сектора економіки, а також реформування системи керування в діючих організаціях бізнесу і державної служби (адміністративна реформа), також зв'язаних з активним використанням Інтернет. У політичному аспекті зниження витрат на формування і підтримку діяльності нових організацій фактично знижує витрати на участь в політичній діяльності, спрощуючи створення «груп політичної дії» і збільшуючи їхнє число, а також демократизуюча доля в лобістській діяльності (політичному процесі) для самих широких кіл виборців.

Сучасною інституціональною економічною теорією досить докладно вивчена роль витрат на одержання інформації в якості фактору недостатньої ефективності роботи економічних ринків [2]. Сучасні технології електронної торгівлі в повній відповідності з економічною теорією забезпечують зростання ефективності економічних ринків за рахунок мінімізації витрат споживачів на інформацію про цінові і якісні характеристики товарів, що їх цікавлять.

Більш того, за рахунок розширення інструментів пошуку несистематизованої інформації (сайти). Методологія виміру якості, що розробили американські вчені А. Сен і М. Нуссбаум, ґрунтується на двох базисних поняттях: можливість (capability) і функціонування (functioning) о інформації про різні можливості: вакансіях, пропозиціях про співробітництво, участь у різного роду організаціях, що раніш поширювалися переважно по неpubлічних, неформальних каналах, що додатково обмежувало соціальну мобільність і посилювало ступінь соціальної диференціації Вектор функціонування — це те, чого людині вдається досягти в суспільстві (освіти, доход, здоров'я, види дозвілля), а можливість — це безліч альтернативних векторів функціонувань, з яких

індивід може робити вибір. Останній індикатор відображає волю вибору, яким володіє людина. Обидва індикатори в сукупності визначають якість життя в країні і можуть бути критеріями розвитку соціального ринкового господарства [3].

Представляється очевидним, що вектор можливостей залежить не тільки від матеріального добробуту, але і від інтелектуального і психологічного потенціалу кожної людини, його здатності усвідомити, оцінити, зважити все багатство наявних перед ним альтернатив, і тут Інтернет дозволяє здійснити якісний прорив.

Таким чином, завдяки спрощенню доступу, що відкривається Інтернетом, до інформації, установленню нових контактів (ньюс-групи, веб-форуми), появи можливостей включення і сприйняття підходів різних субкультур людині вдається значно розширити перелік альтернатив (і більш того - значно розширити вибір стратегій оцінки наявних альтернатив), розширити поле можливостей власної ідентичності і самопрезентації, що дозволяє в максимальному ступені вирватися з-під преса статусних, вікових і інших бар'єрів і обмежень. Цей ефект добре співвідноситься із сучасними постмодерністськими теоріями.

У багатьох країнах світу сьогодні значна частина інформаційної діяльності залучена в ринкові відносини і виступає в якості одного з найважливіших елементів інституту економіки по обслуговуванню, реалізації і розвитку ринкових відносин, а також як самостійний спеціалізований сектор ринку, який пропонує особливі продукти і послуги.

Інформаційні технології впливають на всі галузі виробництва й інфраструктури; у дії ринкового механізму майбутнього інформаційного суспільства також з'являються нові риси, що відрізняють його від ринку індустріальної епохи.

Ознаки нового, постіндустріального етапу вже досить чітко простежуються в розвинутих країнах. Однак у відповідній літературі і розробках ці нові тенденції поки ще не одержують достатнього відображення. У багатьох з них традиційно виділяються лише такі види ресурсів, як земля, праця, капітал, підприємницькі здібності, хоча постіндустріальна цивілізація ставить в один ряд з ними інформацію. Сьогодні знаменитий вислів Ф. Бекона «знання – сила», як ніколи, набуває конкретного сенсу. Інформація стає в сучасному суспільстві найважливішим фактором економічного росту, про що також згадується

лише мимохіть. У зв'язку з цим і є доцільним дослідження проблеми інформаційного ринку як авангардного елемента прийдешньої інформаційної цивілізації.

Сучасний інформаційний ринок складається з трьох взаємопов'язаних сфер: 1) інформації; 2) електронних угод; 3) електронних комунікацій.

В галузі електронних угод ринок інформації виступає безпосереднім елементом ринкової інфраструктури, галузь електронної комунікації перетинається з галуззю зв'язку, а інформація, відноситься до нематеріального виробництва.

На світовому ринку інформації прийнято розрізняти наступні основні сектори, що також характерні і для сучасної України: сектор ділової інформації; сектор інформації для фахівців; сектор масової споживчої інформації. Підприємцю потрібна інформація з усіх 3-х секторів, але успіх його діяльності визначається насамперед своєчасним використанням ділової інформації. А інформацію цілком закономірно й об'єктивно отримувати на інформаційному ринку, не тільки в рекламних цілях, логічно надавати і зворотну інформацію, що на даному етапі виступає могутньою підмогою для будь-якого бізнесу. Такі завдання неможливо на сучасному етапі реалізувати без допомоги мережі Інтернет.

Виникнення і функціонування поліфункціонального і широкомасштабного інформаційного ринку має цілком об'єктивний характер. Передумов цього процесу чимало, до них відноситься:

- злиття останнім часом телефонних і комп'ютерних систем, телекомунікацій і обробки інформації в одну мережу;

- заміна папера електронними носіями, включаючи електронні банківські послуги замість використання чеків, електронну пошту, передачу газетної і журнальної інформації за допомогою Веб-сайтів і дистанційне копіювання документів;

- реорганізація збереження інформації і систем її запиту на базі комп'ютерів в інтерактивну інформаційну мережу Інтернет та інтранет, доступну для дослідницьких груп; пряме одержання інформації з банків даних через публічні і домашні комп'ютери.

Однієї з найважливіших складових інформаційного ринку виступає на сьогоднішній день Інтернет. Цей феномен сьогодні виявляється у тому, що Інтернет одночасно виступає і як так зване «цивільне суспільство», і як досить повноцінний ринок інформаційних товарів і послуг.

Сучасні бізнесмени як більш динамічна частина населення, здебільшого розглядають мережу Інтернет позитивно: на Інтернет уже посилаються як на повноцінне джерело інформації. Майже всі засоби масової інформації мають свої електронні варіанти; розширюється використання Інтернет у банківській сфері і т.д. Однак, відмінність вітчизняного інформаційного ринку від світового чи ринку розвинутих країн полягає у тому, що в Україні, та й не тільки, залишається небагато часу для заняття своєї ніші на цьому ринку, та й технічні можливості помітно відстають від західних, до того ж більшість комерсантів ще не до кінця розуміють, що роблять вони і що треба їм робити.

Перелік використаних джерел:

1. Турен, А. От обмена к коммуникации: рождение программированного общества [Текст] / А. Турен // Новая технократическая волна на Западе; [под ред. П.С. Гуревича]. – М. : Прогресс. – 1986. – С. 410-431.
2. Стиглер, Дж. Экономическая теория информации [Текст] / Дж. Стиглер // Теория фирмы. Экономическая школа. – СПб., 1999. – С. 432-447.
3. Канарш, Г.Ю. Экономика и справедливость: эгалитарная теория А. Сена и М. Нассбаум. Философские науки. 2011;(10):34-43.

Чорна В.О.

к. соц. н., ст. викладач кафедри соціології,
Вчений секретар ЧНУ ім. Петра Могили

СОЦІАЛЬНО-ПРОФЕСІЙНА ТА СОЦІАЛЬНО-ТРУДОВА МОБІЛЬНІСТЬ: ТЕОРЕТИЧНІ ЗАСАДИ СОЦІОЛОГІЧНОГО ВИВЧЕННЯ

Рух і зміни є одними з головних ознак соціального розвитку суспільства, його соціальної структури та системи відносин, що особливо актуалізується у сучасну добу на тлі процесів розвитку ринкової економіки, інформатизації, глобальної конкуренції. Не випадково провідний соціолог сучасності З. Бауман вважає «плинність», тобто

велику кількість різноманітних соціальних переміщень та змін, найбільш вдалою метафорою, яка підходить для характеристики цієї доби.

Оскільки сучасність вимагає постійних змін, то сучасна людина не може мати раз і назавжди заданий соціальний статус: навпаки, вона має адаптуватися до таких змін та намагатися обернути їх наслідки для власної користі. Новий темпоритм соціального життя індивідів і цілих соціальних груп якнайкраще описується за допомогою традиційного у соціологічному дискурсі поняття «соціальна мобільність», яке характеризує напрямки діючих механізмів ініціальних соціальних станів і, як наслідок, відображає результуючий стан соціальної структури та соціальної стратифікації суспільства.

Саме поняття «соціальна мобільність» було введено класиком соціологічної думки П. О. Сорокіним, який тлумачив його як перехід індивідів чи інших соціальних об'єктів від однієї соціальної позиції до іншої. Соціальна мобільність є багатоскладовим соціальним явищем, до складу якого входять різноманітні види мобільностей. До категоріального апарату соціальної мобільності з часів П. О. Сорокіна увійшли такі поняття, як «соціальна стратифікація», «соціальний ліфт», а також «професійна освіта». Остання нині є ключовим фактором професійного та трудового вимірів соціальної мобільності.

У сучасних умовах виникають і розвиваються нові тенденції у змісті професійної діяльності і, відповідно, у структурі робочих місць. Теоретичною базою для розуміння цих тенденцій можуть служити послідовно сформульовані концепції постіндустріального суспільства (Д. Белл), інформаційного суспільства (Ф. Махлуп), суспільства мережових структур (М. Кастельс), креативного класу (Р. Флоріда). Роботодавець, який бажає відповідати новим викликам, прагне забезпечити більшу гнучкість найманої праці через ротацію робочих місць, різноманітність робочих операцій, підвищення адаптивності і різноманітності трудових навичок, безперервне навчання, впровадження гнучких графіків роботи та ін.

Саме рід занять, професія, спеціальність багато в чому визначає соціальний статус сучасної людини, а їхні зміни професії є однією з найважливіших рушійних сил відповідної мобільності. Мобільність у цій царині означає принципову готовність особи до зміни посади, професії, місця роботи, місця проживання і способу життя в цілому. Зокрема, сучасна людина повинна бути готовою змінити займану посаду у будь-

який момент у зв'язку із технологічними змінами, й тому вимога до різноманітності знань та умінь передбачає перебування у постійному режимі режим донавчання / перенавчання, а до складових професіоналізму додається готовність до ускладнення вже набутих умінь, а в окремих випадках навіть і зміни професії. Навпаки, за відсутності такої готовності у людини виникають серйозні проблеми з працевлаштуванням, гарантіями зайнятості, кар'єрним зростанням тощо. Це означає, що в сучасному суспільстві перевагу у соціальному суперництві мають індивіди, які володіють творчим потенціалом, а не тільки заданою вищою освітою високою кваліфікацією.

Отже, соціально-професійна та соціально-трудова мобільність можуть бути уявлені як соціально-економічні процеси, що визначають (у сукупності чи окремо) динамічний стан, готовність і здатність індивідів до зміни статусу й ролі у системі суспільного виробництва за умов впливу кон'юнктури відповідного ринку праці.

Ці виміри мобільності економічно активного населення входять до складу тих «наріжних каменів», без яких неможливе вивчення сучасного суспільства.

СЕКЦІЯ 3. СТАНОВЛЕННЯ ТА РОЗВИТОК ПРАВОВОГО СТАТУСУ СУБ'ЄКТІВ ПРИВАТНОГО ПРАВА

Аванесян Генадій Миколайович

доцент кафедри правознавства
Полтавський інститут економіки і права

Романенко Юрій Андрійович

студент 5 курсу, спеціальності «Право»
Полтавський інститут економіки і права

ОКРЕМІ АСПЕКТИ НОРМАТИВНОГО РЕГУЛЮВАННЯ ОСОБИСТИХ НЕМАЙНОВИХ ВІДНОСИН

Постановка проблеми. Нормативне регулювання особистих немайнових відносин є одним із важливих елементів правового регулювання суспільних відносин та завжди було у центрі уваги законодавчого регулювання кожної розвинутої держави, навіть коли рівень регулювання цих відносин зводився до мінімуму. Важливість нормативного регулювання особистих немайнових відносин на протязі всієї історії людського істоти обумовлена перш за все тим, що кожна людина, незалежно від її індивідуальних особливостей, все своє життя є учасником особистих немайнових відносин. Необхідність участі людини особистих немайнових відносинах обумовлена самою їх сутністю, наявністю ряду життєва важливих потреб, без яких неможливо домогтися нормальної організації стану людської життя без здійснення особистих немайнових прав і свобод. Сьогодні, у зв'язку з інтенсивним розвитком суспільства і правової системи, цінність наукового дослідження особистих немайнових відносин, як в Україні, так і за кордоном, стрімко зростає. В Україні це обумовлюється такими чинникам, як відновлення незалежного українського держави, демократизація суспільства, прийняття Основного закону держави, Цивільного та Сімейного кодексів, а також ряд інших важливих нормативно-правових актів, які утверджують принцип антропоцентризму людини [2].

І з прийняттям Конституції України, як основного закону нашої держави [1] та Цивільного кодексу України, як основного кодифікованого акту у відповідній сфері [2] до предмета нормативного

регулювання віднесено широке коло особистих немайнових відносин, не пов'язаних із майновими.

Так у книзі другій Цивільного кодексу України визначено норми, присвячені регулюванню особистих немайнових прав фізичних осіб. Це відображено відразу після загальних положень відповідного кодексу що ще раз підкреслює євроінтеграційні тенденції України у сфері гармонізації національного законодавства та приведення його до вимог європейських стандартів.

Відповідні стандарти відображені у нормах міжнародних правових джерел: Загальної декларації прав людини (1948 р.), Конвенції про захист прав і основоположних свобод (1950 р.), Міжнародному пакті про громадянські та політичні права (1966 р.), Міжнародному пакті про економічні, соціальні та культурні права (1966 р.).

Вищевикладеним і обґрунтовується актуальність теми дослідження наукової статті.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Питання особистих немайнових прав розглядалися у наукових працях українських та зарубіжних вчених-цивілістів, зокрема: С.С. Алексєєва, Н. О. Давидової, А. С. Довгерта, Л.О.Красавчикової, М.С. Малєїної, Л. В. Малюги, О. А. Підпригори, З.В.Ромовської, Р. О. Стефанчука, Т. А. Фадєєвої, Л. В. Федюк, Я.М.Шевченко та ін.

Мета статті полягає у дослідження теоретичних та практичних аспектів нормативного регулювання особистих немайнових відносин у сучасних правових реаліях.

Виклад основного матеріалу. На сьогодні немає єдиного визначення особистих немайнових прав, яке б найбільш повно розкривало його суть. Так, у науковій літературі міститься визначення, що особисті немайнові права – це юридично гарантовані можливості, які довічно належать кожній фізичній особі за законом і характеризуються немайновістю та особистісністю [6, с.143]. В інших джерелах вказується, що особисте немайнове право – це суб'єктивне право, яке надає управомоченій особі юридично забезпечену можливість вимагати від оточення утримуватися від будь-яких дій, що заважають правильно оцінювати її індивідуальні особливості [5, с.131].

Наводиться також визначення про те, що особисте немайнове право – це міра можливої поведінки управомоченої особи щодо невіддільних від її особистості абсолютних благ немайнового характеру, які позбавлені

економічного змісту і надають людині можливість за своїм розсудом, без втручання інших осіб, визначати свою поведінку у сфері особистого життя [3, с.200].

Професор З. В. Ромовська у своєму дисертаційному дослідженні зробила висновок, що особисте немайнове право – це право, яке виникає з приводу благ, позбавлених економічної цінності, тісно пов'язане з особистістю уповноваженого, а тому не передається і не відчужується від нього [8, с.23].

Л. В. Малюга, розрізняючи особисті немайнові права та відносини, зазначає, що особисті немайнові відносини (не пов'язані з майновими), врегульовані нормами права, – це правові зв'язки між суб'єктами з приводу особистих немайнових благ, а з цього випливає, що особисті немайнові права у цивільному праві – це суб'єктивні права громадян та юридичних осіб; вони виникають у зв'язку з регулюванням нормами цивільного права особистих немайнових відносин, не пов'язаних з майновими [7, с.48].

Як стверджує Н. О. Давидова, особистим немайновим правом фізичної особи є особисте, абсолютне, довічне право, яке не має майнового еквівалента, об'єктом якого є нематеріальні (духовні) блага, що притаманно всім і кожному незалежно від інших прав, і виникає від народження або за законом та не відчужується [4, с.34].

У своєму монографічному дослідженні Р. О. Стефанчук зазначає, що під поняттям особистого немайнового права фізичних осіб слід розуміти суб'єктивне цивільне право, яке за своїм змістом є тісно та нерозривно пов'язане із особою носієм, не має економічної природи походження та економічного змісту, а також спрямоване на задоволення фізичних (біологічних), духовних, моральних, культурних, соціальних чи інших нематеріальних потреб (інтересу) і об'єктом якого є особисте немайнове благо, а у визначених законом випадках й інше нематеріальне благо [9, с.131].

Таким чином, на сьогодні не існує єдиного визначення особистих немайнових прав, яке б найповніше розкривало його суть. Щоб надати таке визначення особистих немайнових правовідносин, необхідно дослідити ознаки даного поняття.

ЦК України, хоча й не містить нормативного визначення особистих немайнових правовідносин, але вказує на їх загальні ознаки. А саме:

- загальність – особисті немайнові правовідносини стосуються фізичної особи, незалежно від того, ким є людина, яке в неї матеріальне становище, чи який в неї обсяг цивільної дієздатності;

- специфічність виникнення – виникають з моменту народження чи за законом. Суб'єктом більшості особистих немайнових правовідносин є фізична особа вже від моменту народження. Але варто зазначити, що за своєю природою ці правовідносини стосуються людини незалежно від того, чи закон надав їй відповідне особисте немайнове право;

- неекономічність – особисті немайнові правовідносини позбавлені економічного змісту. Якщо вони інколи й пов'язані з майновою сферою, це не означає, що вони виникають у сфері, що має майновий характер, навіть коли в наслідок їх здійснення стягується грошова сума як відшкодування.

- невіддільність – особа, яка є носієм особистих немайнових прав, не може передати їх будь-яким способом іншій особі, а також не можуть бути в неї якимось чином відібрані. Жодне з особистих немайнових прав, не пов'язаних з майновими, не має ознак правонаступництва;

- довічність – особа що володіє особистими немайновими правами реалізує їх довічно, і ця довічність, в більшості, збігається з моментом смерті фізичної особи, але деякі з них можуть захищатися для неї і після смерті людини.

Спираючись на вищесказане, можна навести визначення, яке становить єдність властивостей (ознак) особистих немайнових правовідносин. А саме: особисті немайнові правовідносини – це врегульовані нормами права суспільні відносини, що виникають внаслідок реалізації суб'єктивних прав, які належать кожній фізичній особі, є невіддільними від неї, не мають економічного змісту, передумови їх реалізації виникають у особи від народження або за законом та належать їй довічно [10].

Висновки. Як підсумок вищевикладеного, необхідно звернути увагу на те, що особисті немайнові відносини мають ряд істотних ознак, що відрізняють їх від інших видів правовідносини.

Вони є правовідносинами не економічного змісту. Формуються як правило в духовній чи інтелектуальній сфері життя суспільства. Змістом особистих абсолютних правовідносин є суб'єктивні особисті права та відповідні обов'язки.

Зазначені особливості особистих немайнових відносин зумовлюють необхідність їх наукових досліджень відповідно до таких принципів (принципів) як антропологізм (антропоцентризм); безпека; ефективність; екологічність; соціальна необхідність.

Список використаних джерел

1. Конституція України прийнята на п'ятій сесії Верховної Ради України 28 червня 1996 р.: станом на 30 вересня 2016 р. // Відомості Верховної Ради України. – 1996. – №30. – ст. 141.
2. Цивільний кодекс України від 16 січня 2003 р. № 435-IV: станом на 7 березня 2018р. // Відомості Верховної Ради України – 2003 № 40–44. – ст.356.
3. Борисова В. І. Цивільне право України: Підручник: У 2 т. / Борисова В. І. (кер. авт. кол.), Баранова Л. М., Жилінкова І. В. та ін.; За заг. ред. В. І. Борисової, І.В. Спасибо-Фатєєвої, В. Л. Яроцького. – К.: Юрінком Інтер, 2012. – Т.1. – С.200.
4. Давидова Н. О. Особисті немайнові права: Навч. посіб. для студ. вищ. навч. закл. / Н. О. Давидова. – К.: Видавничий дім «Ін Юре», 2013. – С. 34.
5. Панченко М. І. Цивільне право України: Навч. посіб. / М.І.Панченко. – К.: Знання, 2011. – С. 131.
6. Шевченко Я. М. Цивільне право України: Академічний курс: Підруч.: У двох томах / За заг. ред. Я. М.Шевченко. – Т.1. Загальна частина. – К.: Концерн «Видавничий дім «Ін Юре», 2014. – С. 143.
7. Малюга Л. В. Проект нового Цивільного кодексу України й особисті немайнові права в цивільному праві / Л. В. Малюга // Часопис Київського університету права. – 2009. – №3. – С. 48.
8. Ромовская З. В. Личные неимущественные права граждан СССР (понятие, виды, классификация, содержание, гражданско-правовая защита): Дис. ...Канд. юрид. наук: 12.712 / КГУ / З. В. Ромовская. – К., 1968. – С. 23.
9. Стефанчук Р. О. Особисті немайнові права фізичних осіб (поняття, зміст, система, особливості здійснення та захисту): Монографія / Відп.ред. Я.М.Шевченко. – К.: КНТ, 2008. – С. 131
10. Тимчук Т. О. Актуальні проблеми вдосконалення визначення поняття «особисті немайнові права» в теорії цивільного права / Т. О. Тимчук // Часопис Київського університету права. – 2015. – №1. – С. 194-198.

Аванесян Геннадій Миколайович
доцент кафедри правознавства
Полтавського інституту економіки і права

ДОГОВІР НАЙМУ (ОРЕНДИ) В ПРАВОВІЙ ДОКТРИНІ УКРАЇНИ

Постановка проблеми. Найм (оренда) є одним з перспективних видів господарської діяльності в нашій державі і одним із видів цивільно-правових зобов'язань. Являючи собою об'єктивно створену, ефективну та чітко регламентовану систему господарських відносин [1, с. 24], оренда у сфері господарювання займає вагомe місце у національній економіці. Разом з тим, спеціальне правове регулювання відносин найму (оренди) було введене у вітчизняну систему законодавства порівняно недавно; воно не є досконалим, внаслідок чого викликає певні питання як в теоретичному, так і в практичному аспектах. Виходячи з розуміння того, що ефективна правова регламентація господарських та цивільно-правових відносин оренди є запорукою розвитку цієї сфери економіки, аналіз проблемних питань чинного законодавчого регулювання відносин оренди у сфері господарювання уявляється доречним та актуальним.

Одним із дискусійних питань у правовому регулюванні господарських та цивільно-правових відносин оренди є питання щодо моменту вступу в силу договору найму (оренди).

Даною проблемою в різні часи займалися В.І.Крат, Л.М.Баранова, М.І.Брагинський, В.В.Вітрянський, В.Коваль, О.В.Опанасенко, О.В.Мороз та інші.

Виклад основного матеріалу. Особливості укладання та виконання договорів оренди окремих видів майна регулюються відповідними законами, а саме: щодо водних об'єктів – Водним кодексом України; землі (земельної ділянки) – Земельним кодексом України (далі – ЗК України) та Законом України «Про оренду землі» від 6 жовтня 1998 р.; майна, що перебуває у державній і комунальній власності, – Законом України «Про оренду державного та комунального майна» від 10 квітня 1992 р.; майна військового призначення – Законом України «Про господарську діяльність у Збройних силах України» від 21 вересня 1999 р. тощо. Відповідно до вказаних законодавчих актів приймаються і діють

численні підзаконні акти, що визначають порядок передачі відповідного майна в оренду, методикку обчислення розміру орендної плати тощо.

Варто звернути увагу й на рішення Конституційного Суду України, що стосуються офіційного тлумачення норм ЦК України та інших актів цивільного законодавства, які регулюють зобов'язання з оренди. Так, у Рішенні Конституційного Суду України у справі № 1-46/2009 (справа про переважне право наймача на придбання військового майна) від 10 грудня 2009 р. здійснено офіційне тлумачення положень статей 177, 760, ч. 2 ст. 777 ЦК України.

Загальним і традиційним у цивілістиці є визначення *договору найму (оренди)* як договору, за яким наймодавець передає або зобов'язується передати наймачеві майно в користування за плату або на певний строк (ч. 1 ст. 759 ЦК України).

За загальним правилом, договір оренди є *консенсуальним*, тобто набирає чинності з моменту досягнення сторонами згоди за всіма істотними умовами. Однак у тих випадках, коли укладення договору оренди збігається з фактичною передачею майна, він є *реальним*. Цей договір є *двостороннім* (його сторони набувають взаємних прав і обов'язків) та *відплатним* (тимчасове користування майном у формі оренди завжди здійснюється за плату).

Зазначена позиція знаходила своє відображення в законодавстві радянського періоду (в ст. 152 Цивільного кодексу Української РСР 1922 року та ст. 256 Цивільного кодексу Української РСР 1963 року вказувалося: «за договором майнового найму наймодавець зобов'язується надати наймачеві майно у тимчасове користування за плату»), нині вона втілена, наприклад, у Цивільному кодексі Республіки Молдова (відповідно до ст. 875 ЦК Республіки Молдова за договором майнового найму одна сторона (наймодавець) зобов'язується надати іншій стороні (наймачу) індивідуально-визначену річ у тимчасове користування чи у тимчасове користування і володіння, а наймач зобов'язується вносити плату за це) тощо.

В ч. 1 ст. 759 Цивільного кодексу України від 16.01.2003 р. № 435-IV (далі – ЦК України) зазначено, що за договором найму (оренди) наймодавець передає або зобов'язується передати наймачеві майно у користування за плату на певний строк.

Внаслідок того, що конструкцією зазначеної правової норми передбачено існування двох моделей договору оренди: реального (який

вважається укладеним з моменту надання речі в оренду; відповідно, непередання речі свідчить про неукладення такого договору) та консенсуального (який є укладеним з моменту досягнення сторонами згоди щодо всіх його істотних умов в належній формі), – виходить, що момент укладення договору визначається самими сторонами або впливає із суті відносин [4, с. 377; 6, с. 345-346].

Натомість згідно спеціальної правової норми ч. 1 ст. 283 Господарського кодексу України від 16.01.2003 р. № 436-IV (*далі - ГК України*) за договором оренди одна сторона (орендодавець) передає другій стороні (орендареві) за плату на певний строк у користування майно для здійснення господарської діяльності. Аналіз зазначеного законодавчого положення із застосуванням формально-юридичного методу дає підстави для висновку про те, що господарський договір оренди, на відміну від інших орендних договорів, носить лише реальний характер, тобто момент його укладення прямо пов'язується з передачею речі у користування.

На науковому рівні зазначений підхід підтримує В. І. Крат [8, с. 105]. На рівні правозастосовної практики Вищим господарським судом України у різних справах було висловлено діаметрально протилежні позиції (наприклад, у постанові від 27.07.2011 р. у справі № 31/57 суд зазначив про те, що «за змістом норм ЦК України та ГК України договір оренди за правовою природою є реальним, двостороннім та оплатним. Як реальний договір він вважається укладеним з моменту передачі об'єкта оренди орендареві» [7]; натомість, у постанові від 21.07.2010 р. у справі № 37/336пн суд вказав: «Отже, за своєю правовою природою договір оренди є консенсуальним, тобто вважається укладеним з моменту досягнення згоди по всіх суттєвих умовах. Фактичне виконання договору оренди, в тому числі передача об'єкта оренди орендарю, не впливає на укладення договору, а свідчить тільки про його виконання»[8, с.110]).

Досліджуючи питання передачі в оренду будівель або інших капітальних споруд (їх частин), Л. М. Баранова зазначає, що передання зазначених об'єктів оренди «не може бути здійснено шляхом простого вручення». Орендарю необхідно впевнитися у належному стані будівлі (споруди), для чого йому необхідно перевірити фактичний стан об'єкта, перевірити та прийняти супровідну документацію. Внаслідок цього процедура передання будівель або інших капітальних споруд (їх частин)

має самостійне документальне оформлення: її завершення фіксується складанням відповідного акта [3, с. 479-480]. Враховуючи специфіку об'єктів господарських правовідносин оренди (зокрема, відповідно до ч. 3 ст. 263 ГК України такими об'єктами є засоби виробництва, які, згідно ч. 1 ст. 283 ГК України, передаються у тимчасове платне користування для забезпечення господарської діяльності орендаря), можна стверджувати про те, що процес передачі майна в оренду, аналогічний до описаного вище, має місце у переважній більшості відносин оренди у сфері господарювання. І хоча на практиці, як правило, фактичний стан об'єкта вважають доцільним перевіряти до моменту підписання договору, в будь-якому випадку факт укладення відповідного господарського договору та факт передачі майна в оренду на підставі укладеного договору оформлюються двома окремими документами та мають самостійне правове значення (зокрема, акти приймання-передачі майна у відносинах господарської оренди мають значення первинних документів, які складаються в обов'язковому порядку для підтвердження факту здійснення господарської операції на підставі договору оренди).

Зважаючи на зазначені обставини, взагалі уявляється, що було би більш доцільним передбачити в Цивільному кодексі України можливість укладення реальних договорів найму (оренди) лише між учасниками усних угод побутового найму (хоча навіть в цьому випадку не можна заперечити правовий висновок М. І. Брагінського і В. В. Вітряньського, наведений на початку даної статті, згідно якого, «передача речі в момент укладення договору оренди засвідчує виконання договору в момент укладення, а не його реальний характер»). Разом з тим, спеціальним законодавством не лише не заборонено, але й навіть, можна сказати, прямо вказано на необхідність надання господарським договорам оренди реального характеру [7, с.72].

Підводячи підсумки, варто зауважити, що в сучасному економічному обігу більшість господарських договорів оренди носить консенсуальний характер. На практиці проблеми в цьому не вбачається: адже в кожному договорі сторони, як правило, зазначають: «договір набуває сили з моменту укладення» або «договір набуває сили з моменту передачі речі». Але на науково-теоретичному рівні існує дискусія щодо того, чи допустимо у господарських договорах відступати від положень актів законодавства. Висновок про неврегульованість майнових відносин у сфері господарювання Господарським кодексом та його наслідки [7,

с.73]. В розрізі господарських відносин оренди зазначена дискусія знаходить вияв у запитанні: чи можливо укласти консенсуальні договори оренди у сфері господарювання за умови, що в ч. 1 ст. 283 ГК України встановлено реальний характер таких договорів, а відповідно, – чи не повинні консенсуальні орендні договори вважатися неукладеними в разі відмови орендодавця від передачі речі.

Авторам являється, що саме консенсуальний характер господарського договору оренди найбільше відповідає практиці ділового обороту та потребам господарських правовідносин, натомість реальний характер таких договорів викривлює їх правову сутність.

Список використаних джерел:

1.Серебрякова Ю.О. Договір оренди державного та комунального нерухомого майна: монографія / Ю.О. Серебрякова, М.Л. Шелухін. – Донецький юридичний інститут ЛДУВС ім. Е.О. Дідоренка. – Донецьк : Вид-во «Ноулідж» (донецьке відділення), 2010. – 183с.

2.Цивільне право України. Особлива частина : підручник / за ред. О. В. Дзери, Н. С. Кузнецової, Р. А. Майданіка. – 3-тє вид., перероб. і допов. – К. : Юрінком Інтер, 2010. – 1176 с.

3.Господарське право : підручник : у 2 ч. – Ч. 2 / [В. Ф. Опришко, Н. С. Хатнюк, Н. А. Фукс та ін.] ; за заг. ред. В. Ф. Опришка та Н. С. Хатнюк. – К. : КНЕУ, 2011. – 501 [3] с.

4.Цивільний кодекс України: Науково-практичний коментар (пояснення, тлумачення, рекомендації з використанням позицій вищих судових інстанцій, Міністерства юстиції, науковців, фахівців). - Т. 8: Договори про передачу майна у власність та користування / За ред. проф. І. В. Спасибо-Фатєєвої. - Серія «Коментарі та аналітика». – Х.: ФО-П Лисяк Л. С., 2013. – 672 с.

5.Постанова Вищого господарського суду України від 27.07.2011 р. у справі № 31/57 [Електронний ресурс] // Єдиний державний реєстр судових рішень України. – Режим доступу: www.irbis-nbuv.gov.ua/.../cgiirbis_64.

6.Постанова Вищого господарського суду України від 21.07.2010 р. у справі № 37/336пн [Електронний ресурс] // Єдиний державний реєстр судових рішень України. – Режим доступу : <https://ips.ligazakon.net/document/view/H010266>.

7. Коваль В. Висновок про неврегульованість майнових відносин у сфері господарювання Господарським кодексом та його наслідки. // Підприємництво, господарство і право. – 2011. – № 7 (187). – С. 70-73.

9. Опанасенко О. В. До питання про момент укладення господарського договору оренди // Вісник Чернівецького факультету Національного університету «Одеська юридична академія». – Випуск № 1/2014. – с. 102-114.

Божко Володимир Миколайович

доктор юридичних наук, доцент,
завідувач кафедри конституційного, адміністративного,
екологічного та трудового права

Полтавського юридичного інституту
Національного юридичного університету
імені Ярослава Мудрого

Александрова Єлизавета Юріївна
студентка IV курсу, спеціальність «Право»,
Полтавського юридичного коледжу
Національного юридичного університету
імені Ярослава Мудрого

НЕЕФЕКТИВНІСТЬ ПРАВОВОГО МЕХАНІЗМУ РЕАЛІЗАЦІЇ ПРАВА УЧАСНИКІВ АТО НА ПЕРШОЧЕРГОВЕ ВІДВЕДЕННЯ ЗЕМЕЛЬНИХ ДІЛЯНОК ДЛЯ ІНДИВІДУАЛЬНОГО ЖИТЛОВОГО БУДІВНИЦТВА, САДІВНИЦТВА І ГОРОДНИЦТВА

У квітні 2019 року виповниться п'ять років, відколи на сході України розпочалася антитерористична операція. Правовий статус учасників цієї операції визначається Законом України «Про статус ветеранів війни, гарантії їх соціального захисту» від 22 жовтня 1993 року, відповідно до якого учасниками бойових дій є особи, які брали участь у виконанні бойових завдань по захисту Батьківщини у складі військових підрозділів, з'єднань, об'єднань всіх видів і родів військ Збройних Сил діючої армії (флоту), у партизанських загонах і підпіллі та інших формуваннях як у воєнний, так і у мирний час.

Згідно із п.19 ч.1 ст.6 вказаного Закону, до учасників бойових дій належать військовослужбовці (резервісти, військовозобов'язані) Збройних Сил України, Національної гвардії України, Служби безпеки України, Служби зовнішньої розвідки України, Державної прикордонної служби України, Державної спеціальної служби транспорту, військовослужбовці військових прокуратур, особи рядового та начальницького складу підрозділів оперативного забезпечення зон проведення антитерористичної операції центрального органу виконавчої влади, що реалізує державну податкову політику, державну політику у сфері державної митної справи, поліцейські, особи рядового, начальницького складу, військовослужбовці Міністерства внутрішніх справ України, Управління державної охорони України, Державної служби спеціального зв'язку та захисту інформації України, Державної служби України з надзвичайних ситуацій, Державної пенітенціарної служби України, інших утворених відповідно до законів України військових формувань, які захищали незалежність, суверенітет та територіальну цілісність України і брали безпосередню участь в антитерористичній операції, забезпеченні її проведення, перебуваючи безпосередньо в районах антитерористичної операції у період її проведення, у здійсненні заходів із забезпечення національної безпеки і оборони, відсічі і стримування збройної агресії Російської Федерації у Донецькій та Луганській областях, забезпеченні їх здійснення, перебуваючи безпосередньо в районах та у період здійснення зазначених заходів.

Порядок надання статусу учасника бойових дій регулюється «Порядком надання та позбавлення статусу учасника бойових дій осіб, які захищали незалежність, суверенітет та територіальну цілісність України і брали безпосередню участь в антитерористичній операції, забезпеченні її проведення чи у здійсненні заходів із забезпечення національної безпеки і оборони, відсічі і стримування збройної агресії Російської Федерації в Донецькій та Луганській областях, забезпеченні їх здійснення», затвердженим постановою Кабінету Міністрів України №413 від 20 серпня 2014 року.

Відповідно до п.14 ч.1 ст.12 вказаного Закону, з-поміж цілої низки пільг, право на які мають учасники бойових дій, держава Україна гарантує їм «першочергове відведення земельних ділянок для індивідуального житлового будівництва, садівництва і городництва».

Окрім того, згідно із ч.2 п.18 вказаної статті, земельні ділянки для індивідуального житлового будівництва, садівництва і городництва у першочерговому порядку відводяться особам з інвалідністю внаслідок війни.

Натомість у чинному вітчизняному земельному законодавстві відсутній правовий механізм реалізації вказаного права. Адже згідно зі ст.36 Земельного кодексу України, земельні ділянки для городництва можуть надаватися лише в оренду громадянам або їх об'єднанням із земель державної або комунальної власності. Відтак учасник бойових дій, особа з інвалідністю внаслідок війни (чи члени їх сімей) не вправі набути у власність земельну ділянку для городництва. До того ж, на земельних ділянках, наданих для городництва, закладання багаторічних плодових насаджень, а також спорудження капітальних будівель і споруд не допускається.

Щодо безоплатної передачі громадянам України земельних ділянок у власність, то загальний механізм реалізації цього права регламентується статтею 118 Земельного кодексу України. Земельні ділянки можуть бути надані учасникам бойових дій у власність в межах норм безоплатної приватизації, визначених у статті 121 Земельного кодексу України.

То ж спеціальної процедури реалізації права учасників бойових дій та осіб з інвалідністю внаслідок війни на першочергове відведення їм земельних ділянок законодавством не встановлено. Натомість на офіційному сайті Державної служби України з питань геодезії, картографії та кадастру розміщено покрокову схему дій для допомоги вказаним категоріям громадян в отриманні земельних ділянок (<http://land.gov.ua/wp-content/uploads/2015/09/%D0%A1%D1%85%D0%B5%D0%BC%D0%B0-%D0%90%D0%A2%D0%9E.pdf>).

На нашу думку, доцільно було б ухвалити спеціальний нормативно-правовий акт, в якому потрібно було б регламентувати всю процедуру оформлення прав на земельні ділянки учасниками бойових дій та особами з інвалідністю внаслідок війни. Інакше законодавча неврегульованість даного питання призводить до значних складностей щодо практичної реалізації вказаного права та до необґрунтованих відмов органів державної влади й місцевого самоврядування, що неодноразово підтверджувалося судовою практикою.

У цьому контексті слід також звернути увагу на окремі процедурні проблеми реалізації вказаного права. По-перше, відповідно до статті 118

Земельного кодексу України, заява має подаватися громадянином особисто, що унеможливило реалізацію вказаного права щодо тих осіб, котрі або загинули під час АТО, або досі перебувають у зоні її проведення. Також для того, аби отримати інформацію про вільні земельні ділянки, органи державної влади вимагають особистої присутності учасника бойових дій, що внаслідок зазначених причин також далеко не завжди можливо.

По-друге, хоча на офіційному сайті Державної служби України з питань геодезії, картографії та кадастру й наголошується на суттєвому збільшенні кількості земельних ділянок, наданих у 2016 році учасникам бойових дій у порівнянні із попередніми роками, в окремих адміністративно-територіальних одиницях досі виникають проблеми із необґрунтованими відмовами у наданні земельних ділянок. Вказаний висновок засвідчує аналіз єдиного державного реєстру судових рішень. Так, наприклад, рішенням Новосанжарського районного суду Полтавської області від 21 лютого 2017 року за позовом Особа_1 до Нехворощанської сільської ради Новосанжарського району Полтавської області про скасування рішення десятої сесії Нехворощанської сільської ради Новосанжарського району Полтавської області сьомого скликання про відмову в наданні дозволу на розробку проекту землеустрою щодо відведення земельної ділянки та зобов'язання відповідача виконати певні дії, суд наголошує на незаконності відмови у наданні дозволу на розробку проекту землеустрою щодо відведення земельної ділянки у власність для ведення особистого селянського господарства з таких підстав: 1) ОСОБА_1 не проживає на території Нехворощанської сільської ради; 2) у зв'язку з обмеженістю земельного ресурсу (<http://www.reyestr.court.gov.ua/Review/64937008>).

Схоже рішення виніс Великобагачанський районний суд Полтавської області від 02 липня 2016 р., наголосивши, що єдиною підставою для відмови у наданні дозволу на розроблення проекту землеустрою щодо відведення земельної ділянки може бути лише невідповідність місця розташування об'єкта вимогам законів, генеральних планів населених пунктів та іншої містобудівної документації, схем землеустрою і техніко-економічних обґрунтувань використання та охорони земель адміністративно-територіальних одиниць, проектів землеустрою щодо впорядкування територій населених пунктів, затверджених у встановленому законом порядку. Суд звернув

увагу на те, що ані нормами Конституції України, ані положеннями Земельного кодексу України не передбачається обов'язку реєстрації місця проживання особи на відповідній адміністративно-територіальній одиниці як умови для набуття особою права на безоплатне отримання у власність відповідної земельної ділянки. Що ж до недостатності земель, то відповідно до розпорядження Кабінету Міністрів України від 19.08.2015 року №898, по регіонах повинно бути проведено визначення (резервування) земельних ділянок для відведення учасникам АТО та членам сімей загиблих учасників АТО.

На сайтах територіальних управлінь Держгеокадастру справді є інформація про таке резервування (наприклад, на сайті Головного управління Держгеокадастру у Полтавській області інформація викладена станом на 23.01.2019 року(<http://poltavska.land.gov.ua/info/albom-atlas-z-rezervuvannia-zemelny/>), але через неповноту відомостей у Державному земельному кадастрі така інформація не завжди є достовірною.

На нашу думку, доцільно було б посилити відповідальність органів державної влади та органів місцевого самоврядування за необґрунтовану відмову у наданні земельних ділянок учасникам бойових дій. Між іншим, порівнюючи український досвід із зарубіжним, варто зазначити, що норма про надання земельних ділянок учасникам бойових дій є досить прогресивною. Для прикладу, порівнюючи пільги співвітчизників та учасників бойових дій в Російській Федерації, передбачених Федеральним Законом «Про ветеранів», варто зазначити, що в останніх такої пільги взагалі немає, та і перелік пільг є значно меншим. У законі Вірменії «Про соціальне забезпечення військовослужбовців та членів їх сімей» пільга з надання присадибної земельної ділянки передбачена лише для категорій осіб, які стали інвалідами внаслідок бойових дій, а також для членам сімей загиблих військовослужбовців. Відсутня схожа норма і в законодавстві Грузії та Азербайджану.

Таким чином, підсумовуючи все вищезазначене, можемо стверджувати про існування реальної проблеми в реалізації учасниками бойових дій та особами з інвалідністю внаслідок війни їхнього права на першочергове відведення земельних ділянок для індивідуального житлового будівництва, садівництва і городництва. Відсутність ефективного механізму реалізації вказаного права не лише дискредитує державу в очах героїв, котрі жертвують своїм життям, захищаючи Вітчизну, але й не сприяє зміцненню впевненості пересічних громадян у

власній захищеності, у гарантованій реалізації статті 3 Конституції України, відповідно до якої людина, її права і свободи та їх гарантії визначають зміст і спрямованість діяльності держави; держава відповідає перед людиною за свою діяльність; утвердження і забезпечення прав і свобод людини є головним обов'язком держави.

Божко Володимир Миколайович

доктор юридичних наук, доцент,
завідувач кафедри конституційного, адміністративного,
екологічного та трудового права
Полтавського юридичного інституту
Національного юридичного університету
імені Ярослава Мудрого

Бондаренко Катерина Сергіївна,

студентка 5 курсу групи фарм-1
Полтавського юридичного інституту
Національного юридичного університету
імені Ярослава Мудрого

**РОЗДУМИ НАД ДОЦІЛЬНІСТЮ ЗАПРОВАДЖЕННЯ
В УКРАЇНІ ЗАГАЛЬНООБОВ'ЯЗКОВОГО МЕДИЧНОГО
СТРАХУВАННЯ**

Будь-які новації у такій важливій для життєдіяльності людини сфері, як охорона здоров'я, повинні бути належно спланованими, щоб дати позитивний результат. Адже потенціал радянської чи «семашківської» національної системи охорони здоров'я почав вичерпуватися в Україні за сучасних ринкових реалій.

Специфіка ринкових відносин у сфері охорони здоров'я та розвиток сектора платних послуг потребують переходу до медичного страхування як одного з ключових заходів щодо реформування медичної галузі.

На даний момент у Верховній Раді України зареєстровані три законопроекти народних депутатів України Людмили Денісової (№ 4981), Ольги Богомолець (№ 4981-1) та Олега Мусія (№ 4981-2), які є подібними за змістом та спрямовані на створення оптимальної моделі медичного страхування в Україні. Дана модель страхування ґрунтується на роботі

Фонду медичного страхування з охопленням всіх верств населення, а не лише працюючих чи пенсіонерів.

Зазначені законопроекти відрізняються суб'єктом, що має акумулювати кошти. Так, Олег Мусій пропонує дану функцією надати державному фонду за типом пенсійного. Людмила Денісова вважає за доцільне всі зібрані кошти для страхування направляти у приватні форми власності. Згідно проекту Ольги Богомолець відповідні функції мають бути під контролем держави, але з можливістю їх використання приватними структурами. Тобто окрім фонду можуть діяти приватні страхові компанії.

За сучасних умов медичне страхування має значний потенціал запобігання або мінімізації впливу непередбачених обставин, які можуть виникнути в житті людини та погіршити стан її здоров'я, шляхом повного чи часткового відновлення працездатності.

Створення системи медичного страхування спрямоване на зміцнення економічної основи системи охорони здоров'я в Україні шляхом цільового залучення на страхових принципах як коштів роботодавців, так і особистих накопичень громадян, що дозволить розширити джерела видатків, підвищити якість медичних послуг, спеціалізованість, ступінь державних гарантій в отриманні окремих видів медичної допомоги.

У випадку, якщо підприємства оберуть пряму, а не опосередковану участь у формуванні страхових фондів, підприємці матеріально зацікавлені у створенні належних умов праці, припиненню роботи екологічно шкідливих виробництв та технологій, бо це неминуче призведе до додаткових витрат та більш вагомої участі фірм у фінансуванні медичної допомоги. Поліпшення умов праці та реалізація екологічних проектів, запобігання виробничому травматизму робітників стають засобом економії за іншими статтями витрат – фінансування медичного страхування.

При запровадження вітчизняної системи медичного страхування цілком реальним є використання вже існуючих моделей у галузі страхової медицини, що дозволяє використовувати накопичений досвід економічно розвинутих країн та уникнути ймовірних помилок.

Одночасно ефективність системи медичного страхування, її функціональна спроможність може зазнати викликів внаслідок обмеженості ресурсної бази. Знижуватиме її потенціал низький рівень

зарплат українців та прибутків суб'єктів господарювання, мінімізація роботодавців, які не бажають сплачувати податки за працівників. З цим також взаємопов'язана негативна тенденція до відтік трудових ресурсів за кордон, що набуває загрозливих масштабів.

Медичне страхування не є панацеєю і практично жодна з країн Центральної Європи не відмовилася остаточно від фінансування видатків на охорону здоров'я за рахунок бюджетних коштів. Також запровадження медичного страхування не має суперечити конституційному припису про безоплатність надання медичної допомоги та потрібне синхронізоване обґрунтування правових підстав для досягнення балансу між обсягом фінансування сфери охорони здоров'я та обсягом державних гарантій надання безоплатної медичної допомоги.

На даний час наявний досвід банкрутств приватних страхових установ залишає реальність загрози використання коштів на медицину не за призначенням, тобто існує певний ризик віддавати кошти державного медичного страхування приватним компаніям.

Дієва співпраця центральних та місцевих органів влади, а також органів місцевого самоврядування щодо удосконалення порядку надання медичної допомоги за кошти державного та місцевих бюджетів виступає чинником успішності впровадження медичного страхування. Сучасний стан незавершеності адміністративно-територіальної реформи може нести також ряд викликів у зазначеній сфері.

Таким чином медичне страхування має бути забезпечено належною нормативно-правовою базою, удосконаленням податкової політики, обранням оптимальної моделі з урахуванням економічних, демографічних факторів, які визначають загальний стан здоров'я та існуючий рівень медичного обслуговування українців, розробкою дієвого поетапного механізму запровадження, підвищенням фінансової надійності страховиків, страхової культури населення тощо.

Воротінцева Тамара Петрівна
Голова Кваліфікаційно – дисциплінарної комісії адвокатури
Полтавської області

ПОНЯТТЯ, СУТНІСТЬ ТА ЗМІСТ ПРОФЕСІЙНОЇ ПРАВОСВІДОМОСТІ АДВОКАТІВ

Вступ.Правова свідомість юристів, його онтологічні, функціональні та інші характеристики були предметом вивчення різних шкіл права, а також вчених багатьох гуманітарних наук (філософії, психології, педагогіки, історії). Важливий внесок у становлення теорії правосвідомості зробили Н. Я.Соколовим і В. О. Леванским, які розробили модель професійної свідомості різних груп юристів [2; 3]. У працях О. М. Бандурки, С. П. Бочарової, О. В. Землянської [1], Є. І. Курлаєва [4], О. В. Клишиної, Є. О. Певцової [5] досліджені питання ефективності адвокатської діяльності та правосвідомості адвокатів, що дозволило визначити необхідні орієнтири вивчення структури правосвідомості адвокатів. Визначення сутності правосвідомості адвокатів виходить з того, що воно є, насамперед, одним з підвидів професійної групової правосвідомості.

Разом з тим професійна правосвідомість адвокатів у якості самостійного об'єкта дослідження в науковій літературі виділена недостатньо, так як не визначені її ознаки, структура, форми, науково не обґрунтовані методи формування та пропозиції щодо її вдосконалення в умовах реформування української державності і правової системи [2].

Результати досліджень.Результати юридичних досліджень, спираючись на розробку проблеми свідомості у філософії і психології, у самому загальному виді зводяться до того, що правосвідомість по своїй природі - це саме усвідомлення права[1; 4]. Правосвідомість (як і свідомість) є вираз і прояв розумової діяльності людини. Крім того, правосвідомість організовує сферу почуттів і мотивів, але до них не зводиться, залишаючись розумовою діяльністю. Правосвідомість є частиною суспільної свідомості. Зміст правосвідомості складають погляди, переконання і ідеї, що відносяться до права. Аналіз юридичної практики і моніторинг якісних характеристик професійної правосвідомості дозволив Є. О. Певцовій та О. В. Клишиній зробити висновок про те, що професійну правосвідомість адвокатів можна

розглядати як спеціалізовану групову правосвідомість осіб, які здійснюють адвокатську діяльність. Як ознак, спільних з професійною правосвідомістю інших соціальних груп юристів-правозастосовників, виділені наступні: збіг ціннісно-правових орієнтацій, висока солідарність з вимогами закону, сприйняття права як керівного початку своєї діяльності, розвинене почуття професійної відповідальності та ін. На жаль, не можна визнати, що вищезазначенні ознаки домінують сьогодні в характеристиці стану правосвідомості адвокатів [5].

Важливим моментом дослідження професійної правосвідомості адвокатів, на думку Є. І. Курлаєва, є розгляд функцій правосвідомості: пізнавальна (інформаційна); оціночна; регуляторна. Пізнавальна (інформаційна) спрямована на отримання певних правових знань, у тому числі відомостей про чинне законодавство, практику його реалізації. Без такої інформації неможливо виробити позитивне відношення до права. Оціночна функція дозволяє оцінити юридично значимі події, факти, обставини, документи на основі зіставлення їх з прийнятими в суспільстві цінностями або уявленнями окремих людей про них. Практична реалізація такої функції визначає правову установку адвоката, яка у свою чергу обумовлює правову орієнтацію, що представляє собою внутрішню програму дій в юридично значимій ситуації. У виборі варіанту поведінки важливу роль грає правова орієнтація адвоката, його ціннісне ставлення до права. За допомогою регуляторної функції виробляється певний механізм регулювання поведінки або дій з урахуванням правової установки і правової орієнтації. Результатом прояву регуляторної функції служить поведінкова реакція (позиція) адвоката у вигляді правомірної або неправомірної поведінки [4].

У своєму дослідженні ми дотримуємося конструктивного підходу до розуміння професійної правосвідомості адвокатів розробленого Н. Я. Соколовим і В. О. Леванским [2; 3], що розуміють професійну свідомість як сукупність кількісно-якісних оцінок сфер спрямованості, досвіду і мотивації, пов'язаних з характеристиками реальної діяльності адвокатів та їх поведінки в сфері права. Такий підхід до виділення елементів структури правової свідомості адвокатів дозволяє максимально відобразити особливості саме їх професійної свідомості, відмежувати його від правосвідомості інших професійних груп і точніше визначити специфіку його функціонування.

Висновки. Таким чином, знання і розуміння змісту, сутності, особливостей професійної правосвідомості адвокатів, а також факторів, що обумовлюють його кількісно-якісні характеристики, вдосконалення структури його компонентів на груповому та індивідуальному рівнях, наповнення їх необхідним позитивним змістом, дозволяє приймати і розробляти заходи з формування професійної правосвідомості адвокатів, підвищення його рівня, попередження виникнення професійної деформації. Це впливає на функціонування всієї системи правосуддя і, отже, на зміцнення законності і правопорядку, а також на ефективність проведення реформ в Україні.

СПИСОК ВИКОРАСТИНИХ ДЖЕРЕЛ:

1. Бандурка А. М. Юридическая психология: Учебник / А. М. Бандурка, С. П. Бочарова, Е. В. Землянская – Харьков: Изд-во Нац. ун-та внутр. дел, 2001. – 640 с.
2. Соколов Н.Я. Профессиональное сознание юристов / Н. Я. Соколов – М.: Наука, 1988. – 224 с.
3. Леванский В. А. Моделирование в социально-правовых исследованиях / В. А. Леванский – М.: Наука, 1986. – 160 с.
4. Курлаева Е.И. Юридическое образование и формирование профессионального сознания юристов: Автореф. дис. ... канд. юрид. наук : 12.00.01 / Е. И. Курлаева – М., 2005. – 225 с.
5. Певцова Е. А. Профессионально-правосознание адвокатов / Е.А.Певцова, А.В. Клишина – М. Изд-во АПКИПРО РФ. – 2008. – 186 с.

Герасименко Олександр Олександрович
аспірант кафедри адміністративного,
фінансового, інформаційного права
Київського національного торговельно-економічного університету

ПРОЦЕСУАЛЬНІ НОРМИ ПОДАТКОВОГО ПРАВА НА СУЧАСНОМУ ЕТАПІ РОЗВИТКУ ПОДАТКОВИХ ВІДНОСИН

Податкові відносини, які склалися протягом часу незалежності України, зумовили появу нового виду процесуальних відносин – податкових процесуальних відносин. А також відповідного виду

процесуальних норм – податкових процесуальних норм. Дані норми на відміну від інших процесуальних норм спрямовані саме на податково-процесуальне регулювання податкових правовідносин, доповнюючи та забезпечуючи реалізацію матеріальних норм податкового права.

Виникнення процесуальних норм податкового права є цілком закономірним процесом. Так по-перше, неможливо з'ясувати правову природу процесуальних норм, які регламентують порядок реалізації суб'єктивного права платника податку (наприклад, право оскаржувати рішення, дії (бездіяльність) контролюючих органів), без встановлення змісту самого права на оскарження як основоположної матеріальної норми. А тому «відлік» розвитку процесуальної норми варто розпочинати від появи самої матеріальної норми. По-друге, розвиток процесуальних норм пов'язаний з потребою в якісних змінах правових основ функціонування держави. По-третє, з удосконаленням демократичних інституцій, які спрямовані на підвищення стандартів у сфері забезпечення прав та свобод людини і громадянина, виникає необхідність у більш широкому пошуку варіантів реалізації процесуальних норм [1, с. 17].

У світлі вказаного важливою є позиція В. Б. Марченка, який зазначає, що у процесі історичної еволюції окреслилася законодавча структура адміністративно-правового регулювання сфери справляння податків, яку можна подати у вигляді таких основних ланок: а) законодавство щодо загальних засад побудови системи оподаткування; б) законодавство щодо правового статусу уповноважених органів у сфері справляння податків; в) законодавство щодо порядку погашення податкових зобов'язань; г) законодавство щодо механізмів обліку, обчислення і сплати окремих видів обов'язкових платежів [107, с. 69-70]. Наведена позиція є цілком слушною, проте слід враховувати і сучасний стан розвитку податково-правових відносин і їх процесуальної складової. З огляду на це доцільно доповнити наведений перелік такими ланками як законодавство щодо міжнародної взаємодії податкових органів та законодавство щодо трансфертного ціноутворення і контролю за ним, а також процесуальним податковим законодавством у сфері податкової реєстрації, обліку платників та податкового контролю.

Також не можна виключати із наведеного переліку ланок, які охоплюють питання застосування сучасних цифрових технологій, зокрема щодо реєстрації платників податків і подання ними звітності у електронному вигляді. Крім цього, як цілком слушно зазначає Н.В.

Махиніч : «Загалом ПК України містить ряд положень, які відсилають до норм інших правових актів, що свідчить про нерозривність зв'язків податкового права та інших галузей права, які змінюють, припиняють та взаємодоповнюють одна одну, впливаючи таким чином на еволюцію підходів до врегулювання процесуальних податкових правовідносин [3, с. 17].

Отже процесуальні норми податкового права на сучасному етапі розвитку податкових правовідносин: 1) повинні відображати стан розвитку матеріально-правових норм податкового права забезпечуючи їх процесуальну реалізацію; 2) відображати вкладові процесуального регулювання різних ланок податкового права; 3) враховувати зв'язки між різними галузями права та податковим правом у частині процесуального регулювання даних правовідносин, які підлягають податково-правовому регулюванню чи на яких воно базується.

Список використаних джерел:

1. Василенко Н. В. Некоторые вопросы генезиса процессуальных норм налогового права // *Lexa si viata.* – 2016. – № 5/2. – С. 17–20.
2. Марченко В. Б. Адміністративно-правове регулювання у сфері справляння податків: дис. ... кандидата юрид. наук : спец. 12.00.07 / В. Б. Марченко. – Ірпінь, 2009. – 212 с.
3. Махиніч Н.В. Процесуальні норми податкового права: дис. ... кандидата юрид. наук : спец. 12.00.07 / Н. В. Махиніч. – Ірпінь, 2017. – 234 с.

Гладкий Сергій Олександрович

д.ю.н., проф., професор кафедри правознавства ВНЗ Укоопспілки
«Полтавський університет економіки і торгівлі»

ПРОБЛЕМА НЕСВІДОМОГО В КОНТЕКСТІ МЕТОДОЛОГІЇ ПРАВОВОГО САМОПІЗНАННЯ

Початок ХХІ століття знаменує собою відкриття нових перспектив у науковому вивченні людської психіки. Нові парадигми, наукові напрями та методика спонукають до перегляду усталених наукових уявлень про психіку людини, а відтак – і про ті явища і процеси, які з нею

тісно пов'язані. Серед останніх – право (правова реальність, правова дійсність).

Відмовившись від радянського праворозуміння і повернувшись обличчям до плюралістичної світової спадщини в царині теоретичного правопізнання (насамперед, юснатуралістської парадигми в різних її варіантах), сучасна українська юридична наука змушена шукати відповіді на складні питання, серед яких – проблема сутності природного права. Один з напрямів її вирішення ґрунтується на трактуванні природного права як глибинного феномену людської психіки.

Теоретико-методологічні підвалини цього підходу в історії юридичної науки представлені насамперед вченням Л. Петражицького про інтуїтивне право. Емпіричним джерелом цього вчення для видатного науковця став власний досвід самоспостереження правових психічних явищ і висновок про те, що переважна більшість правових переживань є непомітними, неусвідомлюваними для пересічного індивіда [1, с. 3-4]. Теоретична модель правової психіки стала продуктом розвитку самосвідомості вченого.

У ХХ столітті психологічна наука інтенсивно розвивалася як за класичним, так і за некласичним парадигмальними векторами. Цей розвиток стимулювався, крім іншого, зростаючим попитом на наукову інформацію, яка сприяє поглибленому самопізнанню особистості (зазначена тенденція особливо виразно простежується в країнах з високим культурно-освітнім рівнем населення). Наука про право теж має зробити свій внесок у задоволення духовної потреби у самопізнанні (пізнанні людиною себе у світі права та світу права у собі), адже кожен успішно соціалізований індивід є, крім іншого, «правовою людиною».

Серед психологічних вчень, давно і широко відомих у вільному світі, які мають високий методологічний потенціал для розвитку теорії і практики правового самопізнання, слід назвати, передусім, аналітичну психологію юнгіанського напрямку. Прибічники останньої розглядають психіку як енергетичну систему компонентів свідомого та несвідомого рівнів, що здатна до саморегуляції саме як цілісне утворення.

Структурний (вертикальний) «зріз» психіки в юнгіанській моделі включає такі три її рівні: 1) свідоме, 2) індивідуальне несвідоме, 3) колективне несвідоме [2, с. 136]. Як видається, до структури загального об'єкта правового самопізнання належить низка елементів усіх трьох рівнів. У сучасній вітчизняній теорії правосвідомості опрацьовується, як відомо,

переважно перший з названих рівнів. І це закономірно, адже найдоступнішою для дослідження науково-психологічними методами загалом і для самопізнання зокрема є свідомість. Втім, говорячи про свідомість, К.Г. Юнг цілком обгрунтовано зазначає, що вона характеризується значною вузькістю й здатна нести дуже малий інформаційний зміст одномоментно [3, с. 2].

Структуру і змістове наповнення індивідуальної свідомості організує людське «Я». Як слушно зауважують Ю. Максименко та Т. Ільїна, для визначення того, що є свідомістю, потрібно звернутися до самосвідомості, самопізнання тощо [4, с. 52]. Самосвідомість надає свідомості цілісності, хоча при цьому володіє певною автономією від основи, що її породила, має власну логіку розвитку, забезпечує становлення індивідуальності [4, с. 54].

Вищезазначені закономірності спонукають до постановки проблеми несвідомого у контексті теорії і практики правового самопізнання, тобто самоусвідомлення власної правової свідомості та інших (нементальних) проявів власної правової активності.

Наявність такої проблеми в сучасній українській юриспруденції з очевидністю виявляється вже на термінологічному рівні. Відомі дослідники правосвідомості вдаються до висловів і формулювань, які є сумнівними з логічного погляду, як, наприклад: «...на підсвідомому рівні правової свідомості...», «...аналізу підсвідомого рівня правосвідомості...» [5, с. 79-80].

Слід зауважити, що в процесі розгляду означеної проблеми необхідно розрізнати несвідоме та нераціональне. Цілком можна погодитися з тим, що правосвідомість складається як з раціональних, так і з нераціональних компонентів. Так, відомий російський мислитель І. Ільїн зауважував на тому, що у правосвідомості певним чином проявляються не лише «знання» і «мислення», а й уявлення, воля, почуття, людський інстинкт [6, с. 85]. Зазначені психічні явища і процеси у певній частині та за певних умов підлягають усвідомленню. Разом з тим, за межею досяжного для свідомості залишається переважна частина людської психіки. Як слушно зазначає Ю. Мединська, у XX столітті «Людина Розумна стала на шлях примирення з тим, що її «розум» як свідомо воля, здатність приймати рішення і керувати своїм життям виростає на ґрунті архаїчної психіки, апріорі є залежним від активності інстинктивних потягів, керованих неусвідомлюваними законами» [7, с. 50].

В аналітичній концепції вважається, що на рівні індивідуального несвідомого зберігаються та функціонують такі типи психічного матеріалу: усі змісти, образи, ідеї, почуття, котрі стали несвідомими в результаті втрати своєї інтенсивності (емоційної значущості), тобто зникли зі свідомості в процесі забування; усі змісти, від яких свідомість «відсторонилася» через неможливість їх співіснування та інтеграції зі свідомими установками особистості, її системою цінностей, власною Я-концепцією; перцептивні змісти, які через малу інтенсивність не здолали порогу сприйняття свідомості, і тому залишились у несвідомому (сублімінальні перцепції); змісти, котрі ще не дозріли для усвідомлення [7, с. 59]. Немає жодних підстав виключати з кола цих змістів ті, які є правовими.

Говорячи про місце свідомості (та, відповідно, її складової – правосвідомості) у загальній структурі людської психіки з позиції психоаналізу юнгіанського напрямку, слід ураховувати існування єдиної основи, з якої і на якій виростає індивідуальна психіка (вчення про колективне несвідоме та архетипи). Колективне несвідоме в певному розумінні «створює» і наповнює глибинним змістом реальність, у якій живе людина, структурує її життєвий час і простір. У такому контексті поза впливом архетипів не може перебувати і правова реальність, безпосереднім джерелом якої виступає психічне утворення, яке деякі науковці позначають терміном «правовий менталітет».

Дослідження взаємозв'язку та взаємодії зазначених феноменів – одне із найскладніших і найперспективніших завдань сучасної юридичної науки. Проте, як відомо, традиційне науково-юридичне бачення чинників формування індивідуальної правової свідомості сьогодні характеризується дистанціюванням від її глибинних психічних детермінант, акцентуванням її автономії.

Набутий індивідом досвід самопізнання (як антитеза «рафінованому» теоретизуванню) зазвичай змушує його прийняти такий постулат: людська психіка плине трьома потоками – неусвідомленим (довербальним, доконвенційним, досоціальним, доособистісним); усвідомленим (вербальним, конвенційним, соціальним, особистісним, рефлексивним); надсвідомим (надвербальним, надконвенційним, надсоціальним). Зазначені потоки онтологічно становлять єдине ціле, що має властивість саморегуляції. Відповідно, індивідуальну правосвідомість

слід вивчати у взаємозв'язку та взаємодії з несвідомими психічними процесами.

У сучасній юриспруденції має місце як визнання одними фахівцями важливої ролі несвідомого в правовій сфері людського життя, так і ігнорування іншими значних здобутків у царині психології несвідомого в науці ХХ – початку ХХІ століття. Мотиви останніх зрозумілі, адже позиція їх опонентів породжує питання про теоретико-методологічну обґрунтованість (коректність) самого термінопоняття «правова свідомість», необхідність введення в обіг, приміром, поняття «правова психіка» чи вживання обох цих понять за умови чіткого (наскільки це можливо) розмежування їх змісту. З такого ж погляду неминучим є докорінний перегляд доктринальних постулатів про свідомо-вольовий характер права (правовідносин, правової поведінки). Таким чином, зазначена проблематика чекає на своїх дослідників – як прибічників психоаналітичних учень, так і adeptів інших, більш сучасних концепцій, які послідовно реалізують принцип системності в пізнанні людини та її внутрішнього світу.

Література

1. Петражицкий Л.И. Теория права и государства в связи с теорией нравственности / Л.И. Петражицкий. – Изд. 2-е., испр. и доп. – Т. 1. – СПб., 1909. – 318 с.
2. Юнг К.Г. Либи́до, его метаморфозы и символы / К.Г. Юнг; под. общ. ред. Белкина А.И., Решетникова М.М. – СПб.: Восточно-Европейский ин-т психоанализа, 1994. – 416 с.
3. Юнг К.Г. Психология Demontia Праесох / К.Г. Юнг; пер. Т.Э. Гусакова. – Мн.: Харвест, 2003. – 400 с.
4. Максименко Ю. До проблеми пошуку одиниці аналізу самосвідомості / Ю. Максименко, Т. Ільїна // Психологія і суспільство. – 2003. – № 2. – С. 51-54.
5. Калиновський Ю.Ю. Правосвідомість українського суспільства: генеза та сучасність : монографія / Ю.Ю. Калиновський. – Х.: Право, 2008. – 288 с.
6. Окара А.И. Правосознание – центральная категория философии права И.А. Ильина / А.И. Окара // Государство и право. – 1999. – № 6. – С. 84-94.

7. Мединська Ю. Колективне несвідоме як глибинна детермінанта етнічного менталітету / Ю. Мединська // Психологія і суспільство. – 2004. – № 2. – С. 50-117.

Гула Руслан Володимирович

д.і.н., доцент, професор кафедри філософії,
Харківського національного університету Повітряних сил
ім. Івана Кожедуба

Вігринська Олена Володимирівна

к.і.н., доцент кафедри українознавства,
культури і документознавства
Полтавського національного технічного
університету ім. Юрія Кондратюка

Вдовіна Олена Олександрівна

к. н. із соц. ком., ст. викладач кафедри українознавства,
культури і документознавства
Полтавського національного технічного
університету ім. Юрія Кондратюка

ГЛОБАЛІЗАЦІЯ І ГЛОБАЛЬНЕ ІНФОРМАЦІЙНЕ СУСПІЛЬСТВО

Постановка проблеми. Категорії «глобальне інформаційне суспільство» та «глобалізація» у нинішній час нерідко зустрічаються на сторінках фахових та наукових видань. Проте, чітко вони не визначені. В літературі зустрічається узагальнююче, широке тлумачення цього поняття та порівняння його з такими визначеннями, як суспільство технотронне, суспільство знання, постіндустріальне, інтелектуальне та інші. У своїй основі глобалізація – процес об'єктивний, а її матеріальною основою стає революція в технічній сфері, коли виникають абсолютно нові види комунікацій та інформаційних технологій [13]. Саме тому, питання про вплив процесів глобалізації на побудову інформаційного суспільства потребує ретельного дослідження.

Аналіз останніх досліджень і публікацій За останнє десятиліття до теми інформаційного суспільства та глобалізації неодноразово зверталися вітчизняні вчені. Великий внесок у дослідження та аналіз цих

складних процесів зверталися вітчизняні та зарубіжні вчені Робертсон Р., Бабаєва Н.Р., Бек У., Блохін Л.Ф., Буряк В. В., Валлерстайн І., Воронкова В.Г., Габермас Ю., Ильїн І.В., Козловец Н.А., Маклюен Г.М., Колодій А. О., Прайс М., Северинчик О.П., Хантингтон С. [1-19].

Формулювання цілей статті. Проаналізувати поняття «глобалізація», «глобальне інформаційне суспільство», дослідити підходи до вивчення цих понять, визначити особливості формування глобального інформаційного суспільства.

Виклад основного матеріалу дослідження. Наприкінці ХХ ст. категорії «глобальний», «глобалізація», «глобальні процеси», «глобалізм», «глобалістика» поширювались в науковому дискурсі настільки швидко, що наблизились до філософських категорій «єдине», «загальне», «глобальний не лише – планетарний, ... а – всеохоплюючий, універсальний, загальний» [13]. Термін «глобалізація» виник у 80-х рр., його вперше вжив Т. Левітт, для позначення світового ринку товарів та послуг, виникнення якого означувала економічна діяльність транснаціональних корпорацій. Адаптував це поняття для загальнонаукового використання Р. Робертсон, який визначив розвиток глобалізації як двоєдиний процес перетворення загального в окреме і перетворення окремого в загальне [3]. Осмислення феномену глобалізації та пов'язаного з ним процесу комунікації, виявили кардинальні трансформації в сприйнятті часових і просторових відносин та географічних кордонів соціуму, які нівелюються через техногенність сучасної цивілізації, тобто почався процес «ретрайбалізації» – гомогенізації світу (комунікативного простору) [18].

У трактуванні глобалізації як феномену, процесу, тенденції немає єдиної думки, у зв'язку з тим, що глобалізація розглядається крізь призму множинності наукових парадигм з використанням різних методів й підходів.

Радикальний підхід розглядає глобалізацію як *процес*, факт та явище, які вже обумовлюють особливості функціонування усіх сфер життя суспільства. Глобалізація, на думку У. Бека «створює транснаціональні соціальні зв'язки та простори, знецінює локальні культури і сприяє виникненню третіх культур...Глобальний світ – це транснаціональна світова спільнота якій не вистачає всесвітньої держави й всесвітнього уряду» [6]. Негативні тенденції цей підхід вбачає у нівелюванні чи знищенні національних культур, а позитивним

результатом глобалізації мало б стати утворення гібриду цих культур, умовної світової «суперкультури», яка б стала універсальним надбанням світового суспільства. На думку українського філософа В. Воронкової: «Глобалізація – це історичний процес ... створення міжнародного культурно-інформаційного поля, інфраструктури для міжрегіональних, у тому числі й інформаційних обмінів» [11].

Скептичний підхід вважає глобалізацію *міфом*, який був створений ідеологами вільного ринку з метою демонтажу системи соціального забезпечення та скорочення соціальних витрат [10] і є лише відображенням процесів посилення взаємодії між національними економіками та їх інтернаціоналізацією. Скептики практично відкидають можливість рівноцінності та рівноправності в умовах об'єднання суспільств [19], що значно посилюється в умовах інформаційного суспільства через нерівномірність розподілу матеріальних, технологічних і кадрових ресурсів.

Реалістичний підхід розглядає глобалізацію як *тенденцію*, яка спрямована на досягнення єдності (гомогенності) усього людства у системі світу, яка забезпечує взаємодію і взаємозв'язок країн, культур, держав в економічній, політичній, культурній, технологічній та інформаційних сферах [2]. «Глобалізація – це подолання і навіть ліквідація традиційних кордонів між державами через формування єдиного технологічного, торгівельного, економічного та інформаційного простору» [8].

Комплексний підхід розглядає глобалізацію як комплекс тенденцій, форм взаємодій, фаз розвитку та об'єктивних процесів інтенсифікації транснаціональних потоків. За визначенням львівського дослідника А. Колодій, поняття глобалізації можна визначити наступним чином: «Глобалізація – це фаза сучасної поглибленої та багатоаспектної інтеграції світу в умовах новітніх інформаційних технологій, завдяки яким світ стає єдиним цілим; це також процес кількісного зростання, інтенсифікації та якісної трансформації економічних, політичних, соціальних, правових, культурних зв'язків і відносин держав та регіонів із суперечними та неоднозначними наслідками» [16]. «Глобалізація – це взаємодія груп та окремих індивідів безпосередньо один з одним через кордони, без обов'язкової, як раніше, участі в цьому процесі держави». Це об'єктивний процес, обумовлений зростаючими можливостями

засобів комунікації, потребами міжнародної економічної та фінансової діяльності для вирішення загальнолюдських проблем [5].

Глобалізація, на нашу думку, є синтезованою категорією, яка розкриває процес, механізм й тенденції функціонування світового розвитку, як цілісної, взаємопов'язаної та взаємообумовленої інтегративної світосистеми, яка характеризується транснаціональними і транскордонними особливостями, що виявляються через інтенсифікацію процесів культурної, політичної, економічної та військової інтеграції та уніфікації, інноваційну діяльність та необмеженість комунікативних потенцій в епоху техногенної цивілізації. Об'єктивною передумовою глобалізації є становлення інформаційного суспільства. Наявність каналів, засобів та способів комунікації в глобальних масштабах сприяли появі на межі ХХ–ХХІ ст.ст. феномена сучасності – **глобального інформаційного суспільства**, яке є особливою формою постіндустріального інформаційного суспільства. Варто виокремити такі підходи до цього соціально-політичного явища і соціокультурного феномену процесів глобалізації та модернізації.

Радикально-глобалістський. Дослідники вважають, що роль держави на сучасному етапі розвитку нівелюється трансформаційними процесами на міжнародній арені. Взаємопов'язаність цих процесів – об'єктивна реальність сучасності. М. Прайс зазначає: «...існує загроза трансформації ролі держави у контролюванні та впливі на структуру та зміст, а, відповідно, і на формування національної ідентичності та демократичний процес. Глобалізм пов'язаний з втратою контролю та значними втратами набору лояльностей, які становлять будь-яку національну ідентичність» [17]. На думку В.В. Буряка: «Інтернет – розгалужена система забезпечення інформацією усіх сегментів держави на основі взаємопов'язаних баз даних, які з'єднані комунікаціями та забезпечують життєдіяльність держави» [9].

Комунікативно-мережевий поєднує процеси глобалізації та модернізації з об'єктивними процесами трансформації соціальної структури суспільства, якому притаманні такі ознаки: створення нових правил соціальної гри та комунікації; розширення можливостей перетворення віртуальних зв'язків в реальні завдяки Інтернету та іншим комп'ютерним технологіям; створення нового «мережевого» суспільного устрою.

З іншого боку, *соціотехнічний підхід* визначав, що глобальне інформаційне суспільство є результатом розвитку інформаційного простору. Цей підхід до створення глобального інформаційного суспільства передбачає обов'язковість визнання основоположної ролі інформаційно-комунікативних технологій для розвитку «електронної демократії», зміцнення інститутів громадянського суспільства, зміни характеру відносин «громадянин-держава», «суспільство-держава».

Також існує *інтегративний підхід*, який поєднує радикально-глобалістський, комунікативно-мережевий та соціотехнічний підходи. На думку Ю. Габермаса, для існування світової громадськості потрібні три умови: швидкісні і технічно «просунуті» мас-медіа глобального масштабу;

виникнення багатьох локальних знакових об'єктів, а також транснаціональної громадськості з представниками в окремих регіонах; стала конфігурація громадянських, державних та інтернаціональних структур, необхідних для створення міжнародної громадськості [12].

Можна стверджувати, що в сучасному науковому дискурсі все активніше розробляються основи нового підходу до глобального інформаційного суспільства. Умовно його можна визначити як *транснаціонально-громадянський*. Він трактує інформаційне суспільство як феномен громадянського суспільства в період розвитку «цифрової епохи», що обумовлена розвитком глобальних ЗМІ та ЗМК. Системними елементами цього унікального соціополітичного явища та культурно-духовного феномену є масові міжнародні неурядові об'єднання («антиглобалісти», пацифісти та ін.). Прихильники цього підходу вважають результатом трансформації політичної системи сучасного світу створення «глобального» або «транснаціонального» громадянського суспільства, як нового самостійного актора світової політики. Різниця у концептуальному баченні полягає лише у визначенні часових рамок його існування (або з 90-х рр. XX ст., або з XVIII ст.) [4]. Визначним чинником становлення «глобального інформаційного суспільства» є феномен нашого часу – розвиток і поширення інформаційно-комунікативних технологій, які створюють нові можливості для виходу організацій громадянського суспільства на транснаціональний рівень і формування принципово нових форм децентралізації політичної та громадської організації індивідів (т.зв. «глобальної електронної агори» за М. Кастельсом) [1]. Український дослідник В.В. Буряк вважає, що

структурно *глобальне інформаційне суспільство* складається із різнорівдних багаточисельних груп, які сильно відрізняються одна від одної кількісно, гендерно неоднорідні, з різними ступенями та формами організованості, пов'язаних з державою та глобальними міжнародними інституціями (при відносній автономності існування), які суттєво різняться формами захисту громадянських прав та знаходяться у специфічному державно-правовому середовищі [9, С.122]. Основними рисами цього типу є: реальна ефективна взаємодія людей, необмежений доступ до світових інформаційних ресурсів, задоволення потреб в інформаційних продуктах; підвищення демократичності, прозорості при реалізації власних повноважень у процесах прийняття політичних рішень, можливостей необмеженого публічного обговорення та громадянського контролю за актуальними політичними подіями; розширення можливостей для реальних масових акцій, виступів, зібрань; суперечливий характер комплексної сегментації глобального інформаційного суспільства [9, С.54]. Формування глобального інформаційного суспільства відбувається під впливом прогресу нових інформаційних і телекомунікаційних технологій в процесі глобалізації ринків під необхідним координуючим контролем держави, підтриманням необхідного балансу для гармонійного залучення в глобальний інформаційний простір. Одночасно, сучасну глобалізацію варто визначати як процес структурування інформаційних потоків, означений чинниками, що експлікують зміст масової свідомості поза часовим і просторовим вимірами, визначають вподобання та орієнтації суспільства, тобто впливають на його «осучаснення». Тенденції до глобалізації інформації, пришвидшення руху інформаційних потоків та збільшення об'ємів інформації призводять до комплексу соціальних проблем у сучасному суспільстві. Адже в контексті інформаційного суспільства в епоху глобалізації «*модернізація... – це макропроцес переходу від традиційного суспільства до модернового, від аграрного до індустріального, процес повної або часткової реконструкції суспільної системи з метою прискорення розвитку*» [14]. На думку ж російського вченого Л. Блохіна, модернізація, це «не просто зміни, що відповідають сучасним вимогам, а зміни, які диктуються ззовні, з зовнішнього середовища, оскільки зміни, спровоковані внутрішніми причинами, називають розвитком» [7].

Глобалізація сприяла швидкому прогресу у сфері інформаційних, транспортних, комунікаційних технологій. Впродовж останніх двох десятиліть глобалізаційні комунікатори збільшили свої інформаційні можливості більш ніж у тисячу разів завдяки прогресу системи Інтернет, яка остаточно перетворила світ на «глобальне село» [15]. Складну інформаційну систему активно використовують у промисловості, торгівельній і фінансовій сферах. Культурно і соціально глобалізацію пов'язують також з тим, що процес формування людства (у планетарному масштабі) визнається історично незавершеним, потребує подальшої гармонізації та максимальної уніфікації усіх сфер життя суспільства.

Висновки. Підсумовуючи вище викладене варто підкреслити значний потенціал і перспективи розвитку концепції інформаційного суспільства як способу осмислення сучасної стадії розвитку людської цивілізації. Різноманітні інформаційні технології і мережі пов'язують людей у світовому співтоваристві та призводять до якісних змін у стилі мислення, у способі бачення, оцінки та розуміння дійсності. Але, водночас, глобалізаційні процеси змінюють не лише суспільство як множину індивідів на певній території, а й передовсім впливають на перетворення індивідуальної свідомості, ролі та суспільної значимості особистості. Концепція інформаційного суспільства не є завершеною, у сучасному науковому дискурсі вона швидше існує як осмислення продуктивного способу сприйняття і усвідомлення реалій сучасного світу, що характеризується гіперболізацією значення ролі та місця інформаційного суспільства в глобальному інформаційному просторі.

Список використаних джерел:

1. Anheier H. et al. *Introducing Global Civil Society* // Ed. by Helmut Anheier, Marlies Glasius and Mary Kaldor; Global Civil Society 2001; Centre for Civil Society and Centre for the Study of Global Governance; London School of Economics and Political Science. Oxford University Press, 2001. – P. 3–22. ;
2. Warkentin C. *International Institutions, the State, and Global Civil Society in the Age of the World Wide Web* / Craig Warkentin, Karen Mingst // *Global Governance*. – 2000. – Apr-Jun. – Vol. 6. – Issue 2. – P. 237–255.
3. Кастельс М. *Галактика Інтернет: Размышления об Интернете, бизнесе и обществе* / М. Кастельс. – М.: У-Фактория, 2004. – 328 с.

4. Giddens A. The third way: the renewal of social democracy [Електронний ресурс] / Anthony Giddens. – Cambridge: Polity Press, 1998. – 166 p. – Режим доступу: <http://www.lib.miamioh.edu/multifacet/record/mu3ugb2687994>
5. Robertson R. Globalization: Social Theory and Global Culture / Roland Robertson. – London: Sage Publications Ltd, 1992. – 224 p. – P. 25-31.
6. Van Audenhove L., Cammaerts B., Frissen V., Engels L. & Ponsioen A. (2002) Transnational Civil Society in the Networked Society: A study on the relation between ICTs and the rise of a transnational civil society / L. Van Audenhove etc.// Study in the framework of TERRA 2000, EU Project under IST 2000 for Institute of Infonomics. – P. 17–23.
7. Бабаєва Н.Р. Глобалізація сучасного світу / Н.Р. Бабаєва // Гілея. – 2012. – № 59. – С. 362–366.
8. Бек У. Что такое глобализация? Ошибки глобализма – ответы на глобализацию / У. Бек. – М.: Прогресс-Традиция, 2001. – 304 с.
9. Блохин Л.Ф. Традиционные экосоциальные системы как основа устойчивого развития в тропиках (на примере Западной Африки) / Леонид Федорович Блохин // Человек: образ и сущность (гуманитарные аспекты). Биосфера, ноосфера и экология. Ежегодник ИНИОН РАН. – М., 1999. – С. 44–66.
10. Буряк В. В. Актуальные проблемы философии. Методологические основания экономического знания, постиндустриальное общество, глобализация / В. Буряк. – Симферополь, Атика, 2006. – 182 с.
11. Буряк В.В. Глобальное гражданское общество и сетевые революции / В.В. Буряк. – Симферополь: Диайпи, 2011. – 152 с.
12. Валлерстайн І. Глобалізація або вік змін? Довгостроковий погляд на шлях розвитку світової системи / І. Валлерстайн // Глобалізація. Регіоналізація. Регіон. політика. – Луганськ: Альма матер-Знання, 2002. – С. 49-67.
13. Воронкова В.Г. Філософія глобалізації: соціоантропологічні, соціоекономічні та соціокультурні виміри: монографія / В.Г. Воронкова. – Запоріжжя: вид-во ЗДІА, 2010. – 272 с.
14. Габермас Ю. Структурні перетворення у сфері відкритості: дослідження категорії громадянське суспільство / Ю. Габермас. – Львів, Літопис, 2000. – 318 с.
15. Ильин И.В. Глобалистика в контексте политических процессов : дисс. ... д-ра. полит. наук : 23.00.04 / Ильин Илья Вячеславович;

[место защиты: Моск. гос. ун-т им. М.В. Ломоносова]. – Москва, 2011. – 428 с. – С. 120.

16. Козловец Н.А. Национальная идентичность в контексте модернизационных процессов / Н.А. Козловец // Гілея. – 2013. – № 65. – С. 255-262 с. – С. 256.
17. Маклюэн Г.М. Галактика Гутенберга. Сотворение человека печатной культуры [Электронный ресурс]; перевод с англ. и прим. А. Юдина. – М., 2003 // Центр гуманитарных технологий. – Режим доступа: URL: [http:// gtmarket.ru/ laboratory/basis/3568](http://gtmarket.ru/laboratory/basis/3568)
18. Основи демократії: підруч. для студ. вищ. навч. закл. ; ред. Антоніна Колодій. – 3-тє вид., оновлене і доп. – Л.: Астролябія, 2009. – 832 с. – С. 718.
19. Прайс М. Телевидение, телекоммуникации и переходный период: право, общество и национальная идентичность / М. Прайс. – М.: Изд-во Моск. ун-та, 2000. – 336 с. – С. 324.
20. Северинчик О.П. Маніпулятивний аспект діяльності ЗМІ / О.П. Северинчик // Філософія і соціологія в контексті сучасної культури: Збірник наукових праць – ДНУ, 2008. – С. 326–329.
21. Хантингтон С. Столкновение цивилизаций / С. Хантингтон; под общ. ред. К. Королева; пер. с англ. Т. Велимеева, Ю. Новикова. – М.: АСТ, 2003. – 603 с.

Кальян Сергій Євгенійович

Доктор політичних наук, професор,
професор кафедри гуманітарних і соціальних дисциплін
Полтавська державна аграрна академія

Кальян Олександр Сергійович

кандидат юридичних наук, доцент,
професор кафедри підприємництва і права
Полтавська державна аграрна академія

ОКРЕМІ ПИТАННЯ СТАНОВЛЕННЯ ТА ДІЯЛЬНОСТІ ЄВРЕЙСЬКИХ ГРОМАДСЬКИХ ОРГАНІЗАЦІЙ В УКРАЇНІ

Постановка проблеми. Поліетнічність сучасної світової спільноти не може тлумачитися як потенційна загроза будь-якого державного суверенітету, а разом з тим і територіальної цілісності, а, навпаки,

розцінюється як спільна, інтегральна скарбниця світової цивілізації. Між тим, у XX столітті його трагічними подіями у суспільному досвіді спостерігалася надмірна політизація окремих етносів, наростання етноцентричних тенденцій, що, своєю чергою, вело до проявів етноциду. Це зумовлює особливу увагу науковців до вивчення проблем націогенезу, вдосконалення, теоретичного обґрунтування засад сучасної етнічної політики з метою коригування концептуального мислення у надчутливій сфері суспільно-політичного буття.

Плюралізм культурних уподобань і прагнень може стати важливим підґрунтям збагачення життєдіяльності етносів, і в жодному разі не вести до протистояння, непорозуміння, ненависті тощо. Вибудова та розвиток цивілізаційної, демократичної моделі мислення багато де в чому пов'язана з діяльністю міжнародних і державних організацій.

Разом з тим певну, часом достатньо важливу роль у цій сфері можуть відігравати й громадські інституції національних меншин. Саме вони, зокрема, в демократичному суспільстві прагнуть до найдієвіших контактів з політичною владою, сприяючи оптимізації процесів державно-культурного творення.

Світовою спільнотою та офіційними колами Європарламенту визнано, що важливим досягненням сьогоденної української держави стало збереження міжнаціонального миру і злагоди, уникнення міжетнічних конфліктів. Цим засвідчено пробудження громадянської свідомості, етнополітичне відродження української нації як нації європейської. Своєрідний ренесанс стосується, природно, не тільки власне українства, а й інших етнічних груп, які становлять сьогодні 22% населення України [1]. Вищевикладеним і обґрунтовується актуальність теми статті.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Діяльність громадських організацій національних меншин незалежної України, як зазначається в сучасній історіографії, ще не стали предметом серйозних наукових досліджень. Це, можливо, пов'язано з недооцінкою їх потенційної й реальної ролі та місця у становленні громадянського суспільства української поліетнічної нації. Хоча слід зазначити, що останнім часом з'явилися цікаві дослідження Л. Рябошапки та В. Котигоренка, праці С. Мітряєвої, А. Лагутіна та ін. Окремим регіональним або етнічним спільнотам присвячені праці О. Куць, В. Лісничного та Ю. Куц, статті М. Кирюшка (волзькі татари), В. Нагірного (росіяни), О. Наймана (євреї),

О. Парфенова (румунки) та ін. Слід нагадати, що важливу інформацію подають у своїх працях працівники Державного комітету у справах національностей та міграції (Р. Чілачава, Т. Пилипенко, С. Резниченко). Важливу інформацію з означеного питання містять публікації керівників національно-культурних товариств і об'єднань – О. Фельдмана, І. Левітаса, В. Єрмолової, А. Потапової, М. Товпа, Г. Гроута та ін.

Формулювання цілей статті. Мета статті пов'язана з актуальністю і ступенем наукового опрацювання теми.

Метою статті є теоретичний аналіз проблеми визначення поняття позову проведений з метою вирішення нижченаведених завдань:

- проаналізувати історичні умови та теоретичні засади становлення єврейських громадських організацій в Україні;

- розглянути окремі аспекти діяльності єврейських громадських організацій в Україні, як етнічних спільнот та з'ясувати її значення у політичному житті, зокрема у збереженні атмосфери міжетнічної толерантності і протидії провокаторам міжнаціональної ворожнечі.

Виклад основного матеріалу. Сьогодні в діяльності національно-культурних товариств беруть безпосередню, активну участь десятки тисяч людей. Саме громадські організації у більшості випадків здійснюють значну організаційну роботу із забезпечення прав національних меншин у сферах освіти, культури, інформації. Вирішуються численні питання участі етнічних спільнот та їх представників у політичному житті, зокрема у збереженні атмосфери міжетнічної толерантності і протидії провокаторам міжнаціональної ворожнечі. Дослідники проблеми прогнозують подальше зростання суспільної ролі етнічних громадських інституцій, а це зумовлює необхідність активізації ґрунтовних наукових досліджень цього соціального явища.

Історичні корені громадської самоорганізації євреїв налічують багато сторічч. Здавна виробилися й усталилися чітко регламентовані форми співжиття й поведінки в іноетнічному середовищі, які спиралися на основні ідеї іудейського закону. Єврейські общини в Україні досить відчутно заявили про себе вже в часи Речі Посполитої, зокрема на українських теренах [2].

У перебудовний період, у другій половині 80-х рр. ХХ ст. євреї почали вдало користуватися “політикою відкритих дверей” для повернення на історичну батьківщину, що до того за радянських часів

було не завжди можливим. У зв'язку з цим ішов процес формування двох гілок (типів) єврейських організацій:

- одні ставили традиційні національно-культурницькі завдання;
- інші одразу були налаштовані на алію, розглядаючи ті чи інші форми культурно-релігійного відродження лише як підготовку до еміграції [1].

Дослідники вважають, що вже наприкінці 80-х років у діяльності єврейських товариств виявилися дві тенденції – культурологічна і сіоністська [3].

Особливість єврейського національно-культурного руху полягала перш за все в тому, що він мав тісний зв'язок із зарубіжними єврейськими організаціями і досить часто висував на перший план суто фінансові інтереси. Відомо, що інколи єврейський національно-культурний рух, котрий загалом не схильний був до політизації, пов'язуючись із великим капіталом, потрапляв у непрості стосунки з владними структурами [1].

Слід зауважити, що євреї в Україні досягли достатньо високого рівня самоорганізації, особливо порівняно з іншими національними меншинами. За офіційними даними, нині існує 288 громадських єврейських організацій, хоча за неофіційними даними є інформація про функціонування 313 обцинних структур, зокрема 152 іудейських обцин різних спрямувань, 115 єврейських навчальних закладів, 20 молодіжних та спортивних організацій, 59 єврейських бібліотек, 54 органи єврейських ЗМІ, 76 благодійних фондів, 16 наукових установ та 93 відділення міжнародних організацій⁶. Ці розбіжності можливі тому, що в списках єврейських федерацій практикується фіксація діяльності не тільки власне громадських організацій, але й створених при них численних художніх колективів, бібліотек, шкіл, газет, інших громадських інституцій [4].

Разом з тим доречно зауважити, що основні колізії в общинах виникають навколо розподілу допомоги, ставлення до різних течій іудаїзму, ступеня самостійності й підконтрольності міжнародним єврейським організаціям, а також щодо співробітництва з конкуруючими єврейськими організаціями та з приводу боротьби за лідерство. Помітна залежність від фінансової підтримки закордонних спонсорів – це від 80 до 100% всіх програм. Обласні єврейські Ради або товариства дружби “Україна-Ізраїль” намагалися керувати всіма напрямками роботи-освіта, культура, спорт, робота з молоддю, благодійність, релігійне життя [5].

Природні проблеми виникають у зв'язку з різким падінням кількості єврейського населення, його старінням, а також зниженням фінансування.

Висновки. Значну увагу єврейські організації надають протидії антисемітизму. Серед форм цієї роботи – колективні звернення до керівництва держави, заяви, мітинги, “круглі столи” і конференції. Так, протягом багатьох років єврейські організації та їх лідери вимагали від правоохоронних органів заборонити продаж антисемітської літератури на Майдані Незалежності в Києві.

Таким чином, єврейська громада має високий рівень самоорганізації в Україні. Проте вона поки що не достатньо монолітна. Бракує чіткого підпорядкування регіональних організацій всеукраїнським. Одні й ті ж організації, якщо їм це вигідно, можуть бути колективними членами кількох організацій, залишаючись при цьому самостійними суб'єктами національно-культурного руху.

Список використаних джерел

1. Лойко Л.І. Громадські організації етнічних меншин України: природа, легітимність, діяльність: Монографія / Л. І. Лойко. – К.: ПЦ “Фоліант», 2005. – С.4.
2. Найман О.Я. Історія євреїв України / О. Я. Найман. – К., 2003. – С.115.
3. Найман О.Я. Життя прожити... З історії розселення і євреїв на українських землях (у ХХ столітті) // Відродження. –1993. – №8. – С.68.
4. Ваад. Асоціація Єврейських Організацій и общин Украины // <http://www.vaadua.org>.
5. Чернова Л.Е. Еврейские общины в демократической Украине (Юго-Восточной) // Державна етнонаціональна політика: правовий та культурологічний аспекти в умовах Півдня України / Збірник наук. праць V Всеукраїнської науково-практичної конференції 2-3 жовтня 2003 року м. Запоріжжя. – Сімферополь: Доля, 2003. – С. 88-91.

Кармаза Олександра Олександрівна
д.ю.н., професор,
професор Інституту післядипломної освіти Київського
національного університету імені Тараса Шевченка, м. Київ, Україна

ПРОПОЗИЦІЇ ДО ЗАКОНОДАВСТВА УКРАЇНИ У СФЕРІ СПАДКУВАННЯ

Спадкове право кожної держави складалося історично, воно тісно пов'язане з моральними, релігійними нормами, з національними традиціями та звичаями, які існують у суспільстві, тощо. Відтак, з одного боку, норми спадкового права різних держав кардинально відрізняються, і це призводить до виникнення колізій права, застосування норм міжнародного приватного права, а з другого, – держави ухиляються від уніфікації норм спадкового права. Спадкове право в кожній державі має комплексний характер, оскільки перебуває на перехресті права власності, речового права, зобов'язального права, сімейного права, корпоративного права, тісно пов'язане із нотаріальним процесом, цивільним процесом, виконавчим процесом тощо. Таким чином, напрямків удосконалення спадкового законодавства як форми спадкового права України може бути декілька.

Сучасне українське спадкове право, як і законодавство України у сфері спадкування, у своєму реформуванні та розвитку зберігає певні традиції, а також історичні надбання, проте не може ізолюватися від світового досвіду, від нових суспільних відносин, наприклад, пов'язаних дією в Україні правового режиму на тимчасово окупованих її територіях, від міжнародної уніфікації і тенденцій до зближення національних правових систем тощо.

Удосконалення законодавства України у сфері спадкування повинно відбутися з дотриманням принципів «неприпустимості свавільного втручання у сферу особистого життя людини», «розумності», «необхідності» тощо. Крім того, нормотворчий підхід повинен відповідати вимогам щодо якості законів в контексті верховенства права (стаття 8 Конституції України), зокрема його елементу «юридична визначеність», котрий вимагає, щоб норми були чіткими і точними та спрямованими на забезпечення того, щоб ситуації та правовідносини залишалися передбачуваними.

Проблемам спадкування в Україні присвячено багато наукових досліджень. Водночас більшість українських дослідників єдині у висновку: чинне законодавство України у сфері спадкування потребує змін. Зокрема, такий висновок слідує з праць: А.Чурпіти «Актуальні проблеми спадкового права» (2014), Л.Гузь «Практика застосування спадкового права в судовій і нотаріальній діяльності» (2015), Ю.Ходика «Особливості правового режиму спадкування земельних ділянок» (2016), Т.Федоренко «Проблеми правового регулювання спадкування за заповітом» (2017), І.Бондар «Охорона нотаріусом особистих немайнових прав фізичних та юридичних осіб у нотаріальних провадженнях, що стосуються спадкових відносин: актуальні питання» (2018) та ін. На необхідності внесення змін у законодавство України у сфері спадкування також акцентувала увагу автор статті (наприклад, див., О.Кармаза «Особливі повноваження на вчинення нотаріальних дій у сфері спадкування: проблеми застосування та перспективи розвитку законодавства України» (2018) тощо).

Звертаємо також увагу на те, що аналіз законодавства України у сфері спадкування, як от: норм Цивільного кодексу України, Закону України «Про міжнародне приватне право», Закону України «Про нотаріат» тощо [1], вказує, зокрема, на наявність прогалин в нормах цих та інших законодавчих актах.

Такий висновок, зокрема, слідує із статті 1300 Цивільного кодексу України, за якою нотаріус або в сільських населених пунктах - уповноважена на це посадова особа відповідного органу місцевого самоврядування за місцем відкриття спадщини може внести зміни до свідоцтва про право на спадщину. Разом з тим, відповідно до частини третьої цієї статті Кодексу нотаріус видає спадкоємцям нові свідоцтва про право на спадщину. Тобто, уповноважена посадова особа відповідного органу місцевого самоврядування за місцем відкриття спадщини має право внести зміни до свідоцтва про право на спадщину, але видати нове свідоцтво про право на спадщину ні. Відтак, зважаючи на припис ст. 19 Конституції України, а також частину першу статті 1300 Цивільного кодексу України, в частину третю цієї статті слід було б внести відповідні зміни та надати право зазначеним особам видавати нові свідоцтва про право на спадщину.

Крім того, зважаючи на наявність великої кількості цивільних справ в судах щодо спадкування, в статті 1259 Цивільного кодексу України

термін «безпорадний стан» потребує уточнення (наприклад, див., постанову ВС/КЦС у справі № 200/21452/15-ц від 17 жовтня 2018 р.). Звертаємо увагу також на те, що потребують удосконалення й інші чинні матеріальні та процесуальні норми законодавства у сфері спадкування України, які, наприклад, визначають порядок вчинення дій посадовими особами органів місцевого самоврядування щодо відкриття спадщини та видачі свідоцтва про право на спадщину, встановлюють порядок спадкування корпоративних прав та обов'язків, прав у сфері інтелектуальної власності тощо.

Слід також зазначити, що, на нашу думку, норми деяких інститутів спадкування України слід було б доповнити, взявши за основу норми спадкового законодавства іноземних держав. Наприклад, мова йде про вдосконалення інституту спадкування за заповітом, а саме, в частині запровадження електронного заповіту, заповіту, складеного в усній формі, за умов, визначених в Цивільному кодексі України, тощо.

Так, наприклад, відповідно до ст. 498 Цивільного кодексу Швейцарії [2] заповідач може висловити свою волю у формі публічного акту або в голографічній формі, або в усній формі. Відтак, статтею 506 цього Кодексу визначено випадки (зокрема, наявність надзвичайної обставини, при якій існує неминучий ризик смерті) та порядок укладення усного заповіту (зокрема, оголошення волі заповідача у присутності свідків, які повинні вчинити ряд процесуальних дій, визначених в ст. ст. 506 та 507 цього Кодексу). Також ст. 508 Кодексу встановлено строк дії усного заповіту.

У зв'язку з цим зазначимо, що, беручи до уваги наявність в Україні суспільних відносин, пов'язаних із проведенням антитерористичної операції на сході України, наприклад в ст. 9¹ Закону України «Про тимчасові заходи на період проведення антитерористичної операції», доцільно було б внести зміни та надати право заповідачам складати усні заповіти. При цьому в цій статті Закону визначити виключний перелік підстав та чіткий порядок укладення такого заповіту. У зв'язку з цим, відповідні зміни слід внести до Цивільного кодексу України та Закону України «Про нотаріат».

Також, ми підтримуємо дослідників, які пропонують: змінити порядок відкриття спадщини та процедуру видачі свідоцтва про право на спадщину, зокрема, в частині подання заяви про відкриття спадщини з використанням електронного цифрового підпису та в режимі он-лайн;

законодавчо закріпити процедуру медіації в спадковому процесі; визначити порядок та підстави спадкування особою, яка була зачата після смерті її генетичного батька, за допомогою репродуктивних технологій; встановити порядок спадкування насцитуруса у разі укладення договору сурогатного материнства, тощо.

Отже, удосконалення норм законодавства України в сфері спадкування має відбуватися із дотриманням принципу верховенства права (ст. 8 Конституції України), не допущенням звуження змісту та обсягу існуючих прав і свобод (ст. 22 Конституції), не порушенням права приватної власності (ст. 41 Конституції) та бути спрямованим на зменшення кількості спадкових прав у судах, а також враховувати наявність нових відносин, які виникають в суспільстві та потребують врегулювання тощо.

Література

1. Офіційний веб-портал Верховна Рада України [Електронний ресурс]. Режим доступу: <http://w1.c1.rada.gov.ua>
2. Цивільний кодекс Швейцарії. [Електронний ресурс]. Режим доступу: <https://www.admin.ch/opc/en/classified-compilation/19070042/201901010000/210.pdf>

Коваленко Володимир Федорович
ст.викладач кафедри правознавства
Полтавський інститут економіки і права

СЕКСУАЛЬНЕ НАСИЛЬСТВО В КРАЇНАХ СВІТУ

Якщо насилля не видно, це не означає, що його не існує. Сексуальні злочини «ховаються» чи не найкраще: про них соромно говорити, їх складно довести, нерідко вони навіть мімікують під норму. Проте цифри відкривають правду: за останніми даними, кожна третя жінка на землі зазнає фізичного або сексуального насильства, і в більшості випадків його здійснює інтимний партнер[1].

Міжнародне право, слугує орієнтиром для законодавства різних країн. Проблема в тому, що міжнародні конвенції та договори обов'язкові для держави, тільки якщо вона належним чином погодиться з

ними: підпише, ратифікує тощо. Ці процеси можуть розтягуватися на роки, і міжнародні норми залишатимуться лише декларативними заявами з сумнівною практичною користю для захисту в місцевому суді. Тому перший важливий етап – надати міжнародній нормі обов’язкової сили всередині держави або ухвалити/змінити закон, який міститиме нові правила.

Переважну частину сексуального насилля здійснюють чоловіки над жінками [2]. Саме тому міжнародне право за останні десятиліття поповнилося, зокрема, такими документами:

- Конвенція ООН про ліквідацію всіх форм дискримінації щодо жінок (1979);

- Конвенція Ради Європи про запобігання насильству стосовно жінок і домашньому насильству та боротьбу із цими явищами (Стамбульська конвенція, 2011).

Організація Об’єднаних Націй вирішила виділити окремий тип насильства – гендерне насильство або насильство проти жінок (поширена міжнародна аббревіатура VAW – violence against women), в основі якого лежать владні стосунки між чоловіками й жінками. У 1993 році була прийнята Декларація ООН про викорінення насильства щодо жінок. У статті дане визначення насильства проти жінок: “довільний акт насильства, скоєний на підставі статевої ознаки, який спричиняє або може спричинити фізичний, статевий чи психологічний збиток або страждання жінкам, а також загрози скоєння таких актів, примусове чи довільне позбавлення свободи або особистого життя”.

Сексуальне насильство, пов’язане з конфліктом, часто вживається як тактика воєнних дій або терору як недержавними збройними формуваннями, так і державними службами безпеки, тому що воно призводить до фізичних і психологічних травм з руйнівним ефектом, який впливає далеко не лише на безпосередню жертву фізичного насильства. Завдяки цим довгостроковим і болісним наслідкам як для жертви, так і її громади, сексуальне насильство, пов’язане з конфліктом, істотно підриває зусилля зі стабілізації та сталого розв’язання конфлікту і результативну постконфліктну відбудову.

На міжнародних трибуналах [3] у справах Руанди і колишньої Югославії сексуальне насилля було визнане геноцидом і злочином проти людства, а статут Міжнародного кримінального суду вважає зґвалтування й інші види сексуального насилля воєнними злочинами,

тобто грубим порушенням міжнародного гуманітарного права. В ООН створено посаду спеціального представника Генерального секретаря з питання сексуального насильства в умовах конфлікту.

Потрібні не тільки послідовні зміни внутрішніх законів держав, а й ґрунтовний перегляд ставлення пересічних громадян до сексуального насильства. Цей процес відбувається не так швидко, як хотілося б: імплементація нових норм у внутрішнє право держав затягується, а серед людей продовжують панувати безліч стереотипів.

Різновидом сексуального насильства є *сексуальні домагання (sexual harassment)* — будь-яка форма небажаної вербальної, невербальної або фізичної поведінки сексуального характеру з метою або наслідками завдати шкоди гідності людини, зокрема шляхом створення загрозливих, ворожих, таких, що принижують гідність, образливих і агресивних умов [4].

У Великій Британії та Ірландії сексуальні домагання на правовому рівні визнавалися дискримінацією за ознакою статі ще у 1990-х роках. У США, де «небезпечно» навіть затримати погляд на жінці довше, ніж дозволено, означення зґвалтування відрізняється залежно від штату, а в Міннесоті, Небрасці та Нью-Мексико цей термін узагалі не використовують в обвинуваченнях. У європейському праві ще у 1986 році, Європейський парламент ухвалив Резолюцію про насильство проти жінок.

Список використаних джерел:

1.Насилие в отношении женщин // [Електронний ресурс]. – Режим доступу:<http://www.who.int/mediacentre/factsheets/fs239/ru/>

2.Harrendorf, Haskenan, Malby, Stefan, Marku, Steven. «International Statistics on Crime and Justice» (PDF). www.unodc.org. United Nations Office on Drugs and Crimes.

3.Допоміжний орган Організації Об'єднаних Націй // [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <https://uk.wikisource.org/...> Організації... Націй/Розділ_IV.

4.Конвенція Ради Європи про запобігання насильству стосовно жінок і домашньому насильству та боротьбу з цими явищами Стамбула (Туреччина)11.V.2011 [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <https://rm.coe.int/1680093d9e>.

Коломієць Павло Віталійович
к.ю.н., доцент, доцент кафедри правознавства,
Полтавський інститут економіки і права

ГЕНЕЗА ТЕРМІНОЛОГІЧНОГО ВИЗНАЧЕННЯ ПОДАТКУ

Загальноприйнятим постулатом серед сучасних науковців у сфері оподаткування відносно податку закріплено думку, що: 1) податок є категорією економічною, політичною і соціальною; 2) податок виник разом із державою. Це вказує на той факт, що розвиток держав впливав безпосередньо на розвиток податків, зокрема на їх термінологічну складову.

Завданням даних тез є інформувати аудиторію щодо історичного розвитку податкової термінології, зокрема щодо самого терміну «податок».

Наразі у статті 6 ПКУ закріплено наступне визначення податку: «Податком є обов'язковий, безумовний платіж до відповідного бюджету, що справляється з платників податку відповідно до цього Кодексу». В Україні встановлюються загальнодержавні та місцеві податки та збори. До загальнодержавних податків належать: податок на прибуток підприємств; податок на доходи фізичних осіб; податок на додану вартість; акцизний податок; екологічний податок; рентна плата; мито. До місцевих податків належать: податок на майно; єдиний податок. До місцевих зборів належать: збір за місця для паркування транспортних засобів; туристичний збір.

Зупинимось на найменуваннях деяких податків і просто цікавих податкових поняттях у Київській Русі. Джерелом нашої доповіді стане інформація наведена в двотомнику «Митна енциклопедія» 2013 року видання (за редакцією І.Г. Бережнюка). Одразу ж варто зазначити, що чіткої межі між термінами «мито» та «податок», в сучасному їх розумінні, не існувало. З XI ст. починається процес виділення мита як окремого виду зборів. У XI-XIV ст. в давньоруській державі існували види мита, які поділялися на проїзне, вивізне та торгове мита. До проїзного належало мито за товар, який перевозився возом і, що залежало від довжини воза в сажнях (посажене), мито з купця та його робітників як з фізичних осіб (головщина) та штраф за несплату мита (промит). Вивізне передбачало мито за право повернутися з торгу (задні колачі) та за проїзд мостами

(мостове). Торгове включало мито за місце у торговому ряду (явка), за право зберігати товар у складських коморах (коморне), за право купців наймати житло (гостинне).

Головщина – особливий («поголовний») податок у Київській Русі, що сплачували за кожну людину («за голову»), яка пересувалася на транспортному засобі – на возі або в човні. Головщина стягувалась у розмірі від 0,5 до 6 грошей у різних місцевостях. Головщина застосовувалась також у Великому Князівстві Литовському поряд із обіскою.

Капщизна (капь) – мито за право реалізації горілчаних виробів, меду та пива з городян, селян і козаків до державної казни. Цей податок вносили раз на рік, у переддень Різдва Христового, від кожної окремої корчми. В Уставній грамоті великого князя, адресованій київському міщанству, з цього приводу зазначалося: «...а оть капи с корчмы давати им (тобто городянам Києва) по полтрети копы грошей». Ті ж корчмарі, які ухилялися від сплати капщизни чи вносили її несвоєчасно, мусили сплачувати досить вагому пеню («децкованье»). Гроші, що сплачували у вигляді капщизни, мали в повному обсязі надходити до державного скарбу.

Корчемство – діяльність, пов'язана із незаконним виготовленням, таємним перевезенням та протиправним продажем товарів, які підлягали оподаткуванню акцизом, або ж право на торгівлю якими мала виключно держава (алкоголь, тютюн, сіль). Сьогодні такі товари називають підакцизними. Найчастіше поняття корчемство вживалося для позначення контрабанди алкогольних напоїв. Розвитку корчемства в Московії сприяв звичай розраховуватися за виконану роботу горілкою, причому корчемством вважалася оплата, яка перевищувала одне відро алкоголю. Вирізнялися наступні види корчемства: нелегальне виробництво у приватному секторі; необліковане виробництво на державних заводах та гуральнях; таємне ввезення із регіонів, що користувалися пільгами у виробництві алкоголю, в тому числі – Малоросія та Слобідська Україна, як для подальшого продажу, так і для особистого споживання. Корчемством займалися усі верстви населення – від звичайних селян до царських воєвод та осіб духовного сану (митрополитів та архієреїв). Незаконний збут вимірювався бочками, відрами, глеками, ковшами. З метою запобігання корчемству в містах, на початку кожного торгового дня, представниками влади робилися спеціальні оголошення, у яких

попереджалося про незаконність такого діяння та карну відповідальність. Осіб, що займалися корчемством, карали биттям батогами, тортурами, штрафами, конфіскацією майна, виселенням до Сибіру та Уралу. При Петрі I обов'язок запобігання корчемству було покладено на комерколегію, у складі якої діяла корчемна канцелярія, якій підпорядковувалися корчемні контори у найбільших містах держави, створювалися спеціальні військові застави (у тому числі на кордонах з Малоросією). Для перешкодження таємному провезення алкоголю до Москви периметр міста було облаштовано дерев'яними надовбами, коли ж і цей засіб не допоміг – місто обкопали ровом, охорону якого здійснювали солдати.

Взагалі, діяльність київських князів у X ст., була спрямована на максимальну концентрацію товарних ресурсів усієї держави, опанування найбільш важливими перехрестями торгових шляхів для контролю міжнародної торгівлі, досягнення сприятливого митного режиму для свого купецтва на іноземних ринках. Усі ці завдання розв'язувалися за допомогою лише військової сили, і тільки з XI ст. почали застосовуватися дипломатичні методи. Митна політика не була відокремлена від загальної податкової функції держави. З кінця IX ст. на території васальних Києву племінних союзів вводиться суворя напіввійськова адміністративна система, яка мала на меті міцно прив'язати нові території до центру держави. Крім місцевої племінної знаті, яка продовжувала керувати внутрішнім життям свого народу, київські князі вводять інститут посадника. Цей представник центральної влади, маючи свій військовий контингент, здійснював фіскальну, судову, адміністративну функції і при цьому, в умовах слабкого зв'язку між центром і підвладними територіями, мав дуже широкі автономні управлінські повноваження. Данина з васальних територій збиралася двома способами: підкорені племена самостійно привозили зазначену кількість податкових зборів до Києва або князь особисто робив об'їзд васалів для збирання податків та виконання судової влади. Перший спосіб збирання данини називався повозом, другий – полюддям. Унаслідок необлаштованості постійного місця перебування київських князів у місті, другий спосіб переважав.

У середині X ст. княгиня Ольга здійснила спробу зменшити повноваження посадників на васальних землях. На підвладних територіях упроваджувалася система сільських судово-податних округів, які формувалися навколо погостів. На початку XI ст. вводиться в практику

фіксація законом розмірів податків – так звані устави київських князів. Більшість митних податків спрямовувалась на утримання князівської дружини. До другої половини XIII ст., коли почалося формування помісної військової системи, кількість і якість збройних сил залежали від обсягів князівської скарбниці. З ускладненням соціально-трудових відносин Київської Русі і відповідно збільшенням завдань перед адміністративним апаратом до його складу почали включатися люди з різних соціальних верств. З XII ст. князівські чиновники – тіуни, що здійснювали свої функції в районах жвавої торгівлі, поступово набували повноважень щодо забезпечення безпеки торгових шляхів та купців, які прямували ними, і за це стягували мито товаром або грішми на користь князівської скарбниці. Більшість надходжень осідала у вотчину князів, а центр поступово втрачав матеріальні джерела. Економічний розвиток давньоруської держави та поява металевих грошей не лише у владної верхівки, а й у купецтва, ремісників та міщан сприяв виділенню мита в окремий вид зборів.

Упродовж X–XIII ст. відбувається еволюція митної діяльності. На перших етапах цей процес не виходив за рамки звичайної воєнної контрибуції з підкорених племен і виконував функцію інструменту закріплення влади на нових приєднаних територіях. Поступово ускладнення соціальної структури суспільства і держави, розвиток економічних відносин, зростання ролі товарного обміну як на території Київської Русі, так і за її межами змусили виокремлювати митні податки, митні процедури вже в окремий вид державних функцій. До першої половини XII ст. Київська Русь активно використовувала свій комунікаційний потенціал для внутрішнього збагачення. Тісні політичні й торговельні контакти з Візантійською імперією робили південноруські міста складськими центрами східних товарів, що притягувало іноземців і працювало на високий статус Русі за її кордонами. Але в середині XII ст. феодалні війни досягли свого апогею. Окрім феодалних війн, по митному потенціалу Русі завдала удару і нова хвиля тюркської експансії.

Упродовж XII ст. половці дезорганізували південну торгівлю. Європа відкрила більш зручний і короткий шлях до благ Сходу, і поступово роль Київської Русі зводиться до регіональних торговельних контактів. Внаслідок геополітичних змін на півдні Європи і внутрішніх процесів Київська Русь втрачає важливі торговельні комунікації, а поглиблення феодалного сепаратизму та утворення трьох нових

політичних центрів: Галицько-Волинської Русі, Новгородської республіки, Володимиро-Суздальської Русі – локалізувало митні процеси і підкорило їх потребам удільних князів.

У XIV ст. з'являється традиція укладати між удільними князями Русі угоди про недопущення збільшення кількості мит. Митні стягнення поширювалися лише на осіб купецьких гільдій. Відповідно розміри мита залежали від виду транспорту для перевезення товарів – кінного або водного (річкові судна). Продовжували застосовуватися і штрафи за ухилення від визначених державою митних застав – промит і заповідь. Через професійну недбалість митника купці звільнялися від сплати штрафів.

Корсєд Сергій Олександрович

д.ю.н., доцент, професор кафедри правознавства,
Полтавський інститут економіки і права

ОСОБЛИВОСТІ ДОКАЗУВАННЯ В СУДОВИХ СПОРАХ МІЖ СУБ'ЄКТАМИ ПРИВАТНОГО ПРАВА

Вступ. Для ухвалення законного і обґрунтованого рішення по суті спору суду необхідно встановити ряд обставин (підставу позову), тобто коло фактів передусім матеріально-правового характеру, передбачених гіпотезами норм матеріального права, з якими закон пов'яже настання певних правових наслідків у вигляді можливості застосування того чи іншого способу захисту цивільних прав. Зазначені обставини встановлюються судом в процесі доказування за допомогою доказів, які в позовному провадженні заявляються та подаються учасниками справи. Це пов'язано з тим, і про це ще зауважував відомий дореволюційний процесуаліст Є.В. Васьковський, що "суд не вправі вірити сторонам на слово. Він не може задовольнити позовну вимогу на тій лише підставі, що вважає позивача чесною людиною, нездатною пред'явити неправову вимогу, і так само не може відмовити в позові, керуючись тим, що заперечення відповідача заслуговують, з огляду на його моральні якості, повної довіри. Суд приймає до уваги заяви і твердження сторін лише тією мірою, в якій встановлена їх достовірність" [1, с. 238].

У зв'язку з цим, до процесу доказування закон висуває певні вимоги і підпорядковує його певним правилам, включаючи норму про розподіл між сторонами тягаря доведення (обов'язків по доказуванню). Адже, якщо в ході розгляду цивільної справи було отримано достатню кількість доказів для достовірного встановлення обставин, що мають значення для справи, пряме застосування правил про наслідки невиконання тягаря доведення не є необхідними. Однак, коли неможливо достовірно встановити обставини справи у зв'язку з відсутністю доказів або їх недостатністю, суд не має права ухвалити рішення з посиланням на недостатність доказів або невстановленість фактичних обставин справи. З метою усунення невизначеності і обмеження довільності оцінки наявності фактів, повинен використовуватися інститут розподілу доказового тягаря. Якщо доведення одного і того ж факту вважається обов'язком кожної зі сторін і переміщається в ході розгляду справи, виникають труднощі в ухваленні обгрунтованого і законного судового рішення в умовах, коли отримання достовірної інформації про факт неможливе [2].

Новий Цивільний процесуальний кодекс України (в редакції Закону від 3 жовтня 2017 року) (далі – ЦПК) посилив змагальні засади цивільного судочинства, надавши більшого значення діям сторін в процесі доказування та підвищивши таким чином значення інституту розподілу обов'язків по доказуванню (тягаря доведення). Проте не дав відповіді стосовно співвідношення принципу змагальності із принципом вини в цивільному праві та механізму переміщення обов'язку по доказуванню того чи іншого факту від однієї сторони до іншої, тобто якій із сторін слід довести певні обставини. Послідовність виконання кожною стороною (позивачем і відповідачем) обов'язків по доказуванню ЦПК теж не визначено, а це спричиняє неабиякі труднощі під час розгляду передусім договірних спорів, в яких обидві сторони за умовами договору мають одночасно права і обов'язки по відношенню одна до одної, а відтак, в межах одного договірного зобов'язання мають доказувати факти виконання кількох обов'язків по відношенню одна до одної.

Результати дослідження. В юридичній літературі підтримується позиція, що обов'язок доказування не переміщається від позивача, який не довів свою вимогу, до протилежної сторони. Так, відповідач може заперечувати обгрунтовано або без наведення аргументів, але непереконливість і голослівність його заперечень не дає переваги позивачеві, оскільки обов'язок довести підставу позову згідно із законом

є обов'язком саме позивача. Цей обов'язок ані угодою сторін, ані ухвалою суду, не передається іншому учаснику процесу. Так само відбувається й у випадку, коли певні обставини, в силу правил доказування, повинен довести відповідач, але не зміг їх довести; його процесуальний обов'язок не передається позивачу, а тягне ухвалення судом рішення проти відповідача [3, с. 61-62].

При цьому, найбільш поширеним способом встановлення спеціальних (окремих) правил розподілу тягаря доведення визнаються доказові презумпції, найбільш поширеною серед яких є презумпція вини правопорушника. У цивільному праві вона поділяється на два підвиди. Перший вид – презумпція вини заподіювача шкоди. Іншим підвидом є презумпція вини особи, яка не виконала зобов'язання або виконала його неналежним чином [4].

В цивільному праві України презумпція вини заподіювача шкоди (в деліктних правовідносинах) знаходить свій вираз у ст. 1166 Цивільному кодексі України (далі – ЦК), згідно з якою особа, яка завдала шкоди, звільняється від її відшкодування, якщо вона доведе, що шкоди завдано не з її вини. Презумпція вини особи, яка не виконала зобов'язання або виконала його неналежним чином (в договірних правовідносинах), закріплена у ст. 614 ЦК, за якою особа, яка порушила зобов'язання, несе відповідальність за наявності її вини (умислу або необережності), якщо інше не встановлено договором або законом. Особа є невинуватою, якщо вона доведе, що вжила всіх залежних від неї заходів щодо належного виконання зобов'язання. Відсутність своєї вини доводить особа, яка порушила зобов'язання.

При цьому законом встановлено, що кожна із сторін у зобов'язанні має право вимагати доказів того, що обов'язок виконується належним боржником або виконання приймається належним кредитором чи уповноваженою на це особою, і несе ризик наслідків непред'явлення такої вимоги (ч. 2 ст. 527 ЦК). А відтак, інша сторона зобов'язана надати такі докази на підтвердження належного виконання свого обов'язку (вчинення певної дії відповідно до умов договору). Разом з тим, прийнявши виконання зобов'язання, кредитор повинен на вимогу боржника видати йому розписку про одержання виконання частково або в повному обсязі; якщо боржник видав кредиторві борговий документ, кредитор, приймаючи виконання зобов'язання, повинен повернути його боржникові (ст. 545 ЦК).

Таким чином, згідно із наведеними положеннями матеріального права обов'язок доведення факту вчинення тієї чи іншої дії (включаючи доведення факту її належного виконання) покладається на суб'єкта, який зобов'язаний був за умовами договору чи в силу закону вчинити відповідну дію (виконати певний обов'язок), факт вчинення якої оспорується іншою стороною, яка доводить прострочення з боку винної особи.

Саме ці положення норм матеріального права є визначальними при визначенні послідовності переміщення обов'язку по доказуванню фактів виконання стороною того чи іншого зобов'язання (конкретної дії).

Адже від цього залежить правильне встановлення факту порушення зобов'язання (ч. 1 ст. 610 ЦК), а також конкретної особи-сторони в зобов'язанні, яка допустила прострочення (ч. 1 ст. 612, ч. 1 ст. 613 ЦК).

Висновки. Отже, в цивільно-правових зобов'язаннях, які ґрунтуються на двосторонніх договорах, кожна із сторін є одночасно кредитором і боржником по відношенню до іншої сторони. Виконувати умови договору кожна сторона має у чіткій послідовності із договором чи положеннями закону, який регулює конкретний вид договору, після вчинення (утримання від вчинення) іншою стороною певних дій (настання певних обставин). Залежно від виду договору, зазвичай, вчинення однією стороною певних дій є передумовою вчинення наступних дій іншою стороною. А відтак, кожна сторона зобов'язана доводити факти виконання нею свого конкретного обов'язку (вчинення конкретної дії) в тій черговості, яка встановлена умовами договору.

Тому в такій самій послідовності й буде переміщатися обов'язок по доказуванню від однієї сторони в зобов'язанні, яка в силу умов договору зобов'язана була вчинити певну дію за договором, до іншої сторони, яка має за умовами договору вчинити наступну дію в зобов'язанні.

Список використаних джерел:

1. Васьковський Е.В. Учебник гражданского процесса / Под редакцией и с предисловием В.А. Томсинова. –М.: Издательство "Зерцало", 2003. – 464 с.

2. Позняк М.М. Некоторые вопросы распределения бремени доказывания по гражданским делам [Электронный ресурс] // Право: история, теория, практика: материалы V Междунар. науч. конф. (г. Санкт-

Петербург, июль 2017 г.). – СПб.: Свое издательство, 2017. – С. 53-56.
Режим доступа: <https://moluch.ru/conf/law/archive/227/12700/>.

3. Мурадян Э.М. Истина как проблема судебного права / Э. М. Мурадян. – М.: Былина, 2002. – 287 с.

4. Уколова Т.Н., Шевченко А.А. Правила распределения обязанностей по доказыванию в гражданском процессе [Электронный ресурс] // Вестник Волжского университета имени В.Н. Татищева. – 2010. – С. 69-80. Режим доступа: <https://cyberleninka.ru/article/n/pravila-raspredeleniya-obyazannostey-po-dokazyvaniyu-v-grazhdanskom-protsesse>.7.

Кравченко Алла Петрівна

к.ю.н., доцент кафедри правознавства,
Полтавський інститут економіки і права

Гурій Тетяна Анатоліївна

викладач вищої категорії, викладач-методист
циклова комісія з правознавства

Коледж управління, економіки і права
Полтавська державна аграрна академія

ПРАВОВІ ЗАСАДИ ПРАЦЕВЛАШТУВАННЯ ТА ЗАЙНЯТОСТІ МОЛОДІ В УКРАЇНІ

Права та свободи громадян визначені Конституцією України від 28 червня 1996 р. найвищою цінністю, а їх реалізація є головним напрямом і змістом діяльності демократичної держави. Відповідно до ст. 43 Конституції України кожен має право на працю, що включає можливість заробляти собі на життя працею, яку він вільно обирає або на яку вільно погоджується. У п. 2 ст. 43 Конституції наголошено на тому, що держава створює умови для повного здійснення громадянами права на працю, гарантує рівні можливості у виборі професії та роду трудової діяльності, реалізує програми професійно-технічного навчання, підготовки і перепідготовки кадрів відповідно до суспільних потреб. В Україні заборонено будь-яку дискримінацію у сфері праці, зокрема порушення принципу рівності прав і можливостей. Відповідно до ст. 24 Конституції громадяни мають рівні конституційні права і свободи та є рівними перед законом.

Усі перелічені гарантії повною мірою стосуються молоді, що створює для неї реальну можливість користуватися всією сукупністю трудових прав. Що ж до прав у галузі охорони праці, робочого часу, відпусток та деяких інших умов праці, то молодь користується додатковими пільгами.

Державна політика у сфері зайнятості молоді формується законодавчим урегулюванням цієї сфери, здійсненням макроекономічних регуляторних заходів, а також взаємодії державних владних органів, роботодавців та молоді за допомогою соціального партнерства.

Відповідно до Кодексу законів про працю України здійснюється регуляція трудових відносин усіх працівників, у тому числі й молоді, сприяючи зростанню і піднесенню на цій основі матеріального та культурного рівня життя працівників, зміцненню трудової дисципліни й поступовому перетворенню праці, на благо суспільства, у першу життєву потребу кожної працездатної людини.

Закон України “ Про загальнообов'язкове державне соціальне страхування на випадок безробіття ” визначає правові, фінансові та організаційні засади загальнообов'язкового державного соціального страхування на випадок безробіття.

Закон України “Про охорону праці ” визначає основні положення щодо реалізації конституційного права працівників на охорону їх життя і здоров'я у процесі трудової діяльності, на належні, безпечні й здорові умови праці, регулює, за участю відповідних органів державної влади, відносини між роботодавцем і працівником з питань безпеки, гігієни праці та виробничого середовища, а також устанавлює єдиний порядок організації охорони праці в Україні. У цьому законі врегульовані права та діяльність представників різних категорій населення, зокрема, такої вікової категорії молоді як неповнолітні.

Закон України "Про зайнятість населення" визначає додаткові гарантії зайнятості для окремих категорій населення, державні гарантії права на вибір професії та виду діяльності, права громадян на працевлаштування та професійну консультацію, на соціальний захист у сфері зайнятості.

Закон України "Про оплату праці" визначає економічні, правові та організаційні засади оплати праці працівників, які перебувають у трудових відносинах, на підставі трудового договору з підприємствами, установами, організаціями всіх форм власності та господарювання, а

також з окремими громадянами та сфери державного і договірною регулювання оплати праці. Закон спрямований на забезпечення відтворювальної і стимулюючої функцій заробітної плати.

На нашу думку, вирішення проблеми працевлаштування і зайнятості молоді в Україні могло б стати впровадження та стимулювання державних програм ("Молодіжне підприємництво" та ін.), створення окремих соціальних пакетів, в основу яких входили б надання пільгових державних кредитів на придбання житла, надання одноразової допомоги при переїзді на постійне місце проживання в сільську місцевість тощо.

Кравченко Петро Анатолійович

д.ф.н., професор, декант історичного факультету,
Полтавський національний педагогічний університет
ім. В.Г.Короленка

Кравченко Алла Петрівна

к.ю.н., доцент кафедри правознавства,
Полтавський інститут економіки і права

ВЗАЄМОЗВ'ЯЗОК ПРАВА ТА МОРАЛІ ЯК СКЛАДОВИХ ЕЛЕМЕНТІВ СВІДОМОСТІ ЛЮДИНИ

У сучасних умовах глобальних перетворень, у країнах, де існує міцна та розвинена правова система, у процесі формування та ствердженні цінностей права і справедливості провідна роль належить інституту людини, її прав та свобод. Виходячи зі своєї природи та біологічної сутності, людина може жити та діяти тільки у осмисленому та визначеному просторі, що належить до однієї з фундаментальних основ людського буття, що включає у себе осмислення та розуміння самого цього буття, власне, себе у ньому, та, безпосередньо його у собі. Подібний принцип закладено і у основу відносин людини із правовим полем. Людина, через власну недосконалість та сумніви, намагається зрозуміти та перевірити правову систему, реалізуючи при цьому свої потреби у осягненні правового сенсу, його значення та місця у суспільному житті. Із точки зору, самого права, уся його істина має бути зведена до владних джерел діючого права, офіційних приписів та

постанов, у яких і виявляється сила закону, і, які і є, власне, самим законом. Але, буття права у світі людей включає у себе також і визначеність самого світу людського буття, правове розуміння та правовий підхід до нього. Складовими свідомості людини, які можуть будувати, змінювати або руйнувати соціальний поступ суспільства виступають, зокрема, право та мораль, що існують між собою у складному зв'язку та взаємодії. Зріла особистість, набувши здатності впливати на соціальні відносини, процеси, стани та явища, намагається видозмінити мораль і право на свою користь, що посилює розбіжність між внутрішньою духовністю особистості та соціальним оточенням індивіда. Моральні джерела є засадовими для будь-якого права. Вони трансформуються в нього у найрізноманітніших формах та чинять дієвий вплив на формування властивостей та якостей нормативно-правових актів, що робить практично неможливим виявлення розбіжностей між правом та мораллю. Усвідомити їх можливо лише за кількістю та якістю моральних норм закладених у правові документи з метою регулювання міри та рівня моральних дозволів та заборон. Державна та суспільна моральність може бути досить різною, залежно від умов, які визначають гуманізм, демократію та рівноправність, а національне право, за умов, прерогативності держави, а не громадянського суспільства не поширюється на саму державу. Світ права, з притаманною йому системою спонукання, в основі якого не покладено моральні норми відчуває суспільство від держави. Існує чимало наукових теорій, які прагнуть якнайусебічніше пояснити спільності та розбіжності між мораллю та правом. Одні з них вказують на те, що моральність слід визнавати механізмом односторонніх відносин, власне саме таких, за яких особистість інтуїтивно вирішує, з ким вона повинна бути або як має діяти у сфері безобов'язкових соціальних вчинків. Про державне право вони стверджують, зокрема, що воно будується на засадах двобічних особистісних відносин. Це означає, що меті певних моральних обов'язків відповідає сфера особливих правових консенсусів або спонукань (1, с. 135-136). Тобто, моральність, начебто, – це сегмент односторонніх обов'язкових відносин. Але, зазвичай, існує ще ціла низка морально-правових відносин, які побудовані за двобічними принципами. Моральність та аморальність можуть бути визнаними амбівалентними соціальними феноменами, що безпосередньо стосуються процесів сприйняття, виховання, розвитку та наслідування правової свідомості. У

тому випадку, коли національне право копіює мораль, яку внаслідок звичаїв та традицій відчужує громадянське суспільство, то, цим самим, воно може започаткувати юридичну бузу для соціального протистояння. Морально-правовий контекст, присутній в юридично-свідомісній трансформації, здатний як прискорити, так і загальмувати суспільний поступ. Тому існують усі ймовірні підстави для того, щоб стверджувати про прогресивні та регресивні функції нормативно-правових актів. Така світоглядно-філософська проблема, майже завжди, знаходиться у морально-правовому епіцентрі цілепокладального процесу (2, с.120). Моральні цінності, покладені в основу права та правової системи держави, мають безпосередній вплив і на питання визначення сутності правової рівності, яка є практичним їх утіленням. Основою юридичної рівності є свобода індивіда у суспільних відносинах, яка визнається і стверджується у формі правоздатності та правосуб'єктності, це рівність вільних та незалежних один від одного суб'єктів права за єдиною загальнообов'язковою нормою. Право людини говорить і діє мовою і засобами такої рівності, яка є загальною мірою свободи індивідів та виступає загальною і необхідною формою буття. Таким чином, незважаючи на певну відокремленість і різні способи розвитку, право й мораль тісно взаємодіють у процесі соціально-нормативної регуляції. У тих випадках, коли право не передбачає можливість регулювання суспільних відносин наявними нормами, цю проблему можна вирішити, використовуючи моральні норми і навпаки. Існує об'єктивна необхідність коригування як самого суспільного життя загалом, так і соціальних регуляторів через процес їх вдосконалення та

підпорядкування демократичним і правовим стандартам. Необхідно виробити такі правові норми, які охоплювали б якомога більше моральних принципів і висловлювали волю не лише законодавця, а й народу, як того вимагає Конституція України (3, с. 56).

Список використаних джерел:

1. Кузнецов В. Розуміння права: методи та моделі філософії права / В. Кузнецов // Філософська думка. – 2003. – №6. – С. 135-136.
2. Кузнецов В. Філософія права / В. Кузнецов // Філософська думка. – 2003. – №5. – С. 118-141.
3. Сердюк І. Взаємозв'язок права і моралі як регуляторів суспільних відносин / І. Побірченко // Юридична психологія. – 2016. – №1 (18). – С. 48-59.

Лаврик Галина Володимирівна
д.ю.н, професор, завідувач кафедри правознавства
ВНЗ Укоопспілки
«Полтавський університет економіки і торгівлі»

ВЕРХОВЕНСТВО ПРАВА ЯК ПІДГРУНТЯ ЗДІЙСНЕННЯ ПРАВОСУДДЯ В УКРАЇНІ

Ратифікація Верховною Радою України і Європарламентом Угоди про асоціацію між Україною, з однієї сторони, та Європейським Союзом, Європейським співтовариством з атомної енергії і їхніми державами-членами, з іншої сторони (далі – Угода про асоціацію з ЄС), а також схвалення відповідного рішення Радою ЄС сприяли створенню належного теоретичного підґрунтя для суспільно-правових перетворень в Україні. Відповідно до ст. 486 Угоди про асоціацію та рішень Ради ЄС від 17 березня 2014 р. № 2014/295/EU, від 23 червня 2014 р. № 2014/668/EU і від 29 вересня 2014 р. № 2014/691/EU з 1 листопада 2014 р., поряд з іншими статтями/розділами цього документа, тимчасово застосовується стаття 14 «Верховенство права, повага до прав людини та основних свобод» Розділу III «Юстиція, свобода та безпека». Цією статтею передбачається, що в рамках співробітництва в сфері юстиції, свободи та безпеки сторони надають особливого значення утвердженню верховенства права. Співробітництво буде спрямоване, зокрема, на зміцнення судової влади, підвищення її ефективності, гарантування її незалежності та неупередженості та боротьбу з корупцією [1].

Безсумнівним залишається той факт, що утвердження верховенства права, в першу чергу, супроводжується зміцненням судової влади, підвищенням її ефективності, гарантуванням її незалежності, що є вкрай сприятливим для впровадження судової реформи в Україні. Відповідно до Стратегії реформування судоустрою, судочинства та суміжних правових інститутів на 2015-2020 роки (далі – Стратегія), що на сьогоднішній день є основоположним нормативним документом, який визначає стратегічні засади і напрями судової реформи на найближчі п'ять років, очікуваним результатом є те, що унаслідок реалізації Стратегії судова система України та суміжні правові інститути працюватимуть, керуючись принципом верховенства права, ефективно, продуктивно та скоординовано, стануть підзвітними громадянам України, вільними від

будь-якого політичного впливу та відповідатимуть стандартам і передовим практикам Європейського Союзу □□].

Контент-аналіз засвідчує широке використання терміну «верховенство права» в Стратегії. Так, у Загальних положеннях документа спостерігається безпосередня залежність впровадження судової реформи від утвердження такого правопорядку, який ґрунтується на високому рівні правової культури в суспільстві, діяльності всіх суб'єктів суспільних відносин на засадах верховенства права та захисту прав і свобод людини, а в разі їх порушення – справедливого їх відновлення в розумні строки □□], і водночас спостерігається звернення до верховенства права та захисту прав і свобод людини як «засад діяльності всіх суб'єктів суспільних відносин» за цього правопорядку. Окремо наголошується на тому, що судова система України та суміжні правові інститути існують для захисту прав, свобод та законних інтересів людини і громадянина, прав та законних інтересів юридичних осіб, інтересів держави шляхом своєчасного, ефективного і справедливого вирішення правових спорів на засадах верховенства права, який (йдеться про захист – *прим наша*) знову таки видається можливим за умови здійснення діяльності зі «своечасного, ефективного і справедливого вирішення правових спорів» на засадах верховенства права. В дослідженнях стану та проблем судової системи України та суміжних правових інститутів крізь призму ключових показників Індексу верховенства права [3], зокрема за період 2017-2018 років, в ролі останніх використовуються критерії, що характеризують обмеження повноважень інститутів влади, відсутність корупції, прозорість інститутів влади/відкритість влади, захист фундаментальних прав, порядок і безпеку, дотримання права, цивільне правосуддя, кримінальне правосуддя [4]. Це помітно розширює уявлення про підходи до змістовної інтерпретації поняття терміно-поняття «верховенство права» в контексті теоретичного і практичного досвіду функціонування судової системи.

Надалі термін «верховенство права» текстуально закріплюється як принцип, керуючись яким судова система України та суміжні правові інститути, як очікується, працюватимуть, ефективно, продуктивно та скоординовано, стануть підзвітними громадянам України, вільними від будь-якого політичного впливу та відповідатимуть стандартам і передовим практикам Європейського Союзу. Відповідно до Загальних положень метою Стратегії є «визначення пріоритетів реформування

системи судоустрою, судочинства та суміжних правових інститутів задля практичної реалізації принципу верховенства права та забезпечення функціонування судової влади, що відповідає суспільним очікуванням щодо незалежного та справедливого суду, а також європейським цінностям та стандартам захисту прав людини»□□□].

В розташованому після мети та завдань Стратегії аналізі нинішнього стану правосуддя наводяться юридична формула, застосована у частині першій статті 8 Конституції України 1996 року: «В Україні визнається і діє принцип верховенства права». Ця формула, як відомо, вимагає розкриття змісту таких її трьох складових, що мають конкретне юридичне навантаження: 1) в Україні визнається принцип верховенства права; 2) в Україні діє принцип верховенства права; 3) присутній зміст власне самого поняття, означеного як принцип верховенства права [5, с. 56].

Відповідь на питання про визнання, практичну значущість та дієвість конституційного принципу верховенства права закладається в підрозділі 5 Стратегії, присвяченому системі її завдань, заходів та результатів щодо забезпечення незалежності, безсторонності та неупередженості суддів й оптимізації суддівського врядування та системи кар'єрного просування суддів. (Тут термін «верховенство права» на сторінках Стратегії зустрічається всьоме.) На першому етапі підвищення вимог, у тому числі етичних, до членів органів, відповідальних за формування суддівського корпусу, принцип верховенства права, поряд з принципами гласності та публічності, політичної нейтральності слугує основою, на якій має відбуватися – реалізація норм закону щодо порядку обрання членів таких органів з'їздами суддів, адвокатів, представників юридичних вищих навчальних закладів та наукових установ. В цьому випадку принцип верховенства права набуває суто практичного значення з таким його змістом, який стосується передовсім статусу і діяльності судових органів (судоустрою загалом) та окремих видів судочинства.

Найбільш помітною для вироблення підходів до розуміння сутності і змісту поняття верховенства права нині виявилася спроба досягти більш-менш єдиних уявлень про нього як про правовладдя. Будучи чи не найактуальнішим предметом наукових дискурсів, повідомлень в мережі Інтернет, ця спроба, окрім усього іншого, скеровує наявні ситуативні змістовні інтерпретації поняття верховенства права в єдине русло.

При цьому доволі обережним є ставлення до присутнього у вітчизняній доктрині методу «поелементного аналізу» поняття «верховенство права», коли пропонується його сутність розкривати через зміст окремо взятих слів «право» і «верховенство». Вдалішим вважається застосування українського однослівного терміна «правовладдя» як відповідника англомовного виразу «theruleoflaw» [5, с. 66]. Сутність правовладдя вбачається в «категоричному й однозначному запереченні будь-якого прояву свавільного й егоїстичного людиновладдя» [6, с.72].

Отже, утвердження верховенства права в контексті євроінтеграційних прагнень, в першу чергу, до зміцнення судової влади, підвищення її ефективності, гарантуванням її незалежності знаходить своє відображення в низці нормативних документів стратегічного характеру щодо реформування судоустрою, судочинства та суміжних правових інститутів. Найбільш системно і докладно в них виписуються ті елементи, що в сфері статусу і діяльності судових органів (судоустрою загалом) та окремих видів судочинства виступають як складові такого вітчизняного правопорядку, який неодмінно узгоджується з міжнародним, передовсім, європейським правовим простором. Найвагомим наслідком цього процесу, який частково перебуває у площині досягнення єдиних уявлень про сутнісний зміст верховенства права як правовладдя, є забезпечення подальших суспільно-правових перетворень в Україні.

Список використаних джерел:

1. Угода про асоціацію між Україною, з однієї сторони, та Європейським Союзом, Європейським співтовариством з атомної енергії і їхніми державами-членами, з іншої сторони: ратифіковано із заявою Законом України № 1678-VII від 16.09.2014 / Верховна Рада України: офіц. веб-портал. URL: http://zakon5.rada.gov.ua/laws/show/984_011?te (дата звернення 20.05.2018).
2. Про Стратегію реформування судоустрою, судочинства та суміжних правових інститутів на 2015-2020 роки: Указ Президента України в редакції від 20 травня 2015 року № 276/2015 // Офіційний вісник України. –2015. – № 13. – Ст. 864 URL :<http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/276/2015>(дата звернення 20.05.2018.).

3. Новоселова В. В. Судова система України крізь призму Індексу верховенства права: проблеми й перспективи розвитку // Порівняльно-аналітичне право. – 2015. – №3. – С. 35 –38. URL: http://www.pap.in.ua/3_2015/11.pdf(дата звернення: 20.05.2018).
4. Індекс верховенства права 2017-2018 (The Rule of Law Index 2017-2018). URL:<http://edclub.com.ua/analityka/indeks-verhovenstva-prava-2017-2018>(дата звернення: 20.05.2018).
5. Конституція України. Науково–практичний коментар / редкол. : В. Я. Тацій (голова редкол.), О. В. Петришин (відп. секретар), Ю. Г. Барабаш та ін. : Нац. акад. прав. наук України. – 2-ге вид., переробл. і допов. – Х.: Право, 2011. – 1128 с. URL:<http://coollib.com/b/340418/read#t72>(дата звернення: 20.05.2018).
6. Головатий С. Коментар до документа Венеційської комісії «Мірило правовладдя» // European Commission for Democracy through Law (Venice Commission) Rule of Law Checklist / пер. з англ. С. Головатий. – USAID, 2017. – 163 р.

Мамоян С.Ч.

асистент кафедри правознавства
Полтавського інституту економіки і права

РЕФОРМИ БЮДЖЕТУ, КАСОВОГО УСТРОЮ ТА ФІНАНСОВОГО КОНТРОЛЮ В РОСІЙСЬКІЙ ІМПЕРІЇ: ПЕРІОДИЗАЦІЯ НА ОСНОВІ НОРМАТИВНИХ АКТІВ

Тема запровадження єдиного бюджету, касового устрою та реформування установ фінансового контролю в Російській імперії набула гостроти у зв'язку із комплексними реформами фінансової сфери, пов'язаними з банківською та грошовою реформами. Оскільки перші кроки на шляху реформування грошової системи не мали успіху за управління міністерством фінансів М.Х. Рейтерном, то насамперед урядовці усвідомили причини цього. З-поміж більшості причин невдач реформаторів стала нерегульована система фінансового контролю країни та відсутність єдиного касового устрою, адже кожне міністерство мало власний бюджет і неконтрольовані витрати. На сьогодні в нашій

державі врегульовано значну кількість проблем такого характеру і діяльність єдиного Казначейства та наявність єдиних принципів поповнення бюджету є тому підтвердженням. Однак тематика окреслених реформ не втратила своєї актуальності, враховуючи загальне незадоволення діяльністю фінансових контрольно-ревізійних органів та недосконалістю сучасного законодавства. Водночас, історики лишили по за увагою періодизацію цієї теми попри наявну значну історіографію, напрацьовану протягом дорадянського, радянського та сучасного історичних періодів та попри наявні чіткі нормативно-правові акти, які дають змогу її окреслити.

Наявна історіографія окресленої теми дає змогу хронологічно окреслити реформу бюджету, єдиного касового устрою та державного фінансового контролю другою половиною XIX – початком XX ст. У межах цього періоду відбулося реформування цих установ, що дає змогу окреслити три історіографічні етапи у висвітленні реформи. Водночас на їхні межі впливали суто історичні та юридичні події – запровадження конкретних нормативних актів, які в свою чергу, давали поштовх появі публікацій з відповідними оцінками таких зрушень.

Тож можна виокремити такі етапи реформи єдності касового устрою та фінансового контролю: 1) 1855–1862 рр. (етап розроблення змісту реформи, поява значної кількості проєктів, вивчення європейського досвіду держконтролером В. Татаріновим, затвердження першого офіційного проєкту 1859 р.); 2) 1862–1892 рр. (запровадження реформи 1862 р., поява систематичних змін та поправок до нормативної бази, запровадження реформи «єдності каси» 1864 р., спочатку як експеримент у Петербурзі, а протягом 1866–1868 рр. по всій державі, нова й системна кодифікація Держконтролю 1892 р.); 3) 1893–1917 рр. (зменшення вимог до контролю за військовими відомствами, остаточне становлення російської фінансової науки і її категоріального апарату тощо).

У реформі єдності бюджету можна виокремити два етапи реформування: 1) 1862–1906 рр. (Запровадження «Высочайшеутвержденных 22 мая 1862 г. Правил о составлении, рассмотрении, утверждении и исполнении Государственной Росписи и финансовых смет министерств и главных управлений» одночасно з якими застосовувалися «Правила о порядке испрошения разрешения и ассигнования Военному и Морскому министерствам денежных средств на

расходы, вызванные военными обстоятельствами»); 2) 1906–1917 рр. (На цьому етапі «Общесметные правила 1862 г.» діяли лише в некасованій частині, а потім були замінені бюджетними правилами 8 марта 1906 р. «Правила о порядке рассмотрения Государственной Расписки доходов и расходов, а равно о производстве из казны расходов, Расписью не предусмотренных», а також «Указом о мерах к укреплению единства в деятельности министерств и главных управлений от 19 октября 1905 г.»). Ця періодизація вбирає в себе особливості діючого бюджетного законодавства, яке мало два виключення і обидва стосувалися військового відомства.

Зауважимо, що становлення російської фінансової науки відбувалося в тісному зв'язку і під впливом зарубіжних наукових шкіл, що спричинило використання європейського досвіду під час запровадження реформи. Дорадянська історіографія представлена як публікаціями у періодичних виданнях, так і монографічними дослідженнями російських економістів, юристів, істориків. Розроблення й проведення реформи відбувалося одночасно зі становленням фінансової науки та напрацюванням фахівцями категоріального апарату реформи, що позначилося на нечіткій термінології. Висвітлення реформи відбувалося за логікою її втілення, отже реформування бюджету, касового устрою та фінконтролю не виокремлювали і досліджували комплексно. Натомість радянська історіографія порушила цей принцип, акцентуючи увагу на найактуальнішій для себе частині реформи – фінконтролю. Якщо радянські автори висвітлювали реформу гостро критикуючи її з ідеологічного погляду, то сучасні російські історики, навпаки, уникають навіть терміну «контрреформи», замінивши його на «оптимізацію», «доцільність», «державні інтереси». Загалом же, протягом усіх трьох історичних періодів відчутним є інституційний підхід у працях фахівців, які надають державі провідної ролі у частині проведення реформи такого змісту.

Озерський Ігор Володимирович
д.ю.н., академік МКА, радник юстиції,
професор кафедри цивільного
та кримінального права і процесу,
Чорноморський національний
університет імені Петра Могили

ОКРЕМІ АСПЕКТИ ПОРУШЕННЯ ПРАВ СОЦІАЛЬНИХ РОБІТНИКІВ КЕРІВНИКАМИ ТЕРИТОРІАЛЬНИХ ЦЕНТРІВ СОЦІАЛЬНОГО ОБСЛУГОВУВАННЯ

Вступ. Як відомо, праця соціальних робітників територіальних центрів соціального обслуговування (далі – Терцентр) є соціально складною, фізично – тяжкою, психологічно – екстремальною, фінансово - дешевою та навіть близькою до рабської, адже передбачає роботу з певним контингентом підопічних: пенсіонерами, самотніми непрацездатними громадянами, особами із значно зниженою рухомою активністю, з порушенням психіки, тих, які раніше були судимими та відбували покарання у місцях позбавлення волі тощо. Втім, навіть зважаючи на такі складні умови праці, деякими керівниками терцентрів постійно порушуються права та законні інтереси соціальних робітників про які надалі піде мова у представленій науковій праці.

Варто, нагадати, що терцентр утворюється для надання соціальних послуг громадянам, які перебувають у складних життєвих обставинах і потребують сторонньої допомоги, за місцем їх проживання або денного перебування. Діяльність терцентрів, їх працівників за державними стандартами відповідає критеріям діяльності суб'єктів, що надають соціальні послуги та нормативно керуються Конституцією України, законами України, указами Президента України та постановами Верховної Ради України, актами Кабінету Міністрів України, а також галузевими наказами Міністерства соціальної політики, актами інших центральних та місцевих органів виконавчої влади та органів місцевого самоврядування, і звичайно «Типовим положенням про Територіальний центр соціального обслуговування (надання соціальних послуг)» затвердженого Постановою Кабінету Міністрів України від 29 грудня 2009 р. № 1417.

Згідно п. 8. «Типового положення про Територіальний центр соціального обслуговування (надання соціальних послуг)» (2009 р.), основними завданнями територіального центру є: виявлення громадян, зазначених у п. 4 цього Типового положення, формування електронної бази даних таких громадян, визначення (оцінювання) їх індивідуальних потреб у соціальному обслуговуванні (наданні соціальних послуг); забезпечення якісного соціального обслуговування (надання соціальних послуг); установлення зв'язків з підприємствами, установами та організаціями всіх форм власності, фізичними особами, родичами громадян, яких обслуговують територіальні центри, з метою сприяння в здійсненні соціального обслуговування (наданні соціальних послуг) громадянам.

Варто нагадати, що соціальний робітник територіального центру надає різні види соціально-побутових послуг, а саме: приготування (допомога в приготуванні) їжі вдома, годування, доставка гарячих обідів, у тому числі з їдалень, кафе, інших закладів (підприємств) ресторанного господарства; придбання та доставка товарів з магазину або базару, доставка книг, газет, журналів, медикаментів за кошти громадян, які обслуговуються; виклик лікаря, надання допомоги в проведенні періодичних медичних оглядів та госпіталізації, відвідування хворих у закладах охорони здоров'я, організація консультацій лікарів та інших спеціалістів (психологів, дієтологів тощо); допомога у прибиранні приміщення, пранні білизни, дотриманні особистої гігієни, у дрібному ремонті одягу та взуття, забезпеченні паливом; оформлення документів на отримання субсидій на оплату житлово-комунальних послуг та інших видів соціальної допомоги, внесення платежів; читання преси; допомога в обробітку присадибних ділянок (площа обробітку присадибних ділянок визначається разом з місцевим органом виконавчої влади або органом місцевого самоврядування, але не більш як 0,02 гектара); оформлення документів на санаторно-курортне лікування, влаштування до будинку-інтернату, геріатричного будинку-інтернату, пансіонату для ветеранів війни і праці, психоневрологічного інтернату, будинку для ветеранів, інших соціальних закладів; сприяння у забезпеченні необхідними технічними та іншими засобами реабілітації; оформлення замовлень та організація контролю за своєчасним і якісним наданням послуг підприємствами торгівлі, ресторанного господарства, побуту, зв'язку, службами житлово-комунального господарства, закладами культури,

сільськогосподарськими підприємствами тощо; створення умов для посиленої праці, організації трудової терапії вдома; вирішення за дорученням громадян, які обслуговуються, питань у державних органах, на підприємствах, в установах і організаціях; інші соціальні послуги.

Результати дослідження. Під час нашого власного моніторингового дослідження, аналітичних даних, анонімного опитування самих соціальних робітників, їх підопічних, виявилось, що керівниками терцентрів частіше всього порушуються:

✓ ***вимоги Наказу Міністерства праці та соціальної політики*** «Про затвердження Методичних рекомендацій щодо встановлення гнучкого режиму робочого часу» від 04.10.2006 № 359, згідно якого, у разі потреби (*нею може бути прохання самого соціального робітника*) допускається застосування гнучкого режиму робочого часу для робітників терцентру. Такі прохання мали 67% випадків у роботі терцентрів.

✓ ***умови оплати праці працівників закладів охорони здоров'я та установ соціального захисту населення***, затверджені спільним наказом Мінпраці та МОЗ від 05.10.2005 р. № 308/519 (далі — Умови № 308/519), зокрема тих, що враховують особливий характер та умови праці для певних категорій соціальних робітників терцентру. Так, всупереч передбачених підвищень посадових окладів (тарифних ставок) соціальним робітникам, у зв'язку зі шкідливими та важкими умовами праці останні (48%) не підвищувалися. Якщо конкретизувати, то соціальним робітникам за роботу з певним контингентом підопічних оклад має бути підвищений в межах 20% (*п. 8 п. 2.4.5 Умов № 308/519 посадові оклади (тарифні ставки) соціальних робітників, які безпосередньо обслуговують осіб із значно зниженою рухомою активністю та ліжкових хворих, підвищують на 20 % у зв'язку зі шкідливими та важкими умовами праці*) при цьому чисельність підопічних та час, безпосередньо відпрацьований з ними, не впливає на включення до переліку посади працівника терцентру, який безпосередньо обслуговує осіб із значно зниженою рухомою активністю. Пояснення щодо встановлення підвищення посадового окладу на цій підставі Міністерства соціальної політики надало у листі від 18.10.2013 р. № 917/13/155-13.

Соціальний робітник терцентру, який безпосередньо обслуговує осіб зі значно зниженою рухомою активністю та ліжкових хворих, має

право на підвищення посадового окладу на 20% та на 15% за роботу зі шкідливими та важкими умовами праці. Такі підвищення нараховуються у відсотках до схемного посадового окладу, визначеного за тарифним розрядом Єдиної тарифної сітки (5 графа тарифікаційного списку працівників, затвердженого додатком 1 Умов № 308/519), окремо одне від одного. В ч. 4 ст. 97 КЗпП зазначено, що власник або уповноважений ним орган чи фізична особа не має права в односторонньому порядку приймати рішення з питань оплати праці, що погіршують умови, встановлені законодавством, угодами, колективними договорами.

Крім того, ст. 103 КЗпП встановлено, що про нові або зміну діючих умов оплати праці в бік погіршення власник або уповноважений ним орган повинен повідомити працівника не пізніше як за два місяці до їх запровадження або зміни. Також, слід зазначити, що п. 31 Постанови Пленуму Верховного Суду України від 06.11.92 р. N 9 «Про практику розгляду судами трудових спорів» передбачено, якщо при розгляді трудового спору буде встановлено, що зміна істотних умов трудового договору проведена не у зв'язку зі зміною в організації виробництва і праці на підприємстві, в установі, організації, то така зміна з урахуванням конкретних обставин може бути визнана судом неправомірною з покладенням на власника або уповноважений ним орган обов'язку поновити працівникові попередні умови праці.

✓ **нормативні умови колективного договору терцентру**, оскільки останній частини містить формалізований перелік посад соціальних робітників, які мають право на підвищення посадових окладів відповідно до п. 8 п. 2.4.5 Умов № 308/519, затверджений частини всього лише на користь особистих інтересів керівника терцентру та всупереч абз. 1 п. 3 «Переліку соціальних послуг, умови та порядок їх надання структурними підрозділами територіального центру соціального обслуговування (надання соціальних послуг)», затвердженого постановою КМУ від 29.12.2009 р. № 1417, де виписано, що, перш ніж почати роботу з підопічним, заклад охорони здоров'я за місцем проживання громадянина видає медичний висновок. У ньому зазначають його здатність до самообслуговування та визначають потребу в постійній сторонній допомозі.

✓ **положення «Переліку соціальних послуг, умови та порядок їх надання структурними підрозділами територіального центру соціального обслуговування (надання соціальних послуг)»** від 29.12.2009

р. № 1417, оскільки кількість громадян, яких повинен обслуговувати соціальний робітник вдома, обсяг їх роботи почасти всього визначено без урахуванням факторів, наведених в п. 23 наведеного «Переліку».

✓ **нормативи навантаження соціального робітника підопічними**, оскільки середнє навантаження на соціального робітника складає понад 9 чол. при нормі 6 чоловік підопічних та площі обробітку присадибних ділянок, що почасти становить більш як 0,02 гектара при нормі не більше 0,02 гектара.

✓ **процедура «довантаження» іншого соціального робітника з підстав заміни працівника**, що пішов у відпустку та за умови домовленості тимчасово узяти на себе додаткову роботу в порядку виконання обов'язків відсутнього працівника. У цьому разі виходить, що керівник терцентру вимагає від соціального робітника виконання роботи не обумовленої у трудовому договорі та доручає додаткову роботу без письмової згоди соціального робітника чи оформленні такої згоди формально на папері. При перевірці таких порушень на папері все може виглядати законно, натомість працівник лишається без оплати всупереч п. 3.1 Умов оплати праці (№ 308/519).

✓ **межі тривалості робочого часу соціального робітника**, оскільки працівники повинні додаткову роботу виконувати у межах робочого дня (зміни) за основною роботою (від якої працівника не звільняють), натомість соціальні робітники виконують таку роботу поза межами звичайної тривалості робочого часу, а це вже повинно оформлятися як внутрішнє сумісництво, що ставить під сумнів можливість застосувати цей варіант організації заміни працівника. За кожним соціальним робітником закріплено свій населений пункт, а тому виконувати як свої обов'язки, так і обов'язки колеги одночасно в різних селах, соціальний робітник просто не має фізичної можливості, однак така практика стала закономірною для окремих керівників терцентрів.

✓ **рекомендації відображені у листі Міністерства соціальної політики** (покласти обов'язки відпускника на іншого працівника терцентру), адже директори терцентрів приймаючи працівника на період відпустки соціального робітника, беруть на себе відповідальність за подвійну виплату зарплати: один раз у вигляді відпускних основному робітникові, а другий — у вигляді зарплати працівнику за строковим договором з виконання роботи основного соціального робітника. Це як мінімум у два рази перевищує витрати на виплату доплати за виконання

обов'язків тимчасово відсутнього працівника, що в умовах обмеженого фінансування має велике значення.

✓ **правила та нормативи у придбанні для соціальних робітників спецодягу, взуття, велосипедів, проїзних квитків (або грошової компенсації за їх придбання)**, що свідчить про незаконні оборудки у цій сфері. Це ж стосується й дарунків терцентру від меценатів, благодійників, адже почасти ці дарунки лишаються в особистому користуванні керівників та їх родини, чи відбувається заміна дарунків на схожі, але з домашнього вжитку, а нові опиняються в родині директорів терцентрів.

✓ **нормативи, порядок, система нарахування заробітної плати та інших виплат соціальним робітникам**, оскільки за аналітичними даними трапляються випадки зайвих виплат зарплати, надбавок, соціальних виплат тощо, а також використання коштів спеціального фонду не за цільовим призначенням, а саме:

а) підвищення посадового окладу на 20% соціальним робітникам, які безпосередньо не обслуговували осіб із значно зниженою рухомою активністю та ліжкових хворих, що є порушенням п. 2.4.5. спільного Наказу Міністерства праці та соціальної політики України та Міністерства охорони здоров'я України від 05.10.2005 N 308/519 «Про впорядкування умов оплати праці працівників закладів охорони здоров'я та установ соціального захисту населення».

б) за рахунок завищення посадових окладів працівникам територіального центру, зайво нараховано та сплачено до державних цільових фондів, чим порушено вимоги п.1 ст.3, ст.9 Закону України «Про бухгалтерський облік та фінансову звітність в Україні» від 16.07.1999 № 996-XIV (зі змінами).

в) внаслідок виплати посадових окладів у завищеному розмірі соціальним робітникам, проведено нарахування та виплату відпускних в завищеному розмірі, чим порушено вимоги п.3 розділу 3 «Порядку обчислення середньої заробітної плати», затвердженого постановою від 08.02.1995 № 100 (із змінами).

г) за рахунок виплачених сум відпускних працівникам територіального центру, зайво нараховано та сплачено до державних цільових фондів, чим порушено вимоги п.1 ст.3, ст.9 Закону України «Про бухгалтерський облік та фінансову звітність в Україні» від 16.07.1999 № 996-XIV (зі змінами).

д) проіндексовано дохід з урахуванням суми премії, яка не має постійного характеру, що спричинило зайве нарахування суми індексації, чим порушено п. 2 «Порядку проведення індексації грошових доходів населення», затвердженого постановою Кабінету Міністрів України від 17.07.2003 № 1078 (із змінами).

е) за рахунок завищення сум індексації працівникам територіального центру, зайво нараховано та сплачено до державних цільових фондів, чим порушено вимоги п.1 ст.3, ст.9 Закону України «Про бухгалтерський облік та фінансову звітність в Україні» від 16.07.1999 № 996-XIV (зі змінами).

✓ пропорційність нарахування заробітної плати та її реальна виплата, тобто соціальний робітник за фінансовими (бухгалтерськими) документами отримує одну суму до виплати, а на банківський (*картковий*) рахунок зараховується зовсім інша сума, як правило в рази менша. А тому, Держфінінспекція має ретельно перевіряти ці фінансові оборудки терцентрів.

✓ доцільність утворення в штатному розписі терцентрів посади психолога та реальної особи, що виконує його обов'язки, а також формалізований підхід до контролю роботи та звітності психолога, в окремих випадках така посада узагалі є формальною і передбачена лише для фінансових оборудок.

Дивно, чому ці та інші порушення керівників терцентрів та окремих їх підлеглих (їх заступників, керівників відділів, головного бухгалтера, бухгалтерів та ін.) у 93 % не були виявлені під час ревізій фінансово-господарської діяльності фахівцями Держфінінспекції, уповноваженими посадовими особами Держпраці та інших контролюючих та моніторингових органів на рівні району, міста чи області. Означене може свідчити лише про факт корупційних та інших діянь під час перевірки чи моніторингу роботи терцентрів.

Висновки. Відтак, радимо соціальним робітникам у разі порушення їх прав звертатися до керівництва терцентрів та інших уповноважених органів (Державної служби України з питань праці, Державної фіскальної служби України, Міністерства соціальної політики управління праці та соціального захисту населення та цих відомств на обласному (регіональному) місцевому рівнях), а також службових осіб для роз'яснення останніми підстав для прийняття беззаконних, свавільних

рішень чи відповідного реагування на такі випадки органами вищого рівня.

При цьому соціальні робітники мають керуватися та посилатися у таких зверненнях (скаргах) статтями 14, 15 та 16 Закону України «Про звернення громадян», Закону України «Про доступ до публічної інформації» та ст. 40 Конституції України, не дивлячись на абсурдні вимоги п.п. 2 та 5 «Порядку здійснення державного контролю за додержанням законодавства про працю», затвердженого Постановою КМУ від 26.04.2017 року, № 295 «Деякі питання реалізації статті 259 Кодексу законів про працю України та статті 34 Закону України «Про місцеве самоврядування в Україні».

Відтак, у разі залишення таких звернень без відповідного реагування соціальним робітникам необхідно через електронні ресурси телерадіокомпаній, чи у письмовому повідомленні до національних телеканалів України оприлюднити текст звернення чи текст відповіді (реагування) відповідного органу, якщо останній є формалізованим, відпискою, гіпотетичним, пустим за змістом та суттю. Також, аби виключити аспект панібратства (дружніх, родинних зв'язків, корупційних схем тощо) соціальні робітники у скаргах-зверненнях повинні все ж таки вимагати безпосереднього (прямого) реагування уповноважених органів на власне звернення без попередження керівництва обласного та місцевого рівнів терцентрів.

Пономаренко В. В.

к. псих. наук, доцент кафедри правознавства
Полтавського інституту економіки і права Університету «Україна»

ПСИХОЛОГІЧНИЙ ТА ПРАВОВОЙ АНАЛІЗ ПРОФЕСІЙНОЇ ДІЯЛЬНОСТІ АДВОКАТА

Вступ. Професійна діяльність адвоката характеризується надзвичайною різноманітністю вирішуваних завдань. Ця діяльність в першу чергу пов'язана з нормами права, і окремі її види містять наступні поняття: правозастосовна діяльність, правозахисна діяльність та інше. Досліджуючи діяльність адвоката В. Л. Васильєв звернув увагу на те, що вона є однією з професій, яка насичена високим рівнем екстремальності

та професійного стресу. Успішна діяльність адвоката багато в чому залежить від уміння спілкуватись, від підходу до підзахисного, взаємодії з суддею, слідчим, прокурором. Велику роль відіграє також організаційна діяльність адвоката: підготовка до процесу; складання плану; застосування прийомів та засобів, сформованих практикою і професійним досвідом [3].

Результати досліджень. Таким чином, вчасна підготовка до захисту, обміркована лінія його здійснення, складений план — усе це дає адвокату можливість чітко сформулювати свої погляди в суді, орієнтуватись у різних ситуаціях, помічати неточності у висловлюваннях учасників процесу, а також вносити у складений план поправки при виявленні під час процесу нових обставин.

Адвокат повинен ґрунтовно обміркувати всі питання, які необхідно з'ясувати як під час підготовки до судового засідання, так і у процесі судового слідства.

Звідси виникає необхідність в тому, що адвокат повинен добре знати також особистість підзахисного, його психологію, мотиви злочину, причини та умови скоєння злочину. Тільки вивчивши, проаналізувавши і зробивши висновки про особу підзахисного, логічно обміркувавши власну лінію захисту, адвокат може досягти позитивних результатів.

Захисник повинен мати моральне право брати участь у вирішенні питань правосуддя, оцінювати вчинки людей, розкривати їх психологічний зміст. А це означає, що адвокат повинен бути принциповим, чесним, непримиренним до порушення прав і законних інтересів підзахисного [1].

В той же час, відстоюючи інтереси підзахисного адвокат повинен виховувати його, утверджувати у нього почуття законності. Успішність діяльності адвоката багато в чому залежить від його вміння знаходити серед великої кількості доказів такі, які б допомогли виправдати підзахисного чи пом'якшити його вину. А це потребує пошуку, творчого мислення, орієнтації в обставинах справи. Виступаючи на процесі, адвокат дотримується певної лінії захисту і чітко визначеної мети, для досягнення якої йому необхідно виконувати певні дії, приймати рішення. Тому дуже важливими є такі його риси, як самостійність, воля, вміння протистояти іншим учасникам процесу, наполегливість і рішучість. Дуже небезпечним для адвоката є відсутність власної точки зору,

невміння відстоювати свої погляди, позиції, переконання. У цьому разі адвокат буде пасивний, інертний і захист здійснюватиме на низькому рівні [2].

Висновки. Психологічний аналіз роботи адвоката показав що в ній можна виділити наступні етапи: формування загальної концепції; розробка тактики захисту; застосування (реалізація) захисту та комунікативний зв'язок з учасниками процесу. На першому етапі основне місце займає реконструктивна діяльність адвоката. Такі якості, як пам'ять, мислення (аналітичне і синтетичне), увага, реалізуються і на першому, і на другому етапах діяльності. На третьому етапі діяльності поряд із зазначеними реалізуються також якості комунікативної групи. У комунікативній діяльності адвоката виокремлюються: психологічний контакт із підзахисним, який відбувається в основному ще до початку судового процесу під час приватних бесід; психологічний контакт зі складом суду та іншими учасниками судового процесу; при цьому реалізуються якості адвоката як судового оратора [3].

Адвокати прокурор повинні подати свої докази суду в обґрунтованій і визначеній формі, ретельно проаналізувавши особу підсудного, встановивши психологічні причини та мотиви скоєного ним злочину.

Вміння поєднувати при захисті інтереси суспільства і підзахисного, не протиставляючи їх, а також вміння підкреслити соціальне значення захисту при обстоюванні по суті приватного інтересу — це, безумовно, одна з важливих якостей професійної та психологічної культури адвоката.

Юридична діяльність адвоката має перелік особливостей, що визначаються специфікою взаємодії в системі "людина - право - людина". Розробка професіограми адвоката має теоретичний і практичний інтерес, тому що сприяє чіткому визначенню і розумінню ролі професійно важливих властивостей особистості фахівця, організації адекватного профвідбору, вихованню і самовихованню психологічних якостей, необхідних для забезпечення високої ефективності професійної діяльності.

СПИСОК ВИКОРАСТИНИХ ДЖЕРЕЛ:

1. Аминов И. И. Психология деятельности юриста: учеб. пособие для студентов, обучающихся по специальностям «Юриспруденция»,

- «Правоохоронительная деятельность» и «Психология» / И.И. Аминов – М.: ЮНИТИ-ДАНА, 2009. – 615 с.
2. Бандурка А. М., Бочарова С. П., Землянская Е. В. Юридическая психология: Учебник./ А. М. Бандурка, С. П. Бочарова, Е. В. Землянская. – Харьков: Изд-во Нац. ун-та внутр. дел, 2001. - 640 с.
 3. Васильев В.Л. Юридическая психологии / В. Л. Васильев – 3-е изд.-СПб: Издательство «Питер», 2000. – 624 с.

Рябуха Ганна Юрївна

к.п.н., викладач вищої категорії,
голова циклової комісії

Полтавський коледж Університету «Україна»

Гурій Тетяна Анатоліївна

викладач вищої категорії, викладач-методист
циклова комісія з правознавства

Коледж управління, економіки і права
Полтавська державна аграрна академія

ПОНОВЛЕННЯ ПРАЦІВНИКА НА РОБОТІ: ОСОБЛИВОСТІ СУДОВОГО РОЗГЛЯДУ

Напевно, найбільш розповсюдженою категорією судових спорів у сфері трудового права є спори щодо поновлення працівників на роботі. Існуюча судова практика свідчить про те, що у більшості випадків суди виступають на захисті прав працівників, оскільки в процесі судового розгляду встановлюються факти порушень роботодавцем вимог чинного законодавства при проведенні звільнення працівника.

Відповідно до статті 55 Конституції України кожен має право будь-якими не забороненими законом засобами захищати свої права і свободи від порушень і протиправних посягань, права і свободи людини і громадянина захищаються судом. У трудових правовідносинах це може реалізуватися при виникненні трудових спорів.

Чинним Кодексом законів про працю України, а саме ст. 235 визначені випадки, коли працівник повинен бути поновлений на

попередній роботі: звільнення без законної підстави та незаконне переведення на іншу роботу.

На мою думку, поновлення на роботі - це надання працівнику обумовленої трудовим договором роботи, саме тієї, яку він втратив, у зв'язку з неправомірним припиненням трудового договору.

Відповідно до частини 6 статті 43 Конституції України громадянам гарантується захист від незаконного звільнення. Тому поновлення працівника на роботі потрібно розглядати як гарантію захисту його порушених прав. Але при цьому не можна здійснити поновлення працівника без його на те згоди.

При розгляді справ про поновлення на роботі суди, відповідно до постанови Верховного суду України «Про практику розгляду судами трудових спорів» від 6 листопада 1992 № 9, повинні з'ясувати, з яких підстав звільнено працівника згідно з наказом чи розпорядженням, і перевіряти їх відповідність закону.

При винесенні рішення про поновлення на роботі орган, який розглядає трудовий спір, одночасно приймає рішення про виплату працівникові середнього заробітку за час вимушеного прогулу або різниці в заробітку за час виконання нижчеоплачуваної роботи, але не більш як за один рік. Якщо заява про поновлення на роботі розглядається більше одного року, не з вини працівника, орган, який розглядає трудовий спір, виносить рішення про виплату середнього заробітку за час вимушеного прогулу.

Суд не має права визнати звільнення правильним виходячи з обставин, з якими власник не пов'язував звільнення. Якщо обставинам, які стали підставою звільнення, дана неправильна юридична кваліфікація, суд може змінити формулювання причин і привести його у відповідність з чинним законодавством про працю. Якщо в день розгляду справи в суді відповідач видав наказ про поновлення працівника на роботі, позивач може порушити питання про закриття провадження по справі або відкладення її слухання до з'ясування дійсних намірів власника. Якщо такого клопотання позивач не подасть, справа має розглядатися по суті, а в разі визнання факту поновлення на роботі дійсним суд повинен відмовити працівникові в позові про поновлення на роботі. Також, сторони мають право укласти мирову угоду, але суд повинен з'ясувати, чи не суперечить ця угода закону і чи не порушуються нею інтереси держави, права й інтереси сторін. Затверджуючи мирову угоду, суд має

право винести окрему ухвалу про виявлені при розгляді справи порушення закону і усунення причин, що їх породжують.

Отже, при звільненні працівників роботодавцям слід суворо дотримуватися всіх без виключення вимог трудового законодавства та перевіряти наявність законних підстав для проведення звільнення. Якщо звільнення з роботи проведено з порушенням закону, суд, не скасовуючи наказу і не змінюючи підстав припинення трудового договору, зобов'язаний поновити працівника на попередній роботі.

Сарана Сергій Володимирович

кандидат юридичних наук,

доцент кафедри правознавства,

Полтавський інститут економіки і права

ВИКОРИСТАННЯ АУДИТУ У СФЕРІ ПОДАТКОВОГО КОНТРОЛЮ

Здійснення контролю сплати обов'язкових платежів, в тому числі податкового характеру є невід'ємною складовою частиною діяльності як суб'єктів господарювання, так і податкових органів. У цьому контексті особливого значення набуває незалежний контроль сплати податкових платежів, який надає додаткові гарантії для фізичних осіб – підприємців та юридичних осіб при взаємодії з органами податкового контролю.

Згідно ст. 3 Закону України «Про аудиторську діяльність», аудит – це перевірка даних бухгалтерського обліку і показників фінансової звітності суб'єкта господарювання з метою висловлення незалежної думки аудитора про її достовірність в усіх суттєвих аспектах та відповідність вимогам законів України, положень (стандартів) бухгалтерського обліку або інших правил (внутрішніх положень суб'єктів господарювання) згідно із вимогами користувачів [1]. Аудит спрямований на забезпечення майнових інтересів як конкретних осіб: власників (засновників та учасників), самих юридичних осіб, їх кредиторів, інвесторів, так і інших осіб, які використовують фінансову (бухгалтерську) звітність перевірених осіб [2, с. 1154-1155].

На законодавчому рівні податковий аудит на сьогодні не визначений. І на думку О.В. Артюх, відсутність єдиного наукового

підходу щодо тлумачення змісту податкового аудиту, його генези, місця в структурі аудиторської діяльності, тенденцій розвитку у системі фінансового контролю свідчить про незавершеність наукового пошуку проблемних аспектів теорії та практики податкового аудиту [3, с. 336]. З цим варто цілком погодитися, зважаючи на сучасні тенденції контролю у сфері сплати податкових платежів.

Микитюк А.А. визначає податковий аудит, як урегульовану нормами матеріального і процесуального права діяльність податкових органів з контролю за дотриманням податкового законодавства, яка проводиться шляхом збору, накопичення та аналізу об'єктивних даних про економічні дії та події, вибору об'єктів для документального контролю, дослідження первинних, облікових, звітних документів, пов'язаних зі сплатою податків і зборів (обов'язкових платежів), іншої інформації про фінансово-господарську діяльність платників податків [10, с. 171].

Система податкового аудиту складається із зовнішнього і внутрішнього податкового аудиту, які можуть здійснюватися як незалежними (без фінансового інтересу), так і залежними (з наявністю фінансового інтересу) суб'єктами. Як залежні суб'єкти податкового аудиту, в цьому випадку, виступають податкові та правоохоронні органи, що представляють інтереси держави, а тому мають непрямий фінансовий інтерес, а також структурні підрозділи організацій (відділи внутрішнього аудиту) [13, с.27]. Важливо відмітити, що незалежний аудит не лише дає змогу забезпечити неупереджений контроль, а і дозволяє запобігти порушенням вказуючи платнику на недоліки і виявлені відхилення від вимог законодавства. В той же час, такий контроль не здатний замінити обов'язковий державний контроль, проте може стати його корисним доповненням та засобом для уникнення зловживань з боку податкових органів.

Так, при розгляді сутнісних характеристик основних видів податкового аудиту, важливо враховувати, що аудиторські фірми при безпосередньому виконанні процедур перевірки правильності нарахування податків найчастіше використовують методики, які притаманні державному податковому аудиту, що вказує на єдність цих форм податкового контролю й створює основу не тільки для досягнення взаєморозуміння між їх суб'єктами, але й для узгодженого їх застосування з метою підвищення рівня податкової дисципліни в

суспільстві [17, с.67]. Отже доцільно розширити підходи до податкового контролю залучивши до нього аудит як невід'ємну складову контролю у сфері оподаткування.

Таким чином, аудит має стати складовою податкового контролю доповнюючи його державну складову, недержавним (приватним) аудитом, що з одного боку повинен зняти навантаження з органів податкового контролю, а з іншого забезпечуючи додаткові гарантії для суб'єктів підприємницької діяльності.

Список використаних джерел:

1. Про аудиторську діяльність: Закон України від 22 квітня 1993 року № 249-ХІІ // Офіційний сайт Верховної Ради України. URL: <http://zakon4.rada.gov.ua/laws/show/3125-12>
2. Чорна А. М. Місце та значення аудиту в системі фінансового контролю в Україні / А. М. Чорна // Форум права. – 2013. – № 1. – С. 1154-1159. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/FP_index.htm_2013_1_189
3. Артюх О. В. Податковий аудит у структурі аудиторської діяльності: вітчизняний та зарубіжний досвід. Облік і контроль в управлінні економічною стійкістю підприємств в умовах глобалізації: монографія / за ред. д.е.н., професора В. Ф. Максимової. – Одеса: ОНЕУ, 2014. – С. 336-356.
4. Микитюк А.А. Правові та організаційні засади здійснення податкового аудиту державною податковою службою України: дисертація ... кандидата юридичних наук / А. А. Микитюк. – Ірпінь, 2010. – 204 с.
5. Риженко І.Є. Податковий аудит як засіб забезпечення контрольних функцій держави у сфері оподаткування // Економіка розвитку. – 2010. – №1(53). – С. 26-28.
6. Система фінансового контролю в Україні: сучасний стан організації та перспективи розвитку. Наукове видання. / колектив авторів під загальною редакцією к.е.н., проф. Дікань Л.В. – Харків: Вид. ХНЕУ, 2010. – 96 с.

Товста Світлана Петрівна,
Адвокат, ст. викладач кафедри правознавства,
Полтавський інститут економіки і права
Ільченко Віталій Сергійович
студент 4 курсу, спеціальності «Правознавство»,
Полтавський інститут економіки і права

ПІДСТАВИ, ПРИНЦИПИ, МЕЖІ ТА СТРОКИ ЗАСТОСУВАННЯ ГОСПОДАРСЬКО-ПРАВОВОЇ ВІДПОВІДАЛЬНОСТІ ТА ЇХ НАУКОВЕ ЗНАЧЕННЯ

Постановка проблеми. Господарсько-правова відповідальність є досить популярним об'єктом наукових досліджень як для вітчизняної, так і для зарубіжної доктрини. Такий інтерес викликаний внутрішнім змістом цього поняття, адже у ньому поєднуються жорсткі законодавчі рамки і глибинні соціологічні аспекти щодо господарських відносин. Так значення господарсько-правової відповідальності, істотно зростає у зв'язку з підвищенням ролі правових засобів у вирішенні завдань регламентації господарського обігу. Відповідальність має розглядатися в якості одного з діючих важелів механізму господарювання, що здійснює значний вплив на прискорення економічного розвитку нашого суспільства. У цьому виявляється основна проблематика підстав, принципів, меж та строків господарсько-правової відповідальності.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. У науковій літературі зазначені аспекти відповідальності суб'єктів господарювання були предметом дослідження у працях: А.Г. Бобкової, М.І. Брагинського, С.Н. Братуся, О.М. Вінник, І.Є. Замойського, Г.Л. Знаменського, А.С. Комарова, Д.Х. Липницького, М.С. Малєїна, В.К. Мамутова, Ю.Г. Матвєєва, С.Б. Мельник, В.Д. Примака, В.М. Хоменко та багатьох ін. У різній площині питання господарсько-правової відповідальності висвітлювались у кандидатських дисертаціях І.С. Канзафарової, Т.С. Ківалової, Л.Р. Левчук, О.М. Новошицького, О.О. Отраднової, І.А. Сікорської, докторських дисертаціях С.С. Амосова, О.А. Беянович, О.П. Подцерковного, В.С. Щербини та ін. Разом з тим ціла низка питань щодо підстав, принципів, меж та строків відповідальності зазначених суб'єктів в нових економічних умовах після прийняття Господарського та

Цивільного кодексів України залишається дискусійною і потребує теоретичного доопрацювання.

Формулювання цілей статті. Метою даного дослідження є виявлення підстав, принципів, меж та строків господарсько-правової відповідальності, дослідження їх проявів у господарських відносинах.

Виклад основного матеріалу. Господарсько-правова відповідальність, як інститут права, базується на принципах, відображених у ст. 216 ГК України.

Принципи господарсько-правової відповідальності відображають сутність і характер правового регулювання такої відповідальності і мають важливе значення при їх практичному застосуванні. Зокрема, господарсько-правова відповідальність базується на принципах, згідно з якими:

- потерпіла сторона має право та відшкодування збитків, незалежно під того, чи є застереження про це в договорі; передбачена законом відповідальність виробника (продавця) за недоброякісність продукції застосовується також незалежно від того, чи є застереження про це в договорі.

Даний принцип закріплює право суб'єкта господарювання, який зазнав певних втрат внаслідок здійснення іншим суб'єктом господарського правопорушення, у будь-якому випадку на отримання відшкодування таких збитків. За таким же принципом законодавством передбачена відповідальність виробника (продавця) за недоброякісність продукції;

- сплата штрафних санкцій за порушення зобов'язання, а також відшкодування збитків не звільняють правопорушника без згоди другої сторони від виконання прийнятих зобов'язань у натурі;

За загальним правилом, суб'єкт господарювання, що порушив господарське зобов'язання, повинен виконати його належним чином навіть після того, як ним було сплачено штрафні санкції за його невиконання. Єдиним виключенням із цього правила може бути домовленість сторін про звільнення суб'єкта господарювання від подальшого виконання своїх обов'язків, яка повинна бути зафіксована в установленому законом порядку;

- у господарському договорі неприпустимі застереження щодо виключення або обмеження відповідальності виробника (продавця) продукції.

Даним принципом обмежується право сторін на внесення до договору застереження щодо обмеження відповідальності виробника (продавця) продукції, оскільки даний принцип внесений до законодавства з метою захисту інтересів споживачів [1].

За загальним правилом порушник має компенсувати негативні наслідки своєї неправомірної поведінки. Відповідно до ГК України (ч. 1 ст. 219) за невиконання або неналежне виконання господарських зобов'язань чи порушення правил здійснення господарської діяльності правопорушник відповідає належним йому та праві власності або закріпленим за ним на праві господарського відання чи оперативного управління майном, якщо інше не передбачено нормативно-правовими актами вищої юридичної сили.

Законом можуть встановлюватися межі господарсько-правової відповідальності (що має на меті захист майнових інтересів учасників господарських правовідносин) або навпаки - розмір встановлених законом санкцій безпосередньо не пов'язується з розміром збитків (шкоди), завданих неправомірною поведінкою учасника господарських правовідносин (що зумовлено необхідністю захисту публічних інтересів у разі, якщо конкретний розмір завданої шкоди встановити неможливо чи наслідки неправомірної поведінки можуть настати в майбутньому).

Межі господарсько-правової відповідальності, а також випадки зменшення розміру та звільнення від відповідальності встановлюються ГК, ЦК, іншими законами.

Так, засновники та учасники суб'єкта господарювання не відповідають за зобов'язаннями цього суб'єкта, крім випадків, передбачених законом або установчими документами про створення даного суб'єкта (ч. 2 ст. 219 ГК; ч. 3 ст. 96 ЦК; ст. 27 Закону України від 10.07.2003 р. «Про кооперацію»).

Винятками з цього правила є випадки субсидіарної відповідальності:

- учасників акціонерного товариства та товариства з обмеженою відповідальністю в межах несплаченою частини акцій (вкладів) у разі невиконання в повному обсязі свого майнового обов'язку перед товариством (ч. 2 ст. 140, ч. 2 ст. 152 ЦК України; ч. Зет. 24, ч. Зет. 50 Закону України «Про господарські товариства»);

- учасників товариства з додатковою відповідальністю в однаковому для всіх кратному розмірі до свого вкладу, а розмір кратності

встановлюється статутом товариства (ч. 4 ст. 80 ГК України, ч. 2 ст. 151 ЦК України; ст. 65 Закону України «Про господарські товариства»), а щодо довірчих товариств – Декретом «Про довірчі товариства»; крім того, у разі невиконання в повному обсязі свого майнового обов'язку перед товариством учасники ТДВ несуть додаткову відповідальність у межах несплаченої частини своїх вкладів;

- учасників повного товариства та повних учасників командитного товариства, які відповідають за зобов'язаннями товариства (у разі відсутності/недостатності майна останнього) усім своїм майном, на яке відповідно до закону може бути звернене стягнення (частини 5-6 ст. 80 ГК України, ч. 1 ст. 119, ч. 1 ст. 133 ЦК України; статті 66 і 75 Закону України «Про господарські товариства»);

- холдингової компанії, на яку покладається субсидіарна відповідальність за зобов'язаннями її корпоративного підприємства, якщо виявиться неплатоспроможним та визнається банкрутом через дії або бездіяльність холдингової компанії (ч. 6 ст. 126 ГК України);

- членів кооперативу та учасників господарського об'єднання в межах, встановлених статутом кооперативу/об'єднання (у разі якщо установчим документом такої організації закріплюються положення про субсидіарну відповідальність її членів/учасників) – (ч. 4 ст. 123 ГК України, ч. 2 ст. 163 ЦК України).

Якщо правопорушенню сприяли неправомірні дії (бездіяльність) другої сторони зобов'язання, суд відповідно до ч. 3 ст. 219 ГК України має право зменшити розмір відповідальності або звільнити відповідача під відповідальності.

Крім того, за певних обставин сторона господарського зобов'язання може звільнитися під відповідальності навіть за наявності значних негативних наслідків від невиконання нею своїх зобов'язань. Такі обставини передбачаються:

- законом (підставами звільнення від відповідальності, згідно зі ст. 617 ЦК, є випадок і непереборна сила, а згідно з ч. 2 ст. 218 ГК – непереборна сила);

- договором (відповідно до ч. 4 ст. 219 ГК України сторони зобов'язання можуть передбачити в договорі певні обставини, які через свій надзвичайний характер є підставою для звільнення їх від господарської відповідальності у випадку порушення зобов'язання через

дані обставини, а також порядок засвідчення факту виникнення таких (форс-мажорних) обставин).

Особливості має відповідальність, якщо невиконання зобов'язання однією стороною було викликано порушенням з боку іншої сторони. Це стосується випадків прострочення виконання, передбачених статтями 220 і 221 ГК України.

Так, у разі прострочення з боку боржника для останнього настають такі негативні наслідки: а) відповідальність перед кредитором (кредиторами) за збитки, завдані простроченням, і за неможливість виконання, що випадково виникла після прострочення; б) у кредитора виникає право відмовитися від прийняття виконання і вимагати відшкодування збитків, якщо внаслідок прострочення боржника виконання втратило інтерес для кредитора. Проте боржник не вважається таким, що прострочив виконання зобов'язання, поки воно не може бути виконано внаслідок прострочення кредитора [4].

Кредитор вважається таким, що прострочив виконання господарського зобов'язання, якщо він відмовився прийняти належне виконання, запропоноване боржником, або не виконав дій, що передбачені законом, іншими правовими актами, або впливають із змісту зобов'язання, до вчинення яких боржник не міг виконати свого зобов'язання перед кредитором.

Прострочення з боку кредитора тягне для нього такі наслідки: а) у боржника виникає право вимагати від кредитора відшкодування завданих простроченням збитків, якщо кредитор не доведе, що прострочення не спричинено умисно або через необережність його самого або тих осіб, та яких за законом чи дорученням кредитора було покладено прийняття виконання (проте після закінчення прострочення кредитора боржник відповідає за виконання на загальних підставах); б) у разі якщо кредитор не виконав дій, необхідних для виконання боржником своїх зобов'язань, за погодженням сторін допускається відстрочення виконання та строк прострочення кредитора [6].

Господарсько-правові санкції застосовуються до порушника протягом встановлених законом строків:

- строків позовної давності, передбачених ЦК (глава 19) та ГК (ч. 8 ст. 269, частини 2 і б ст. 315, ч. 3 ст. 322, ч. 5 ст. 324) – у разі застосування судового (претензійно-позовного) порядку;

- спеціальних строків, що встановлюються ГК та/або спеціальними законами у разі застосування адміністративно-господарських санкцій (ст. 250 ГК України), заходів відповідальності за порушення антимонопольно-конкурентного законодавства (ст. 42 Закону України «Про захист економічної конкуренції»).

Ст. 222 ГК України передбачається досудовий порядок реалізації господарсько-правової відповідальності, відповідно до якого:

- учасники господарських відносин, що порушили майнові права або законні інтереси інших суб'єктів, зобов'язані поновити їх, не чекаючи пред'явлення їм претензії чи звернення до суду;

- у разі необхідності відшкодування збитків або застосування інших санкцій суб'єкт господарювання чи інша юридична особа – учасник господарських відносин, чії права або законні інтереси порушено, з метою безпосереднього врегулювання спору з порушником цих прав або інтересів оправі (якщо інше не встановлено законом) надіслати йому рекомендованим чи цінним листом (або вручити під розписку) підписану повноважною особою претензією із зазначенням передбачених законом відомостей (реквізитів), а саме:

- повного найменування і поштових реквізитів заявника претензії та особи (осіб), якій претензія пред'являється;

- дати пред'явлення і номеру претензії;

- обставин, та підстав яких пред'явлено претензію;

- доказів, що підтверджують ці обставини;

- вимог заявника з посиланням та нормативні акти;

- суми претензії та її розрахунок, якщо претензія підлягає грошовій оцінці;

- платіжні реквізити заявника претензії;

- переліку документів, що додаються до претензії.

Порядок застосування залежно від виду та форми господарсько-правової відповідальності: а) судовий або претензійно-позовний (ст. 222 ГК України); б) безпосередньо кредитором в оперативному порядку (ст. 235 ГК України); в) спеціальний – уповноваженими органами (ст. 238 ГК України).

Змістом господарсько-правової відповідальності є заходи впливу (санкції) - майнової та/або організаційної спрямованості, що відбиваються на економічних інтересах порушника;

Спрямованість господарсько-правової відповідальності переважно на майнову базу порушника і ліпне в окремих випадках – на особу порушника (примусова реорганізація та примусова ліквідація;

Суб'єктами господарсько-правової відповідальності є учасники господарських правовідносин (суб'єкти господарювання, суб'єкти організаційно-господарських повноважень, засновника та учасники господарських організацій та ін.);

Презумпція вини порушника та особливність визначення впни;

Фактичні підстави – господарське правопорушення, склад об'єктивної сторони якого залежить від форми відповідальності: відшкодування збитків (3 елементи: протиправна поведінка, негативні її наслідки/збитки, причинний зв'язок між ними), в решті випадків – зазвичай лише протиправна поведінка;

Юридична підстава господарсько-правової відповідальності – акти господарського законодавства та господарські договори;

Сфера застосування господарсько-правової відповідальності – господарські правовідносини (господарсько-майнові та/або господарсько-організаційні).

Претензія має бути розглянута з дотриманням таких вимог:

а) протягом місячного терміну з дня її одержання, якщо інший строк не встановлено законом;

б) обгрунтовані вимоги заявника одержувач претензії зобов'язаний задовольнити;

в) при розгляді претензії сторони у разі необхідності повинні звірити розрахунки, провести експертизу або вчинити інші дії для забезпечення досудового врегулювання спору;

г) про результати розгляду претензії заявник має бути повідомлений письмово; при цьому відповідь та претензію підписується повноважною особою або представником одержувача претензії та надсилається заявникові рекомендованим або цінним листом, або вручається йому під розписку.

У разі порушення встановлених строків розгляду претензії або залишення її без відповіді суд при вирішенні господарського спору стягне в доход держави з винної особи штраф у розмірі, встановленому законом.

Висновки. Слід зробити висновок, що господарсько-правова відповідальність – це узгоджена і упорядкована система санкцій, які застосовуються до правопорушників. Проте в законодавстві неможливо

передбачити всі випадки і відтінки, які виникають у відносинах суб'єктів господарювання. Право завжди регулює типові ситуації, притаманні більшості відносин, які виникають на практиці. Воно базується на основних керівних началах, – принципах права, які виражають тенденції і потреби суспільства, що визначають суть системи, галузі або інституту права і в результаті їх правового закріплення мають загальнообов'язкове значення.

Таким чином, господарсько-правову відповідальність можна визначити як застосування господарських санкцій, що здійснюється за допомогою державного примусу і виражається в суспільному осуді винного правопорушника і покладанні на нього додаткових обтяжень майнового характеру або позбавленні його суб'єктивного права.

Отже, юридичною відповідальністю є обов'язок понести невикідні правові наслідки правопорушення, які передбачені санкціями правових норм.

При цьому необхідно чітко розрізнити підставу відповідальності (правопорушення), момент виникнення відповідальності (момент правопорушення), конкретизацію відповідальності (визначення конкретного виду і міри понесення невикідних наслідків), реалізацію відповідальності (фактичне понесення позбавлень правопорушником).

Юридична відповідальність виникає і застосовується в рамках охоронних відносин, що виникають між правопорушником і державою в момент правопорушення та припиняються внаслідок реалізації відповідальності.

Список використаних джерел:

1. Господарський кодекс України. Від 16 січня 2003 р. № 436-IV. З подальшими змінами // Відомості Верховної Ради (ВВР). – 2003. – № 18, № 19-20, № 21-22. – Ст. 144.

2. Цивільний кодекс України. Від 16 січня 2003 р. № 435-IV. З подальшими змінами // Відомості Верховної Ради (ВВР). – 2003. – № 40-44. – Ст. 356.

3. Ганич О. А. Господарсько-правова відповідальність суб'єктів зовнішньоекономічної діяльності [Текст] : автореф. дис. ... канд. юрид. наук / Ольга Анатоліївна Ганич; Нац. акад. наук України, Ін-т екон.- прав. дослідж. – Донецьк, 2012. – 20 с.

4. Заярний О. Господарсько-правова відповідальність в механізмі правового регулювання господарських відносин / О. Заярний // Юридичні науки, 2011. – № 86. – с. 111 – 114.

5. Заярний О. Стівідношення господарсько-правової відповідальності і господарсько-правової санкції / О. Заярний // Юридичні науки, 2010. – № 82. – с. 51 – 57.

6. Кикоть О. О. Поняття господарсько-правової відповідальності та її місце в системі права [Текст] : автореф. дис. ... канд. юрид. наук / Кикоть Олена Олександрівна. Часопис Київського університету права. – К., 2012. – № 4. – С. 229 - 232.

7. Щербина Валентин Степанович. Проблеми попередження господарських правопорушень в умовах становлення ринкової економіки [Текст] : дис... д-ра юрид. наук: 12.00.04 / Щербина Валентин Степанович ; Київський ун-т ім. Т.Шевченка. – К., 1996. – 323 с.

Трубников Василь Михайлович

д.ю.н., професор, професор кафедри правознавства
Полтавського інституту економіки і права

Відкритого міжнародного університету розвитку людини “Україна”

МЕТА ПОКАРАННЯ: ВИПРАВЛЕННЯ ЧИ РЕСОЦІАЛІЗАЦІЯ?

Вступ. Заявлена в КК України мета покарання породили дискусію про їхній зміст, розмежування між собою, досяжності кінцевого результату, а також про можливості реалізації з урахуванням вимог ч. 2 ст. 50 КК України. У теорії кримінального права сформульовані основні положення, що відображають сутність даної кримінально-правової категорії, а також пов'язані з нею проблеми; висловлені пропозиції щодо можливих шляхів їх вирішення. На сьогоднішній день немає єдиної думки в оцінці можливостей виконання позначених у КК України цілей покарання. Це дає підставу вважати, що тема залишається актуальною. Цілі покарання обумовлюються кримінальною політикою держави і впливають з того результату, який держава бажає досягти при реалізації покарання. Визначаючи мету кримінального покарання, законодавець

пов'язує себе необхідністю розробки відповідних способів її досягнення, які повинні бути об'єктивно достатніми і ефективними. Але оскільки заявлені цілі реалізуються стосовно до конкретних злочинцям, які мають різними рівнями антигромадських установок і, отже, неоднаковими здібностями до виправлення, то визначити вид і розмір кримінального покарання, яке відповідало б законодавчого ідеалу, практично неможливо. В реальній дійсності спостерігається значний розрив між декларованими законодавцем цілями кримінального покарання і їх фактичною реалізацією. Це свідчить про те, що закріплені в кримінальному законі мети покарання не досягаються.

Результати дослідження. Посилення каральних властивостей покарання у виді позбавлення волі погіршує в країні криміногенну обстановку і веде до соціальної напруженості. Кримінальне покарання у виді позбавлення волі не сприяє зменшенню злочинності, не впливає на зниження кількості засуджуваних до нього осіб і, що дуже важливо, не досягає основної своєї мети – виправлення засуджених. Все це, безумовно, викликає об'єктивну потребу в пошуку нових, більш ефективних форм і засобів впливу на зниження злочинності. На погляд автора, треба відмовитися від такої мети як виправлення і повернутися до поняття – ресоціалізація.

Автор негативно відноситься до визначення такої мети покарання як виправлення [1]. Термін виправлення як мета покарання перейшов з КК 1960 р України в новий КК України. І хоча, в ч. 2 ст. 50 КК України [2] говориться, що покарання має на меті не тільки кару, а й виправлення засуджених, запобігання вчиненню нових злочинів як засудженими, так і іншими особами, в ст. 1 КВК України [3] кримінально-виконавче законодавство України регламентує порядок і умови виконання та відбування кримінальних покарань з метою захисту інтересів особи, суспільства і держави шляхом створення умов для виправлення і ресоціалізації засуджених, запобігання вчиненню нових кримінальних правопорушень як засудженими, так і іншими особами, а також запобігання тортурам та нелюдському або такому, що принижує гідність, поводженню із засудженими – все ж основною ідеєю як кримінального, так і кримінально-виконавчого законодавства є виправлення засудженого.

Вчені і практики на основі результатів наукових досягнень в області психології і передового досвіду пенітенціарних систем зарубіжних країн вже давно ставлять під сумнів реальну можливість виправлення людини в

умовах фізичної ізоляції від суспільства. Виховати дотримання зовнішньої дисциплінованості у засуджених недостатньо. Звичка дотримання правил поведінки, придбана в колективі, де за кожною особою встановлений нагляд, де невиконання одних правил з неминучістю тягне неприємні наслідки, для правопорушника може зникнути, як тільки засуджений потрапляє в іншу обстановку. В підкріплення даної позиції А.С. Макаренко, зазначав, що показником дійсної свідомості і дисциплінованості людини є його вчинки при відсутності зовнішнього контролю: «Це дуже точна перевірка свідомості: вчинок по секрету, без свідків. Як людина веде себе, коли його ніхто не бачить, не чує і ніхто не перевіряє? Я зрозумів, що легко підкорити людину знаходитись правильно в моїй присутності, у присутності колективу, а ось навчити його чинити правильно, коли ніхто не чує, не бачить і нічого не дізнається, - це дуже важко» [4].

Г.Ф. Хохлаков зазначає, що «здоровий глузд підказує, що завдання із виправлення і перевиховання в умовах ізоляції від суспільства недосяжна ... Дійсно, ставлячи за мету з пристосування людини до життя в суспільстві, його відокремлюють від цього суспільства; бажаючи навчити його корисній активній поведінці, тримають в обстановці, де кожен крок розписаний, що виробляє пасивність; думаючи замінити в свідомості людини шкідливі звички корисними, його тримають серед собі подібних, що сприяє взаємному зараженню тощо» [5].

Навіть якщо припустити можливість виправлення людини у місцях позбавлення волі, то сам по собі цей процес є суто внутрішнім, психологічно складним, означає моральне переродження засудженого і позитивна зміна його свідомості, наявність і істинність якого часто неможливо визначити. Зовнішня поведінка засудженого в умовах ізоляції, вимушеного підлаштовуватися під правила внутрішнього розпорядку і вимоги адміністрації установи, не є справжнім показником ступеня його виправлення. Проте, термін «виправлення» в таких поєднаннях, як «встав на шлях виправлення», «твердо став на шлях виправлення», «довів своє виправлення», «не встав на шлях виправлення» є визначальним критерієм при прийнятті рішення про переведення засудженого всередині колонії з одних умов утримання в інші, переведення до дільниці соціальної адаптації або дільниці соціальної реабілітації, умовно-достроковому звільненні, заміни невідбутої частини покарання більш м'яким видом покарання, помилування тощо. Справедливо можна почути запитання і в

дещо інший площині: як бути з тими, що не виправилися, такі які мають стягнення, але у них закінчився термін покарання або навпаки, своєю зразковою поведінкою «доказали своє виправлення», але відповідно до фактично відбутого строку не можуть бути звільнені умовно-достроково, не кажучи вже про повне звільнення?

Законодавство та правозастосовна практика багатьох зарубіжних країн, далеких від догм радянської пенітенціарної науки, взагалі не ставить за мету виправлення злочинців за допомогою утримання у місцях позбавлення волі. Наприклад, в Законі ФРН «Про виконання покарання у виді позбавлення волі» від 16 березня 1976 р. закріплено: «Виконання покарання має на меті навчити засудженого жити в майбутньому з соціальною відповідальністю без вчинення злочинів» [6]. Тобто мета покарання не пов'язана з морально-психологічним переродженням засудженого в тюрмі, а звернена в майбутнє і полягає в його підготовці до соціально-відповідального життя після звільнення. Іншими словами, метою покарання є ресоціалізація засудженого.

Термін «ресоціалізація» означає процес повторного вживання злочинця в систему уявлень про цінності, які існують в суспільстві. На відміну від «виправлення» термін «ресоціалізація» ширший, оскільки не обмежується тільки лише зміною свідомості засудженого, а й передбачає його включення в позитивні соціальні зв'язки після відбування покарання. Але цього недостатньо, навіть щире «виправлення» засудженого, коли він відмовляється від вчинення нових злочинів в силу кардинальної позитивної моральної переорієнтації, ще не гарантує повернення в суспільство особистості, здатної адаптуватися до реалій вільного життя. Тим часом держава, караючи особу за вчинення злочину, має націлити кримінальне покарання і систему виконання покарань на повернення в суспільство не тільки законослухняної, але і здатної протидіяти негативним явищам людини. Інакше звільнений від відбування покарання, який щиро не бажає надалі вчиняти злочини, але який не може позитивно адаптуватися в суспільстві, знову стане перед необхідністю переступити закон.

Саме повернення в суспільство людини, здатної реінтегруватися в нього і відмовляється від вчинення нових злочинів, має визначатися в якості мети покарання. Це повністю співпадає з вимогами ст. 58 Мінімальних стандартних правил поводження з ув'язненими, прийнятих Конгресом ООН з попередження злочинності та поводження з

ув'язненими 30 серпня 1955 г. [7], в яких зазначається, що після відбуття терміну ув'язнення правопорушник повинен бути готовим і здатним підкоритися закону та забезпечити своє існування.

Зрозуміло, що саме по собі коректування цілей покарання з включенням у його визначення ресоціалізації ще не вирішує зазначене завдання. Потрібна наскрізна реконструкція всього кримінально-виконавчого законодавства, щоб підпорядкувати її досягненню цієї мети. З досвіду насамперед європейських країн, необхідна розробка і застосування в кримінально-виконавчих установах індивідуальних програм з ресоціалізації засуджених, заснованих на психологічній діагностиці особистості злочинця, обліку місця його існування до вчинення злочину, а також рівня освітніх, професійних навичок, здібностей і схильностей, характеру вчиненого злочину, відносин до жертви злочину тощо. Причому, у них у всій цій діяльності беруть активну участь як соціальні служби місцевих виконавчих органів, так і правозахисні та інші громадські організації.

Безумовно, організація такого підходу до виконання покарання є дуже непростою і трудомісткою, пов'язана на початковому етапі з фундаментальним переглядом багатьох положень кримінально-виконавчого законодавства України та переорієнтацією кримінально-виконавчої служби на досягнення нової мети, результати якої, на відміну від виправлення, є більш реальними і цілком доступними.

Саме подібна схема поступової реінтеграції засуджених в суспільство, широко застосовувана в багатьох розвинених країнах, має всі шанси бути впроваджена і в наше кримінально-виконавче законодавство і практику. А результат не змусить себе чекати – це більш успішна адаптація звільнених від відбування покарання у вільному суспільстві і зниження рівня рецидиву злочинів.

Виходячи із сказаного, немає ніякого сенсу ставити виправну мету покарання у виді позбавлення волі.

На такій же позиції знаходиться і Міністерство юстиції України. Так, куратор пенітенціарної служби, заступник Міністра юстиції Денис Чернишов на запитання журналістки: «що змінить реформа пенітенціарної системи?» відповів: «По-перше, найголовніше, що ми відірвемося від Радянського Союзу - ми в багатьох аспектах все ще живемо в тій реальності, а якщо говорити про пенітенціарну систему, то там відсотків 80 - ще чітко СРСР. Яке визначення було в СРСР: це - система виконання

покарань. А ми говоримо, що у системи дві місії - ізоляція соціально небезпечного елемента від суспільства і його ресоціалізація. Тобто ми повинні того, хто потрапив до в'язниці, повернути в суспільство і зробити так, щоб він жив далі, не вступаючи в конфлікт з законом» [8].

Висновки. Досягнення мети виправлення злочинця застосуванням покарання у виді позбавлення волі є досить проблематичним. Виправлення дорослої людини, що переступив закон, практично неможливо, тим більше в умовах сучасної кримінально-виконавчої системи (ДКВС). Логічно чекати від злочинця не виправлення, а ресоціалізації - адаптації до умов життя в суспільстві, яка передбачає його незлочинну поведінку безвідносно до чинників, які його до такої поведінки спонукають. Слід зазначити, що ресоціалізація - це не процес створення ідеальних умов для осіб, які відбувають покарання, зокрема, у виді позбавлення волі. Ні в якій мірі не пропонується створювати максимально комфортні умови в місцях позбавлення волі для засуджених з тим, щоб їм і не хотілося повертатися до самостійного вирішення життєвих проблем «на свободі», а перебувати якомога довше в установах виконання кримінального покарання за державний рахунок. Безумовно, в місцях позбавлення волі повинні бути аскетичні умови утримання. Використовувати засоби впливу - соціально-виховна робота та продуктивну працю. Слід застосовувати і колективні форми виховного впливу. Але треба визнати, що навіть в такому випадку навряд чи вдасться досягти мети виправлення засудженого. Заміна мети виправлення на мету ресоціалізації засудженого дозволить в рамках кримінальної політики держави не закінчувати вплив на злочинця застосуванням кримінального покарання, а продовжити його до того моменту, коли загроза вчинення злочинів з боку колишнього злочинця буде зведена до мінімуму. Автор даних тез вже висловлювався в своїх працях про необхідність акцентування уваги на проблемі ресоціалізації в масштабах всієї держави і створенні системи ресоціалізації засуджених, що передбачає нормативно-правове закріплення у Спеціальному законі «Про попередження злочинів та інших правопорушень».

Для корекції цілей кримінального покарання представляється необхідним внести зміни до ч. 2 ст. 50 КК України викласти її в такій редакції: «Покарання застосовується з метою ресоціалізації засудженого і запобігання вчиненню нових злочинів». Дані зміни дозволять, на наш

погляд, оптимізувати кримінальну політику України в сфері реалізації кримінального покарання, зробити її більш ефективною.

Список використаної літератури:

1. Трубников В.М., Степанюк А.Ф. О формировании целей наказания и задач уголовно-исполнительного законодательства //Сб. кратких тезисов докл. и науч. сообщений науч.-практ. конф. по итогам науч.-исслед. работ, выполненных проф.-препод.составом Украинской юр.академии в 1992 г. – Харьков: Укр.юр.акад., 1993. – С. 110-112.

2. Кримінальний кодекс України (Відомості Верховної Ради України, 2001, № 25-26, ст.131) //Режим доступу: <http://zakon1.rada.gov.ua/laws/show/2341-14>.

3. Кримінально-виконавчий кодекс України (Відомості Верховної Ради України, 2004, № 3-4, ст. 21) // Режим доступу: <http://zakon1.rada.gov.ua/laws/show/1129-15>.

4. Макаренко А.С. Цель воспитания: Учебное пособие / А.С. Макаренко. – М.: Педагогика, 1984. – 380 с.

5. Хохряков Г.Ф. Парадоксы тюрьмы («Проблемы, дискуссии, предложения») / Г. Ф. Хохряков. – М.: Юрид. лит., 1991. – 224 с.

6. Уголовное право зарубежных государств: Общая часть: Англия, США, Франция, ФРГ, Япония, Италия /Авт. кол. Н.А. Голованова, В.Н. Еремин, М.А. Игнатова и др. // Под ред. И.Д. Козочкина; Институт международного права и экономики имени А.С. Грибоедова. – М.: Институт международного права и экономики им. А.С. Грибоедова, 2001. – 576 с.

7. Минимальные стандартные правила обращения с заключенными. Приняты на первом Конгрессе Организации Объединенных Наций по предупреждению преступности и обращению с правонарушителями, состоявшемся в Женеве в 1955 году, и одобрены Экономическим и Социальным Советом в его резолюциях 663 С (XXIV) от 31 июля 1957 г. и 2076 (LXII) от 13 мая 1977 г. // Режим доступа: http://www.un.org/ru/documents/decl_conv/conventions/prison.shtml.

8. Шевченко М. Замминистра юстиции Чернышев: «Понятия» останутся, пока заключенные живут в бараках» /Режим доступу: https://vesti-ukr.com/strana/289401-denis-chernyshov-ponjatija-ostanutsja-poka-zakljuchennye-zhivut-v-barakakh_

СЕКЦІЯ 4. ТЕНДЕНЦІЇ ТА ПРІОРИТЕТИ ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ ЕФЕКТИВНОГО РОЗВИТКУ СУБ'ЄКТІВ ГОСПОДАРЮВАННЯ В УМОВАХ РИНКОВОЇ ЕКОНОМІКИ

Безпартотний Максим Григорович

д.е.н., доцент, професор кафедри економіки та маркетинг,
Національний аерокосмічний університет імені М.С. Жуковського
«Харківський авіаційний інститут»,
Profesor uczelniany, Wyższa Szkoła Społeczno-Gospodarcza w
Przeworsku

ДОСЛІДЖЕННЯ СОЦІАЛЬНО-ДЕМОГРАФІЧНОГО СТАНУ В УКРАЇНІ З УРАХУВАННЯМ МІГРАЦІЙНИХ ПРОЦЕСІВ

Вступ. Демографічна ситуація характеризує відтворення населення за його основними структурними елементами, а демографічний чинник є одним із визначальних для забезпечення стабільного й безпечного розвитку держави. Проблеми оптимального демографічного розвитку слід розглядати як першочергові інтереси держави, як чинник і результат її функціонування.

Результати дослідження. Соціально-демографічна ситуація в державі формується залежно від розвитку процесів відтворення населення та міграційних процесів. За роки незалежності України населення держави скоротилося на понад 9 млн. осіб. Так, у 1991 році в Україні мешкало понад 51 млн. осіб, а за даними [1] на кінець 2016 р. кількість наявного населення України становить близько 42,584 млн. осіб.

Упродовж 2016 р. чисельність населення зменшилася на 176 тис. осіб. Порівняно із 2015 р. обсяг природного скорочення збільшився на 3,6 тис. осіб. Природний рух населення у 2016 р. характеризується суттєвим перевищенням кількості померлих над народженими: на 100 померлих – 68 народжених [1].

Основним чинником, що обумовлює скорочення чисельності населення України, є низькі темпи його відтворення, які характеризуються тенденціями зростання депопуляції (смертність перевищує народжуваність), що не забезпечує навіть простого заміщення поколінь.

Аналіз статистичних даних свідчить, що рівень народжуваності неухильно знижується, незважаючи на тенденцію зменшення смертності немовлят до року. При цьому починаючи з 2008 року зменшується рівень смертності, але рівень народжуваності не в змозі його покрити, тому спостерігається збільшення рівня природного убутку населення. Зниження народжуваності – загальна історична тенденція, притаманна як високо розвинутих країнам, так і країнам, що перебувають на перехідному етапі. Крім формування несприятливої демографічної ситуації, це також має негативні соціально-економічні наслідки.

Таблиця 1

Динаміка основних показників, що впливають на чисельність населення, України у 2010-2017 роках

Роки	Чисельність наявного населення, (тис. осіб)	Кількість народжених на 1000 наявного населення	Кількість померлих на 1000 наявного населення	Середня очікувана тривалість життя жінок та чоловіків при народженні, років	Кількість осіб, що емігрували, осіб	Кількість осіб, що іммігрували, осіб	Міграційний приріст, скорочення (-), осіб
2010	45 778,5	10,8	15,2	70,44	14 677	30 810	16 133
2011	45 633,6	11,0	14,5	71,02	14 588	31 684	17 096
2012	45 553,0	11,4	14,5	71,15	14 517	76 361	61 844
2013	45 426,2	11,1	14,6	71,37	22 187	54 100	31 913
2014	42 929,3	10,8	14,7	71,37	21 599	42 698	21 099
2015	42 760,5	10,7	14,9	71,38	21 409	30 659	9 250
2016	42 584,5	10,3	14,7	71,68	6 465	14 311	7 846
2017	42 386,4	9,4	14,5	71,87			12,0

Джерело: сформовано авторами на основі даних [1-3].

Згідно даних Державної митної служби України [2], у 2016 році громадянам України видано 13621 дозволів на виїзд за кордон на постійне місце проживання, із них дорослим (за винятком пенсіонерів) – 7503 дозволів, дітям – 2912 дозволи та пенсіонерам – 3206 дозволів. У 2016 році повернулось в Україну 1958 громадян, із них дорослих (за винятком пенсіонерів) – 1392, дітей – 108 та пенсіонери – 455. Найбільше

громадян України повернулося з Росії – 357 осіб, Ізраїлю – 298, США – 137 осіб, Молдови – 125 осіб, Білорусі – 112 та Німеччини – 78.

Відповідно у 2015 році громадянам України видано 11345 дозволів на виїзд за кордон на постійне місце проживання, із них дорослим (за винятком пенсіонерів) – 5695 дозволів, дітям – 1873 дозволи та пенсіонерам – 3777 дозволів.

Імміграційні відносини є важливою складовою міграційних процесів. Імміграція – це прибуття в Україну чи залишення в Україні у встановленому порядку іноземців та осіб без громадянства на постійне проживання.

У 2001 році на території України проживало 101,7 тис. іммігрантів, у 2015 році – 327,6 тис., станом на кінець 2016 року в державі постійно проживає близько 335,2 тис. осіб з різних країн світу, що становить 0,59 % від всього населення України – 42 584,5 млн. За міжнародними стандартами критична питома вага іммігрантів по відношенню до всього населення може бути до 10%.

Таблиця 2

Кількість міждержавних мігрантів за віковими групами та статтю у 2016 році

	Кількість прибулих			Кількість вибулих			Міграційний приріст, скорочення (-)
	обидві статі	чоловіки	жінки	обидві статі	чоловіки	жінки	
Усього	14 311	9 553	4 758	6 465	3 458	3 007	7 846
у тому числі: у віці, років							
0–4	260	123	137	246	129	117	14
5–9	110	53	57	251	138	113	-141
10–14	96	54	42	198	112	86	-102
15–19	2 699	1 944	755	310	192	118	2 389
20–24	2 807	2 097	710	899	592	307	1 908
25–29	1 929	1 339	590	961	549	412	968
30–34	1 261	839	422	657	343	314	604
35–39	896	579	317	571	292	279	325
40–44	752	520	232	432	213	219	320
45–49	705	482	223	320	185	135	385

50–54	670	425	245	253	139	114	417
55–59	700	389	311	278	138	140	422
60–64	573	336	237	377	168	209	196
65–69	392	195	197	286	111	175	106
70–74	157	81	76	143	56	87	14
75–79	186	68	118	182	61	121	4
80–84	76	20	56	74	30	44	2
85 і старше	42	9	33	27	10	17	15

Джерело: сформовано авторами на основі даних [1].

Найбільш всього в Україну прибуло чоловіків у віці від 15 до 29 років – 5380 осіб, що становить 56,32% від загальної кількості чоловіків, що прибули. Виїжджають масово з країни ж чоловіки у віці від 20 до 29 років – 1141 осіб, що становить 33,00% від загальної кількості чоловіків, що вибули.

Жінок найбільш всього в Україну прибуло у віці від 15 до 29 років – 2055 осіб, що становить 43,19% від загальної кількості жінок, що прибули. Виїжджають масово з країни жінки у віці від 20 до 34 років – 1033 осіб, що становить 34,35% від загальної кількості жінок, що вибули.

У 2016 році міграційна ситуація в Україні, обумовлювалася збереженням напруженої соціально-політичної обстановки в ряді країн Близького Сходу, Азії та Африки. Статистичні спостереження свідчать, що загальна ситуація, пов'язана з нелегальною міграцією громадян третіх країн через територію України, залишається стабільною.

Кількість нелегальних мігрантів, затриманих на східних кордонах ЄС становить лише 0,3% від загальної кількості виявлених в Європі мігрантів. Потоки мігрантів з Близького й Середнього Сходу, Африки та ПСА до ЄС через територію України залишаються на відносно низькому рівні порівняно з іншими маршрутами. Загальна кількість мігрантів, затриманих на державному кордоні з ЄС, зменшилась у 1,8 раз (у 2016 р. – 889, у 2015 р. – 1614).

Серед головних причин процесу депопуляції – старіння населення та зниження народжуваності. До цього призводить одночасне скорочення чисельності населення та зміна його вікової структури.

Структура населення за віковими групами свідчить про зростання частки осіб віком понад 60 років. Так, у 1991 році частка осіб, старше 60 років становила 18,7 %, а вже у 2016 році 22,1%. Але кількість осіб майже не змінилася: у 1991 році – 9,631 млн. осіб, у 2016 році – 9,417 млн. осіб.

При цьому питома вага вікової групи населення до 15 років у 1991 р. становила 22,8 %, а у 2016 р. 16,1%. Тобто кількість дітей за 15 років зменшилася в 1,7 разів, майже вдвічі. Впродовж 2011-2015 рр. частка найбільш активного населення вікової групи 16-59 років постійно зменшувалася на 0,3%-0,4%, від 63,8 % до 62,1 %. Проте 2016 р. продемонстрував негативну динаміку по відношенню до 2015 р. у розмірі 0,5%. Натомість за рахунок зменшення найбільш активної групи населення зростала частка вікових груп до 15 років і від 60 і більше. При цьому, частка вікової групи 60 і більше років перевищує частку вікової групи до 15 років на 5%. Тому вікова структура населення України має регресивний тип демографічної структури, для якої характерна висока частка людей похилого віку, та низька частка дітей.

Міграція має вплив майже на всі сфери діяльності суспільства, але найбільше міграція має вплив на демографічну і соціальну ситуацію, економічну сферу, ринки праці та фінансів.

Значним чинником, який вплинув на скорочення чисельності населення, став масовий виїзд працездатної частини населення України за кордон у пошуку роботи. Держстатом спільно з Інститутом демографії та соціальних досліджень ім. М.В. Птухи НАНУ в 2012 році проведено друге загальнонаціональне обстеження трудової міграції. Було опитано 45,5 тис. осіб у віці від 15 до 70 років, що мешкають в усіх регіонах України. Дослідження показало, що з січня 2010 року по середину червня 2012 року за кордоном з метою заробітку перебувало 1,2 млн. громадян, що становить 3,4 % населення зазначеного віку та 6 % працездатного населення України.

При цьому, перше аналогічне дослідження, проведене за 2005-2008 роки, показало більш високий рівень трудової міграції – 1,5 млн. осіб. Цим обстеженням не охоплювалися особи, котрі виїхали за кордон до 2010 року і з того часу не поверталися в Україну. Також не могли бути охоплені члени домогосподарств, які в повному складі виїхали за кордон. Результати цього дослідження досить широко висвітлені в Міграційному профілі України за 2012 рік, пізніше аналогічні дослідження не проводилися.

Незадовільний демографічний стан населення України та масовий виїзд працездатної частини населення в пошуку роботи за кордон здебільшого пов'язаний із незадоволенням економічним становищем країни. Таким чином, громадяни України, які виїхали за кордон у пошуку

роботи, присвячували свій час самозайнятості, і у них було менше часу займатися питаннями створення і розвитку власних сімей, що негативно вплинуло на стан народжуваності, а як наслідок – і на незадовільний демографічний стан населення України в цілому.

Проте, в умовах негативного економічного становища України, результати міграції населення України за кордон у пошуку роботи дають і позитивні наслідки. Так, за даними Національного банку України за 2011-2016 роки українськими заробітчанами перераховано в Україну грошових переказів на загальну суму 40150 млн. дол. США.

Нами визначено основні показники, що впливають на міграційний приріст (скорочення) в Україні та визначено їх кореляційну залежність.

Таблиця 3

Кореляційна залежність основних показників, що впливають на міграційний приріст (скорочення) в Україні

Показники	Міграційний приріст, скорочення	Чисельність наявного населення	Середня очікувана тривалість життя	Середньомісячна заробітна плата	ВВП у розрахунку на одну особу	Обсяги приватних грошових переказів в Україну
Міграційний приріст, скорочення	1,0000	0,5191	-0,1793	-0,3908	-0,4243	-0,5131
Чисельність наявного населення	0,5191	1,0000	-0,7776	-0,8051	-0,8366	-0,8875
Середня очікувана тривалість життя	-0,1793	-0,7776	1,0000	0,8619	0,8673	0,8220
Середньомісячна заробітна плата	-0,3908	-0,8051	0,8619	1,0000	0,9949	0,9710
ВВП у розрахунку на одну особу	-0,4243	-0,8366	0,8673	0,9949	1,0000	0,9871
Обсяги приватних грошових переказів в Україну	-0,5131	-0,8875	0,8220	0,9710	0,9871	1,0000

Дані таблиці 3 свідчать, що між всіма обраними показниками існує кореляційна залежність. Найбільш дуже високою позитивною кореляцією

характеризуються такі показники як середньомісячна заробітна плата, ВВП у розрахунку на одну особу та обсяги приватних грошових переказів в Україну. Висока позитивна кореляційна залежність спостерігається між середньою очікуваною тривалістю життя та середньомісячною заробітною платою (0,8619), ВВП у розрахунку на одну особу (0,8673), обсягами приватних грошових переказів в Україну (0,8220). Найбільш слабка негативна кореляційна залежність спостерігається між міграційним приростом (скороченням) та середньою очікуваною тривалістю життя. Високий негативно корельований є зв'язок між чисельністю наявного населення і середньою очікуваною тривалістю життя (0,7776), середньомісячною заробітною платою (0,8051), ВВП у розрахунку на одну особу (0,8366), обсягами приватних грошових переказів в Україну (0,8875). Між міграційним приростом (скороченням) та чисельністю наявного населення і обсягами приватних грошових переказів в Україну існує середній позитивний (0,5191) та негативний (0,5131) кореляційний зв'язок відповідно. Такі показники як міграційний приріст (скорочення) та середньомісячна заробітна платою і ВВП у розрахунку на одну особу мають негативно корельований зв'язок, що говорить про зменшення т однієї перемінної при зростанні значення іншої.

Висновки. На фоні зниження чисельності населення України, що зумовлено скороченням народжуваності та міграційними процесами, економічним станом в країні, що супроводжується зменшенням середньої заробітної плати має місце зростання обсягів приватних грошових переказів з-за кордону, негативна чутливість міграційного приросту (скорочення), а нахил площини у напрямі рівня ВВП на душу населення являє позитивну чутливість міграційного приросту (скорочення).

Література

1. Державна служба статистики України. – <http://www.ukrstat.gov.ua>
2. Державна міграційна служба України. – <https://dmsu.gov.ua>
3. Національний банк України. – <https://www.bank.gov.ua>

Воробйова Ольга Олександрівна
асистент кафедри управління та адміністрування,
Полтавський інститут економіки і права

ПАРАМЕТРИ ОЦІНКИ КОНКУРЕНТНОЇ ПОЗИЦІЇ СТРАХОВОЇ КОМПАНІЇ

Постановка проблеми. Динамічні зміни, що відбуваються у фінансовій сфері України, вплив світової фінансової кризи та об'єктивна турбулентність ринкового середовища зумовлюють необхідність формування ефективних механізмів управління ризиками, зокрема – побудови відповідної системи страхування.

Страховий ринок відіграє важливу роль в отриманні національних конкурентних переваг, тому проблема підвищення рівня конкурентоспроможності його суб'єктів сьогодні набуває особливого значення. Враховуючи суттєві зміни в організації страхової справи, особливої актуальності набувають проблеми розширення сфери і підвищення якості страхових послуг, удосконалення механізму мобілізації та використання ресурсів для забезпечення надійного страхового захисту усіх суб'єктів життєдіяльності і господарювання. В Україні проблемі розвитку страхового ринку, його ролі та місця у фінансовій системі присвячені праці В.В. Базилевича, О.Д. Василика, Н.М. Внукової, К.Г. Воблого, О.О. Гаманкової, О.І. Барановського, О.М. Залетова, В.М. Федосова, В.М. Фурмана, І.О. Школьник.

Важливість дослідження вказаних проблем та недостатній рівень їх теоретико-методологічного обґрунтування визначили **мету статті** і свідчать про її актуальність, теоретичну та практичну значимість.

Виклад основного матеріалу дослідження. Дослідження проблем оцінки конкурентної позиції страхової компанії базується на визначенні суті та особливостей конкуренції, її ринкової середовища, мети розвитку та сприянню задоволенню інтересів виробників страхових послуг та їх споживачів. Розвиток ринкових відносин здійснюється в умовах конкуренції, але за своїм походженням конкуренція є категорією всеохоплюючою.

Особливостями страхового ринку України є незначний рівень його капіталізації при значній кількості страховиків. Специфічним є прояв конкуренції в умовах наявності значної кількості задекларованих

учасників, більшість з яких виробляє мізерну частку страхових послуг. Тобто страховий ринок України є викривленим та потребує очищення й забезпечення прозорості. З урахуванням наведених окремих рис страхового ринку, слід визнати сутність та прояви конкуренції на ньому. Конкуренція у страхуванні визначається в залежності від формулювання самого страхування: якщо останнє розглядається як угода між клієнтом та страховиком, то конкуренція це боротьба за клієнта ціновими (страхові тарифи) та неціновими (обсяг та якість страхових та сервісних послуг) методами. Проте цінова конкуренція найчастіше суттєво знижує якість послуги, головним показником чого виступає надійність страховика, що забезпечує обсяг та швидкість виплати страхових відшкодувань. Існуючі методи оцінки конкурентних позицій економічного суб'єкту на цільовому ринку в залежності від групи показників і змінних, що використовуються при аналізі можна поєднати у наступні групи:

1. Методи з визначення ринкових позиції за моделями Бостонської Консалтингової групи, М. Портера, «Мак-Кінзі» та інші;

2. Методи, що базуються на визначенні рівню менеджменту: ситуаційний аналіз, метод експертного оцінювання, метод картування стратегічних груп;

3. Методи, які характеризують фінансовий стан економічного суб'єкту.

4. Методи, які характеризують конкурентоспроможність товару.

Кожному методу обирається набір параметрів за якими визначається ринкова позиція компанії. Об'єктивна оцінка може бути отримана за умов використання декількох методів та порівняння їх результатів. Проте зараз не ставиться мета розгляду всіх методів, а використовуються лише методи третьої та четвертої групи. Саме за показниками фінансового стану страховиків найбільш детально оцінюється ринкова позиція та стан конкурентного потенціалу в конкретну дату. До таких показників слід віднести наступні (табл. 1.)

Таблиця 1

Показники конкурентної позиції страховика

Показник	Формула розрахунку	Що характеризує
Ділова активність	СП/ВБ	Ефективність використання ресурсів страховика
Співвідношення	ВК/СК	>1 – прибуткова

власного та статутного капіталу		діяльність, здатність до розвитку <1 – відсутність власників компанії до її розвитку
Коефіцієнт навантаження	Витрати на ведення справи/СП	Оцінюється раціональність витрат коштів страхового фонду компанії
Показник забезпечення власними коштами	ВК/ТР	Оцінює фінансову стійкість страховика
Резервний леверидж	ТР/ВК	Оцінюється гнучкість управління капіталом компанії
Показник генерування доходів	ЧГП/ А	Визначає сукупний потенціал ресурсів та якість управління ними
Коефіцієнт ринкового положення	$(КРпР + КРпВ) / 2$	Визначає відношення фактичної ринкової частки компанії с часткою на абсолютно конкурентному ринку
Показник витривалості компанії	СП1/СП0	Визначає здатність компанії підтримувати високу швидкість розвитку протягом тривалого періоду

Позначення: СП – страхові премії; ВБ – валюта балансу; ВК – власний капітал; СК – статутний капітал; ТР – технічні резерви; ЧГП – чистий грошовий потік; А - середньорічна величина активів компанії; КРпР – коефіцієнт ринкового положення по резервам (розраховується за методикою Інституту аналізу ризиків[7]); КРпВ – коефіцієнт ринкового положення по виручці; СП1 – страхові премії поточного року; СП0 – страхові премії попереднього року.

Тому, не дивлячись на свої методологічні недоліки, коефіцієнт ринкового положення можна вважати таким, що більш точно відображає ринкову позицію реальних страхових компаній, ніж показник збору страхових премій.

Запропоновані підходи варто застосовувати відповідно до етапів життєвого циклу компанії, що дозволить побудувати матрицю

конкурентної привабливості, де ключовими параметрами виступають обсяги продажів послуг та їх рентабельності.

Конкурентна позиція страхової компанії має якісну і кількісну визначеність. У якісному відношенні вона включає в себе страхові продукти, персонал, бренд, що складає зміст бізнесу, наявність конкурентного потенціалу, сегменти його діяльності, достатність капіталу і рентабельність.

Таблиця 2.

Умови для оцінки параметрів конкурентоспроможності страхової компанії

Параметри	Діапазон оцінок		
	Низька (1) (2)	Середня (3)(4)	Висока (5)
1	2	3	4
Рівень рентабельності	До 10,0	10,0 – 15,0	Більше 15,0
Рівень інноваційної політики	Відсутній або слабкий	Помірний	Активний
Рівень спеціалізації	Відсутній або слабкий	Помірний (до 50% страхового портфелю складає один вид послуг)	Висока (понад 70% страхового портфелю формується за рахунок 1 виду послуг)
Витрати	Вище прямих конкурентів	Дорівнюють прямим конкурентам	Нижче за витрати прямих конкурентів
Рівень стійкості компанії	Слабкий	Помірний	Високий
Імідж компанії	Відсутній	Добре відома компанія	Сильний імідж, вартісне оцінений
Відносна частка ринку	До 10%	Більше 10%	лідер

Конкурентна позиція пов'язана із показником конкурентоспроможності компанії, який оцінюється за системою таких параметрів: рівень рентабельності компанії (відношення чистого

прибутку від операційної діяльності до зароблених страхових премій. Значна кількість параметрів оцінки конкурентної позиції страховика дозволяє всебічно оцінити його здатність конкурувати з прямими суперниками та визначає вміння ефективно попередити можливі втрати.

Таким чином можна зробити **висновок**, що оцінка конкурентної (ринкової) позиції страхової компанії здійснюється за параметрами якісними та кількісними, що дозволяє врахувати сутність конкуренції на страховому ринку, специфіку страхової послуги та характер формування й управління грошовими коштами компанії. Видокремлення параметрів оцінки повинне базуватися на усвідомленні тенденцій управління та розвитку системи страхового захисту, державного регулювання страхової діяльності, інтересів власників страхових компаній. Загалом основу оцінки мають складати показники економічної діяльності компаній та їх стратегій розвитку, що дозволить залучити необхідні інвестиції для подальшого розвитку страхування в країні.

Список використаних джерел:

1. Закон України «Про страхування» від 07.03.1996 № 85/96-ВР (зі змінами і доповненнями) // rada.gov.ua.
2. Закон України «Про внесення змін до Закону України «Про страхування» від 04.10.2001 № 2745 // rada.gov.ua.
3. Закон України «Про захист економічної конкуренції» від 11.01.2001 № 2210-III (зі змінами і доповненнями) // rada.gov.ua.
4. Закон України "Про обов'язкове страхування цивільно-правової відповідальності власників наземних транспортних засобів" від 01.07.2004 № 1961-IV // rada.gov.ua.
5. Закон України «Про фінансові послуги та державне регулювання ринків фінансових послуг» від 06.02.2003 № 485-IV.

Гапчич Дмитро Миколайович
к.е.н., доцент кафедри управління та адміністрування
Полтавський інститут економіки і права

РЕНТАБЕЛЬНІСТЬ ЯК ТОТОЖНІСТЬ ПРИБУТКОВОСТІ ЧИ ДОХІДНОСТІ

Процес господарської діяльності господарюючих суб'єктів передбачає ефективне поєднання великої кількості організаційних, трудових, матеріальних, фінансових та інших ресурсів. Ефект їх використання вимірюється шляхом співставлення отриманого результату з витратами живої і уречевленої праці на його досягнення.

Абсолютна сума балансового прибутку, отримана підприємством, у тому числі прибуток від основної діяльності є дуже важливим показником. Однак, він не може характеризувати рівень ефективності господарювання. За інших рівних умов більшу суму прибутку отримає підприємство, яке володіє більшим капіталом, використовує більше живої і уречевленої праці, більше виробляє і реалізує продукції. Кінцеві результати характеризуються не лише абсолютними показниками прибутку або збитку. Суб'єкти господарювання, які зацікавлені у віддачі від використаних ресурсів і вкладеного капіталу, аналізують співвідношення між отриманим ефектом та понесеними витратами. Для цього обчислюються відносні показники ефективності: рентабельність та коефіцієнти окупності.

Співвідношення між прибутком та авансованою вартістю або поточними витратами характеризує таке поняття, як рентабельність. У найширшому, найзагальнішому понятті вона означає прибутковість або дохідність виробництва і реалізації всієї продукції чи окремих її видів, дохідність підприємств, організацій, установ в цілому як суб'єктів господарської діяльності; прибутковість різних галузей економіки.

Рентабельність вимірюють за допомогою системи відносних показників ефективності роботи підприємства в цілому, прибутковості різних напрямків діяльності, вигідністю виробництва окремих видів продукції і послуг. Показники рентабельності повніше, ніж прибуток, характеризують результати господарювання, тому що їхня величина відображає співвідношення між ефектом і вкладеним капіталом або

спожитими ресурсами. Їх використовують для оцінки діяльності підприємства і як інструмент інвестиційної політики та ціноутворення.

Рентабельність показує, скільки копійок прибутку одержало підприємство на 1 грн. понесених витрат (вкладеного капіталу, використаних ресурсів).

До задач аналізу рентабельності належать перевірка обґрунтованості планових розрахунків прибутку та рентабельності, вивчення динаміки цих показників; виявлення та кількісний вимір чинників формування прибутку; вивчення позареалізаційних фінансових результатів діяльності, аналіз розподілу і використання прибутку та подальший вплив на рентабельність; виявлення і узагальнення резервів збільшення прибутку та рентабельності.

Одним з джерел підвищення рентабельної роботи підприємства є оптимізація структури його власного капіталу. Оптимізація структури є однією з найскладніших процедур у процесі управління корпоративними фінансами. Вона виражає таке співвідношення між використанням власного і позикового капіталу, при якому забезпечується найбільш ефективний взаємозв'язок між коефіцієнтами рентабельності власного капіталу і заборгованості, в результаті чого, ринкова вартість, тобто ціна нашого підприємства максимізується.

Обґрунтування структури капіталу – це оптимізація питомої ваги власних і позикових джерел у сукупному обсязі коштів, використовуваних для фінансування бізнесу з позиції інтересів суб'єкта господарювання. Вирішення даної проблеми є досить складним завданням фінансового менеджменту підприємства з огляду на необхідність активізації збільшення прибутку як основи рентабельності.

Оптимізацію структури капіталу пропонуємо здійснювати на основі моделей з наступними критеріями оптимальності: мінімум середньозваженої вартості капіталу, максимум рівня рентабельності капіталу, фінансування активів з урахуванням мінімального рівня ризику. У кожному конкретному випадку вибираємо ту чи іншу модель для прогнозування раціональної структури капіталу.

При оптимізації структури капіталу підприємства виникає певний ризик. В господарській та фінансово-економічній діяльності суб'єкта, як зазначено у фінансовому словнику, під ризиком розуміють «усвідомлену можливість небезпеки виникнення непередбачених втрат очікуваного прибутку, майна, грошей у зв'язку з випадковими змінами умов

економічної діяльності, несприятливими обставинами. Вимірюють частотою, ймовірністю виникнення того чи іншого рівня втрат».

Підвищення рентабельності власного капіталу можливе за рахунок:

- збільшення обсягу випуску продукції (робіт, послуг);
- зниження витрат на виробництво та реалізацію продукції;
- економії та раціонального використання коштів на оплату праці робітників і службовців;
- запровадження досягнень науково-технічного прогресу, у результаті чого зростає продуктивність праці.
- використання запозиченого капіталу за допомогою дії фінансового важеля.

Лише вміле використання всієї системи перелічених чинників може забезпечити достатні темпи зростання рентабельності виробництва. При цьому обов'язковість урахування зовнішніх чинників не є такою жорсткою, як чинників внутрішніх.

Дорошенко Андрій Петрович

к.е.н., доцент, доцент кафедри
економічної теорії та економічних досліджень
Полтавська державна аграрна академія

Дорошенко Ольга Олександрівна

к.е.н., доцент кафедри фінансів і кредиту
Полтавська державна аграрна академія

СУЧАСНІ ОСОБЛИВОСТІ АНТИКРИЗОВОГО УПРАВЛІННЯ ПІДПРИЄМСТВОМ

Вступ. На сьогодні певна частина товаровиробників все ще перебувають у кризовому стані та, якщо не є на пів банкрутами, то мають значний рівень збитковості або низький рівень платоспроможності, що не дає впевненості у перспективах їх розвитку. Такі підприємства потребують значної уваги з боку як їх власників та керівництва, так і органів місцевої влади, зусилля яких мають бути спрямовані в першу чергу на недопущення ліквідації в результаті здійснення процедури банкрутства такого господарюючого суб'єкта, та проведення оздоровчих заходів з метою його включення в активні економічні відносини.

Результати дослідження. Сучасні наукові дослідження, спираючись на методичну базу оцінки ймовірності банкрутства, недостатньо чітко характеризують необхідність та поетапність здійснення таких оздоровчих процедур в залежності від глибини та стадії розвитку кризових явищ. Слід відмітити, що серед загальної сукупності заходів, що спрямовані на поліпшення фінансового стану суб'єкта господарювання, ефективними будуть лише ті, що забезпечать безпосереднє усунення чинника виникнення економічних негараздів, а також максимально забезпечить недопущення його розвитку в майбутньому.

Для того, щоб чітко вибрати найбільш ефективні процедури оздоровлення підприємства, необхідно дослідити як саму сутність поняття «оздоровлення» (з метою з'ясування основних компонентів, що в нього входять), так і загальну послідовність здійснення такого процесу. Загалом поняття «оздоровлення» («фінансове оздоровлення») має багато компонентну структуру, тому слід враховувати в сіті вектори його здійснення, що пропонуються провідними як вітчизняними, так і зарубіжними науковцями.

Аналізуючи тлумачення санації в різних наукових джерелах, відмітимо, що думки науковців різняться з приводу того, з якою метою мають здійснюватися дані заходи (недопущення процедури банкрутства, задоволення претензій кредиторів, відновлення належного рівня ліквідності, платоспроможності та фінансової стійкості, уникнення збитковості діяльності, досягнення конкурентоспроможності тощо); що виступає об'єктом санації (підприємство, щодо якого порушено справу про банкрутство, підприємство-боржник, неплатоспроможне підприємство, господарюючий суб'єкт з ознаками певного виду кризи чи будь-який суб'єкт господарювання не дивлячись на його фінансово-економічне становище); хто має виступати суб'єктами санації (власники, інвестори, кредитори, держава); за рахунок яких джерел мають проводитися санаційні заходи (внутрішні чи зовнішні).

Таким чином, санацію слід розглядати лише як один із компонентів процесу оздоровлення, що може бути здійснений і до підприємств, що не мають ознак прояв у кризових явищ, і може стосуватися покращення чи удосконалення окремих аспектів виробничо-фінансової діяльності підприємства.

Процес оздоровлення підприємства (як того, що має гарний фінансовий стан, так і потенційного банкрута) може здійснюватися через процеси реструктуризації та реорганізації.

Загалом механізм оздоровлення суб'єктів господарювання, базуючись на визначенні системи антикризових заходів управлінського характеру, має на меті розробку конкретного плану дій, реалізація якого дозволить вчасно передбачати загрозливі фактори зовнішнього та внутрішнього середовища для підприємства, нівелювати їх вплив та не допускати породження кризових на превентивній стадії антикризового управління, локалізувати, зменшувати.

Запровадження данного механізму має пройти два етапи:

1. Ідентифікація напрямів та інструментарію нейтралізації, зменшення проявів та наслідків кризи;
2. Розроблення та впровадження комплексу оздоровчих заходів, які є доцільними для реалізації антикризового управління на певному етапі розвитку кризових процесів в контексті визначеного виду (видів) кризи.

Таким чином, під стратегією антикризової діяльності підприємства варто розуміти визначення курсу розвитку суб'єкта господарювання та шляхів його реалізації, які дадуть змогу нівелювати ризики породження кризових явищ, а в разі їх виникнення – зменшити наслідки впливу задля збереження стійкого розвитку. Вид обраної стратегії антикризової діяльності (стратегії оздоровлення, стратегії санації) залежить не лише від наявності (відсутності) кризових явищ, а й від їх масштабів та стадії розгортання та можливості подолання наслідків.

Вибір конкретного виду стратегії антикризового управління обумовлюється існуючим фінансово-економічним становищем суб'єкта господарювання, а також тією метою, яку планують досягти в процесі її реалізації.

Обрання превентивної стратегії, локалізації кризи чи усунення її наслідків залежить від ознак наявності кризових явищ, а також від глибини їх поширення. Перший вид серед названих стратегій доцільно використовувати в тих випадках, коли відсутні явні ознаки кризових явищ, проте існують певні потенційні можливості їх виникнення у майбутньому. В більшості випадків її суть зводиться до моніторингу основних показників виробничо-господарської діяльності з метою раннього виявлення ознак їх погіршення та нівелювання їх впливу на

ранніх стадіях. Стратегія локалізації кризи використовується у випадку, коли на підприємстві наявний один із видів кризи в досить глибокій стадії. В основі даної стратегії лежить цілеспрямований вплив на окремі напрями фінансово-господарської діяльності з метою забезпечення прибутковості (у випадку наявності кризи результатів), досягнення належного рівня платоспроможності та ліквідності (у випадку наявності кризи ліквідності) та оптимізації структури капіталу та майна підприємства (у випадку майнової кризи) і недопущення трансформації одного виду кризи в інший чи ефект усинергії від їх поєднання. Стратегія усунення наслідків кризи застосовується після етапів локалізації кризи і зводиться до відновлення попередніх обсягів виробничої діяльності, а також ліквідації боргових зобов'язань, що могли виникнути (або виникли) в умовах розгортання кризи.

Висновки. Таким чином, оздоровлення підприємства є важливою складовою загальної системи антикризового управління. В сучасних умовах більшість сільськогосподарських підприємств в процесі своєї виробничо-господарської діяльності зазнають наслідків фінансово-економічної нестабільності, що проявляється через зниження рівня їх платоспроможності та результативності, а отже, їх діяльність має бути об'єктом проведення моніторингу з метою недопущення переростання окремих збоїв господарської діяльності в системну кризу, що поставить під сумнів майбутнє такого суб'єкта господарювання.

Živitere Marga

Academician, prof., Dr.oec.,
Researcher of the Centre for Entrepreneurship,
Innovation and Regional Development (CEIRD),
Ventspils University College, Latvia

СТРАТЕГИЧЕСКИЕ ВЕКТОРЫ ПОВЫШЕНИЯ КОНКУРЕНТОСПОСОБНОСТИ ПРЕДПРИЯТИЯ И ЕГО ПРОДУКЦИИ

Стратегия фирмы это основной фактор, который определяет конкурентоспособность предприятия. В современных экономических условиях деятельность каждого хозяйственного субъекта является

предметом внимания обширного круга участников рыночных отношений, заинтересованных в результатах его функционирования. В связи с этим, актуальность темы очевидна: для того, чтобы обеспечивать эффективные и высокие показатели предприятия в современных условиях, управленческому персоналу необходимо, прежде всего, уметь реально оценивать финансовое состояние, как своего предприятия, так и существующих потенциальных конкурентов. Реальную картину может предоставить правильно выбранная стратегия управления предприятием, что в свою очередь относительно повисит конкурентоспособность предприятия и его продукции на экономическом рынке.

В условиях рыночной экономики увеличивается значение конкуренции как основного механизм регулирования хозяйственного процесса.

Конкуренция является неотъемлемой частью механизма функционирования рыночной экономики. Еще А. Смит определял конкуренцию как «невидимую руку», обеспечивающую функционирование рыночного механизма ценообразования и регулиующую пропорции общественного производства [1]. Именно в ходе конкуренции происходит «естественный отбор» наиболее эффективных субъектов рыночных отношений.

Конкуренция – борьба независимых экономических субъектов за ограниченные экономические ресурсы. Это экономичный процесс взаимодействия, взаимосвязи и борьбы между выступающими на рынке предприятиями в целях обеспечения лучших возможностей сбыта своей продукции, удовлетворяя разнообразные потребности покупателей.

Исходя из этого, в условиях рыночной экономики для любого хозяйствующего субъекта крайне актуальной является проблема повышения и поддержания его конкурентоспособности.

С развитием рыночного механизма проблема конкурентоспособности предприятия и продукции у производителей в нашей стране резко обострилась, и ее решение требовало от всех субъектов рынка активного поиска путей и методов повышения конкурентоспособности производимых и потребляемых товаров. В связи с этим в современной экономике главным направлением финансово-экономической и производственно-сбытовой стратегии каждого предприятия становится повышение конкурентоспособности для

закрепления его позиций на рынке в целях получения максимальной прибыли.

Управление конкурентоспособностью организации представляет собой область знаний и профессиональной деятельности, направленных на формирование и обеспечение достижения целей по повышению конкурентоспособности организации.

Конкурентоспособность организации по структуре и содержанию представлена как взаимообусловленное единство двух составляющих: конкурентоспособности продукции и ресурсного потенциала предприятия.

Значение стратегического поведения, позволяющего фирме выживать в конкурентной борьбе в долгосрочной перспективе, резко возросло в последние десятилетия. Все компании в условиях жесткой конкуренции, быстро меняющейся ситуации должны не только концентрировать внимание на внутреннем состоянии дел в компании, но и выработать стратегию долгосрочного выживания, которая позволяла бы им поспевать за изменениями, происходящими в их окружении. Сейчас же, хотя и не снимается задача рационального использования потенциала в текущей деятельности, исключительно важным становится осуществление такого управления, которое обеспечивает конкурентные преимущества в быстро меняющейся окружающей среде.

На сегодняшний день, ни для кого не секрет, что преимущество в конкурентной борьбе получает более быстрый. Если раньше считалось, что предприятие большего размера имеет лучшие шансы победить в конкуренции по сравнению с меньшим, то теперь выигрывает то, кто успеет оперативно и правильно распорядиться своим временем. Ускорение изменений в окружающей среде, появление новых запросов и изменение позиции потребителя, возрастание конкуренции за ресурсы, развитие информационных сетей, делающих возможным молниеносное распространение и получение информации, широкая доступность современных технологий, изменение роли человеческих ресурсов, привели к резкому возрастанию значения управления конкурентоспособностью товара и в целом предприятия.

Практика бизнеса показала, что не существует конкурентной стратегии, единой для всех компаний, как и не существует единого универсального стратегического управления. Каждое предприятие уникальное в своем роде, и процесс выработки конкурентной стратегии

для каждого уникален, так как он зависит от позиции фирмы на рынке, динамики развития, потенциала, поведения конкурентов, характеристик производимого товара или оказываемых услуг, состояния экономики, культурной среды и еще многого другого. В то же время есть ряд основополагающих моментов, которые позволяют говорить о некоторых обобщенных принципах осуществления стратегического управления. Конкурентное управление – это в первую очередь продукт творчества высшего руководства, но в то же время можно говорить и о некой теории такого управления, знание которой позволяет более эффективно осуществлять управление организацией.

В системе маркетинга фирма, действующая на рынке, рассматривается не сама по себе, а с учетом всей совокупности отношений и информационных потоков, связывающих ее с другими субъектами рынка.

Литература:

1. Смит, А. Исследование о природе и причинах богатства народа [Текст]: учебник / А. Смит. - М: ЭКСМО, 2007. – 320 с.

Левитская Алла Петровна,
доктор экономических наук,
доцент кафедры экономики государственного университета,
Республика Молдова

ИНФОРМАЦИОННАЯ БЕЗОПАСНОСТЬ БАНКОВСКИХ СИСТЕМ, ЕЕ ОБЕСПЕЧЕНИЕ

Создание глобальной информационной среды обусловило возможности доступа к информационным ресурсам большого количества пользователей разной квалификации, большинство из которых не имеют навыков поддержания безопасности компьютерных систем на высоком уровне. Массовая компьютеризация банковской системы обострила проблему выявления и противодействия новым видам информационных угроз, поскольку средства автоматизированной обработки информации с использованием компьютеров и компьютерных сетей имеют ряд особенностей, позволяющих бесконтрольно манипулировать информацией в автоматизированных системах, как персоналу, так и

посторонним лицам, а также получать несанкционированный доступ к конфиденциальной информации. В связи с этим введение и обработка информации ограниченного доступа в любых автоматизированных системах должна учитывать потенциальные риски и сопровождаться внедрением соответствующих средств и мер защиты.

Угрозами информационной безопасности автоматизированной банковской системы считаются факторы, направленные на нарушение нормальных условий ее функционирования. Они могут быть как целенаправленными (субъективными), так и случайными (объективными). Разработанные на сегодня нормативные стандарты, в большинстве случаев, направлены на противодействие угрозы субъективного характера (защита информации от несанкционированного доступа), однако не меньшую опасность функционированию автоматизированных систем составляют объективные факторы. Нарушение целостности данных вследствие некачественного проектирования баз данных может свести на нет ценность всех накопленных информационных массивов; возможна также полная потеря информации в результате аппаратной аварии.

Противодействие объективным угрозам можно отнести к вопросам обеспечения надежности системы. Основной задачей обеспечения информационной безопасности является противодействие субъективным угрозам. В общем виде виды угроз можно классифицировать так: угрозы конфиденциальности, угрозы целостности, угрозы отказа в обслуживании. Проведенный анализ позволяет выделить основные способы реализации угроз автоматизированной информационной системе: информационные, программно-математические, физические и организационно-правовые.

Под информационными способами воздействия понимаются различного рода несанкционированное манипулирование информацией, которая находится в базах данных (незаконный доступ к данным, завладение и копирование информации, ее искажение, нарушение технологии обработки).

Программно-математические способы сводятся к введению в систему разрушительных программ или аппаратных устройств. Их назначение состоит в реализации недокументированных функций, которые приводят к потере или порче данных. В связи с тем, что сегодня в банковской системе используется исключительно импортное

оборудование и программное обеспечение, вероятность внедрения специальных «закладок» является весьма высокой. Более того, такие случаи встречаются все чаще.

Физические способы воздействия осуществляются через физическое действие различных факторов на компьютерную технику, сети, носители информации, а также на персонал, который работает с конфиденциальной информацией, и охранные системы. Так, по оценкам Ассоциации защиты информации США около 40 % причин сбоев в работе компьютерных систем вызванные физическими угрозами. Физическое воздействие может организовываться и при помощи высокотехнологичной электронной аппаратуры, которая может перехватывать сигналы от работающего оборудования и таким образом похищать информацию. Возможным также является блокирование сигналов и нарушение нормального функционирования оборудования, ввод устройств перехвата информации в рабочих помещениях. Не менее эффективным средством уничтожения информационной базы могут стать простейшие разрушительные воздействия: пожар или затопление оборудования водой, причем достаточно организовать пожар в соседнем помещении, куда доступ посторонних является упрощенным.

Менее очевидными, но достаточно эффективными являются организационно-правовые способы воздействия угроз (невыполнение персоналом требований нормативных документов, задержка с принятием соответствующих нормативно-правовых положений). Предупреждение, минимизация или нейтрализация угроз информационной безопасности осуществляется с помощью средств защиты информации на основе разработанных и внедренных методов противодействия различного рода угрозам информационной безопасности [1].

Под средствами защиты информации понимаются организационные, технические, криптографические, программные средства, предназначенные для защиты информации с ограниченным доступом, а также программные средства и специальная техника, в которых они реализованы. К ним можно отнести также и средства контроля эффективности защиты информации. Для эффективного и комплексного защиты информации необходимо использование различных методов противодействия угрозам, а также предотвращения самой возможности их влияния. Среди мер противодействия угрозам информационной безопасности банковских автоматизированных систем

можно выделить: исключение несанкционированного доступа к информации, предотвращения специальных воздействий, направленных на разрушение, уничтожение, искажение информации или сбой в работе средств информатизации; выявление внедренных программных или аппаратных закладных устройств; применение средств защиты от утечек информации по техническим каналам; применение средств защиты информации, в том числе криптографических, при передаче по каналам связи. В процессе планирования противодействия целенаправленным угрозам информационной безопасности банковских автоматизированных систем следует учитывать тот факт, что хотя и атаки извне на компьютерные системы широко обсуждаются и вызывают повышенную заинтересованность, однако несравненно больший вред безопасности приносят нарушения внутри банковского учреждения. Требования информационной безопасности затрагивают интересы практически всех сотрудников банка. Ситуация осложняется тем, что наряду со своими основными должностными обязанностями, эти сотрудники должны выполнять часто непонятны и поэтому неприемлемы функции и процедуры, связанные с требованиями безопасности. Причинами этого может быть низкая квалификация персонала, недостаточная для корректной работы с базами данных или халатность. Особенно опасными являются некомпетентные сотрудники, которые выдают себя за опытных пользователей. При отсутствии в учреждении контроля за установкой на рабочих местах программного обеспечения, сотрудник может установить на свой компьютер нелегальную программу, даже не понимая возможных последствий. Аналогичная угроза возникает и в случае подключения рабочей станции к сети Интернет через модем. Угрозу представляет также практика обмена паролями между сотрудниками, которые выполняют родственные функции или оставления записанных паролей на рабочих местах. Широкое распространение мобильных накопителей информации обусловило появление нового класса угроз информационной безопасности банковских систем. Проблема несанкционированного использования таких устройств не всегда может решаться мерами организационной защиты информации и может привести к утечке информации. Единственной альтернативой физическому отключению USB-портов на рабочих местах может быть только использование специальной системы защиты. Отдельные компьютеры, даже не подключенные к локальной сети, требуют

соблюдения особых правил безопасности, в случае, если на них обрабатываются конфиденциальные данные. Для защиты локальных компьютеров от несанкционированного доступа должен применяться комплекс организационных и технических мероприятий, который реализует четкий регламент обработки конфиденциальной информации. Средствами реализации технических мероприятий могут стать аутентификация пользователя, шифрование файловой системы, программно-аппаратные комплексы защиты информации от несанкционированного доступа.

Действенной мерой предупреждения физических угроз автоматизированным банковским системам может стать внедрение отдельной комплексной компьютеризированной системы управления физической защитой объекта, которая создается на базе локальной сети и объединяет серверы управления подсистемами, автоматизированные рабочие места и серверы баз данных. Такая автоматизированная система рассчитана на разные уровни допуска пользователей и содержит информацию различной степени конфиденциальности. Защищенная банковская автоматизированная система должна обеспечивать информационную безопасность и соответствовать таким требованиям: иметь возможности автоматизации процесса обработки конфиденциальной информации, включая все аспекты, связанные с обеспечением безопасности обрабатываемой информации; успешно противостоять угрозам безопасности, которые характерны для определенного среды; удовлетворять принятые стандарты информационной безопасности; обеспечивать безопасность информации без существенного усложнения функций пользователя. Для предупреждения угроз информационной безопасности и устранению их негативных последствий необходимо внедрить комплекс организационных, правовых, технических и технологических мероприятий, который в совокупности должен предотвратить нежелательный доступ к аппаратуре, информационным массивам и программному обеспечению.

Литература

1. Петренко С. Методические основы защиты информационных активов компании. Электронный ресурс. Режим доступа: <http://citforum.ru/security/articles/zahitaaktivov>

Пазушан Анна Василівна
старший викладач кафедри управління та адміністрування
Полтавський інститут економіки і права

НАПРЯМИ ВДОСКОНАЛЕННЯ СИСТЕМИ ЛІЗИНГОВИХ ВІДНОСИН В УКРАЇНІ

Попри всі складнощі формування нормативної бази лізингу, компанії, що намагаються працювати у цій сфері навіть за нинішніх непростих умов, дбають про майбутнє: зокрема опікуючись професійною підготовкою кадрів. Задля цього фірми, які формально є конкурентами, об'єднують зусилля й кошти.

Розглядаючи проблеми проведення лізингових операцій треба виділити два їх аспекти: правовий та економічний.

Як уже відзначалось, прийняття закону „Про лізинг” було значним проривом у формуванні правової бази проведення лізингових операцій.

До сих пір лізингова форма кредитування банками не одержала належного розповсюдження. Серед однієї з головних причин те, що в умовах високої інфляції та загальної нестабільності великий попит на кредитні ресурси робив для банків більш привабливим короткострокове кредитування за високими процентними ставками з отриманням великого рівня прибутку у короткостроковому періоді. Підприємства та організації, за старою схемою, розв'язували тактичні завдання, мало турбуючись про реальність повернення отриманих позик у надії списання їхніх боргів державою, що проводило політику дешевих грошей. Але із ходом приватизації, зниженням темпів інфляції, „дорожчанням” грошей відбулося значне зниження попиту на банківські кредити, що викликає потребу у пошуку нових форм співробітництва банків із своїми клієнтами. Тут значну роль можуть відіграти лізингові операції.

Нині в Україні утримується тенденція короткострокового кредитування. За висновками головного експерта групи фінансового лізингу компанії „Укрексімлізинг” серед лізингових операцій нині в Україні переважають операції оперативного лізингу з правом наступного викупу майна.

Оскільки лізинг вимагає від банка-орендодавця вкладень на довгостроковий період, то для підтримання ліквідності балансу сукупний

обсяг лізингових операцій повинен бути обмежений обсягом довгострокових ресурсів, що є у розпорядженні банку.

Одним з можливих рішень продовження строку лізингу- це встановлення надійних відносин між декількома банками, з якими можна було б укласти угоду про гарантований кредит (за строками і сумою). Це дало б можливість перекрити довгостроковий лізинговий договір декількома короткостроковими банківськими кредитами.

Оцінюючи перспективи розвитку лізингових операцій комерційними банками України, необхідно відмітити, що на перших порах комерційним банкам не до снаги надавати весь комплекс послуг по лізингу. Тому є сенс говорити про створення на цьому етапі банками спеціальних лізингових фірм за аналогією розвинених країн.

Також поряд з фінансовим лізингом може застосовуватись лізинг - повне обслуговування, у відповідності з яким відбувається поставка та надання додаткових послуг у доповнення до чисто фінансового аспекту традиційного лізингу. Спеціалізовані лізингові фірми можуть проводити оперативне лізингове кредитування (прокат).

Комерційний банк як засновник компанії підтримуватиме її своїми кредитами. Володіючи всебічною інформацією про своїх клієнтів, банк може надавати фірмі інформацію про платоспроможність майбутніх лізингодержувачів, що відіграє велику роль у заключенні лізингової угоди.

При поширенні застосування комерційними банками на практиці лізингового кредитування в нашій країні треба розглянути проблему лізингових ризиків. В умовах економічного спаду та інфляції головну роль повинні відігравати операції фінансового лізингу, засновані на збереженні права власності на об'єкт лізингу на протязі всього терміну дії угоди.

Україна за допомогою лізингу могла б підняти ряд важливих та потенційно прибуткових галузей економіки.

Аналіз існуючої практики та проблем та перспектив проведення лізингових операцій комерційними банками України дозволяє зробити певні висновки:

– лізинг за участю комерційних банків як метод стимулювання оновлення основних фондів підприємств є одним з найперспективніших шляхів подолання Україною інвестиційної кризи та поновлення процесу активного фінансування капіталовкладень з огляду перш за все на

фінансові можливості банків порівняно з іншими господарюючими суб'єктами, та існування певної законодавчої бази проведення відповідних операцій;

– серед методів стимулювання розвитку лізингових операцій найдоцільнішими пропонуються введення порядку прискореної амортизації засобів, що виступають об'єктом лізингу, та введення податкових пільг для при проведенні лізингових операцій;

– головними проблемами розвитку цих операцій комерційними банками є їх довгостроковий характер, що в умовах нестабільної економічної ситуації, досить високої інфляції та обмеженості вільних довгострокових ресурсів комерційних банків обумовлює неможливість їх (операцій) достатнього поширення;

– складність завдань, що стоять перед банком-лізингодавцем і полягають у необхідності глибокого вивчення ринку лізингових послуг, комплексному аналізу потенційних лізингодержувачів, поста-чальників, проведенні рекламних заходів, забезпеченні максимально можливого обсягу додаткових послуг та ін. роблять доцільним на даному етапі створення банками власних спеціалізованих дочірніх лізингових компаній, які б займалися відповідними операціями за фінансової підтримки з боку банку-засновника.

Головним стимулом для розвитку лізингового кредиту є існування в країні стабільного правового поля та сприятливого податкового середовища, які дозволяють мінімізувати ризики інвесторів. Лише за цих умов будь-яка країна може очікувати на стрімкий розвиток національного ринку лізингових послуг побудованого на засадах здорової конкуренції

Рябуха Анна Юріївна

к.п.н., голова циклової комісії загальноосвітніх
та соціально-гуманітарних дисциплін,
Полтавський коледж Університету «Україна»

ІНФОРМАЦІЙНІ ТЕХНОЛОГІЇ В ЗАБЕЗПЕЧЕННІ РОЗВИТКУ ЕКОНОМІКИ

Розвиток інформаційних технологій у всьому світі пояснюється збільшенням інтенсивності інформаційних потоків внаслідок розширення

процесів глобалізації світової економіки і становлення інформаційного простору. Управлінська діяльність потребує інформаційного забезпечення, так як обробка інформації для прийняття управлінських рішень і вироблення управляючих впливів займає досить багато часу.

Питання аналізу ролі й значення інформаційних технологій в економіці сутності інформаційних технологій і напрямів їх застосування в міжнародній діяльності підприємств стали предметом дослідження у працях таких вчених, як: О. Ананьєв, В. Білик, Р. Бутова, Г. Галузинський, В. Годун, І. Золотарьова, В. Іванов, Т. Калінеску, П. Клімушин, І. Пістунов, В. Пономаренко, М. Сендзюк та інші.

Метою статті є оцінка розвитку інформаційних технологій для розвитку економіки.

Інформаційні технології мають велике значення для розвитку економіки, оскільки інформаційні технології та економіка являються двома пов'язаними областями, які в сукупності дають позитивний економічний ефект і позитивний виробничий результат.

У загальному розумінні інформаційна технологія – це цілеспрямована організована сукупність інформаційних процесів з використанням засобів обчислювальної техніки, що забезпечують високу швидкість обробки даних, швидкий пошук інформації, розосередження даних, доступ до джерел інформації незалежно від місця їх розташування [5].

Відповідно до визначення, прийнятого ЮНЕСКО, інформаційні технології – це комплекс взаємозалежних, наукових, технологічних, інженерних дисциплін, що вивчають методи ефективної організації праці людей, зайнятих обробкою й зберіганням інформації; обчислювальна техніка й методи організації й взаємодії з людьми й виробничим устаткуванням, їхні практичні додатки, а також зв'язані з усім цим соціальні, економічні й культурні проблеми. Основними рисами сучасних ІТ є комп'ютерна обробка інформації, зберігання великих обсягів інформації на машинних носіях та передача інформації на будь-які відстані в найкоротші терміни [4].

Інформаційна технологія – це сукупність методів, виробничих процесів і програмно-технічних засобів, об'єднаних у технологічний ланцюжок, що забезпечує збір, зберігання, обробку, висновок і поширення інформації для зниження трудомісткості процесів

використання інформаційного ресурсу, підвищення їх надійності та оперативності.

Інформаційні технології в економіці – це комплекс дій над економічною інформацією за допомогою комп'ютерів та іншої техніки з метою отримання позитивного оптимального результату.

Основна мета інформаційних технологій передбачає забезпечення ефективного використання інформаційних ресурсів: при розробці стратегічних планів розвитку організацій; вивченні впливу інвестиційно-інноваційної діяльності; для забезпечення конкурентоспроможності підрозділів підприємства на основі врахування думки клієнтів, стану конкурентів; здійснення підтримки прийняття управлінських рішень.

У регіональній економіці можливим є застосування таких типів інформаційних технологій як інформаційних технологій обробки даних, інформаційних технологій управління, інформаційних технологій підтримки прийняття рішень та інформаційних технологій експертних систем. Так, інформаційні технології обробки даних призначені для вирішення завдань соціально-економічного розвитку регіону, по яких є необхідні вхідні дані й відомі алгоритми й інші стандартні процедури їхньої обробки. Ця технологія в основному застосовується на рівні працівників регіонального апарату управління для автоматизації деяких рутинних постійно повторюваних операцій управлінської праці [7].

Застосування інформаційних технологій в економіці змінило функцію грошей, які на сучасному етапі виступають в ролі засобу розрахунків. Так, на сучасному етапі результатом розвитку інформаційних технологій утворилися віртуальні банки і системи оплати, які відіграють величезну роль в економічній діяльності держави.

В сучасних умовах розвитку економіки важливо опанувати різноманітні сучасні технології, що допомагають вирішувати певні економічні проблеми, і полегшують ведення власного бізнесу. У вирішенні цього питання суттєве місце приділяється методикам та розробкам українських фахівців, а також міжнародним курсам «GET IT», «HP LIFE», Intel «Шлях до успіху: підприємництво і комп'ютерні технології».

На сьогоднішній день мають місце миттєві грошові перекази між банками різних країн світу, величезні телекомунікаційні системи розрахунків, що функціонують на рівні держав (системи SWIFT, TARGET, T2S і CCBM2) та відслідковують рух коштів, електронні

розрахунки, належне функціонування бірж, банківських установ, різних фондів – усі ці процеси забезпечуються відповідною інформаційно-комунікаційною інфраструктурою [3].

Сучасні моделі інформаційних технологій дозволяють прорахувати і спрогнозувати економічно важливий результат і на його основі прийняти вірне управлінське рішення. Також, дані моделі дозволяють здійснити підрахунок сукупного економічного ефекту, ризику і гнучкості показників системи.

Сучасні інформаційні технології в економіці застосовуються для ефективної та оперативної комп'ютерної обробки інформаційних ресурсів за відпрацьованими алгоритмами, зберігання великих обсягів економічно важливої інформації і передачу її на будь-які відстані в мінімальні терміни.

Одним з ефективних напрямків удосконалення управління підприємством є розробка і впровадження сучасних інформаційно-управляючих систем і технологій, основою яких є саме інтелектуальні інформаційно-пошукові системи, які забезпечують взаємодію користувачів-непрограмістів з базами даних на професійній мові, близькій до природної; розрахунково-логічні системи, які дозволяють користувачам в діалоговому режимі розв'язати на комп'ютері математичні задачі, не будучи спеціалістами ні в галузі математики, ні в галузі програмування; експертні системи, що дозволяють комп'ютеризувати галузі, в яких знання можна представити в експертній описовій формі, тому що використовувати математичні моделі важко або неможливо [2, с. 12].

Сучасний соціально-економічний розвиток держави потребує здійснення процесу модернізації інформаційного сектора національної економіки. На необхідності модернізації системи інформаційного забезпечення потреб суспільства та кожного його суб'єкта наголошують і деякі науковці, наполягаючи на створенні єдиного інформаційного простору, під яким пропонують розуміти «єдине інформаційно-технологічне середовище, яке містить у собі обчислювальні, інформаційні, телекомунікаційні засоби, продукти, послуги, фахівців, користувачів, документообіг, бази даних та інше» [6, с. 50].

В економіці інформаційні технології необхідні для ефективної обробки, сортування та вибірки даних, для здійснення процесу взаємодії

людини і обчислювальної техніки, для задоволення потреб в інформації, для здійснення оперативних зв'язків.

Використання інформаційних технологій залежить від специфіки діяльності об'єкта. Безумовно, якщо у користувача виникла потреба автоматизувати на практиці додаткову ділянку обробки економічної інформації з використанням відповідних інформаційних технологій, йому необхідно описати постановку задачі (визначити, які документи та довідники використовуються і яка їх структура, побудувати чи описати алгоритм (технологію) перетворення вхідної інформації у вихідну, які необхідно виконати обчислення показників, тобто визначити інформаційне забезпечення задачі), вибрати програмне забезпечення та методи обробки інформації та налагодити розв'язання задачі на персональному комп'ютері.

Проектування і впровадження інформаційних технологій повинно базуватися на найраціональнішому поєднанні автоматизованих методів розв'язання задач управління і людино-машинної технології обробки інформації, а сама технологія повинна розглядатись як: набір статистичних, математичних, алгоритмічних машинно-орієнтованих моделей та програм, сукупність засобів реалізації функцій управління, опис документообігу і регламенту діяльності апарату управління, сукупність технологічних і арифметичних операцій, що реалізуються в автоматичному режимі [1].

Стратегічне значення інформаційних технологій для розвитку регіональної економіки та соціально-економічного розвитку регіонів у цілому обумовлюється тим, що вони дозволяють ефективно використовувати інформаційні ресурси для вирішення регіональних проблем, оптимізувати та автоматизувати інформаційні процеси в регіональному управлінні та в кінцевому результаті виступають важливими елементами більш складних технологій забезпечення інформаційної взаємодії між людьми і організаціями, органами влади.

Отже, позитивний розвиток економіки в державі можливий тільки за умови системного використання новітніх інформаційних технологій. Інформаційні технології допомагають приймати економічно важливі рішення і беруть безпосередню участь у процесі ефективного управління діяльністю.

Оцінювання перспектив впровадження інформаційних технологій дозволить формувати правильну реальну оцінку нових можливостей

організації з метою підвищення її конкурентоспроможності шляхом впровадження інформаційних технологій, розглядати засоби зміни відносин із споживачами, постачальниками, розробляти стратегію впровадження конкретних інформаційних технологій для організації визначеного типу та її діяльності і ринку в цілому, обґрунтувати необхідні заходи для підтримки заданого рівня надійності у конкретних ділянках діяльності при використанні інформаційних технологій, розробляти власний план стосовно впровадження потрібної інформаційної технології з врахуванням реакції зовнішнього середовища і, зокрема, конкурентів.

Список використаних джерел:

1. Бойко В. В. Проектирование баз данных информационных систем / В. В. Бойко, В. М. Савинков. – М. : Финансы и статистика, 1989. – 351 с.
2. Братко И. Программирование на языке Пролог для искусственного интеллекта / И. Братко. – М. : Мир, 1990. – 560 с.
3. Жукова Л. М. Вплив інформаційних технологій на соціально-економічні процеси держави як чинник інституціональних перетворень / Л. М. Жукова // Науковий вісник Ужгородського національного університету. Серія : Міжнародні економічні відносини та світове господарство. – 2016. – Вип. 6 (1). – С. 126–129.
4. Информационные технологии [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://tpl-it.wikispaces.com>.
5. Інформаційні технології [Електрон. ресурс] // Вікіпедія : Вільна енциклопедія. – Режим доступу : <http://uk.wikipedia.org>.
6. Перекрестова Л. В. Інформаційний простір управління підприємствами / Л. В. Перекрестова, Н. Н. Нелюбова. – Волгоград : ВолДУ, 2004. – 210 с.
7. Шевчук І. Б. Теоретичні аспекти розвитку і застосування інформаційних технологій в економіці та управлінні : мезо- та макрорівень [Електронний ресурс] / І. Б. Шевчук, О. М. Васьків. – Режим доступу : <http://www.sworld.com.ua/simpoz2/82.pdf>.

Черкас Віра Володимирівна
доцент кафедри управління та адміністрування
Полтавський інститут економіки і права

КОНЦЕПЦІЯ ІДЕАЛІВ ОПТИМАЛЬНОГО ОПОДАТКУВАННЯ

Останні роки стали для податкової служби України періодом принципових змін і в податковому законодавстві, і в організації роботи державної податкової служби України (ДПСУ).

Сучасний стан економіки України потребує особливого підходу до вирішення проблем оподаткування. Протягом останніх років поступово здійснюється економічна і податкова реформа. Сьогодні, як ніколи, необхідні зусилля для поживлення господарського життя з метою забезпечення стабілізації економіки, соціально – економічного розвитку держави, нарощення темпів зростання валового національного продукту, а на їх основі – збільшення обсягів податкових надходжень до Державного бюджету. Від цього залежить виконання соціальних та інвестиційних програм, розвиток ринкової інфраструктури, підвищення добробуту громадян, створення відповідних умов для вступу України у Світову організацію торгівлі та до Європейського союзу.

Державні програми соціально економічного – розвитку суспільства фінансуються здебільшого за рахунок коштів Державного бюджету, тому їх втілення залежить від своєчасності та повноти надходжень податків та інших обов'язкових платежів до державної казни, від виконання юридичними та фізичними особами зобов'язань перед державою.(1)

Повнота надходжень коштів до бюджету зумовлюється чіткою організацією податкового контролю в країні. Практика свідчить, що значна частина платників податків прагне уникнути оподаткування, вдаючись до різних фінансових правопорушень, що завдає великої шкоди Державному бюджету як головному фінансовому плану держави. (3)

Проблеми вивчення причин протиправних проступків, які стосуються порушень податкового законодавства, завжди є актуальними, особливо - причин та умов фінансових правопорушень, скоєння яких наносить значних збитків державі і, перш за все, Державному бюджету.

Виражаючи інтереси суспільства в різних сферах життєдіяльності, держава буде відповідну політику – економічну, соціальну, правову

тощо. Одним із засобів взаємодії об'єкта і суб'єкта при досягненні завдань державного регулювання є поєднання соціально-економічних процесів, розвиток фінансово-кредитного механізму. Фінансова система охоплює відносини щодо накопичення і використання фінансових ресурсів держави – бюджету і позабюджетних фондів. Головним джерелом формування державних доходів є податки. Саме тому на сучасному етапі податкові реформи і перетворення займають головне місце в процесах удосконалення ринкових відносин. З цього погляду великого значення набуває процес перебудови податкової системи України, аналіз особливостей правового регулювання податків та зборів.

Сьогодні в Україні діє система оподаткування із деякими необґрунтованими податками, які характеризуються низькою економічною результативністю. Саме тому існуюча податкова система вимагає суттєвого реформування, кардинальної заміни окремих елементів діючих податкових механізмів.

Ефективна система оподаткування – це невід'ємна частина економічного комплексу будь-якої сучасної держави. Податки – не лише головне джерело надходжень до бюджетів, але й потужний регулятор. Вони виступають гарантом соціального захисту громадян і створюють матеріальну основу суверенітету держави та місцевого самоврядування. У даній роботі основна увага приділяється аналізу особливостей правового регулювання непрямих податків в Україні. Це коло фінансово-правових відносин довгий час залишалось недослідженим.

Отримані результати досліджень науковців свідчать про фактичні тенденції європейського напрямку розвитку системи оподаткування в Україні з переважною долею непрямих податків на споживання, при цьому найбільш динамічно розвиваються специфічні акцизи на окремі товарні групи (акцизний збір та мито) та знижується доля універсального акцизу на загальний перелік товарних груп та послуг(податок на додану вартість).

Вся історія податкової політики зводиться до пошуків ідеалів оптимального оподаткування. При цьому держава не може задовольнятися лише загальними пропорціями розподілу ВВП. Вона повинна враховувати інтереси кожного підприємства, кожного члена суспільства. Іншими словами, податкова політика повинна влаштувати і державу, і платників податків.

Показово, що найчастіше сьогодні аналізується податкова система взагалі. Дослідження особливостей правового механізму окремих різновидів, складових податкової системи немає, а робити це вельми необхідно. Різні за змістом типи податків потребують специфічної форми правового регулювання, породжують неоднакові правові наслідки. (4)

Таким чином, дослідження основних проблем правового регулювання непрямих податків в Україні має важливе теоретичне і практичне значення. На жаль, адекватного теоретичного аналізу правових механізмів цих податків немає. Тому, ми вважаємо за доцільне узагальнити накопичений теоретичний і практичний матеріал, обґрунтувати на цій основі висновки, положення, рекомендації.

Перелік використаних джерел

1. Податковий кодекс України від 02.12.2010 № 2755-VI [Електронний ресурс].–Режим доступу: <http://zakon1.rada.gov.ua>.
2. Закон України «Про розвиток та державну підтримку малого і середнього підприємництва в Україні» від 22.03.2012 № 4618-VI [Електронний ресурс]. –Режим доступу: <http://zakon.rada.gov.ua>.
3. Офіційний сайт Державної служби статистики України [Електроннийресурс] / Режим доступу: <http://www.ukrstat.gov.ua/>.
4. Офіційний сайт Державної служби України з питань регуляторної політики та підприємництва.

Чичкало-Кондрацька Ірина Борисівна

д.е.н., професор, завідувач кафедри
міжнародної економіки та маркетингу
Полтавський національний технічний університет
імені Юрія Кондратюка

ЗАРУБІЖНИЙ ДОСВІД ВПРОВАДЖЕННЯ «ЗЕЛЕНИХ» ТЕХНОЛОГІЙ МАЛИМИ ТА СЕРЕДНІМИ ПІДПРИЄМСТВАМИ

Після двох століть спалювання викопного палива та викидів парникових газів з експоненціально зростаючим темпом людство, нарешті, почало приділяти більше уваги результатам своєї діяльності, так як усвідомило, що клімат Землі почав невпинно змінюватися.

Необхідність прискореного розвитку «зелених» технологій, як дієвого механізму усунення наслідків зміни клімату та забезпечення сталого економічного розвитку, зумовлює актуальність обраної теми дослідження.

Метою нашого дослідження є виявлення існуючих проблем щодо використання екологічних технологій, визначення напрямів та інструментів щодо покращення впровадження, адаптації та поширення «зелених» технологій.

Сталий економічний розвиток включає, серед інших вимог, просування «зелених» технологій та інновацій. Однак для того, щоб «зелені» технології забезпечували гарантії сталого економічного розвитку, необхідно, щоб передача технологій країнам, що розвиваються, стала основним принципом національних стратегій розвитку.

Для забезпечення ефективної підтримки інноваційних екологічно чистих технологій для малих та середніх підприємств (МСП) у країнах, що розвиваються, уряди та інші зацікавлені сторони повинні розглядати такі основні напрями підтримки, зазначені на рис. 1. Зацікавлені сторони можуть використовувати різноманітний інструментарій у кожній з цих п'яти сфер для сприяння розвитку екологічно чистих технологій МСП.

Рис. 1. Ключові сфери підтримки чистих технологій МСП [2]

Прискорення розвитку підприємництва – це дії, спрямовані на допомогу підприємцям у перетворенні ідей у дієздатний бізнес або збільшення існуючої бізнес-лінії. Даний напрям реалізується у формі програм, які забезпечують пряму підготовку та зміцнення потенціалу для керівників та власників підприємств, починаючи від загальних фінансових та управлінських навичок до цілеспрямованої підтримки

технічних аспектів бізнесу. Ці програми часто забезпечують фірми, що надають консультаційні послуги, бізнес-інкубатори чи технічні експерти.

Ці підприємницькі мережі можуть суттєво знизити транзакційні витрати для окремих МСП. Поєднуючи ресурси та потенційно обмінюючись НДДКР та правами інтелектуальної власності (ІРР), витрати на розгортання технологій та доступ до ринків можуть бути зменшені. Проте успіх такої співпраці залежить від високого ступеня довіри та відкритості, особливо враховуючи ризик втрати інтелектуальної власності на користь більших або кращих фінансованих партнерів.

Так, програма кліматичних технологій info Dev(ПКТ) – це глобальна програма Світового банку, що підтримує малі та середні підприємства, а також нових підприємців, які розробляють інноваційні продукти та нові бізнес-моделі в галузі кліматичних технологій[1].

Інноваційне фінансування передбачає інструменти, що мають на меті забезпечити МСП декількома формами раннього фінансування та венчурного капіталу, які не доступні з традиційних джерел фінансування. До нього відносять початковий капітал, венчурний капітал, кредити та позики.

Уряди та інвестори можуть підтримати приватний сектор, надаючи позики МСП на пільгових умовах, тобто при зниженні процентних ставок та більш гнучких умовах виплат, або шляхом надання позикових гарантій. Така підтримка враховує те, що в більшості країн існують значні бар'єри для МСП у секторі «зелених» технологій[3].

Механізми розвитку технологій мають на меті допомогти МСП в технічних аспектах розробки інноваційного продукту. Вони можуть включати податкові кредити на науково-технічну діяльність, науково-дослідні дотації на дослідження, конкурси на державне фінансування, державні інвестиції в НДДКР, державні та приватні угоди про технологічне співробітництво, демонстраційні проекти та прикладні мережі досліджень.

Інша важлива сфера розвитку технологій стосується прав інтелектуальної власності (ПІВ). Існують суперечності щодо ролі ПІВ у розвитку та передачі кліматичних технологій з урахуванням конфлікту між наданням правової захищеності патентів, стимулюванням інвестицій приватного сектору в НДДКР та необхідністю для країн, що розвиваються, купувати «зелені» технології за доступними цінами. На підтримку стратегічної важливості патентування в «економіці знань»

багато країн, що розвиваються, впровадили патентну політику, часто завдяки технічній підтримці та фінансуванню від Всесвітньої організації інтелектуальної власності (ВОІВ). Наприклад, Руанда має комплексну політику в галузі ІВ як засіб підтримки науково-технічного потенціалу та передачі технологій [4].

Нормативно-правова база у даній сфері спрямована на зміцнення загального сприятливого середовища для «зелених» технологій для малих та середніх підприємств. Тут основними інструментами є: податкові пільги для конкретних секторів, кредити, оподаткування за забруднення або використання природних ресурсів, зниження податків на імпорт, стимули для залучення кваліфікованої робочої сили тощо. Вони можуть бути поділені загалом на інструменти «заохочень» та «покарань», створюючи стимули чи зобов'язання, які стосуються як пропозиції, так і попиту на ринках чистих технологій.

З боку попиту уряди можуть встановити чіткі економічні штрафи, які платять «забруднювачі», з метою стимулювання використання чистих технологій та інновацій [5]. Також уряди можуть запроваджувати оподаткування та збори за забруднення, виробництво відходів та/або нестабільне споживання природних ресурсів. Як альтернатива оподаткуванню, уряди можуть використовувати ринкові механізми, такі як торгівля дозволами на викиди або кредити, за якими суб'єкти господарювання підлягають обмеженню викидів (абсолютна межа), що не просто карає їх, а зобов'язує суб'єктів зменшувати викиди та відходи.

Отже, ми розглянули широкий набір інструментів для сприяння розвитку «зелених» технологій, які державні структури, агентства з розвитку та інші державні і приватні суб'єкти можуть прийняти та пристосувати відповідно до економічних особливостей певної країни. Ці інструменти були розділені на 5 основних напрямів: прискорення підприємницької діяльності, інноваційне фінансування, розвиток ринку, розвиток технологій та правова інформативна база.

Список використаних джерел

1. Climate Innovation Centers (CIC) Business Plans [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.infodev.org/articles/cicbusinessplans>.
2. Ehst M. The report Building Competitive Green Industries: The Climate and Clean Technology Opportunity for Developing Countries [Електронний ресурс] / M. Ehst, S. Kesrelioglu, H. Lee // Washington,

- DC: World Bank Group. – Режим доступу до ресурсу:
<https://www.infodev.org/infodev-files/green-industries.pdf>.
3. Haselip J. Financing Energy SMEs in Ghana and Senegal: Outcomes, Barriers and Prospects. / J. Haselip, D. Desgain, G. Mackenzie // *Energy Policy*. – №65(1). – Pp. 369–376.
 4. Patents and Clean Energy Technologies in Africa [Електроннийресурс] // European Patent Office.– Режимдоступу:
<http://wedocs.unep.org/handle-/20.500.11822/9558>.
 5. The KPMG Green Tax Index: An exploration of green tax incentives and penalties [Електроннийресурс] // KPMG International. – Режимдоступу:
<https://assets.kpmg.com/content/dam/kpmg/pdf/2013/08/kpmg-green-tax-index.pdf>

Шаравара Роман Іванович

к.е.н., доц., професор кафедри
фінансів, банківської справи і страхування
Полтавський інститут економіки і права

ГЛОБАЛІЗАЦІЯ ФІНАНСОВИХ РИНКІВ: ОСНОВНІ НАСЛІДКИ

Сучасний стан розвитку світових фінансових відносин характеризується посиленням процесів інтеграції та глобалізації на всіх рівнях. Особливо це відчутно на національних фінансових ринках, які внаслідок все більшої інтеграції у світовий фінансовий простір, починають виконувати функцію прискорювача глобальної економіки та трансформації міжнародних фінансових інституцій. За таких умов значно посилюється рівень взаємозалежності всіх складових фінансового ринку, які синхронно реагують на коливання кон'юнктури та проявляють інші форми взаємозалежності. Окремо слід звернути увагу, що в умовах стрімкого розвитку інтернет та інформаційних технологій суттєво зростає рівень мобільності і загальної нестабільності світової економіки.

Посилення глобалізації на світовому фінансовому ринку та фактичне зникнення економічних кордонів призводять до того, що локальні економічні нестабільності чи навіть кризи швидко поширюються

на решту країн і залежно від ступеня розвитку економіки кризової країни можуть мати різні масштаби наслідків. Як показує фінансова історія останніх десятиріч, то кризові явища все більше простежуються на рівні відтворювальних процесів і переважно носять нетривалий характер в фінансовому секторі і більш затяжний в реальному.

На сьогодні глобальний фінансовий ринок є багатовимірним явищем і не завжди вписується в рамки визначені сучасною економічною наукою. Саме такий динамізм і викликав необхідність продовження дослідження процесів становлення і розвитку глобальних інтеграційних процесів в фінансовому секторі. З історичної точки зору розвиток глобального фінансового ринку відбувався досить швидко і динамічно (з другої половини 70-х років ХХ століття і до початку 90-х років, коли він був повністю структурований).

Глобалізація міжнародних фінансових відносин призвела до ряду наслідків, що мають як короткостроковий вплив так і довгостроковий характер. Зокрема, це:

- зростання мережі фінансових інститутів і корпорацій;
- збільшення частки корпоративного сектору економіки, що припадає на закордонні країни;
- посилення конкуренції між кредиторами і позичальниками за отримання доступу до вільних кредитних ресурсів чи до можливості розміщення коштів на більш вигідних умовах;
- зростання відтоку капіталу від «старих» (євроатлантичних) фінансових центрів і посилення «нових» (переважно азіатських), що швидко розвиваються;
- підвищення ефективності окремих сегментів фінансового ринку внаслідок посилення конкуренції.

Окремо варто зауважити те, що зняття обмежень на доступ міжнародних фінансових інституцій та корпорацій на національні фінансові ринки має і позитивний ефект. Зокрема:

- злиття банківського ринку і ринку боргових цінних паперів;
- подальший розвиток електронних фінансових послуг;
- подальше злиття та укрупнення фінансових інституцій, посилення їх транснаціонального характеру;
- збільшення автономії реального та фінансового секторів економіки (динаміка їх руху не завжди є одновекторною).

Враховуючи вищевикладене, варто зауважити, що на сучасному етапі особливо простежується тенденція до проникнення фінансових інституцій на фінансові ринки країн, що розвиваються. Така експансія досить часто не несе позитивного впливу на економіку країн. Адже національні фінансові ринки країн, що розвиваються не можуть конкурувати з потужними фінансовими центрами і як наслідок поглинаються останніми. З іншої точки зору наявність таких потужних фінансових центрів може додатково стимулювати економіку країни до подальшого розвитку.

Яшева Галина Артемьевна
доктор экономических наук, профессор,
заведующий кафедрой экономической теории и маркетинга,
Витебский национальный технический университет,
Республика Беларусь

ОСНОВНЫЕ ИНСТРУМЕНТЫ ИХ РОЛЬ В СОВРЕМЕННОЙ ЭКОНОМИЧЕСКОЙ СИСТЕМЕ ФОНДОВОГО РЫНКА

В условиях глобализации экономического развития фондовый рынок должен обеспечивать финансово-экономическую стабильность страны на базе эффективного использования реальных инвестиционных потоков. Это даст возможность оптимизировать все основные составляющие единственного народнохозяйственного комплекса. Улучшая внутренние свойства самих инвестиций, всегда необходимо обращать внимание на фактор изменения взаимодействия фондового рынка и социально-экономических и экологических факторов.

В современной мировой финансовой системе фондовый рынок играет выдающуюся роль, поскольку он одновременно есть сегментом денежного рынка и рынка капиталов. К тому же фондовый рынок может рассматриваться как один из наиболее эффективных механизмов регулирования перелива финансовых ресурсов с помощью разных инструментов. Именно операции на открытом рынке являются основным инструментом денежно-кредитной политики для любого центрального банка, любой страны независимо от того, какой у него целевой ориентир - уровень процента или объем денежного предложения. В то же время

существование рынка государственных ценных бумаг дает ориентиры для определения уровня без рискованной процентной ставки. Привлечение средств на финансовых рынках с помощью государственных долговых обязательств является также общепризнанным способом финансирования дефицита государственного бюджета.

Ключевым параметром каждой финансовой системы является степень участия фондового рынка и банковского сектора в финансировании инвестиционной активности компаний. Чем более развит фондовый рынок, чем больше компаний размещают свои ценные бумаги на рынке с целью получения дополнительных средств для инвестиционных программ, тем выше его роль в финансировании экономики по сравнению с банковским сектором. Если фондовый рынок развит слабо, вероятно ситуация, что компаниям в экономике не будет хватать финансирования для создания новых производственных мощностей, для разработки новых технологий и внедрения новых продуктов. В результате не будут создаваться новые рабочие места, будет падать выпуск продукции и производительность труда, что приведет к снижению реальных доходов населения и совокупного спроса в экономике. Как итог – экономика страны может войти в стадию стагнации, выбраться из которой будет очень сложно [1].

Фондовый рынок (или рынок акций, облигаций и иных ценных бумаг) - составная часть рынка капиталов; рынок торговли ценными бумагами, как допущенными к торгам на бирже, так и торгуемыми вне биржи, то есть на внебиржевом рынке. Рынок ценных бумаг играет важную роль в экономике каждого современного государства. На этом рынке происходят выпуск и купля-продажа ценных бумаг. Несмотря на возможные отличия организации фондового рынка в различных странах, основные функции у него одинаковые.

В качестве первого рынка выступает **фондовая биржа**, на которой осуществляются сделки с зарегистрированными (котируемыми) на ней фондовыми ценностями. Вторым рынком называют **внебиржевой рынок**, на котором осуществляются операции с не зарегистрированными на бирже ценными бумагами. Третьим считается внебиржевой рынок, на котором происходит купля-продажа ценных бумаг, зарегистрированных через посредников. Четвертый внебиржевой рынок ориентирован исключительно на институциональных инвесторов. Особенность его состоит в том, что сделки совершаются минуя посредников через

компьютерные системы. Три последних рынка составляют внебиржевой оборот.

В структуре рынка можно выделить три блока, это участники, инфраструктура и регулирование.

Для того чтобы продавцы могли продавать, а покупатели покупать, существуют **элементы инфраструктуры рынка**. Основными из них являются биржа, брокеры, депозитарии и некоторые другие профессиональные участники рынка ценных бумаг. Эти компании выполняют поручения по покупке или продаже ценных бумаг, эффективному размещению свободных средств инвестора, оказывают консультационные и прочие услуги.

Роль рынка ценных бумаг заключается, с одной стороны, в привлечении денежных средств из разных источников, а с другой — в эффективном вложении денежных средств в один из видов финансового рынка.

Привлечение денежных средств осуществляется за счет перечисленных выше внутренних и внешних источников.

Следовательно, на фондовых рынках, как правило, продаются и покупаются ценные бумаги авторитетных эмитентов, которые занимают весомое место в функционировании экономического механизма страны и показатели, деятельности которых имеют большое значение для многих хозяйствующих или финансовых субъектов и страны в целом. Именно поэтому важным условием деятельности фондового рынка должно быть обеспечение и повышение его эффективности, которая активно будет способствовать общему экономическому росту.

Литература:

1. Биржевая деятельность. Учебник/Под ред. проф. А. Г. Грязновой, проф. Р. В. Корнеевой, проф. В. А. Галанова.- М.: Финансы и статистика, 2015.- 240 с.

СЕКЦІЯ 5. АКТУАЛЬНІ ПРОБЛЕМИ АДАПТИВНОЇ ФІЗИЧНОЇ КУЛЬТУРИ, СПОРТУ ТА ЗДОРОВ'Я ЛЮДИНИ

Беседа Н. А.

к. пед. н., доцент
кафедри фізичного виховання,
спорту та здоров'я людини,
Полтавський національний технічний
університет імені Юрія Кондратюка

ОРГАНІЗАЦІЙНО-МЕТОДИЧНІ ОСНОВИ ЗДОРОВ'Я ЗБЕРЕЖЕННЯ СТУДЕНТСЬКОЇ МОЛОДІ

Вступ. За сучасних глобалізаційних змін в освіті особливої актуальності набуває проблема здоров'язбереження молодого покоління. З огляду на це, перед закладом вищої освіти постає низка викликів, пов'язаних із необхідністю раціонального поєднання ефективних підходів до організації освітнього процесу та здоров'язбереження студентської молоді. Насамперед, зазначимо, що різниця в організації, завданнях і умовах освітнього процесу в загальноосвітніх закладах та ЗВО створює своєрідний бар'єр, який необхідно подолати студенту першого року навчання, щоб активно включитися в нові форми розумової діяльності та зберегти своє здоров'я [3].

Результати дослідження. Узагальнюючи теоретичні напрацювання і практичний досвід, виокремимо головні підходи до організації здоров'язбережувального освітнього середовища в закладі вищої освіти, а саме:

- *особистісний* передбачає забезпечення сприятливих умов для самореалізації особистості, яка визнається носієм культури і цінна своєю унікальністю, неповторністю, а також прагненням до свободи самовираження;

- *діяльнісний* пов'язаний діалектичною єдністю з особистісним підходом, розглядає особистість як суб'єкт діяльності й спрямований на забезпечення особистісного розвитку людини;

- *ресурсний* орієнтований на активізацію потенційних психологічних і фізичних можливостей студентів;

- *системний* потребує реалізації системотвірних зв'язків між метою, завданнями, змістом, формами і методами здоров'язбереження студентської молоді;

- *синергетичний* розглядає самоорганізацію та саморозвиток студентів як запоруку появи якісно нових особистісних змін у результаті взаємодії з навколишнім середовищем;

- *компетентнісний* означає формування здоров'язбережувальної компетентності, основаної на набутті досвіду здоров'язбережувальної діяльності;

- *аксіологічний* спрямований на зміцнення в студентів відповідального ставлення до здоров'я як найвищої цінності та запоруки успішної самореалізації;

- *гносеологічний* базується на здобутті знань і вмінь здоров'язбережувальної діяльності [8].

З огляду на це, підкреслимо, що результативність здоров'язбереження студентів значною мірою залежить від рівня сформованості в них потреби бути здоровими та конструювання стійких мотивацій до здорового способу життя. Виявлена закономірність, що мотив тим більше і тим активніше спрямовує діяльність, чим більше він спирається на навички. Успіх діяльності є функцією якості навички і сили мотиву. Доведено, що саме за умов здорового способу життя підвищується рівень творчого самовираження людини, зростають інтелектуальні та фізичні можливості, поліпшується стан емоційно-вольової сфери.

Задля збереження психологічного здоров'я студентської молоді варто приділяти увагу формуванню навичок безконфліктного існування в соціумі, уміння раціонально розподіляти час, планувати щоденне і тижневе навантаження, застосовувати прийоми самооцінки, самоаналізу, самовдосконалення тощо.

Із метою поліпшення фізичного стану студентів необхідно оптимізувати їх рухову активність. Вважаємо, що застосування різноманітних фізичних вправ сприятиме підвищенню рівня тренованості та загальної працездатності студентів. У цьому контексті важливо пам'ятати, що «результативність занять фізичними вправами значно залежить від ступеня відповідності фізичних навантажень стану здоров'я, фізичному розвитку, функціональним здібностям, віковим та

індивідуальним особливостям організму осіб, які займаються фізичною культурою» [2, с. 19].

Як відомо, студенський вік є сприятливим для розвитку швидкості та сили. Засобами силової підготовки юнаків є вправи, обтяжені масою власного тіла (підтягування) або зовнішнім опором (вправи з гантелями штангою). Вважається, що для підвищення м'язової сили доцільно один раз на тиждень застосовувати близько граничні і граничні величини обтяжень.

Особливістю методики розвитку витривалості в юнаків і дівчат є поступовий перехід від аеробних циклічних вправ до анаеробних. Для розвитку спеціальної витривалості застосовують вправи субмаксимальної і максимальної потужності.

При виконанні вправ на гнучкість важливим є правильне дозування навантажень. Зазначимо, що рухливість у суглобах дівчат більша, ніж у юнаків. Відповідно обсяг та інтенсивність навантажень для юнаків має бути вищою.

Підсумовуючи вищевикладене, маємо підстави для **висновку**, що забезпечення відповідних організаційно-методичних умов у процесі формування здоров'язбережувального освітнього середовища в закладі вищої освіти сприятиме підвищенню рівня психологічного й фізичного здоров'я студентської молоді.

Список використаних джерел

1. Беседа Н. А. Визначення адаптаційного потенціалу серцево-судинної системи студентів технічних спеціальностей / Н. А. Беседа // Фізична реабілітація та здоров'язбережувальні технології: реалії і перспективи : матеріали III Всеукр. наук.-практ. інтернет-конф., м. Полтава, 9 листопада 2017 р. – Полтава : ПолтНТУ імені Юрія Кондратюка, 2017. – С. 19 – 20.
2. Магльований А. В. Динаміка показників фізичного здоров'я студентів, які займаються силовими вправами / А. В. Магльований, І. М. Шимечко, О. М. Боярчук, Є. І. Мороз // Педагогіка, психологія та мед.-біол. пробл. фіз. виховання і спорту. – 2011. – № 1. – С. 80–83.
3. Bobrytska V.I., Future specialists in physical culture and sports cardiovascular system functional condition evaluation / V. I. Bobrytska, N. A. Beseda // Physical education of students. – 2018. - Vol 22 No 5 (2018). – <https://doi.org/10.15561/20755279.2018.0501> . – p. 232 – 236.

Бойко Галина Миколаївна
доктор педагогічних наук, професор, завідувач кафедри
фізичної реабілітації та фізичного виховання
Полтавського інституту економіки і права Університету «Україна»,
Заслужений працівник фізичної культури і спорту України,
Заслужений тренер України

ЗАГАЛЬНА ТА СПЕЦІАЛЬНА ПІДГОТОВКА ПЛАВЦІВ ІЗ ПОРУШЕННЯМИ ЗОРУ

Вступ. Зважаючи на високу напруженість підготовки плавців високої кваліфікації з порушеннями психофізичного розвитку, значні обсяги тренувальних і змагальних навантажень, стрімке зростання рівня результатів, що демонструють провідні спортсмени світу та високий рівень конкуренції в усіх функціональних класах потребують постійного пошуку та вдосконалення всі складові підготовки спортсменів з інвалідністю, що забезпечить досягнення ними найвищого рівня готовності та його ефективної реалізації під час відповідальних стартах[1, 2]. Отже, актуальним є пошук нових підходів до визначення змісту та спрямованості спеціальної фізичної підготовки плавців високої кваліфікації із порушеннями зору.

Мета дослідження: розкрити зміст та особливості програми функціонального тренування на суші для плавців із порушеннями зору функціональних класів S-12-13 у спеціально-підготовчому періоді їхньої підготовки.

Методи дослідження: теоретичні – аналіз, узагальнення, систематизація даних спеціальної науково-методичної літератури; емпіричні – тестування сили тяги (за максимальною довжиною розтягування стандартного гумового амортизатора середнього ступеня жорсткості під час плавання основним способом) та швидко-силової витривалості (часу утримання максимальної довжини розтягування гумового амортизатора в плаванні основним способом), констатувальний і формувальний педагогічні експерименти; методи математичної статистики.

Результати. Забезпечення прогнозованого зростання рівня спеціальної фізичної підготовленості плавців високої кваліфікації з порушеннями зору як невід'ємної складової їхньої готовності до

високоєфективної змагальної діяльності, потребувало пошуку нових підходів до визначення її змісту та спрямованості у залежності від завдань конкретного періоду підготовки на певному її етапі[1]. У своєму дослідженні ми ґрунтувались на тому, що сучасна раціональна техніка спортивних способів плавання, техніка виконання стартів і поворотів зумовлює залучення близько 90 % м'язових груп плавця, що включаються в роботу одночасно та по чергово і несуть високе динамічне та стато-динамічне навантаження. Зокрема, саме стато-динамічні навантаження на м'язи кору є визначальними для приймання та утримання плавцями оптимального положення тіла у воді, що є необхідною та обов'язковою передумовою виконання раціональних плавальних рухів під час тренувальних завдань і змагальної діяльності. Тому, для розгортання додаткових механізмів адаптації й розширення функціональних резервів організму плавців високої кваліфікації з порушеннями зору, удосконалення спеціальних фізичних якостей та подальшого технічного удосконалення нами здійснено розробку та експериментальне впровадження програми функціонального тренування на суші.

*Метою експериментальної програми функціонального тренування для плавців високої кваліфікації з порушеннями зору було визначено підвищення функціональних можливостей їхнього організму, зміцнення м'язового корсету та м'язових груп, що несуть основне та додаткове навантаження під час виконання плавальних рухів, передбачених сучасними варіантами техніки спортивних способів плавання під час виконання тренувальних завдань у воді для подальшого вдосконалення їхньої технічної майстерності й функціональної підготовленості. Зміст програми складають вправи на суші із використанням гумових амортизаторів різної конфігурації, TRX і спеціальних вправ з обтяженням вагою власного тіла. Комплексний, системний підхід до реалізації програми дозволив виокремити та вирішити такі основні **завдання**: 1) пошук додаткових резервів для підвищення функціональних можливостей організму плавців у спеціально-підготовчому періоді їхньої підготовки до відповідальних стартів сезону; 2) закладання фундаменту для подальшого удосконалення техніко-тактичної майстерності плавців; 3) забезпечення дієвого впливу на основні механізми розвитку компенсаторно-адаптивних реакцій організму в процесі спеціальної фізичної підготовки на суші з подальшою їх екстраполяцією на роботу у*

воді; 4) формування стійкої позитивної мотивації плавців до подальшого технічного й функціонального вдосконалення.

Запропонована програма функціонального тренування плавців, що складається з п'яти різноспрямованих, однак, логічно взаємопов'язаних між собою комплексів, розрахована на три мікроцикли і є інтегрованою в структуру їхньої спеціальної фізичної підготовки на суші. Загальна тривалість тренувального заняття на суші – 90 хвилин 5 разів на тиждень, із яких 50-60 хвилин було відведено на функціональне тренування.

Для забезпечення адекватного протікання адаптивних реакцій організму плавців ми застосували принцип поступовості нарощування інтенсивності та тривалості навантажень. Так, в адаптаційному мікроциклі комплекси функціонального тренування склалися з 10 вправ, кожна з яких виконувалась інтервальним методом: робоча фаза (15 сек.), передбачала виконання вправи з інтенсивністю 75 % від максимальної і чергувалась із пасивним відпочинком (15 сек.). Загальна тривалість однієї вправи у межах тренувального сету – 4 хв. Відпочинок між вправами – 1 хвилина. В ударному та підтримуючому мікроциклах комплекс функціонального тренування складався з 12 вправ, що виконувались за описаною схемою, однак, передбачалося зростання інтенсивності робочої фази до 85 % та її тривалості (20 сек.) на тлі скорочення фази відпочинку між повторенням вправи до 10 сек. Усі інші параметри навантаження залишились незмінними.

Дослідження тривало протягом трьох мікроциклів (адаптаційного, ударного та підтримуючого) шляхом упровадження експериментального фактора – функціонального тренування та контролю за динамікою показників тягової сили та швидкісно-силової витривалості плавців. До участі в дослідженні було залучено дев'ять плавців високої кваліфікації функціональних класів S-12-13. Усі учасники дослідження є переможцями й призерами Чемпіонатів і Кубків України 2011-2018 рр., Чемпіонатів Світу та Європи, літніх Паралімпійських ігор (Лондон – 2012, Ріо-2016). Спортивний стаж учасників дослідження – 10-17 років. Порівняльний аналіз експериментальних даних на рівні значущості 5 % дозволив відзначити позитивну динаміку показників тягової сили у плаванні основним способом та швидкісно-силової витривалості плавців із порушенням зору.

Висновки. Представлено результати комплексного вивчення питань функціонального тренування на суші для плавців високої

кваліфікації з порушеннями зору функціональних класів S-12-13 у спеціально-підготовчому періоді їхньої підготовки: визначено мету, конкретизовано завдання, розкрито зміст експериментальної програми функціонального тренування. Оцінка застосованих експериментальних впливів, що здійснена на підставі порівняння результатів тестування показників тягової сили та швидко-силової витривалості плавців на різних етапах педагогічного експерименту, цілком підтвердила ефективність програми функціонального тренування для плавців високої кваліфікації з порушеннями зору.

Список використаної літератури:

1. Бойко Г. М. Психолого-педагогічний супровід спортивної діяльності плавців із порушеннями психофізичного розвитку в паралімпійському спорті : монографія / Г. М. Бойко. – Полтава : ТОВ АСМІ, 2012. – 360 с.

2. Бойко Г. М. Визначення базового змісту психолого-педагогічного супроводу спортивної діяльності сліпих і слабозорих плавців у паралімпійському спорті / Г. М. Бойко // Соціально-психологічні проблеми тифлопедагогіки, 2011. – Випуск 5 (13). – С. 29-40.

Бойченко Людмила Дмитрівна,

к.і.н., доцент кафедри
фізичної реабілітації та фізичного виховання
Полтавського інституту економіки і права

Вишар Євгенія Василівна,

старший викладачка кафедри
фізичної реабілітації та фізичного виховання
Полтавського інституту економіки і права

ФОРМУВАННЯ СВИТОГЛЯДНОЇ КУЛЬТУРИ ЗДОБУВАЧІВ ВИЩОЇ ОСВІТИ В ПРОЦЕСІ ПОЗААУДИТОРНОЇ РОБОТИ: АСПЕКТИ ДОСВІДУ

Вступ. Глобалізація, інформаційна революція в світі накладає на вищу освіту завдання пошуку відповіді на них мовою конкретних навчальних технологій. Вища освіта в Україні заявляє про себе як

інтелектуальний ресурс прогресу для формування людини з аксіологічно зорієнтованим гуманістичним мисленням. Формування національної еліти, сприяння збагаченню і оновленню інтелектуального генофонду нації, виховання її духовної еліти – завдання, що стоять перед закладами вищої освіти на одному рівні з підготовкою висококваліфікованих фахівців.

Наразі здійснюється перехід від знанневої моделі вищої освіти до гуманістично-антропологічної парадигми освіти, основна ознака якої в принципово новій домінанті – змісту розуміння людини як цілісної особистості, що реалізується у справах, вчинках і ціннісних орієнтаціях.

Проблема виховання студентської молоді є важливою і досліджуваною. В останній період з'явилися цікаві дослідження Овчарової О.М., Осипової Т.Ю., Мірошніченка Д.В., Андрущенко В.П., Ковальчук К. А., з проблем інноваційних підходів до виховання студентської молоді, формування в неї стійких моральних, духовних якостей. Проте поза увагою дослідників залишається проблема виховання студентської молоді у форматі позааудиторної роботи, яка може допомогти компенсувати брак часу в навчальному процесі. Метою нашого дослідження є процес формування світоглядної культури студентської молоді в поза аудиторний час. Для забезпечення сучасних викликів вищої освіти виокремлюються такі сегменти як “знання”, “компетентності”, “цінності”. Саме такі цінності як національні, загальнолюдські, морально-духовні, людинолюбства і складають світоглядну культуру студентства. Світогляд особистості базується в першу чергу на сумі знань. В закладах вищої освіти це припадає на гуманітарні та соціально-економічні дисципліни.

Робота педагогічного колективу кафедри по формуванню світоглядної культури студентів ґрунтується на виховних системах, які містять українські народні традиції, кращі надбання національної та світової педагогіки й психології. Робота зорієнтована на формування національно-культурної ідентичності, національно-патріотичного світогляду, збереження та розвитку духовно-моральних цінностей як патріотизм, історична пам'ять, толерантність, відповідальність, обов'язок, соціальна активність, громадянськість.

Ефективність виховання світоглядної культури студентів значною мірою залежить від спрямування виховного процесу, механізмів його реалізації. Серед методів і форм інтеріоризації цінностей пріоритетна роль належить активним методам і формам, що дозволяють студентам

продуктивно працювати в колективі, набувається досвід щодо вирішення проблемних завдань. Це предметна конвертизація, «відкрита трибуна», «духовні діалоги», «інтелектуальні марафони», «шерінги», «полілоги», «брифінги», «тренінги», «ерудиціони», «конкульти» та ін.З огляду на обмежені рамки тез здійснюється презентація деяких форм виховної роботи кафедри фізичної реабілітації та фізичного виховання в таблиці (додається).

Чималої уваги надається вихованню студентів через засоби музейної педагогіки (чітка співпраця з літературно-меморіальним музеєм І.П. Котляревського, обласною бібліотекою для дітей, краєзнавчим музеєм), практичні справи студентів-волонтерів, діяльність яких відзначена як краща в нашому місті.Стало традицією проведення благодійних акцій милосердя в дитячих реабілітаційних центрах, резиденції Святого Миколая, знедоленим дітям міста.

Контент інституту постійно поповнюється інформацією про відзначення знаменних дій в житті країни, світу; новинами про проведення заходів виховної роботи з використанням фото та відеоматеріалів. На сторінках «Студентського вісника» систематично публікується інформація про цікаві події в житті студентства. Педагоги нашого закладу перебувають у постійному пошуку нових форм і методів організації виховної та масової роботи. Це дає змогу створювати нове виховне середовище, що сприяє розвитку освітнього процесу, креативному підходу його реалізації.

Висновок. Формування світоглядної культури здобувачів вищої освіти вимагає цілеспрямованої виховної роботи в різних напрямках. Це в свою чергу передбачає і формат позааудиторної роботи, що має теж проектуватись на посиленні освітніх аспектів всебічного гармонійного виховання студентства.

Список використаних джерел

1. Андрущенко В.П. Герменевтика освіти (спроба теоретичного аналізу) Вища освіта України. - №4. - 2015. - С.5-9.
2. Бех І. Д. Виховання особистості: навч.-метод. посіб./ І.Д. Бех. – К.: Либідь, 2003.- 280с.
3. Осипова Т.Ю. Виховна робота зі студентською молоддю: навч. посіб. / За заг. ред.. Осипової Т.Ю. – Одеса: Фенікс, 2006.- 288с.
4. Сухомлинський В.О. Проблеми виховання всебічно розвинутої особистості. В. О. Сухомлинський // Вибрані твори: В 5 т. – К.: Рад., шк., 1976.- Т. 1.- С.55 – 206.
5. Рішення Колегії МОН України «Про затвердження Концепції національного виховання студентської молоді» від 25.06.09р. – Режим доступу : [http:// osvitaua /ledistation / vishaosvita/4310](http://osvitaua/ledistation/vishaosvita/4310)
6. Чжеюань Вей. Виховання студентів вищих навчальних закладів: принципи та напрями /Педагогічний процес: Теорія і практика (Серія: Педагогіка) №2(53),2016.

Волошко Лариса Борисівна

к. пед. н., доцент, доцент кафедри
фізичного виховання, спорту та здоров'я людини,
Полтавський національний технічний університет
імені Юрія Кондратюка

УПРАВЛІННЯ КАР'ЄРНИМИ ОРІЄНТАЦІЯМИ В ПРОФЕСІЙНОМУ РОЗВИТКУ МАЙБУТНІХ ФІЗИЧНИХ ТЕРАПЕВТІВ, ЕРГОТЕРАПЕВТІВ

Вступ. В умовах реформування системи охорони здоров'я України актуальним є питання, пов'язане з побудовою і розвитком кар'єри, оскільки саме даний процес дає можливість майбутнім фахівцям галузі

реалізувати свої здібності. Особливий інтерес у даній сфері репрезентують особливості кар'єрних орієнтацій майбутніх фізичних терапевтів, ерготерапевтів.

Перспективи розвитку реабілітаційної галузі багато в чому визначаються кар'єрними орієнтаціями майбутніх фахівців, умовами для реалізації їхнього потенціалу після закінчення закладу вищої освіти. Свідоме планування професійної кар'єри виступає при цьому психологічною основою самореалізації суб'єкта в професійній діяльності.

Результати дослідження. Кар'єрна орієнтація традиційно розглядається як елемент професійної Я-концепції суб'єкта, смислова диспозиція, що відображає пріоритетний напрям професійного просування. Кар'єрні орієнтації виражають спрямованість особистості на певні норми і цінності в області кар'єри. Функція кар'єрних орієнтацій полягає в тому, що вони виступають в якості внутрішнього джерела кар'єрних цілей людини. Система кар'єрних орієнтацій визначає шляхи для саморозвитку та особистісного зростання, включаючи в себе одночасно їх напрямки і способи здійснення [2].

Основним видами кар'єрних орієнтацій студентів є орієнтація на вертикальну кар'єру (намагання до просування в соціально-професійній ієрархії) та орієнтація на горизонтальну кар'єру (прагнення до професійного росту, майстерності), критерієм виділення яких є ціннісний вектор професійного розвитку суб'єкта.

Нашою метою було вивчення структури кар'єрних орієнтацій майбутніх фізичних терапевтів, ерготерапевтів, у зв'язку з чим було проведено емпіричне дослідження. Для діагностики кар'єрних орієнтацій ми використали опитувальник «Career Orientation Inventory» («Якоря кар'єри») Е. Шейна; тест містить вісім шкал: професійна компетентність, менеджмент, автономія, стабільність, служіння, виклик, інтеграція стилів життя, підприємництво. У дослідженні взяли участь 50 студентів 3-4 курсу напряму підготовки «Здоров'я людини», спеціальності 227 «Фізична терапія, ерготерапія».

Проведене дослідження виявило ряд особливостей прояву кар'єрних орієнтацій майбутніх фахівців фізичних терапевтів, ерготерапевтів. Зокрема, за шкалою професійної компетентності були зафіксовані низькі показники (4,9±1,4 балів). Це можна пояснити тим, що студенти-випускники не бачать свого професійного розвитку в рамках обраної професії. Серед можливих причин, на нашу думку, остаточно

невизначеність щодо можливостей працевлаштування, незважаючи на те, що МОЗ України затвердив кваліфікаційні характеристики фізичного терапевта, ерготерапевта, асистента фізичного терапевта, асистента ерготерапевта (наказ № 2332 від 13.12.2018 р.).

Найбільш високі показники були показані за шкалою «підприємництво» ($8,44 \pm 1,5$ балів). На нашу думку, це свідчить про формування зрілої особистості, готової до долання перешкод, до ризику. Серед кар'єрних пріоритетів студентів також кар'єрна орієнтація «інтеграція стилів життя» ($7,6 \pm 1,6$ балів). Даний «кар'єрний якір» відображає спрямованість особистості на збалансованість індивідуальних потреб, інтересів сім'ї і професійного просування. Ця кар'єрна орієнтація відображає дилему «робота – відпочинок», що розглядається в рамках економічної психології, визначає ставку заробітної плати, на яку претендує суб'єкт. Студенти з переважанням кар'єрної орієнтації «інтеграція стилів життя» відрізняються мотивацією уникнення невдач, вони характеризуються сприйняттям себе як активної і динамічної людини, товарищескістю, готовністю до співпраці і спільної роботи, що безперечно є обов'язковим для фізичних терапевтів, професійна діяльність яких розгортається у системі «людина – людина».

Істотні чинники, що впливають на ефективність формування кар'єрних орієнтацій майбутніх фізичних терапевтів, ерготерапевтів, на наш погляд, можуть бути виражені наступними закономірностями:

- мотивуюча професійна підготовка передбачає формування професійних кар'єрних орієнтацій фахівця охорони здоров'я, розвиток кар'єрного становлення з урахуванням тенденцій розвитку галузі, можливостей розвитку здібностей людини [1];

- цілі та зміст формування кар'єрних орієнтацій визначаються об'єктивними потребами та замовленням держави в конкурентоспроможних, мобільних і компетентних фахівцях, які прагнуть до професійного росту;

- ефективність формування кар'єрних орієнтацій майбутнього фізичного терапевта закономірно детермінована зовнішніми (соціально-політичними, соціально-економічними умовами) і внутрішніми факторами, пов'язаними з особистісними характеристиками суб'єкта (потребами, мотивами, здібностями, індивідуальними психічними особливостями), включеними в освітній простір закладу освіти;

- формування кар'єрних орієнтацій фахівця обумовлено професійним інтересом, суб'єктною активністю, кар'єрним потенціалом, кар'єрними потребами самореалізації в обраній професійній сфері;

- єдність і безперервність ступеневої освіти у доповнені з самоосвітою, саморозвитком фахівця сприяють нарощуванню компетентнісного потенціалу та кар'єрних самоактуалізації;

- готовність до кар'єрного становлення знаходиться в прямій залежності від сформованості професійної компетентності.

Висновки. Розвиток кар'єрних орієнтацій в підготовці майбутніх фізичних терапевтів, ерготерапевтів необхідно проводити системно, починаючи з перших кроків навчання в закладі вищої освіти. Процес розвитку професійно-кар'єрних орієнтацій буде оптимальним, якщо на етапі вузівської підготовки й подальшої діяльності, фахівець виступає в якості суб'єкта свідомого вибору й прийняття обраної професії як пріоритетної життєвої цінності.

Список використаних джерел

1. Волошко Л. Б. Проектування моделі формування професійної компетентності фахівця з фізичної терапії в системі професійної підготовки / Л. Б. Волошко, Г. М. Бойко // Development trends in pedagogical and psychological sciences: the experience of countries of Eastern Europe and prospects of Ukraine: monograph / edited by authors [колективна монографія].- Riga, Latvia : Baltija Publishing, 2018. – p.177-196.
2. Зеер, Э.Ф. Психология профессионального образования : учебное пособие / Э.Ф. Зеер. – М. : Изд-во Московского психолого-социального института ; Воронеж : Изд-во НПО «МОДЭК», 2003. – 480 с.

Гета Алла Володимирівна
к.фіз.вих., доцент кафедри
фізичної реабілітації та фізичного виховання,
Полтавський інститут економіки і права

ОСНОВНІ НАПРЯМИ ВПРОВАДЖЕННЯ ІНФОРМАЦІЙНИХ ТЕХНОЛОГІЙ У ГАЛУЗІ ФІЗИЧНОЇ КУЛЬТУРИ ТА СПОРТУ

Вступ. Стрімкий науково-технічний прогрес і інформатизація провідних країн світового співтовариства відіграють важливу роль у глобальних перетвореннях усіх сфер життя людства. Інформаційні технології дозволяють управляти інформацією за допомогою засобів обчислювальної техніки, до яких відносять комп'ютери і програмне забезпечення, пристрої і системи зв'язку. Аспекти впровадження сучасних інформаційних технологій в галузі фізичної культури і спорту досліджуються багатьма фахівцями, адже їх використання дозволяє ефективно здійснювати збір, обробку та передачу інформації, якісно змінити методи і організаційні форми підготовки висококваліфікованих спортсменів, тренерів та суддів і фахівців фізичного виховання та спорту.

Результати дослідження. Визначено, що основні напрями використання інформаційних технологій в фізичній культурі і спорті пов'язані з розвитком особистості і підвищенням якості життя людини в умовах сучасного інформаційного товариства, а також з ускладненням і вдосконаленням всіх рівнів тренувального процесу. Наразі, комп'ютерні та інформаційні технології (ІТ) використовуються як засіб навчання та організації інтелектуального дозвілля; для біомеханічного аналізу техніки руху спортсменів, створення моделей тренувальних і змагальних ситуацій і засіб автоматизації процесів обробки результатів змагань і наукових досліджень; для інформаційно-методичного забезпечення та управління навчально-виховним процесом у навчальних закладах, спортивних установах і організаціях; при організації моніторингу фізичного стану та здоров'я тих, хто займається; як засіб автоматизації процесів контролю, комп'ютерного тестування фізичного, функціонального, розумового і психічного станів тих, хто займається, і корекції результатів навчально-тренувальної діяльності; в рекламній, пропагандистській та підприємницької діяльності в сфері спорту [1, 6, 9].

Проведений аналіз науково-методичної літератури дозволяє систематизувати використання інформаційних технологій у галузі фізичного виховання і спорту за наступними напрямками: навчальний процес, спортивне тренування, спортивні змагання, оздоровча фізична культура, спортивний менеджмент.

Достатньо велика кількість публікацій висвітлює різні аспекти використання сучасних інформаційних технологій у вищих навчальних закладах фізкультурного профілю. Процес модернізації професійної підготовки фахівців з фізичного виховання і спорту відповідає загальній стратегії освітньої політики України сьогодення, вважає А. В. Сущенко [9]. Застосування комп'ютерної техніки здатне значно підвищити продуктивність праці учасників педагогічної діяльності за рахунок високоякісної передачі навчального матеріалу, концентрації уваги на вузлових моментах навчального матеріалу, і водночас зменшити непродуктивні втрати сил і часу на пошук, обробку, сприймання і засвоєння інформації. Предметом досліджень у працях Г. Р. Генсерук [2], Л. В. Денисової [3] є впровадження інноваційних освітніх технологій, а саме використання комп'ютерних навчальних тренажерів з метою підвищення якості підготовки фахівців із фізичного виховання і спорту. Проблемам тестового контролю у системі оцінки знань студентів інститутів фізичної культури присвячена робота М. А. Ісаченко [5]. Дослідження О. Г. Черевичко [10] присвячене психодіагностиці студентів, вивченню властивостей пам'яті та уваги як складових когнітивних функцій і впливу цих властивостей на формування рівня роботоздатності та ефективності виконуваної роботи, підготовки до майбутньої професії за допомогою комп'ютерних технологій. В. Н. Єфременко [4] за допомогою комп'ютерної програми «Психофізіологічна діагностична система» (ПДС) проведено оцінювання динаміки рівня психічної готовності студентів, що дозволило отримати інформацію про становлення спортивної форми студента, підвищення рівня його фізичної підготовленості і техніко-тактичної майстерності, поліпшення розумових реакцій, часу рухливості нервових процесів і психологічної стійкості, визначаючи можливі напрямки здійснення контролю якості навчального процесу та своєчасного внесення відповідних корекцій з метою підвищення його ефективності.

Освітні сайти, вважає О. Є. Саламаха [8], є допоміжним засобом для координації самостійних занять фізичною культурою, сприяють кращому

оволодінню матеріалом, що подається на тренуваннях у ВНЗ, роблять процес навчання більш гнучким, випереджаючим, варіативним і публічним через можливість його інтерактивного обговорення.

Використання ІТ створює нові можливості для розвитку спорту, відзначають П. Ладика, В. Бучок [7]. Автори зауважують, що для підвищення спортивних результатів доцільно використовувати не окремо взятий метод, а застосовувати комплексний науковий підхід. Так, доцільно поєднувати біомеханічні, психологічні і статистичні тести з відповідною кореляцією з фізіологічними показниками спортсменів. Вищезазнані напрями застосування ІТ в спорті поділяють на три групи: довідково-методичні – розробка мультимедійних посібників, створення інформаційних баз даних; ті, що пов'язані з вивченням фізичних аспектів організму спортсмена – біомеханічні, психологічні і статистичні напрями; аналітичні – моделювання спортивних рухів і створення комп'ютерних тренажерів-стимуляторів. Названі групи пов'язані між собою і припускають участь фахівців, учених різних кваліфікацій і напрямів: тренерів, фізіологів, біомеханіків, медиків, психологів і біологів.

Висновки. Аналіз науково-методичної літератури довів доцільність впровадження сучасних інформаційних технологій у галузі фізичної культури і спорту, але, незважаючи на велику кількість напрямів їх застосування і публікацій, ці розробки досі не отримали широкого застосування.

Список використаних джерел:

1. Ахметов Р. Ф. Сучасні тенденції використання інформаційних технологій у технічній підготовці спортсменів / Р. Ф. Ахметов, Т. Б. Кутек // Вісник Черніг. держ. пед. ун-ту. – 2011. – № 86. – С. 15–18.
2. Генсерук Г. Р. Підготовка майбутніх учителів фізичної культури до застосування інформаційних технологій у професійній діяльності : Автореф. дис. канд. пед. наук : 13.00.04 / Г. Р. Генсерук. – Терноп. нац. пед. ун-т ім. В. Гнатюка. – Тернопіль, 2005. – 20 с.
3. Денисова Л. В. Гіпермедійне інформаційне середовище навчання як засіб професійної підготовки фахівців з фізичного виховання і спорту : автореф. дис. канд. пед. наук : 13.00.04 / Л. В. Денисова. – Нац. ун-т біоресурсів і природокористування України. – К., 2010. – 22 с.
4. Ефременко В. Н. Динамика изменения психофизиологических показателей студентов, занимающихся баскетболом / В. Н.

- Ефременко // Науковий часопис Національного педагогічного університету імені М. П. Драгоманова. Серія 15 : Науково-педагогічні проблеми фізичної культури / Фізична культура і спорт: збірник наукових праць / За ред. Г. М. Арзютова. – К.: Вид-во НПУ імені М. П. Драгоманова, 2014. – Випуск 3 (46) 14. – С. 27–31.
5. Ісаченко М. А. Тестовий контроль в системі оцінки знань студентів інститутів фізичної культури і спорту / М. А. Ісаченко // Молода спортивна наука України : Зб. наук. праць з галузі фізичної культури та спорту. Т. 5. – Львів: Нвф «Українські технології», 2007. – С. 258–259.
 6. Кашуба В. О. Застосування сучасних інформаційних технологій у період проведення та завершення спортивних змагань / В. О. Кашуба, І. В. Хмельницька, Ю. О. Юхно // Фізичне виховання, спорт і культура здоров'я у сучасному суспільстві : Зб. наук. пр. Волин. нац. університету ім. Лесі Українки. – Луцьк: Волин. нац. ун-т ім. Лесі Українки, 2012. – № 1 (7). – С. 119–126.
 7. Ладика П. Сучасні комп'ютерні технології у фізичному вихованні і спорті [Текст] / П. Ладика, В. Бучок // Актуальні аспекти фізичного виховання, спорту і здоров'я людини / ТНПУ ім. В. Гнатюка. – Тернопіль: Вектор, 2013. – С. 128–134.
 8. Саламаха О. Є. Використання освітніх інтернет-ресурсів у процесі фізичного виховання студентів, що займаються тасквондо / О. Є. Саламаха // Педагогіка, психологія та медико-біологічні проблеми фізичного виховання і спорту [Текст] / Харківське обласне відділення національного Олімпійського комітету України ; Харківська державна академія дизайну і мистецтв: Х., 2010. – № 2. – С. 131–133.
 9. Сущенко А. В. Інформаційно-комунікаційні технології і засоби навчання в професійній підготовці майбутніх фахівців фізичного виховання і спорту / А. В. Сущенко // Вісник Запорізького національного університету : Фізичне виховання та спорт : зб. наук. пр. / Запоріз. нац. ун-т. – Запоріжжя: Вид-во ЗНУ. – 2012. – № 1 (7). – С. 104–111.
 10. Черевичко О. Г. Функції пам'яті та уваги у студентів навчального відділення плавання НТУУ «КПІ» [Текст] / О. Г. Черевичко // Молодий вчений. – 2016. – № 3. – С. 122–125.

Клеценко Л.В.

к. пед. н., старший викладач кафедри
організації і технології будівництва та охорони праці,
Полтавський національний технічний
університет імені Юрія Кондратюка

ПЕДАГОГІЧНІ АСПЕКТИ ФОРМУВАННЯ ЦІННОСТЕЙ ЗДОРОВОГО СПОСОБУ ЖИТТЯ СТУДЕНТІВ ВНЗ

Вступ. Збереження та зміцнення здоров'я, зокрема студентської молоді, є однією з найважливіших цілей світової спільноти, що відображено у засадах європейської політики «Здоров'я-2020: основи Європейської політики на підтримку дій держави і суспільства в інтересах здоров'я і благополуччя». Проблема здоров'я осіб молодого віку, названа одним із пріоритетних напрямів діяльності ВООЗ у XXI ст., є вкрай актуальною і для України. На фоні високих темпів депопуляції населення, кризи ціннісних орієнтацій, низького рівня знань основ здорового способу життя, нераціональної організації режиму рухової активності, слабкої мотивації до занять фізичною культурою і динаміки вживання тютюну, алкоголю та наркотичних речовин проблема збереження та зміцнення здоров'я студентської молоді потребує нагальної розробки заходів, що сприятимуть запобіганню негативних змін у стані здоров'я студентів [1, 2, 4].

Результати дослідження. Одним з основних засобів розвитку майбутніх спеціалістів та формування в них мотивації збереження та зміцнення здоров'я є зміст навчання, який визначається метою і завданнями освіти та є основою формування професійної компетентності. Професійна компетентність включає в себе чотири компоненти: досвід пізнавальної діяльності (знання), досвід виконання відомих способів діяльності (вміння діяти за зразком), досвід творчої діяльності (прийняття нестандартних рішень в нетипових ситуаціях) та позитивну мотивацію професійного здоров'я (оптимальне поєднання індивідуальних та суспільних потреб). Перераховані компоненти змісту освіти тісно взаємопов'язані: без знання не буває вміння, на основі знань і вмінь здійснюється творча діяльність, а в діяльності виражаються ідеали і переконання особистості, тобто її світогляд, мотивація поведінки. Особистість стає професіоналом, майстром своєї справи в міру того, як

опановує систему знань, засвоює ті або інші норми поведінки. Чим багатший світ знань особистості, тим більш ефективно та цілеспрямовано відбувається відбір і приріст нових знань, їхній перехід у мотиви поведінки і діяльності. Г. Грибан зазначає, що крім знань та вмінь основними критеріями готовності майбутніх спеціалістів є ще й мотивація до оздоровчої діяльності [3, с. 37].

Мотивація є синтезом інтелектуальних знань особистості і зовнішніх стимулів, які визначають засоби дії, спонукають до суспільно-корисної діяльності та орієнтують на досягнення власних і суспільних цілей; це самосвідоме тяжіння до задоволення потреб, успіху в житті і надання суспільству користі. Система мотивації збереження та зміцнення здоров'я в ідеалі повинна забезпечувати як задоволення потреб працівника, так і успішне задоволення суспільних потреб останнім, тобто соціальне здоров'я.

Серед розмаїття наукових праць, присвячених формуванню змісту освіти, прикладним для формування мотивації збереження та зміцнення здоров'я майбутніх фахівців є бачення В. Краєвського та І. Лернера, які умовою формування всебічно розвинутої духовної особистості, готової до самоактуалізації та життєтворчості, бачить включення до структури змісту освіти чотирьох елементів соціального досвіду: знання про природу, суспільство, мислення, техніку й способи діяльності уже здобуті суспільством; досвід здійснення відомих способів діяльності, що втілюється в уміннях і навичках особистості, яка здійснює цей досвід; досвід творчої, пошукової діяльності в розв'язуванні нових проблем, що виникають перед суспільством; досвід ставлення до світу, один до одного, тобто система емоційної, вольової, екологічної, моральної, естетичної вихованості [5].

Для розробки моделі формування цінностей здорового способу життя особистості студента варто використати технологічні принципи, запропоновані у роботі С. М. Футорного [6]: комплексність; системність; цілісність; принцип інтеграції та координації взаємодії; довгостроковість та такі педагогічні принципи [2, 6]:

- науковості використання здоров'язберігаючих технологій;
- превентивності негативних проявів поведінки студентської молоді, неприйняття негативних впливів соціального оточення;
- безперервності і наступності проведення роботи;

- неперервності та практичної цілеспрямованості педагогічного впливу;
- інтеграції безперервного навчання здорового способу життя з наукою, природою, практичною діяльністю людини і суспільства;
- гуманістичної спрямованості;
- комплексного міждисциплінарного підходу, заснованого на інтеграції питань здоров'я в різні навчальні програми;
- формування відповідальності студентів, викладачів і працівників ВНЗ за своє здоров'я, поведінку і життя;
- використання сучасних інформаційних технологій під час формування здоров'язберігаючого середовища університету;
- контролю й оцінки результатів, заснованих на отриманні зворотного зв'язку, завдяки різним видам діагностики і самодіагностики;
- диференційованого підходу до організації заходів присвячених здоров'язбереженню студентів.

Висновки. Наше дослідження висвітлює загальні педагогічні аспекти формування цінностей здорового способу життя студентів ВНЗ. Подальших наукових пошуків потребують теоретичні і методичні засади формування мотивації професійного здоров'я майбутніх спеціалістів у процесі вивчення дисциплін професійного спрямування та в майбутній професійній діяльності.

Список використаних джерел

1. Андреева О. В. Розробка та впровадження технології проектування активної рекреаційної діяльності різних груп населення / О. В. Андреева // Спорт. вісн. Придніпров'я. – 2015. – № 1. – С. 4–9.
2. Бойко Ю. С. Формування аксіологічних установок до здорового способу життя у студентів вищих навчальних закладів: дис. ... канд. пед. наук: спец. 13.00.07 «Теорія і методика виховання» / Ю. С. Бойко. – Умань, 2015. – 268 с.
3. Грибан Г. П. Модернізація сучасної методичної системи фізичного виховання студентів аграрних університетів / Г. Грибан // Педагогіка, психологія та медико-біологічні проблеми фізичного виховання і спорту. – 2012. № 9. – С. 37.
4. Єжова О. О. Формування ціннісного ставлення до здоров'я в учнів професійно-технічних навчальних закладів : монографія / О. О. Єжова. – Суми: МакДен, 2011. – 412 с.

5. Краевский В. Теоретические основы содержания общего среднего образования [под ред. В. В. Краевского, И. Я. Лернера]. – М.: Педагогика, 1983. – с. 146.
6. Футорный С. М. Здоровьесберегающие технологии в процессе физического воспитания студенческой молодежи: [монография] / С. М. Футорный. – К.: Полиграфсервис, 2014. – 304 с.

Луценко Руслан Володимирович

к.мед.н, доцент, завідувач кафедри експериментальної та клінічної фармакології з клінічною імунологією та алергологією,
Українська медична стоматологічна академія

Сидоренко Антоніна Григорівна

к.мед.н, викладач кафедри експериментальної та клінічної фармакології з клінічною імунологією та алергологією,
Українська медична стоматологічна академія

ЗДОРОВИЙ СПОСІБ ЖИТТЯ ЯК УМОВА ЙОГО ТРИВАЛОСТІ, ФІЗИЧНОГО І ДУХОВНОГО РОЗВИТКУ

Слово «здоров'я» найчастіше використовує людина. Навіть вітання при зустрічах і прощаннях ми пов'язуємо з цим словом: «здрасуйте», «здоровенькі були» та інші. Але що ж таке «здоров'я»?

Найпростіша відповідь свідчить, що здоров'я – це відсутність хвороб. На тривалість життя впливає безліч різноманітних чинників. Зокрема, навколишнє середовище, генетична схильність, які важко піддаються контролю, але можна зробити багато чого, щоб прожити довге і здорове життя.

Відомо, що здоров'я людини на 10-20% залежить від спадковості, 10-20% – від стану навколишнього середовища, 8-12% – від рівня охорони здоров'я і 50-70% – від способу життя. Що ж таке здоровий спосіб життя? Це комплекс оздоровчих заходів, що забезпечують гармонійний розвиток і зміцнення здоров'я, підвищення працездатності людей, продовження їх творчого довголіття.

Наукові дані свідчать про те, що у більшості людей при дотриманні ними гігієнічних правил є можливість жити до 100 років і більш. На жаль, багато людей не дотримують найпростіших, обґрунтованих наукою норм

здорового способу життя. Одні стають жертвами гіподинамії, що викликає передчасне старіння, інші переїдання з майже неминучим в цих випадках розвитком ожиріння, атеросклерозу судин, а також цукрового діабету, треті не вміють відпочивати, відволікатися від виробничих і побутових негараздів, постійно неспокійні, знервовані, страждають безсонням, що зрештою, приводить до численних захворювань нервової системи і внутрішніх органів. Деякі люди, мають згубні звички палити, вживати алкоголь, наркотичні речовини, які також активно вкорочують життя.

Здоровий спосіб життя – це спосіб життя, заснований на принципах моральності, раціонально організований, активний, який захищає організм від несприятливих дій навколишнього середовища, що дозволяє до глибокої старості зберігати етичне, психічне і фізичне здоров'я.

Здоровий спосіб життя включає наступні основні елементи: плідну працю, раціональний режим праці і відпочинку, боротьба з шкідливими звичками, раціональне харчування, режим сну, оптимальний руховий режим, гартування, фізичні навантаження, особисту гігієну та інше. На здоров'я людини впливають біологічні і соціальні чинники, головною з яких є праця.

Раціональний режим праці і відпочинку – необхідний елемент здорового способу життя. Особливе значення має режим дня. При правильному і строгому його дотриманні виробляється чіткий ритм функціонування організму. А це в свою чергу створює умови для роботи і відновлення, тим самим сприяє зміцненню здоров'я і підвищенню продуктивності праці. Режим дня необхідно дотримувати з перших днів життя.

Протягом життя, 1/3 загального часу, людина бере участь в трудовій діяльності. Тому важливо, щоб під впливом праці не погіршився стан здоров'я. Праця – неодмінна і природна умова життя, без якої не був би можливий обмін речовин між людиною і природою, тобто не було б можливе саме людське життя. Цікава робота захоплює, доставляє дійсну насолоду, відсовує втому і є міцною основою фізичного та психічного здоров'я. Праця як фізична, так і розумова не тільки не шкідливий, але, навпаки, систематичний, посильний, і добре організований трудовий процес, який надзвичайно позитивно впливає на весь організм людини. Постійне тренування в процесі праці укріплює наше тіло. Довго живе той, хто багато і добре працює протягом всього життя.

Велике значення має режим праці. Рівномірна, ритмічна робота більш продуктивна і корисна для здоров'я, чим зміна періодів простою на періоди напруженої, квапної роботи. Для здорового та тривалого життя важливий правильний вибір професії відповідно до індивідуальних здібностей і схильностей дитини. Безпосередньо для роботи важливо організувати своє робоче місце: прибрати все зайве, найраціональніше розташувати все необхідне для роботи. Виконання роботи краще починати з найскладнішого, не відкладати важкі справи. Це тренує і укріплює волю.

Умовою збереження здоров'я в процесі праці є її чергування з відпочинком, який не обов'язково повинен бути станом повного спокою. Чергування фізичних і розумових навантажень корисно для здоров'я. Відпочинок – це певний стан спокою або діяльність, яка знімає стомлення і сприяє відновленню працездатності. Найважливішою умовою повноцінного відпочинку є його матеріально-технічне забезпечення, яке включає: поліпшення житлово-побутових умов, зростання числа театрів, музеїв, виставкових залів, розвиток телебачення і радіомовлення, розширення мережі бібліотек, будинків культури, парків, санаторно-курортних установ та інше. Перевагу потрібно віддавати активному відпочинку, який сприяє не тільки зняттю стомлення, але й поліпшує функціональний стан всіх систем організму, що сприяє поліпшенню фізичного розвитку, зміцненню здоров'я і зниженню захворюваності.

Наступною ланкою здорового способу життя є боротьба з шкідливими звичками (куріння, алкоголь, наркотики). Вони є причиною багатьох захворювань, значно скорочують тривалість життя, знижують працездатність, негативно відображаються на здоров'ї підростаючого покоління і майбутніх дітей.

Однією з складових здорового способу життя є раціональне харчування. Коли про нього йде мова, слід пам'ятати про два основні закони, порушення яких небезпечно для здоров'я. Перший закон – рівновага одержуваної і витраченої енергії. Якщо ми одержуємо їжі більше, ніж це необхідно для нормального розвитку, роботи і гарного самопочуття людини – у нас з'являється зайва вага, що приводить до атеросклерозу, ішемічної хвороби серця, гіпертонії, цукрового діабету та цілого ряду інших хвороб. Другий закон – відповідність хімічного складу раціону фізіологічним потребам організму в харчових речовинах. Харчування повинне бути різноманітним і забезпечувати потреби в

білках, жирах, вуглеводах, вітамінах, мінеральних речовинах, харчових волокнах. Більшість цих речовин незамінні, оскільки не утворюються в організмі, а надходять тільки з їжею. Відсутність хоч б одного з них, наприклад, вітаміну С, призводить до розвитку захворювань.

Режим сну. Міцний сон – запорука гармонійного розвитку. Сон – один з найважливіших елементів життя людини, а особливо дитини. Саме уві сні відбувається складна робота, в результаті якої формується мозок, розвивається тіло. Чергування сну і неспання – необхідна умова життєдіяльності людського організму. У нашому організмі одночасно протікають 2 процеси: стомлення (руйнування) і відновлення (синтезу). Від співвідношення цих процесів залежить не тільки самопочуття але і тривалість життя. Найкращим відновником є сон. Під час сну з організмом відбуваються наступні явища: сповільнюється обмін речовин і знижується температура тіла, що веде до «розтягування» життєвого циклу; максимально розслаблюється організм; різко зростає вироблення ряду омолоджуючих гормонів (мелатонін, гормон росту та інші) і саме ці гормони збільшують тривалість життя на 25-30%. Для збільшення тривалості життя важливо багато і правильно спати. Для правильного режиму сну необхідно: за 1-1,5 год. до сну припинити напружену розумову роботу, за 2-2,5 год. до сну востаннє приймати їжу; перед сном провітрити кімнату, адже кисень головний елемент для відновних реакцій в організмі; спати на зручних ліжку та подушці, щоб тіло максимально розслабилось; позбавитися неспокою різного роду, забуваючи все на ніч; при дуже активному способі життя спати необхідно значно більше ніж 7 год., корисно мати денний сон тривалістю в 1-2 год. та важливо лягати і вставати в один і той же час.

Гартування – це науково обґрунтоване систематичне використання природних чинників для підвищення стійкості організму до несприятливих факторів навколишнього середовища. Медичних протипоказань до гартування немає, тільки гострі гарячкові захворювання. Проте необхідно дотримувати наступних правил: систематично використовувати загартовуючі процедури в усі пори року без перерви; поступово збільшувати загартовуючі процедури; враховувати вікові та індивідуальні особливості організму; всі процедури повинні проводитися на фоні позитивних емоцій.

Порушення цих правил призводить до відсутності позитивного ефекту від загартування, а іноді і до гіперактивації нейроендокринної

системи та подальшого її виснаження. Загартовуючі заходи діляться на загальні (правильний режим дня, раціональне харчування, заняття фізкультурою) і спеціальні (повітряні ванни, сонячні ванни, водні процедури). З допомогою гартування можна уникнути багатьох хвороб, подовжити життя і на довгі роки зберегти працездатність, уміння радіти життю.

Фізичне навантаження. Людина завжди повинна прагнути до розвитку таких фізичних якостей, як сила, спритність, швидкість, витривалість. У кожного з нас безліч справ, які потребують фізичних зусиль, тренуваності. При складанні розпорядку дня особливо важливо визначити терміни і тривалість активного і пасивного відпочинку. Зокрема, певний час відводиться оздоровчим заняттям і тренуванням. В процесі систематичних занять фізичними вправами не тільки зміцнюється здоров'я, але і поліпшуються самопочуття і настрої, з'являється відчуття бадьорості, життєрадісності.

Особиста гігієна. Гігієнічне виховання – це частина загального виховання, а гігієнічні навички – це невід'ємна частина культурної поведінки. Велике значення в профілактиці різних захворювань має особиста гігієна. Особиста гігієна – це догляд за своїм тілом і підтримання його в чистоті.

Отже, дотримання таких простих правил забезпечить нам радісне, повноцінне, здорове та довготривале життя.

Рибалко Ліна Миколаївна

д.пед.н., старший науковий співробітник,
професор кафедри фізичного виховання,
спорту та здоров'я людини,
Полтавський національний технічний університет
імені Юрія Кондратюка

ЗАТРЕБУВАНІСТЬ СУСПІЛЬСТВА У ФАХІВЦЯХ ФІЗИЧНОЇ РЕАБІЛІТАЦІЇ В УМОВАХ СТАЛОГО РОЗВИТКУ

Вступ. В умовах сучасного суспільно-економічного життя актуальною є проблема формування, збереження та зміцнення здоров'я

людини. Адже, життя і здоров'я визнаються найвищою соціальною цінністю людини.

Наразі нинішнє суспільство характеризується зниженням стану здоров'я українців, які кінець кінцем потребують фізичної реабілітації. Помітно знизився й індекс людського розвитку, який визначається тривалістю життя людини, рівнем її освіти (ступенем грамотності й можливості доступу людини до початкової, середньої та вищої освіти) та станом здоров'я. Свідченням цього є дані про те, що продовж 2010-2015 років Україна за індексом людського розвитку знизилася з 45 до 75 місця, а тривалість життя середнього українця станом на 2015 рік становить 65,1 років, тоді як у 2005 році вона становила 69,2 роки, що на 10 років менше, ніж у США та Західній Європі, на 4 роки менше, ніж у Польщі, на 2 роки менше, ніж в Угорщині.

Результати дослідження. Проблема формування, збереження та зміцнення здоров'я людини є однією з актуальних в умовах сталого розвитку суспільства, тобто такого розвитку, який задовольняє потреби нинішніх поколінь і не ставить під загрозу можливості наступних поколінь задовольняти свої потреби.

Згідно Міжнародних декларацій ЮНЕСКО, для досягнення сталого розвитку суспільства необхідно, по-перше, створити систему охорони здоров'я, яка забезпечить підвищення стану здоров'я населення України, покращить його моніторингові показники; по-друге, створити систему освіти, яка забезпечить сформованість цілісних знань здоров'я в молодого покоління, переорієнтації уваги із забезпечення учнів та студентів знаннями на опрацювання проблем і пошук можливих рішень, що вимагає сформованості у них відповідних життєвих компетентностей і здоров'язбережувальної та здоров'ярозвивальної компетенцій.

Одним із ключових завдань сталого розвитку суспільства є вирішення питання охорони здоров'я населення поряд із подоланням екологічних, економічних і соціальних проблем людства.

З огляду на це, фізична реабілітація вирішує поряд з іншими питання збереження, зміцнення та відновлення здоров'я людини. В контексті сталого розвитку суспільства вирішення цих питань є необхідним на глобальному, регіональному та локальному рівнях. Адже, фізична реабілітація посідає чільне місце в суспільстві і використовується в соціальній та професійній реабілітації як лікувальний та професійний засіб з метою комплексного відновлення фізичного здоров'я і

працездатності хворих та інвалідів. Основною формою її застосування є система спеціальних фізичних вправ, психологічного відновлення та природні чинники.

Фахівець з фізичної реабілітації (спеціальність 227 «Фізична терапія, ерготерапія») посідає одне з провідних місць у відновлювальному процесі лікування. Саме він розробляє програми та методики застосування фізичних і психологічних вправ, добирає засоби і форми лікування, окреслює та виконує програму подальшого функціонального відновлення і психофізичної дієздатності хворої людини. У випадках інвалідності фахівець із фізичної реабілітації допомагає пацієнту індивідуально виробити новітні рухи і компенсаторні навички, психологічно відновитися, адаптуватися до протезів та інших технічних пристроїв та апаратів, тренує пацієнта виконувати цілісні рухові вправи, а також допомагає оволодіти новою професією і, таким чином, адаптує потерпілу людину до життя у змінених умовах існування.

В умовах освіти для сталого розвитку особливо актуальною є підготовка кваліфікованих і компетентних фахівців, конкурентоспроможних на ринку праці. Процес підготовки майбутніх фахівців з фізичної реабілітації, зберігаючи традиційний підхід до викладання окремих дисциплін, водночас має відкривати можливості для міждисциплінарного аналізу ситуацій з реального життя. Це впливає на структуру навчальних програм та методику викладання і вимагає від викладачів відмовитися від ролі тільки носіїв інформації, а осіб, які навчаються впродовж життя.

Саме тому не менш важливим є питання якісної підготовки майбутніх фахівців із фізичної реабілітації в ВНЗ, здатних володіти фундаментальними знаннями, вміннями та навичками, готових до постійного професійного зростання, соціальної та професійної мобільності, ефективної роботи за фахом на рівні світових стандартів і творчо підходити до вирішення неординарних питань.

Підвищення якісної підготовки майбутніх фахівців з фізичної реабілітації вбачаємо через впровадження інноваційних підходів до навчання, зокрема компетентнісного підходу в навчальному процесі. Останній забезпечить формування компетентнісного фахівця з фізичної реабілітації. Адже, традиційний підхід до підготовки фахівців у ВНЗ, суть якого полягає у формуванні знань, умінь і навичок, протирічить вимогам європейського освітнього простору, в який інтегрується освітня система

України. Згідно з Болонським процесом пропонується використовувати принципово нову парадигму вищої освіти СВЕ (Competence – based education), що базується на засадах компетентнісного підходу до навчання, що забезпечує формування в студентів певних компетенцій та діагностуванні рівня компетентностей фахівців-випускників ВНЗ як результату вищої освіти. Реалізація компетентнісного підходу в навчальному процесі ВНЗ відповідно принципам Болонського процесу уможливує формування єдиного європейського простору вищої освіти і створення загальноєвропейської системи вищої освіти, результат якої пропонується оцінювати рівнем компетентності фахівця-випускника ВНЗ.

В умовах оновлення змісту вищої освіти актуальною постає проблема ефективної професійної підготовки майбутніх фахівців з фізичної реабілітації, які зможуть легко пристосуватися до змінних умов сьогодення, бути компетентними та конкурентоспроможними на ринку праці. Адже сучасне суспільство, що характеризується прогресивним зниженням стану здоров'я українців, потребує висококваліфікованих і компетентних фахівців з фізичної реабілітації як на державному, так і регіональному рівнях. Наразі створення оптимальних умов для життєдіяльності людей, які потребують відновлення втраченого контакту з довкіллям, корекції та наступної психолого-педагогічної реабілітації, трудової адаптації й інтеграції в соціум, належить до першочергових державних завдань. Про це йдеться в затвердженій Указом Президента України цільовій комплексній програмі «Фізичне виховання – здоров'я нації».

Із позицій сьогодення, професійна підготовка майбутніх фахівців із фізичної реабілітації має носити випереджувальний характер, урахувати багаторівневість вищої професійної фізкультурної освіти, а також орієнтуватися на перспективи розвитку галузі знань «Охорона здоров'я».

Спектр функціональних обов'язків фахівця з фізичної реабілітації дуже широкий та включає такі, як: обстеження пацієнтів із метою виявлення рухових дисфункцій і визначення рухового потенціалу, розробка й виконання індивідуального плану фізичної реабілітації у співпраці з іншими фахівцями (лікарями, соціальними працівниками, психологами, вчителями, тренерами) та пацієнтом, організація роботи з профілактики захворювань людей, допомога їм в оволодінні культури здоров'я і формування здорового способу життя тощо.

Компетентний фахівець з фізичної реабілітації освітньо-кваліфікаційного рівня бакалавр і магістр здатний надавати послуги з комплексу заходів спортивно-оздоровчого характеру, спрямованих на реабілітацію та адаптацію до нормального соціального середовища людей з обмеженими можливостями, подолання психологічних бар'єрів, що перешкоджають відчуттю повноцінного життя, а також свідомої необхідності свого особистого внеску в соціальний розвиток суспільства. Оскільки компетентний фахівець з адаптивної фізичної культури здатний забезпечити перетворення особистості хворого чи інваліда з пасивного спостерігача та очікувача кращих умов на активного учасника спортивного руху; стати розробником стратегії спортивної медицини, соціальної, психологічної та фізичної реабілітації, починаючи з ранніх стадій захворювання.

Список використаних джерел:

1. Рибалко Л. М. Професійна підготовка майбутніх фахівців з фізичної реабілітації на основі еколого-еволюційного підходу / Л. М. Рибалко // Науково-педагогічні проблеми фізичної культури / Фізична культура і спорт // Науковий часопис Національного педагогічного університету імені М.П. Драгоманова : зб. наук. пр. / За ред. Г. М. Арзютова. – К. : Вид-во НПУ імені М.П. Драгоманова, 2016. – Вип. 3К 2(71)16. – С. 297-301.

2. Рибалко Л. М. Формування професійної компетентності в майбутніх фахівців з фізичної реабілітації / Л. М. Рибалко // Проблеми освіти : зб. наук. пр. – 2016. – № 81. – С. 111-123.

T.V. Sakhno, *Poltava Institute of Economics and Law*
N.N. Barashkov, *Micro Tracers Inc., California, USA*
O.V. Korneev, *Ukrainian Medical Dental Academy*
I.V. Korotkova, *Poltava State Agrarian Academy*

APPLICATION PHOTODYNAMIC THERAPY IN ONCOLOGY

Photodynamic therapy is generally considered to be safer than conventional anticancertherapies, and it is effective against different kinds of cancer. Photodynamic therapy (PDT) is a method of the treatment for localized

cancers, based on a photochemical reaction between a light activatable molecule or photosensitizer (PS), light, and molecular oxygen. The fundamental importance for ensuring the effectiveness of PDT is correctly chosen PS. Nevertheless, despite numerous studies in this field, the most of known PS have some drawbacks, such as lack of specificity and aggregation in aqueous media. Moreover, the clinical application of PDT has been significantly limited by the hydrophobicity of photosensitizers.

Consequently, the search for an ideal PS is an actual purpose for the further development of PDT. This article presents the classification and analyzes the main features of PS of various generations, describes the mechanisms of their action. Various methods for implementing targeted delivery of PS to tumor cells are discussed. For the first time, PS nanoparticles with the effect of aggregation-induced emission (AIE) are presented. The possibility of using this effect for practical application in cancer phototherapy of such light-emitting structures has been shown.

Photodynamic therapy of tumors using PS is based on single-photon photophysical and photochemical processes. In order to correctly understand the mechanisms of PS action, it is necessary to have knowledge of the electronic structure of the PS molecules, their spectral-luminescent and photochemical properties.

It has been founded that organic molecules via interacting with electromagnetic radiation, which has sufficient energy, transit to an excited state, which increases their reactivity. Then, the excited states deactivate through photophysical processes, or participate in the photochemical reactions. The photophysical processes in molecules are the processes of nonradiative and radiative deactivation of electronically excited states which compete with radical formation processes that occur as a result of bond breaking. The probability of these or other processes is determined by the ratio of the probabilities of localizing the excitation energy on a certain chemical bond and dissipating it along the impurity macromolecules.

At room temperature, almost all molecules are in the ground state (S_0 -level). As a result of absorption of light, the molecule passes into an excited singlet state with two unpaired electrons whose spins are antiparallel (S_1^* - and S_2^* - levels).

It should distinguish the fluorescence associated with the electron transition $S_1^* \rightarrow S_0$, and the phosphorescence associated with the electron transition from the triplet state, in which the electron spins are parallel, into the

ground singlet state $T_1 \rightarrow S_0$. The photophysical processes in organic molecules are presented in many monographs [1].

It was established, the contribution of each of the above proposed mechanism depends on the molecule structure. In organic compounds, the electron excitation energy is transferred from the donor to the acceptor.

An important role in the selection of fluorescent molecules as PS is to the classification or systematics of molecules. According to the systematics the spectral-luminescent properties of molecules are determined by the relative position and proximity of the energy level of the lowest electron-excited states of different orbital and spin nature which dependent from different structural factors and intermolecular interaction.

The main factors that can lead to a change in the relative position of the energy levels and, consequently, the fluorescence intensity, emission wavelengths and other fluorescence parameters include: temperature, medium polarity, the aggregate state, which was discussed for a number of heteroaromatic molecules in our studies [2, 3, 4]. The most of the molecules which are used to create the PS belong to the V SLG. They have the following location of energy levels: S_0 , $T_{1\pi\pi^*}$, $S_{1\pi\pi^*}$, $T_{2n\pi^*}$, $S_{2n\pi^*}$ and characterized by a significant fluorescence quantum yield, high resistance to photochemical action, which is of great importance for their effectiveness in PDT.

AIE-luminogens are simple but very useful components of a number of nanophotonic systems and the tools in monitoring of many important biological processes. AIE effect can be used to create NPs or dots with bright fluorescence, due to the aggregation of fluorophores inside the NPs. In the nearest some years, apparently, one can expect that this direction in the photonics of organic compounds and nanostructures will be effectively developed and the obtained results of the researches can be applied in decision of the complex problems which can not be solved by traditional strategies.

At present study, the different variant nanoparticles based on organic and inorganic materials with AIE-effect as targeted delivery systems of PS and for visualization and therapy is proposed. Nanoparticles containing PS have several advantages over the initial photosensitizing drugs, since they allow increasing the concentration of PS in the target tissue increases their photodynamic activity, despite that the ability of the sensitizer to generate reactive oxygen species decreases. In addition, nanoparticles can be additionally loaded with various compounds, in turn, enhancing the effect of treatment.

Thereby, rational design, especially of the modular hybrid structures, can lead to the creation of advanced PS and systems with even greater potential for their use in environmental monitoring, biomedical research, including for visualization in vitro and in vivo of biological structures (organelles, cells, tissues etc.) and in the studies of cellular processes (apoptosis, metastases, etc.).

References

1.Barashkov NN, Sakhno TV, Nurmukhametov RN Khakhel' O A. Excimers of organic molecules. Russian Chemical Reviews 1993 Volume 62 Issue 6 Pages 539-552.

2.Barashkov NN, Korotkova IV, Sakhno TV. Spectral manifestation of aggregates structure of heteroaromatic molecules at low temperatures - Journal of luminescence, 2000. Volume 87 Pages 794-796.

3.Sakhno T.V., Korotkova I.V., Khakhel' O.A. A possible mechanism of coumarin derivatives fluorescence quenching. Functional Materials. -1996.-V.3, №4.- P. 502-505.

4.Korotkova IV, Sakhno TV, Barashkov NN. A quantum-chemical study of the influence of changes in the geometry of nitrogen-containing heterocyclic compounds on their fluorescent characteristics - Russian Journal of Physical Chemistry A, 1999 Volume 73 Issue 1 Pages 83-86.

Yu.E. Sakhno,

College of Agriculture and Natural Resources University of Delaware

I.V. Korotkova,

Poltava State Agrarian Academy

I.S. Irgibayeva

L. N. Gumilyov Eurasian National University, Astana

DFT METHODS IN STUDIES ON ENERGETICS OF GLYCINE ON NANOCRYSTALS SURFACE

Bionanotechnology is a young and rapidly evolving field of research at the crossroads of biotechnology and nanoscience, two interdisciplinary areas each of which combines advances in science and engineering [1]. Many of the recent successes in bionanotechnology involve the design of new functionality

into natural biomolecules. The closer we stay to known structures, of course, the greater our confidence that the prediction will be realized in the biomolecule. The workhorse for design in many laboratories is simple molecular modeling, designing changes by hand on the computer graphics screen [1]. The role of molecular modeling in spectroscopy is great enough, despite of an obvious priority of experimental researches in this area. Such theoretical results which cannot or be received extremely difficultly experimental methods are most significant.

Hydroxyapatite nanocrystals are an experimental model of high interest to study protein/biocompatible-surface interactions at a simplified level, as compared to the complexity of the same events occurring in a living organism. Knowledge of these interactions is crucial not only for the development of new biomaterials or to understand bio-mineralization processes but also because they are fundamental in several technological and biomedical applications such as biodevices and drug delivery systems, since the functionalities resulting from protein/biomaterial systems are crucially mediated by the protein adhesion at the surface [2].

Nonetheless, despite the great efforts in investigating protein/HA systems, atomistic details on the actual contact occurring at the interface is rather scarce. A reasonable, simplified model to obtain pieces of detailed information on the interaction between functional groups of amino acid residues of proteins and surface sites is the study of the interaction of amino acids with HA. This has been the target of this research, intended at a first attempt to clarify structural, energetic and spectroscopic details of glycine adsorbed to the well defined surfaces of HA- cry from gas-phase. by the interplay of infrared spectroscopy and periodic quantum mechanical calculations based on the hybrid B3LYP density functional method and the 6-31G basis set. This method combines the advantages of density functional theory and time-dependent formalism allowing the accurate determination of excited state properties. As a result, the achievement of base knowledge on the reaction of Glycine, initially being in a non-ionic form, with HA surfaces is proposed here. The quantum-chemical calculations data were performed and used for interpretation of the experimental data on molecular structure of the obtained samples.

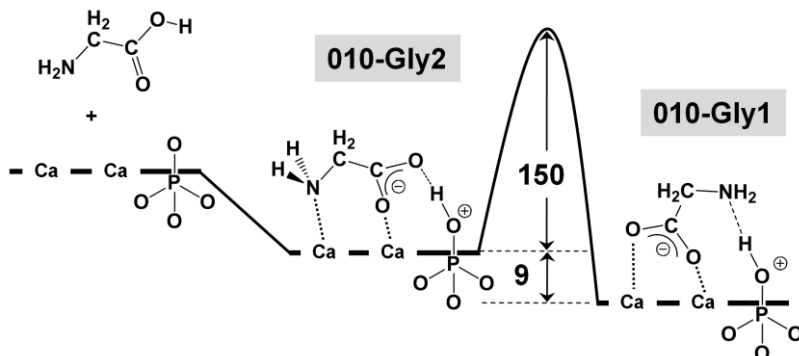

Fig. 1: The energy barrier for Glycine adsorbed on HA in 010-Gly2 state by B3LYP-scaled.

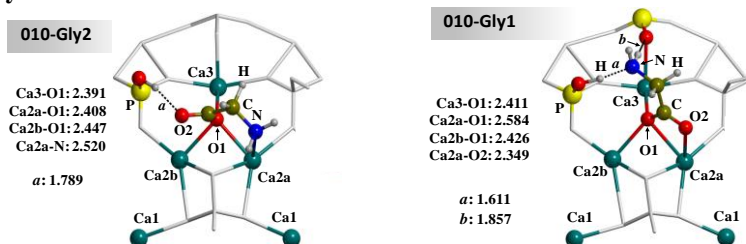

Fig. 2. The most stable Gly/HA adducts computed at B3LYP level.
Conclusions

The study of the Gly-HA interaction produced several results, such as, once HA nanoparticles with quite well defined surface features are available, a detailed molecular picture of amino acid-HA and organic acid-HA interactions can be attained by combining a spectroscopic technique and modelling. The results like these can actually contribute to define the first steps towards a “surface science model for biology”. The understanding of the materials and their surfaces cannot be limited to morphological aspects as knowledge of atomistic details is needed for a proper modelling of the surfaces and a physically sound interpretation of the spectroscopic features.

References

1. Daniel Glossman-Mitnik. CHN-DFT determination of the dipole moment, polarizability and hyperpolarizability of γ -solanine // Journal of Molecular Structure: THEOCHEM, 2007. – 808. – P. 81–84.
2. Sakhno Y., Bertinetti L., Iafisco M., Tampieri A., Roveri N., and Martra G. Surface Hydration and Cationic Sites of Nanohydroxyapatites with Amorphous or Crystalline Surfaces: A Comparative Study // J. Phys. Chem., 2010. - 114. – P. 16640–16648.

Сахно Тамара Вікторівна

д.х.н., професор, Полтавський інститут економіки і права

Семенов Анатолій Олексійович

к.ф.-м.н., доцент, Полтавський університет економіки і торгівлі

Кожушко Григорій Мефодійович

д.т.н., професор, Полтавський університет економіки і торгівлі

Сабир Агабир огли Багіров

к.т.н., доцент, Азербайджанський Технічний Університет

ЗНЕЗАРАЖЕННЯ ВОДИ В БАСЕЙНАХ УФ-ОПРОМІНЕННЯМ

Сьогодні будівництво басейнів передбачається в проєктах сучасних медичних центрів, лікарень, санаторіїв, дитячих дошкільних закладів, шкіл та інших об'єктів. Для значної частини населення користування басейнами стає нормою і показником здорового способу життя. Вода басейнів безпосередньо впливає на здоров'я відвідувачів. Але поряд з оздоровчими ефектами існує можливість шкідливого впливу води в басейні на організм людини, зокрема подразнюючої дії хімічних домішок в воді на шкіру та слизові оболонки, інтоксикації при попаданні шкідливих речовин в дихальні шляхи та при випадковому попаданні води в шлунково-кишковий тракт. Існує також вірогідність зараження захворюваннями інфекційної природи, які можуть передаватись через воду басейнів для плавання та купання. Експлуатація басейнів потребує проведення комплексу заходів по фільтруванню та дезінфекції води. Вимоги до якості води в басейнах для плавання та купання встановлені в [1, 2]. Надзвичайно актуальною задачею при дезінфекції води є

застосування технологій, що не приводять до утворення в процесі знезараження токсичних сполук, при цьому повністю знищуючи патогенну мікрофлору і не впливають на здоров'я людей. Мікробіологічні показники води повинні забезпечувати неможливість передачі через воду небезпечних кишечник захворювань, а також аденовірусних інфекцій, корости, кон'юктивітів, отитів, синуситів, вірусних гепатитів, дизентерії.

Для забезпечення відповідності основних показників води вимогам санітарних норм необхідно або забезпечити постійну заміну воду в ванні басейну, тобто створити систему проточного водозабезпечення басейну водою питної якості [3], або створити систему циркуляційного водозабезпечення з очисткою і знезараженням води. З точки зору санітарної безпеки більш прийнятною є система проточного водозабезпечення, однак вона потребує великих витрат води і енергоресурсів. З економічної точки зору більш прийнятною є циркуляційна система при якій проходить постійна чистка води, що знаходиться в басейні. У відповідності з вимогами нормативних документів і практичного досвіду для забезпечення необхідного рівня очистки і знезараження води, необхідно протягом доби забезпечити не менш як чотирьохкратну циркуляцію всього обсягу води в басейні через систему очистки і знезараження. Повний водообмін для спортивних басейнів не більше 8 годин, для оздоровчих – не більше 6 годин, для дітей старше 7 років – 2 години, а для дітей до 7 років – 0,5 години [4].

Навіть при наповненні басейну питною водою, що повністю відповідає вимогам при відсутності відповідної підготовки поверхні води в басейні через 2-3 дні покривається плівкою, а на стінках появляється слизь. Далі вода набуває зеленого відтінку, якого їй надає наявність водорості, і з'являється неприємний запах. Одна людина, навіть після попереднього прийняття душу, заносить в басейн до 50 тисяч мікроорганізмів. В басейн можуть попадати шкідливі та небезпечні неорганічні та органічні речовини, які не тільки забруднюють воду, але можуть призвести до захворювання. Для того, щоб вода, яка знаходиться в басейні відповідала необхідним параметрам, вона має проходити підготовку, що обов'язково містить: підігрівання води, рециркуляцію, механічну очистку та знезараження (дезінфекцію).

Знезараження – це знищення забрудників та продуктів життєдіяльності мікроорганізмів, водорості, бактерій, вірусів,

потожирових виділень. Для цього застосовуються різні технології та методи, що поділяються за способом дії на мікроорганізми:

- реагентні методи – дезінфекція досягається шляхом внесення в воду біологічно активних хімічних сполук (хлорування, бромовання, озонування, використання кисневовміщуючих реагентів, комбінованих препаратів типу хлор+кисень та інш.);
- безреагентні методи – оброблення води фізичним впливом (висока температура, ультрафіолет та інш.);
- комбіновані методи – комбінація реагентних і безреагентних методів.

Метою даної роботи є розроблення та дослідження ефективності системи бактерицидної очистки води для басейнів невеликих об'ємів з використанням озону і УФ-опромінення води (без використання хлорвмісних реагентів).

Однією із задач було дослідження можливості бактерицидного знезараження води в басейнах комплексною дією УФ-опромінення та озону без застосування додаткового озонатора, а з використанням озону, що утворюється за рахунок короткохвильового УФ-випромінення ламп.

Конструкції розрядних ламп низького тиску, колби яких виготовлені з кварцового скла прозорого для довжини хвилі 185 нм, створюють ультрафіолетовий потік, що становить приблизно 15-20% від УФ-потіку лінії з довжиною хвилі 253,7 нм. УФ-лампа потужністю 80 Вт за годину випромінює енергію достатню для утворення в повітрі озону в кількості, приблизно 0,8 г/год. Цей озон є «побічним» продуктом при генеруванні УФ-випромінення і його можна використати для озонування води при технологіях УФ-знезараження без додаткових витрат.

Бактеріологічними дослідженнями води в басейні встановлено, що ультрафіолетове знезараження без озонування не забезпечує вимог по загальному мікробіологічному числу КУО/см³. При додатковому озонуванні КУО не перевищує 20 КУО/см³. Додаткове озонування (з дозою 0,1 г/м³) при використанні УФ-технології знезараження води може забезпечити необхідну бактеріологічну чистоту води в басейнах невеликих об'ємів.

1. Продуктивність розробленої установки для комплексного знезараження води в басейнах шляхом УФ-опромінення та з використанням озону при дозі опромінення 25 Дж/м² становить 8 м³

води за годину. Продуктивність установки по озону складає 0,8 г/год., що забезпечує дозу озонування 0,1 г/м³.

2. Для басейну об'ємом води 75 м³ бактеріологічна чистота води забезпечується двома установками з сумарною продуктивністю циркуляції 16 м³ на годину. При цьому концентрація озону в воді, що подається в басейн після опромінення, не перевищує 0,015 мг/л.

Список використаної літератури:

1. DIN 19643-1. Chemical preparation of water for swimming and bathing pools. Part 1: General Requirements.
2. СанПиН 2.1.2.1188-03. Плавательные бассейны. Гигиенические требования к устройству, эксплуатации и качеству воды. Контроль качества.
3. Семенов А.О., Кожушко Г.М., Сахно Т.В. Бактерицидне знезараження води в басейнах комплексною дією озону та УФ-опроміненням // Науково-технічний збірник «Комунальне господарство міст». Серія: технічні науки та архітектура. – Випуск 7 (146). – С. 264-270.
4. Семенов А. О. Знезараження води комбінованими методами – УФ-випромінювання в поєднанні з іншими технологіями / А.О. Семенов, Г.М. Кожушко, Т.В. Сахно // Технологический аудит и резервы производства. – 2016. – № 3/3 (29). – С. 67–71.

Шенгерій Людмила Николаївна

д.ф.н., професор, професор кафедри
гуманітарних і соціальних дисциплін,
Полтавська державна аграрна академія

Кашникович Ірина Сергіївна

начальник відділу автоматизованих систем управління
виробництвом ПАТ «Полтавський алмазний інструмент»

ОФІСНА МЕДИТАЦІЯ ЯК ЗАСІБ ПІДВИЩЕННЯ СТРЕСОСТІЙКОСТІ

Вступ. Людина, яка живе і діє у сучасному багатовекторному та надзвичайно мінливому світі, змушена повсякчас зустрічатися та

реагувати на нові виклики. Життя людей у «західній» цивілізації характеризується високими показниками стресовості. Яким чином існуючий стан речей можна покращити? Адже зниження рівня стресу допомагає викоріненню багаточисельних хвороб, оскільки покращує фізичне і психологічне здоров'я людини, спонукає її до перегляду власного відношення до життя. Одним із природних шляхів боротьби зі стресовими станами є заняття медитацією, зокрема «світською» чи «офісною».

Результати дослідження. Медитативні практики у Європі, Америці та Австралії у XXI ст. – це вже не просто данина моді. Правомірно вести мову про існування їх серйозного наукового підґрунтя, адже кожного року проводиться більше тисячі наукових досліджень, що присвячені впливу регулярних занять медитацією на організм людини.

Існують різноманітні дефініції поняття «медитація». Санскритський термін «дхьяна» (медитація) перекладається як «зосередження». Тлумачний словник Ожогова визначає медитацію у двох контекстах. По-перше, як стан глибокої розумової зосередженості на чомусь одному, відокремленість від усього іншого, включаючи дію, що переводить людину у такий стан. По-друге, як глибокі розмірковування взагалі чи зосередженість на будь-чому [1]. Ми приєднуємося до розуміння медитації як спонтанного стану свідомості, що характеризується повною відсутністю думок при повному усвідомленні людиною себе (тобто свого місцезнаходження, власного стану тощо) [2]. Під час медитації людина перебуває у стані без думок, у тиші, що дозволяє організму інтенсивно відновлюватися. Саме така форма медитації вже протягом майже п'ятдесяти років визнана у близько ста країнах світу як клінічно перевірена та науково схвалена.

Існують різноманітні типології медитації, але можна обмежитися виокремленням двох основних типів:

- медитація як метод концентрації уваги. При цьому прагнемо повністю сконцентрувати увагу на одному аспекті (точка на тілі людини, дихання тощо);

- медитація як вільне спостереження. При цьому людина як свідок спостерігає за перебігом навколишніх подій, не реагуючи і не занурюючись у них.

Позитивний вплив регулярних занять офісною медитацією для офісних працівників визнано багатьма авторитетними закордонними

науковими журналами. Зокрема американські Scientific American, Wired, Fast Company та ін. зазначають, що перерви на медитацію покращують продуктивність праці людей, які працюють за комп'ютерами, підвищують їх здібність до концентрації на поставлених задачах, стимулюють творчі здібності та покращують пам'ять [3]. На відміну від вітчизняних компаній, де практика офісних медитацій повністю відсутня чи знаходиться у зародковому стані, компанія Google має дванадцятирічний досвід викладання семитижневого курсу основ офісної медитації Search Inside Yourself . Протягом цього часу тисячі співробітників компанії навчилися медитації та популярність курсу набирає обертів.

Результати наших досліджень проведення офісних медитацій в Україні та Індії дозволяють виокремити наступні позитивні наслідки занять офісною медитацією, як-от: значне підвищення стресостійкості, зокрема завдяки умінню розслабитися у будь-яких умовах; підсилення когнітивних здібностей мозку, покращення загального стану здоров'я та нервової системи зокрема тощо.

Висновки. Завдяки перезавантаженню налаштувань мозку та нервової системи під час занять офісною медитацією покращується здоров'я людини та якість життя у цілому, спостерігається значне збільшення стресостійкості зокрема. Упровадження практики офісних медитацій у навчальних закладах, спортивних командах України тощо дозволить зміцнити фізичне та психологічне здоров'я нації завдяки формуванню стійкої особистісної резистентності до дії стрес-факторів.

Список використаних джерел

1. Медитация [электронный ресурс] // Толковый словарь Ожегова. характеризується високими показниками стресовості. – Режим доступа: <http://www.ozhegov.org/words/15508.shtml>
2. Медитация помогает победить стресс [электронный ресурс]. – Режим доступа: <http://www.poznaysebya.ru/meditationhealth.htm>
3. Тренинги по медитации в Кремниевой долине становятся регулярными [электронный ресурс]. – Режим доступа: <https://www.oum.ru/yoga/meditatsiya/treningi-po-meditacii-v-kremnievoi-doline/>

СЕКЦІЯ 6. СУЧАСНІ ПРОБЛЕМИ ПЕРЕКЛАДОЗНАВСТВА (СУСПІЛЬНО-ПОЛІТИЧНИЙ ДИСКУРС)

Борзих Оксана Анатоліївна
к.мед.н., доцент, завідувач кафедри
внутрішньої медицини № 3 з фтизіатрією
Українська медична стоматологічна академія

СУЧАСНІ АСПЕКТИ ПЕРЕКЛАДОЗНАВСТВА В МЕДИЧНІЙ ОСВІТІ

Інноваційний характер науки ХХІ ст. закріпив роль англомовної терміносфери як матриці глобалізованої науки, що обумовлюється комплексом екстра- та інтралінгвальних чинників: загальною тенденцією сучасної лінгвістики до комплексного вивчення мовних явищ нових лексичних одиниць у соціо-лінгвістичному аспекті загалом, і медичної термінології зокрема; потребою мовознавства у розробці й впровадженні інтегративного напрямку дослідження медичних термінів у цілому; розширенням міжнародних зв'язків України з іншими державами на освітньому та науковому рівнях і суспільною потребою держав у кваліфікованих англомовних спеціалістах; необхідністю в якісних перекладах фахових медичних текстів не лише для спеціалістів, але й також для комунікації між професіоналами та непрофесіоналами [6].

Особливе значення приділено статусу і функціям медичного перекладу в сучасному світі, а також статусу жанрової теорії медичного перекладу в загальній системі перекладознавства. Досліджуються дискусійні проблеми методології письмового та усного відтворення медичних англомовних текстів українською [3].

Особливою увагою дослідників обґрунтовано вважається вивчення сучасних аспектів перекладознавства в медичній освіті, адже саме адекватне відповідне відтворення англомовних медичних текстів в процесі навчання є невід'ємною складовою успішного набуття знань як вітчизняних так і іноземних студентів.

Внаслідок світових глобалізаційних процесів сучасна людина зіштовхується з новими проблемами та задачами, які вимагають подальшого розвитку професійних знань та вмінь. На сьогоднішній день

відбувається активна співпраця та міжнародний обмін досвідом у сфері медицини та охорони здоров'я. У зв'язку з цим, актуальним завданням стало виконання якісного перекладу фахових текстів медичного спрямування. Загальноживані медичні терміни, які мають формальну подібність в англійській та українській мовах, можуть суттєво відрізняються за лексичним значенням [1,2].

Серед причин виникнення «фальшивих друзів» перекладача (тобто термінів, які мають формальну подібність в англійській та українській мовах), у сфері наукової термінології Е. Ф. Скороходько визначає основні: • використання однакових слів у різних мовах при утворенні термінів; • асоціації первинного значення зі схожими ознаками різних об'єктів термінування; • надання переваги в різних мовах різним сторонам змістової структури міжнародних термінів [1].

Особливо важливим є відповідне відтворення змістового та медичного контексту медичної та навчально-методичної літератури в медичних закладах вищої освіти [5].

Адже на сучасному етапі навчання вітчизняні студенти, що навчаються на українській мові, повинні активно вивчати англійську мову, у зв'язку з включенням в екзаменаційні питання тестового іспиту «Крок» усіх рівнів тестів на англійській мові, до 30 відсотків, а також необхідності готуватися до міжнародного іспиту IFOM (The IFOM Clinical Science Exam), що відображає загальні медичні знання для лікарів усіх спеціальностей. Слід зауважити, що тести для підготовки до цього іспиту доступні на сьогоднішній день тільки на англійській мові [4,5].

Також значною складовою проблеми є розуміння змісту тестових питань для вітчизняних студентів, адже тестові питання складені відповідно до загальноосвітніх стандартів та з відповідною термінологією, яка повинна відтворюватися в процесі викладання дисципліни, в підручниках та посібниках, методичних рекомендаціях та бути озвученою під час лекцій та практичних занять викладачем.

Особливої уваги заслуговують сучасні реалії загальноосвітнього простору, та зокрема медичної освіти, що включають можливості міжнародного студентського спілкування, інтернаціоналізації освіти, можливості проходити стажування та навчання в різних країнах світу. Вони вимагають як для студентів так і для викладачів поглиблення знань та навичок щодо фахового перекладу.

Навчання студентів іноземних країн на англійській мові також має низку особливостей та проблем на сучасному етапі.

Студенти, що навчаються на англійській мові медичним наукам в Україні мають отримати фахові знання з урахуванням європейських та світових стандартів, адже здебільшого працюватимуть в різних країнах світу. Термінологія назв, симптомів та ознак захворювань іноді суттєво відрізняється від вітчизняної термінології. Також складних мовних ситуацій додають «фальшиві друзі перекладача», адже про них ми згадували вище.

Так, українським еквівалентом англійського терміна «angina» є не «ангіна», а «стенокардія, грудна жаба, біль у грудях». Доказом цього є визначення у тлумачному словнику: «angina – chest pain or discomfort that develops when the heart muscle isn't getting enough oxygen and blood; also 105 known as angina pectoris». Натомість, англійським відповідником українського слова «ангіна» є «tonsillitis» [2].

Іншою важливою проблемою є інтернаціональний склад англомовних студентів, що прибули з різних країн світу (Іран, Судан, Індія, Америка, Нідерланди тощо), та скористалися можливістю для навчання в Україні. Вони мають певні мовні особливості як до вимови, так і до медико-біологічної термінології, які отримали під час навчання на Батьківщині.

Студенти з інших країн світу, що прибули до навчання в Україну, на жаль, мають різний рівень мовної підготовки, що впливає на загальний рівень надання знань під час проведення практичного заняття або лекції. Активне, відповідне цілям та завданням аудиторного заняття сприйняття фахового навчального матеріалу можливе лише за умов відповідного рівня мовної підготовки та розуміння мовних еквівалентностей медичних та біологічних термінів. Означені аспекти суттєво впливають на рівень та якість фахової підготовки.

Тож для викладача актуальним є необхідність приділяти увагу під час аудиторного заняття не тільки важливим аспектам викладання дисципліни, а і особливостям перекладу окремих слів та термінів як для студентів англомовної форми навчання, але, за сучасними вимогами часу, також студентам вітчизняним, що навчаються, за основою, на українській мові.

Слід відзначити значну різницю щодо медичної та навчальної англомовної літератури та методичної документації, яка необхідна

викладачу для можливості викладання медичних дисциплін для студентів різних рівнів можливостей засвоєння знань та різних рівнів мовної підготовки.

Одним з важливих питань проведення фахової підготовки спеціалістів та магістрів медицини є особливості засвоєння практичних навичок для студентів різних форм навчання, що є особливо важливим для фахової підготовки медичних працівників. Адже пацієнти, що знаходяться на лікуванні в медичних закладах України, не знають англійської мови, тому набуття практичних навичок спілкування з пацієнтом залежить від знання державної мови студентом або мовних навичок щодо вільного перекладу іноземної мови викладача.

Щороку відбувається багато міжнародних і регіональних наукових конференцій з проблем перекладознавства, лінгвістики перекладу, психології перекладу тощо. На таких зібраннях науковці різних країн світу намагаються вирішити актуальні проблеми сучасної науки про переклад, а також намічають подальші шляхи її розвитку.

Найважливіші проблеми вимагають ґрунтового наукового обґрунтування, що вивчення проблем перекладу, типології тощо. Всі вони передбачають не лише визначення кола проблем і шляхів їх вирішення, а й практичну значущість наукових розробок для перекладу.

Висновки.

Сучасні аспекти вищої медичної освіти складають підґрунтя до виявлення та запровадження нових професійних можливостей, якостей та вимог для викладачів вищої школи.

Сучасні реалії вимагають ґрунтового знання іноземних мов для всіх учасників навчального процесу вищої школи, а саме: викладачів вищої школи, вітчизняних студентів, що навчаються на українській мові, іноземних студентів, що навчаються на англійській мові в Україні.

Урахування психологічних та мовних особливостей вітчизняних та іноземних студентів сприятиме покращенню кінцевих результатів навчання.

Література.

1. Булич Н.С. «Фальшиві друзі» перекладача у фахових текстах медицини. Електронний ресурс: <http://eprints.zu.edu.ua/16445.pdf>
2. Корченко К.С. Особливості перекладу англійської термінологічної лексики в галузі медицини / Актуальні проблеми сучасного

- перекладознавства: збірник матеріалів Всеукраїнської науково-практичної конференції (м. Черкаси, 30 травня 2018 року) // Гол. ред. О. О. Селіванова; Черкаський національний університет імені Богдана Хмельницького. – Черкаси, 2018. – с. 60-61. (Електронна книга).
3. Поворознюк Р. Переклад медичних текстів: теорія та практика. Монографія. **Рік видання:** 2017. **Сторінок** 224. **ISBN:** 978-617-632-081-4
 4. Селіхова Л.Г. Інноваційні технології у вищій медичній освіті / Селіхова Л.Г., Лавренко А.В., Борзих О.А., та інші // Збірник статей навчально-наукової конференції з міжнародною участю: «Актуальні питання медичної (фармацевтичної) освіти іноземних громадян: проблеми та перспективи» Полтава, 22 листопада 2018. – Полтава, 2018. — С. 83–85.
 5. Селіхова Л.Г. Упровадження інноваційних технологій у процес гуманітарної, соціально-економічної, природничо-наукової, професійної та практичної підготовки майбутніх лікарів / Селіхова Л.Г., Лавренко А.В., Борзих О.А., та інші. // Збірник статей III Міжнародної науково-практичної конференції «Актуальні питання лінгвістики, професійної лінгводидактики, психології і педагогіки вищої школи». – Полтава. – 2018. – с.286-290,
 6. Снітовська О.Й. Медична термінологія англomовних текстів інструкцій медичних препаратів та відтворення її в українських перекладах. Записки з романо-германської філології. – вип. 2 (39) – 2017. DOI: [https://doi.org/10.18524/2307-4604.2017.2\(39\).118623](https://doi.org/10.18524/2307-4604.2017.2(39).118623)

Грінченко Наталія Олександрівна
к. філол н., доцент кафедри перекладу та іноземних мов,
Полтавський інститут економіки і права

ТРУДНОЩІ ПЕРЕКЛАДУ НАЗВ АНГЛОМОВНИХ ФІЛЬМІВ, ЩО МІСТЯТЬ ІНТЕРТЕКСТУАЛЬНІ ТА ІНТЕРМЕДІАЛЬНІ ВІДСИЛКИ (НА ПРИКЛАДІ БІБЛІЙНИХ АЛЮЗІЙ)

Вступ. У епоху постпостмодернізму інтертекстуальність стала одним із основних художніх засобів не лише у літературі, а поширилась

на всі інші види мистецтва, включаючи кінематограф. Крім прямого цитування та згадок (оммажів) у відеоряді кінострічок, автори також використовують інтертекстуальні назви, таким чином включаючи свій доробок у контекст попередніх культурних епох або застосовуючи прийом інтертекстуальної гри з глядачем.

Н. О. Фатеева в статті «Типология интертекстуальных элементов и связей в художественной речи» виділяє шість основних різновидів інтертекстуальних зв'язків. Першу групу утворюють власне інтертекстуальні елементи: атрибутовані чи неатрибутовані цитати і алюзії. Другу групу формують паратекстуальні зв'язки, тобто зв'язок між текстом і його заголовком, епіграфом або ж післямовою. У межах даної групи конкретними формами втілення постають цитати-заголовки та епіграфи. До третьої групи інтертекстуальних зв'язків належать метатекстуальні елементи: переказ або коментарій, за допомогою якого робиться посилання на претекст. Четверту групу представляють гіпертекстуальні елементи пародіювання та осміяння одного тексту в іншому. П'ята група інтертекстуальних зв'язків визначається текстовою орієнтацією на певну жанрову модель та стилізацію під неї. Шоста група – це різноманітні прецеденти використання інтертексту в якості стилістичної фігури або тропу, або ж інтермедіальні відсилки до творів живопису, скульптури, архітектури тощо [1, с. 26–36].

Дану класифікацію, з відповідними уточненнями, можна застосовувати і з метою прояснення особливостей перекладу фільмонімів, що за своєю природою є інтертекстуальними. По-перше, всі інтертекстуальні посилання, закладені у англійських фільмонімах, в силу обмеженості їх форми не можуть бути атрибутовані, тобто напряму прив'язані до джерела цитування, що, відповідно, значно ускладнює процес їх розпізнавання та перекладу. По-друге, джерело атрибуції може бути відомим носієм культури, але абсолютно незаним поза межами їх культурної спільності, тому навіть перекладач найвищої кваліфікації не може розпізнати наявність у назві фільму інтертекстуального посилання.

Результати дослідження. Біблія або Святе Письмо є найбільш прецедентним текстом у історії західноєвропейської та американської культури та мистецтва. Тому не викликає здивування той факт, що біблійні алюзії та прямі цитати доволі часто можуть бути зафіксовані у англійських фільмонімах. Умовно такі фільмоніми можна розділити на дві групи: назви фільмів, в основі яких лежить певний біблійний сюжет

або його переосмислення; назви фільмів, які використовують біблійну історію або персонажа у якості наскрізного мотиву, але сам сюжет стрічки не має безпосереднього стосунку до біблійних сюжетів (див. таблицю 1).

Таблиця 1. *Переклад англомовних назв фільмів, які містять посилання на Біблію*

	Оригінальна назва	Російський/український переклад / адаптація	Труднощі/помилки при перекладі
1	The Good Shepherd (2006)	«Ложное искушение» (рос.) «Хибна спокуса»	ВР розпізнана, але експлікована неповно, зі спотворенням культурної референції
2	Bad Samaritan (2018)	«Логово монстра» (рос.) «Лігво монстра»	ВР не розпізнана і не експлікована
3	Brother's Keeper (2002)	«Спасти брата» (рос.) -	ВР не розпізнана і не експлікована
4	My Sister's Keeper (2009)	«Мой ангел-хранитель» (рос.) «Мій янгол-охоронець»	ВР не розпізнана і не експлікована
5	The Passion of the Christ (2004)	«Страсти Христовы» (рос.) «Страсті Христові»	ВР розпізнана і перекладена адекватно
6	Paul, Apostle of Christ (2018)	«Павел, апостол Христа» (рос.) «Павло, апостол Христа»	ВР розпізнана і перекладена адекватно
7	Noah (2014)	«Ной» (рос.) «Ной»	ВР розпізнана і перекладена адекватно
8	The Exodus: Gods and Kings (2014)	«Исход: цари и боги» (рос.) «Вихід: боги та царі»	ВР розпізнана і перекладена адекватно

9	Mary Magdalene (2018)	«Марія Магдалина» (рос.) «Марія Магдалина»	ВР розпізнана і перекладена адекватно
10	Leviathan (1989)	«Левиафан» (рос.) «Левіафан»	ВР розпізнана і перекладена адекватно
11	Goliath (2016-)	«Голиаф» (рос.) «Голіаф»	ВР розпізнана і перекладена адекватно

При перекладі фільмонімів першої групи, як правило, значних труднощів не виникає, оскільки майже всі фільмоніми цього виду – це легко розпізнавані антропоніми: *Noah* (2014) – «*Ной*». У той же час, у другій групі можуть спостерігатися випадки, коли ВР залишається частково або повністю не розпізнаною, і, відповідно, не адаптованою.

Режисерський дебют Роберта Де Ніро *The Good Shepherd* (2006) розповідає про діяльність ЦРУ на початку «холодної війни», а для назви фільму була обрана цілком упізнавана ВР «Пастир Добрий», одне з позначень Ісуса Христа у Біблії, псалмах та ранньохристиянській іконографії. У процесі адаптації даного фільмоніму апеляцію до Нового Завіту була замінена старозавітним мотивом спокуси, а прикметник із позитивною конотацією був замінений на негативно забарвлений. У результаті, джерело атрибуції з назви мовою перекладу можна відновити лише частково, а українська прокатна назва «*Хибна спокуса*» є повною калькою з невдалого російського перекладу.

Назва трилеру *Bad Samaritan* (2018) містить посилання на біблійну притчу про доброго самаритянина, але обіграє її у постмодерністському ключі, оскільки головний герой фільму – маніяк-убивця, який своїми діями руйнує життя головних героїв. Російська та українська адаптації назви «*Логово монстра*» (рос.) та «*Лігво монстра*» відштовхуються саме від сюжету стрічки, але, водночас, в процесі повної контекстуальної заміни біблійна відсилка була повністю проігнорована.

Подібна стратегія застосовувалась і при адаптації назв трилеру *Brother's Keeper* (2002) та драми *My Sister's Keeper* (2009), які містять алюзію на історію Каїна та Авеля, зокрема, на репліку Каїна «I am not my brother's keeper» – «Чи сторож я брату своєму?» (Книга Буття 4:9). В обох випадках ВР залишається нерозпізнаною та неадаптованою у мові перекладу, хоча у другому випадку як в українському, так і в російському

варіанті принаймні був використаний інший релігійний образ – *«Мій янгол-охоронець»*.

Висновки. Отже, як свідчать вищенаведені приклади, у випадку, коли значення фільноміму, що містить біблійну алюзію, не можна безпосередньо відновити із сюжету фільму, він залишається нерозпізнаним і, відповідно, жодним чином не фігурує у назві мовою перекладу. Натомість назви фільмів, в основі яких лежить певний біблійний сюжет або його переосмислення, як правило, не викликають труднощів у процесі їх адекватної адаптації мовою перекладу.

Список використаних джерел:

1. Фатеєва Н. А. Типология интертекстуальных элементов и связей в художественной речи / Н. А. Фатеєва // Известия АН. – 1998. – Т. 57, № 5. – С. 25-38. – (Серия литература и языки).

Джерела ілюстративного матеріалу:

2. AllMovies <https://www.allmovie.com/>
3. Hurltom – торрент-толока <https://toloka.to/>
4. Internet Movie Database <https://www.imdb.com/>
5. Rotten Tomatoes <https://www.rottentomatoes.com/>

Данилюк Людмила Всеволодівна
кандидат філологічних наук, доцент
кафедри перекладу та іноземних мов
Полтавський інститут економіки і права

ЗАГАЛЬНА ХАРАКТЕРИСТИКА ДІЛОВИХ ЛІСТІВ

Сучасний бізнес – це складне виробництво, співробітництво на всіх рівнях, обмін інформацією, взаєморозуміння, планування спілкування з урахуванням інтересів обох сторін, а також ефективне вирішення конфліктних ситуацій. Ділове спілкування, як частина людської діяльності стає об'єктом чисельних досліджень й успіх усіх міжнародних бізнес-проектів залежить не тільки від професійних основ діяльності, але й від комунікативної компетенції, яка реалізується у здатності користуватися мовними засобами для встановлення мовленнєвого

контакту, його підтримки та впливу на адресата з метою досягнення комунікативних цілей.

Ведення справ з іноземним партнером частіше всього починається з листа, посланого по факсу чи електронною поштою. Ділові листи є важливим елементом зовнішньоекономічної діяльності. У країнах із розвинутою ринковою економікою, ділові папери є невід'ємною частиною соціально-економічних відносин.

Від ділового листа залежить пошук потенційних партнерів, можливість встановлення чітких ділових контактів, а також пошук і освоєння нових ринків збуту продукції та надання послуг.

Лист – це поширений вид документації, один із засобів обміну інформацією.

Діловий лист – це джерело інформації і одночасно, документ, покликаний слугувати досягненню певної поставленої мети. Цілі написання ділового листа можуть бути досить різноманітні.

Ділові листи – це документи, що складаються від імені юридичної особи та мають юридичну силу. Взагалі, діловим листом можна назвати будь-який за змістом документ, котрий пересилається поштою та вирішує організаційні питання, правові проблеми, а також питання економічних взаємин.

У загальному вигляді ділові листи можуть бути присвячені наступним питанням: співробітництво з відчизняними та іноземними фірмами; участь в торгівлі і комерційній діяльності; співробітництво у рамках консорціуму; питання, пов'язані з підготовкою та реалізацією контракту, ціни контракту, формам розрахунку і умовам платежу; командировання спеціалістів; підготовка іноземних і національних кадрів; рекламації і врегулювання претензій; влаштуванню на роботу; медичному обслуговуванню та іншим питанням.

Всю ділову кореспонденцію можна поділити на службову та комерційну.

Службові листи – це листи, звичайно нескладні за своїм змістом та невеликі за обсягом. Службові листи належать до основних засобів встановлення офіційних, службових контактів між підприємствами, організаціями, установами, фірмами та закладами.

Комерційна кореспонденція – листування, котре пов'язане з заключенням та виконанням комерційних угод.

Demchenko Nadiya Olexandrivna
Associate professor, candidate of pedagogical sciences, Taras
Shevchenko Luhansk National University

STUDENTS INTERPRETATION SKILLS TRAINING

The translation is of a wide interest in modern world. At the same time, if the translation has always been the focus of attention of many linguists, the interpretation and the methodology of its training were the property of a small number of authors. The selection of basic skills and skills of interpreting and their formation at the initial stage of training solves some important tasks: the training of guides and translators, as well as the ability to reach the level of mastering consistent translation from the records and simultaneous translation.

We consider translation as a complex and specific type of speech activity. The study of the main parameters of the activity (need, motive, goal, object, result) showed that each of the named parameters applied to the translation acquires a certain specificity. This gives us reason to consider translation as a specific type of speech activity.

The difficulty of translation lies in the fact that any type of translation is based on several different types of speech activity. Consecutive translation combines listening, recording and speaking. Simultaneous translation - auditing and speaking while they are being performed simultaneously. Translation from a sheet combines reading synchronized with speaking. Written translation combines reading and writing as a way to execute a translation if it is a question of visual translation and listening and writing, if it is a translation by listening (listening to radio programs, translation-dictation, as a type of academic work).

In the course of the analysis of the skills and abilities of interpretation, their distinctive, specific characteristics were identified, allowing them to be called “translation listening” (the term of M.M. Bukareva), “translational reading” and “oral presentation of the translation”.

“Translational listening” takes place in more difficult conditions than the speech ability to audition, namely: short duration of perception, non-repeatable, transience, limited speaker speech rate, high memory load, requiring quick memorization and maximum accuracy, complicates the process of listening and the dependence of the perception of the original message on the speaker's ownership of the technique of speech and the conditions of perception.

The translation ability to “oral translation” is, in comparison with ordinary speaking, a more complex skill and is characterized by a number of specific features. It is limited in time by the rate of speech of the speaker, has a strict plan of expression of thoughts, set by the speaker, is strictly organized, involves maintaining the style of the sender of the message, is based on a program set from the outside.

The specific feature of “translational reading” also distinguishes this ability from reading “in low voice” or from the usual ability to read. When translating from a sheet, the interpreter needs to understand as soon as possible the information contained in the text in a complete and accurate manner with a view to its subsequent transmission by means of another language. It makes greater demands to the degree of understanding of the readable text - the accuracy of extracting all the information, its comprehension and conscious comparison with the information that the translator already has. The process of extracting information intended for translation is of particular importance. The translator, performing a translation from a sheet, works not only in the mode of alternating the implementation of perception and translation design, but also in the mode of synchronizing visual perception with the oral presentation of the translation. It also testifies to the difficulty of “translation reading”, since the simultaneity of the flow of these processes has a significant impact on the process of semantic processing of the text.

For the successful implementation of consecutive translation, simultaneous translation and translation from a sheet, along with a number of specific qualities, trainees must possess the skills and abilities of "translation listening", "oral processing of translation" and "translation reading".

“Translation listening”, “translation reading” and “oral translation” was taken as the degree of their proximity with the skills and abilities of the actual speech skills of listening, reading and speaking. Thus, the following three groups of skills and skills of interpretation have been identified.

The first group is the skills and abilities of interpretation that fully coincide with the basic skills and abilities of listening, speaking and reading.

The second group consists of skills and abilities that coincide with the main ones. They are specific for any characteristics due to the fact that listening oral presentation of the translation and reading during translation is taking place in complicated conditions.

The third group is skills and abilities that are completely specific, that is, they are focused specifically on the implementation of professional translation activities.

Studying the skills and abilities of oral translation showed that the skills and abilities that are part of the first group of “oral translation” and “translation reading”, as well as the first and second groups of “translation listening”, are usually formed even before the initial stage of learning oral translation. However, the skills and abilities to be formed at the first stage of teaching interpretation were also selected. They are used in special conditions and acquire a special purpose.

The second group combines the skills and skills of oral translation. It includes the following skills and abilities: to find interlingual equivalents and variant correspondences; draw up the text of the translation, taking into account speech etiquette and style of speech, rhythmic alternation; compress the stated thoughts (ideas) of the original message (text) in order to keep them in memory and then transmit in the target language.

The third group combines lexical skills and the ability to translate socio-political texts, which is necessary for translators of any specialties. This group is based on the knowledge of translation equivalents, socio-political vocabulary and on the ability to accurately perceive precision words (proper names, positions, days of the week, months, geographical names, numbers, dates, names of organizations, institutions, parties), as well as the realities of the country of the language being studied.

The content of learning to interpret at the first stage is, along with the lexical material, the basic skills and abilities of interpreting.

The course of study at the first stage is not less than 72 hours, 4 hours per week. By the time they start learning interpreting, trainees should take an oral course on “translation theory.” The goals, formulated principles and learning content are implemented in an exercise system. The system of exercises developed on the basis of the activity approach provides, firstly, the organization of exercises for the formation of elementary skills, secondly, exercises for the formation of complex skills and, thirdly, exercises for the development of skills.

Results:

1. The purpose of the first stage of teaching interpretation is the formation of basic skills and skills of interpretation, which, along with the

lexical material, constitute the content of the training for interpretation at the first stage.

2. The lexical material for teaching interpretation at the first stage includes:

- the most frequent vocabulary of social and political subjects;
- speech and situational clichés, typical for the areas of communication of an interpreter;
- permanent equivalents, denoting the names of organizations, institutions, parties, the realities of the social and political life of English speaking countries.

3. The developed system of exercises is based on generally accepted didactic principles, on general methodological principles and on particular principles that take into account the specifics of teaching interpretation. They are:

- the principle of the relationship of aspects of education in teaching interpretation;
- the principle of learning management;
- the principle of consistency in the organization of the process of teaching interpretation;
- the principle of consciousness in teaching interpretation;
- the principle of the activity approach.

4. In accordance with the selected basic skills and abilities common to the leading types of interpretation, three groups of exercises are proposed:

Group I exercises aimed at the formation and development of skills and abilities semantic analysis of the original message;

Group II exercises aimed at the formation and development of skills and skills of oral translation;

Group III exercises aimed at the formation of lexical skills and skills of translation of socio-political texts.

5. The results of experiential training indicate the effectiveness of the developed methodology for teaching interpretation at the stage of forming basic skills and abilities of interpretation.

References

1. М. М. Букарева. Интенсификация самостоятельной внеаудиторной учебной деятельности студентов с использованием ТСО при

формировании профессиональных умений переводчика (английский язык).- Дис. . канд. пед. наук,- М., 1986.-293 с.

2. Гаврилов Л.А. Двусторонний перевод вид устного перевода?// Тетради переводчика.-М.: Международные отношения, 1966.-е. 16-26
3. Гаврильченко И.В. К вопросу о формировании оперативной памяти в процессе подготовки переводчиков.// Билингвистические исследования функционального стиля научной и технической литературы.- Баку: Изд-во АЗНИИТИ, 1974.- с. 60-63.
4. Nida E. Toward a science of translating.- London, 1964.-176 p.

Кравченко Вікторія Леонідівна,

к.ф.н., доцент, доцент кафедри
англійської та німецької філології ,
Полтавський національний педагогічний університет
імені В.Г. Короленка

СОЦІАЛЬНО-ПОЛІТИЧНІ ЗМІНИ НА ЄВРОПЕЙСЬКОМУ КОНТИНЕНТІ

Взаємозв'язки мови та соціальної дійсності, мови та ідеології, мови та влади перебувають у фокусі постійної уваги сучасної лінгвістики. Актуальним напрямом досліджень у цій сфері є вивчення політичного дискурсу.

Аналіз політичного дискурсу має міждисциплінарне спрямування, він відображає зв'язок мови і влади в лінгвістичному, соціологічному, культурологічному, міжособистісному та когнітивному аспектах. Вивчення мови як інструмента соціальної влади знайшло своє втілення в аналізі політичного дискурсу, який розглядають як складову відповідної суспільної практики.

Особливістю вивчення цієї проблематики є той факт, що дослідники мають справу з новітніми видами політичного дискурсу, які нещодавно виникли й перебувають у стані формування. Поява одного з таких різновидів дискурсу пов'язана з політичними, соціальними й економічними змінами на європейському континенті, спричиненими виникненням та розвитком нового політичного утворення –

Європейського Союзу (далі – ЄС) унаслідок тривалого процесу політичної та економічної інтеграції країн Європи. Проблема євроінтеграції посідає помітне місце в сучасних дослідженнях з прикладної лінгвістики, політології, філософії, соціології та з інших наук, які так чи інакше мають справу з дискурсивними практиками.

Процеси європейської інтеграції спричинили цілий комплекс важливих соціокультурних наслідків, серед яких, зокрема, і виникнення окремого виду дискурсу, тематично присвяченого питанням європейської інтеграції. Початок його формування датують 90-ми роками ХХ ст. Євроінтеграційний дискурс відіграє важливу роль у процесах створення спільної європейської ідентичності в країнах-членах Європейського Союзу шляхом конструювання та відтворення вербально репрезентованої системи уявлень, пов'язаних з ідеями побудови об'єднаної Європи. Центральним поняттям дискурсу європейської інтеграції, навколо якого будується новітня євроінтеграційна політика й ідеологія, є концепт ЄВРОПА, аналіз якого дозволяє розкрити специфіку смислової структури та лінгвопрагматичних функцій цього виду дискурсу.

Нові різновиди політичного дискурсу стають доступними для дослідження завдяки розвитку мережі Інтернет. Для нашого аналізу взято англomовний різновид досліджуваного дискурсу, який можна вважати вихідним – переважна кількість текстів у межах установ ЄС з'являється на веб-сайтах спочатку в англійській версії, а далі перекладається іншими мовами країн-членів ЄС. Слід підкреслити, що офіційні тексти в досліджуваному корпусі переважають. Відтак, євроінтеграційний дискурс становить різновид політичного дискурсу, щільно пов'язаний зі сферою офіційного спілкування.

Актуальність цієї розвідки зумовлена спрямованістю сучасних лінгвістичних досліджень на вивчення нових різновидів дискурсу, зокрема політичного, що перебувають у процесі становлення. Європейський інтеграційний дискурс, який будується на нових концептуальних засадах, є важливим з погляду вивчення лінгвістичних механізмів конструювання новостворюваних ідеологій. У зв'язку з цим актуальним стає розкриття особливостей мовної репрезентації концепту ЄВРОПА, що виконує структуротвірну роль у рамках досліджуваного дискурсу і, набуваючи нового семантичного наповнення, розширює своє функціонування в ролі одного з ключових культурних концептів.

Мета полягає у виявленні засобів репрезентації концепту ЄВРОПА в англomовному політичному дискурсі з питань європейської інтеграції, розглянутих в аспекті їх лінгвопрагматичних особливостей.

Досягнення поставленої мети передбачає розв'язання таких основних **завдань**:

– з'ясувати ідеологічний зміст концепту ЄВРОПА у контексті досліджуваного дискурсу;

– розкрити семантичні та лінгвопрагматичні механізми формування ідеології “об’єднаної Європи”.

Для досягнення поставленої мети й розв'язання конкретних завдань застосовано методи *концептуального аналізу, прагмасемантичного аналізу, дискурс-аналізу з критичним аналізом дискурсу* включно.

Ідеологія як певний вид колективної репрезентації дійсності відтворюється у дискурсі. Поняття “ідеології” є таким же розпливчастим, як і поняття “дискурсу”.

Ідеологія являє собою систему смислів, яка сприяє осягненню та тлумаченню ціннісних суджень про світ та суспільство. Ідеологія в політиці використовує певну систему цінностей – “свободу, рівність, справедливість” тощо [1, с. 55]. У такому трактуванні поняття “ідеологія” наближується до поняття “світосприйняття”, але одночасно вона є ширшою, оскільки має справу не тільки з набором цінностей, але й зі схемами, що трактують соціальні феномени в контексті легітимізації інтересів тих або інших суспільних груп [10, с. 109].

Ідеологія є одним із фундаментальних понять, що зв'язують дискурс та соціум. Вона координує соціальні практики в межах групи у контексті взаємовідношень із представниками інших груп. На дискурсивному рівні, на думку Н.Феркло, є певною конструкцією значень, які сприяють створенню, відтворенню та зміні відношень влади [8, с. 87].

Як уважають дослідники, у зарубіжній науковій літературі ідеологія, по суті, ідентифікується з поняттям “соціально-політична доктрина” [5, с. 92]. Найбільш поширене поняття ідеології у вітчизняній науці становить система соціальних ідей, оцінок, вимог певного класу, соціально значущої групи, які спираються на певні теоретичні настанови, виражають суспільне становище, інтереси та програмні цілі цього класу, соціальної групи та відіграють практичну роль у функціонуванні політичної системи [4, с. 58]. Ідеологія, таким чином, ототожнюється з

увявленнями про неї як про сферу своєрідних агітаційно-масових заходів, що несуть у маси ідеї тієї чи іншої соціальної групи або партії.

Дискурс як одна з ключових соціальних практик впливає на те, як члени групи набувають, вивчають або змінюють ідеології. Дискурс, автором якого виступають члени групи, виражає ідеологічно спрямовані погляди. Більшість людей засвоюють ідеології завдяки дискурсу. Компоненти, з яких складається дискурс, є носіями певної ідеології. Ідеологія безпосередньо пов'язана із семантикою та прагматикою певних мовних одиниць. Ідеології конструюються та відбиваються в дискурсі за допомогою мовних засобів на лексичному, граматичному, синтаксичному, смислового рівнях [9, с. 110]. Ці засоби ніколи не з'являються в тексті самі по собі. Їхня наявність слугує індикатором ідеологічної системи, яка знайшла своє вираження в дискурсі. Систематичний дискурс-аналіз слугує для того, щоб розшифрувати приховані смисли [там само, с. 116-117].

Виходячи зі специфіки та завдань нашого дослідження, ми дотримуємося саме такого підходу до поняття “ідеологія” та шляхів її виявлення в дискурсі. Ми ставимо за мету простежити те, як саме представлена ідеологія в концептуальному вираженні поняття “ЄВРОПА”: адже всебічний аналіз концепту ЄВРОПА не можливий поза його ідеологічним змістом.

Інтегральний підхід, при якому враховуються і комунікативні, і когнітивні аспекти опису тексту, пов'язаний також із розвитком когнітивно-дискурсивної парадигми, яка виступає як наукова парадигма знання, “що становить спробу синтезувати різні погляди на один і той самий об'єкт або якимось чином їх сумістити” [3, с. 520]. У межах нової дослідницької парадигми політичний дискурс розглядається з нових антропоцентричних та когнітивно-дискурсивних позицій, а дискурс-аналіз охоплює певні аспекти власне лінгвістичного та інтертекстуального аналізу тексту.

Нова ідеологія “об'єднаної Європи”, яка формується за допомогою євроінтеграційного дискурсу, має складну структуру із кількох змістових компонентів. Проаналізований матеріал свідчить, що основними з них є складові, які можна позначити як “спільні цінності”, “європейська інтеграція”, “європейська ідентичність” та “розширення”. Розглянемо ці компоненти докладніше, фокусуючи увагу на лексичних засобах вираження відповідних змістів.

Важливими факторами, що вплинули на формування нової європейської ціннісної системи і створили її своєрідність, є політичні зміни в Європі, поява поняття Нової Європи (New Europe) та створення нової моделі європейського суспільства. Нижче ми спробуємо окреслити систему цінностей об'єднаної Європи кінця ХХ – початку ХХІ ст., на основі якої формується нова ідеологія в досліджуваному дискурсі, а також вивчити ті лексичні засоби, що відображують цю ідеологію.

Тема цінностей є однією з основних у євроінтеграційному дискурсі. Лексема *value* (*values*) набуває статус своєрідного ключового слова, яке варіюється різними способами, виступаючи у функції головної ідентифікаційної ознаки нової європейської спільноти як *community of values*. («*New Europe is above all a community of values. Europe has spread these values throughout the world*». Пор. також: «*Europe's constitution should recognize and embrace the values that underpin a fair society*»).

Отже, нова ідеологія пов'язана з переконанням, що в Новій Європі головне місце повинна посідати система цінностей, яку ЄВРОПА поширює на весь світ. Ця система цінностей значною мірою базується на цінностях минулого, або традиційних європейських цінностях (*traditional values*), а також на нових цінностях, пов'язаних з майбутнім. Таким чином, іде поєднання традиційних цінностей, які включають *self-help, tolerance, belief in strong community and society, family, home, freedom, the rule of law, fairness, justice, peace*, з новими цінностями, такими, як *solidarity, equal opportunities for all, human rights and the protection minorities, integration, new community*. Широке функціонування цих лексем характерне саме для сучасного політичного дискурсу. Це ще раз підтверджує думку, що мовне оформлення універсальних цінностей, так само як національно значущих концептів, у політичному дискурсі змінюється [6, с. 4].

Проаналізовані тексти дають зрозуміти той факт, що суттєвою складовою нової ідеології об'єднаної Європи є позитивно оцінюваний комплекс економічних ознак, таких, як процвітання, багатство. Це підтверджує припущення Г. М. Яворської про те, що новітня європейська ідентичність громадян країн ЄС має значною мірою інструментальний характер, а спільне відчуття економічної захищеності з погляду ідентифікації може мати не менш важливе значення, ніж спільність культури [7, с. 86]. Наприклад, провідне місце в системі основних соціальних цінностей європейського суспільства, як безпосередньо й

британського, на думку О. В. Городецької, належить процвітання (*prosperity*) [2, с. 88]. Поняття багатство (*wealth*) є однією зі складових цієї системи.

Важливим моментом для визначення специфіки нової ідеології євроінтеграційного дискурсу є відображення в ньому прагнення європейського суспільства знайти нову ідентичність (*European identity*). Це поняття й пов'язані з ним номінації становлять основу об'єднувальної ідеології, тому *European identity* закономірно трапляється у спільних контекстах з дієсловами *to unite*, *to join*, іменником *entity* тощо, у семантиці яких наявна “об'єднувальна” складова. Наприклад: “*We reject the narrow view of a European reunification based solely on economic terms. To successfully unite eastern and western traditions, we believe it is necessary to fully and objectively express the European identity in order to build it on a basis of recognized and shared values”.*

Дійшли висновку, що інтенції та задуми адресантів політичного євроінтеграційного дискурсу вербалізуються у вигляді ідеологем, які позначають значущі цінності та певний ідеологічний смисл. У межах протиставлення ідеологем *Нова ЄВРОПА* та *Стара ЄВРОПА* позитивну оцінку несе перший член. Ідеологема *Нова ЄВРОПА* впливає на стан розвитку концепту ЄВРОПА. В межах євроінтеграційного дискурсу моделюється концепт НОВА ЄВРОПА, який є однією з головних ідеологем, завдяки цьому будується нова ідеологія досліджуваного дискурсу.

Розглянуті номінації дають змогу простежити механізм формування та функціонування новостворюваної ідеології “об'єднаної Європи”. Аналіз засвідчує, що ця ідеологія формується за допомогою дискурсивних засобів. Вона базується на опорному змістово-понятійному блоці “спільних цінностей”, який реалізується за допомогою кількох стійких словосполучень, поняття ж “європейська інтеграція”, “європейська ідентичність”, “розширення” мають відносно вужчий репертуар лексичного вираження. Ціннісні домінанти досліджуваного дискурсу зумовлюють провідні ознаки євроінтеграційної риторики, спрямованої на створення позитивного образу досліджуваного концепту.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Бурдяк В. І. Політична культура, ідеологія, психологія / Бурдяк В.І., Ротар Н.Ю. – Чернівці : Рута, 2000. – 105 с.

2. Городецька О. В. Національно-марковані концепти в Британській мовній картині світу ХХ століття / Городецька О. В. : дис. ... канд. філол. наук: 10.02.04. – К., 2002. – 182 с.

3. Кубрякова Е. С. Язык и знание. На пути получения знаний о языке: Части речи с когнитивной точки зрения. Роль языка в познании мира / Российская академия наук Ин-т языкознания / Е. С. Кубрякова. – М. : Языки славянской культуры, 2004. – 560 с.

4. Политологический словарь / Под ред. В.Ф.Холипова. – М. : Высшая школа, 1995. – 192 с.

5. Рыбаков В. А. К вопросу о роли идеологии в современном государстве / В. А. Рыбаков // Вестник Омского университета. – Вып. 1. – 1998. – С. 91–93.

6. Фоменко О. С. Лінгвістичний аналіз сучасного політичного дискурсу США (90-ті роки ХХ ст.) / О. С. Фоменко: автореф. дис. ... канд. філол. наук: 10.02.04 / Київськ. нац. ун-т. імені Тараса Шевченка. – К., 1998. –17 с.

7. Яворська Г. М. Дискурс та ідентичність / Г. М. Яворська // Ісламська ідентичність в Україні / Богомолів О.В., Данилов С.І., Семиволос І.М., Яворська Г.М. – К. : AMES, 2005. – С.80–101.

8. Fairclough N. Language and Power / N. Fairclough. – L. : Longman, 1989. – 259 p.

9. van Dijk T.A. The Interdisciplinary Study of News as Discourse / van Dijk, T.A. // News as discourse. – Hillsdale, NJ: Erlbaum, 1988. – P. 108–120.

10. Vocabulary Applied Linguistic Perspective / Ronald Carter; Second edition. – L.; N.Y. : Longman, 1998. – 317 p.

Крайник Карина Володимирівна
асистент викладача
кафедри перекладу та іноземних мов
Полтавського інституту економіки і права

СПОСОБИ ПЕРЕКЛАДУ БІЗНЕС-ІДІОМ

Проблема перекладу ідіом завжди була актуальною, оскільки існує певна асиметричність у співвідношенні значень конститuentів ідіоми та значення самого вислову, і тому важко зберегти специфіку кожної ідіоми

з етномаркованим компонентом при перекладі її на іншу мову. Спроби перекласти фразеологізми робилися багатьма видатними перекладознавцями, в т.ч. германістами, і вже досягнуто чималих успіхів у цій галузі. Зокрема, сформульовано головні способи передачі значення ідіом різних видів такими вченими, як І. Корунець, Б. Ажнюк та Р. Зорівчак. Однак переклад ідіом ділової тематики має свою специфіку і труднощі. Необхідність докладного дослідження способів передачі значення ідіом такого типу очевидна – інтенсивність міжкультурної комунікації зростає постійно, причому як на побутовому (між окремими представниками різних культур), так і на міжнародному рівні (політичні перемовини, інформаційні випуски мас-медіа, переклад літературних творів). Але покищо не існує єдиної думки щодо способів перекладу ідіом.

Основною особливістю ідіом є «часткова або повна невідповідність плану змісту, плану вираження, що визначає специфіку ідіоми» [1, с. 151] і безумовно впливатиме на вибір прийомів і способів перекладу.

Практично в будь-якій мові відмічено декілька рівнів фразеологізмів, причому не усі вони загальновідомі, користуються широким попитом і зафіксовані словниками. Деякі з них використовуються лише певними групами носіїв мови і відсутні в словниках. Саме тому первинне завдання перекладача – уміти розпізнати ідіому в тексті, відрізнити стійке поєднання від змінного.

Варто також мати на увазі, що багатозначність і омонімія властиві не лише словам, але і ідіомам, тобто одне і те ж поєднання може одночасно бути і стійким, і вільним. Наприклад, *The girl next door* – 1. дівчина, що живе поруч, сусідка; 2. дівчина, яких багато [2, с. 135]. Тому уміння аналізувати мовні функції є ще однією умовою адекватного перекладу фразеологізмів іноземної мови. Іноді автори використовують ідіоми відразу в декількох значеннях для створення образних або емоційних асоціацій або гумористичного ефекту.

Бувають випадки, коли перекладачеві доводиться відновлювати ідіоми, що піддалися авторській трансформації і передати при перекладі ефект, що досягався ними. Ще однією неминучою трудностю є національно-культурні відмінності між близькими по сенсу ідіомами в різних мовах. Часто, співпадаючи за сенсом, ідіоми мають різну емотивну функцію або стилістичну забарвленість [3].

У цій роботі при перекладі ідіом ідіолової тематики ми обрали та використали наступні способи перекладу:

1. Описове пояснення значення
2. Транслітерація з поясненням
3. Еквівалентний переклад
4. Фразеологічний аналог
5. Описове пояснення значення

На матеріалі мемуарів М. Тетчер «The Downing Street Years» та «Path To Power» розглянемо приклади перекладу бізнес-ідіом.

1. Описове пояснення значення. Якщо англійська ідіома не має в українській мові еквіваленту або аналогу, а дослівний переклад міг би привести до малозрозумілого буквалізму, перекладачеві необхідно відмовитись від передачі образності та використовувати описовий переклад – з поясненням змісту ідіоматичної одиниці за допомогою вільного сполучення слів:

Приклади перекладу бізнес-ідіом описовим поясненням значення.

Бізнес-ідіома	Переклад
come straight to the point	перейти одразу до суті
red tape	бюрократичні перепони
back-benches	рядові члени парламенту
fight a losing battle	вести завідомо програшну війну
to be out of touch	бути не в курсі
a case in point	яскравий приклад

2. Транслітерація з поясненням, тобто додатковим знанням, необхідним для розуміння ідіоми. З позицій когнітивної лінгвістики такий спосіб досить зручний для перекладу більшості фразеологічних одиниць із власними назвами, оскільки сприяє формуванню в свідомості читача певного фрейму, який буде з'являтися щоразу, коли читач / слухач натраплятиме на відповідний антропонім. Так, наприклад, ідіома Downing Street – Даунінг Стріт мусить супроводжуватися уточненням, що мова йде про вулицю в Лондоні, де розміщувалось міністерство зовнішньої політики та офіційна резиденція прем'єр-міністра, в значенні ідіоми – це англійський уряд. У такому випадку можна буде уникнути плутанини значень при перекладі, і сприйняття ідіоми як просто географічної назви вулиці, якщо не знати про деталі, пов'язані з розміщенням уряду, котрі відомі пересічному англійцеві [4].

Наведемо приклад використання даного способу перекладу: The press could not resist the temptation to suggest disputes between the Palace and Downing Street. – Преса не могла втриматись від спокуси спровокувати суперечки між королівською резиденцією та урядом.

3. Щораз більшої популярності в перекладі ідіоматичних виразів набуває еквівалентний переклад:

Такі образні фразеологічні одиниці в рідній мові, які повністю відповідають по змісту якому-небудь англійському фразеологізму і які базуються на одному з ним образі перекладаються за допомогою еквівалентів:

Приклади еквівалентного перекладу бізнес-ідіом.

Бізнес-ідіома	Переклад
law of the jungle	закон джунглів
shadow cabinet	тіньовий кабінет
battleground	поле бою
cross fingers	схрестити пальці
hands tied	зв'язані руки
blood is up	скипає кров

4. Фразеологічні аналог. Кількість образних ідіом, які співпадають по змісту та образності в англійській та українській мовах, порівняно невелика. Значно частіше перекладачеві треба використовувати українську ідіому, аналогічну за змістом англійській, але, яка базується на іншому образі, як наприклад:

Використання фразеологічних аналогів при перекладі бізнес-ідіом.

Бізнес-ідіома	Переклад
bottom line	ключовий момент
blow out of the water	рознести в пух і прах
stick as well as a carrot	кнутом і пряником
strike the right note	прямо в точку
sterling work	служити вірою і правдою
in the cold light of day	на світлу голову

5. Дослівний переклад (калькування) ідіом. Іноді перекладач, намагаючись зберегти образність оригіналу при перекладі ідіоми ділової тематики, для якої немає ні еквіваленту, ні аналогу в рідній мові, вдається до дослівної передачі образу. Такий спосіб може бути застосований в тому випадку, якщо в результаті калькування отримаємо вираз, образність якого легко сприймається українським читачем та не створює

враження непридатності загальноприйнятим нормам української мови. Іноді при дослівному перекладі англійської ідіоми використовують вставні слова: як говориться, як кажуть; ніби підкреслюючи цим, що іноземна фраза приведена дослівно. Дослівний переклад не є фразеологічним перекладом, бо він не використовує готові ідіоми, які є у мові перекладу, а кожного разу створює новий образний зворот, чужий рідній мові, хоча і зрозумілий:

Приклади дослівного перекладу бізнес-ідіом.

Бізнес-ідіома	Переклад
handbagging	сумкування
be haunted by tales	переслідуватись чутками
shake-up	стряска
bogg down in the details	зануритись у деталі

6. Контекстуальні заміни при перекладі полягають в тому, що перекладач намагається знайти таку українську ідіому, яка хоча і не відповідає за значенням англійській, але з достатньою точністю передає її зміст у даному конкретному контексті:

1. He put his finger on the key issue. – Він зметикував, в чому справа.

2. Already large and unwieldy after its expansion in two world wars, the British Government very soon jammed a finger in every pie – Ставши великим та неповоротким після світових воєн, Британський Уряд дуже скоро відмітився всюди, де тільки зміг.

Окрім проблеми розрізнення ідіом ділової тематики, ми стикали з національно-культурними відмінностями між схожими за змістом ідіоматичними одиницями у двох різних мовах. Співпадаючи по змісту, ідіоми можуть мати різне стилістичне забарвлення, різну образну основу, різну емотивну функцію. В деяких випадках використання ідіоми ділової тематики у вихідному тексті будується на використанні можливостей національно-культурного колориту [2].

Для здійснення перекладу ми не лише підбирали найбільш підходящий спосіб перекладу для досягнення найвдалішого результату, а також аналізували стилістичні та культурно-історичні аспекти вихідного тексту у порівнянні з можливостями української мови. При цьому враховували те, що часто схожі за значенням, але різні за формою ідіоми у різних мовах мають різне емоційно-асоціативне забарвлення і не завжди взаємозамінні. У будь-якому випадку під час роботи із ідіоматичними

одинацями у вихідному тексті ми, окрім власної пам'яті, могли покладатися на цілий ряд глумачних фразеологічних словників.

Список використаних джерел:

1. Виноградов В.В. Об основных типах фразеологических единиц в русском языке / В.В. Виноградов // Избранные труды. Лексикология и лексикография. – М.: Наука, 1986. – С. 140–161.

2. Кунин А.В. Курс современной фразеологии английского языка: Учеб. для ин-тов и фак. иностр. яз. — 2-е изд., перераб. — М.: Высшая школа, 1996. – 394 с.

3. Кунин А.В. Курс фразеологии современного английского языка: [учеб. для ин-тов и фак-тов иностр. яз.] / А.В. Кунин. – М.: Высшая школа, 1986. – 336 с.

4. Савицкий В.М. Английская фразеология: проблемы моделирования / Владимир Михайлович Савицкий. – Самарск. Гос. ун-т. – Самара: Изд-во Самарск. Ун-та, 1993. – 171 с.

5. Сейдл Дж. Идиомы английского языка и их употребление / Дж. Сейдл, У. Макморди. – М.: Высшая школа, 1993. – 266 с.

6. Селіванова О.О. Сучасна лінгвістика. Термінологічна енциклопедія / О.О. Селіванова. – Полтава: Довкілля-К, 2006. – 716 с.

Лопата Вікторія Олександрівна
старший викладач кафедри перекладу та іноземних мов,
Полтавський інститут економіки і права

СПЕЦИФІКА ВЖИВАННЯ ДЕФЕКТНИХ ДІЄСЛІВ У СОЦІАЛЬНО-ЕКОНОМІЧНІЙ СФЕРІ

Сучасний етап розвитку лінгвістичної науки позначений підвищеним інтересом до семантичних аспектів мови на всіх її рівнях. Основна увага звернена на вивчення семантики дієслова. Оскільки вербативи мають специфічні лексико-семантичні та функціональні параметри, вирізняються з-поміж інших класів слів складністю змісту, різноманіттям граматичних категорій та форм, саме тому й активізувалося дослідження їх особливостей.

В українському мовознавстві вагомим внеском у дослідження семантики українського дієслова стали праці І. Р. Вихованця, А. П. Загнітка, Н. Б. Іваницької, М. П. Кочергана, Л. А. Лисиченко, Т. Є. Масицької, Р. П. Михайлик, І. І. Овчинникової, В. М. Русанівського, О. А. Стишова, Т. П. Усатенко та ін. Активізувалося вивчення новітніх явищ і процесів у семантичному розвитку дієслів сучасної української мови.

Проблему дієслів, що позначають дії, процеси та стани соціально-економічної сфери, певною мірою порушували дослідження, виконані на матеріалі термінологічної лексики. Так, наприклад, А.А. Бурячок частково вивчав термінолексику у зв'язку з вивченням суспільно-політичної [1], а Т.І. Пацько досліджував її на основі економічної термінолексики [3].

Для кінця ХХ ст. характерна поява нових дієслів та лексико-семантичних варіантів у семантичній структурі вже наявних дієслів, що пов'язано з низкою позамовних чинників: здобуттям Україною незалежності, зміною форм власності, загальним прискоренням темпів суспільного життя, науково-технічними досягненнями, розвитком засобів масової комунікації. Тому постало питання про шляхи та причини виникнення цих дієслів і їхніх значень, про моделі їх утворення, визначення типів трансформацій тощо [2].

Під впливом зазначених екстралінгвістичних факторів особливого розвитку набули також дієслова соціально-економічної сфери. Переважно дієслова соціально-економічної сфери мають повну особову парадигму: *виділяти, заробляти, витратити, обмінювати, продавати, торгувати, одержувати, відраховувати, вкладати, економити, заплатити, стягувати, преміювати, додавати* й подібні, напр.: *А скільки загалом заробляє наша республіка доларів?* (П. Дмитро); *Я легально продаю газ в іншій країні...* (І. Гонта); *... цього року ми виділяємо 10 млн гривень на ремонт систем опалення в будинках (УНІАН); ... уряди самі виділяють бюджетні кошти на його розширення* (К. Ільницький).

Окрему групу становлять дефектні дієслова, тобто дієслова неповної особової парадигми, тобто такі, що не мають деяких (або усіх) форм відмінювання. Сам термін «дефектність» підкреслює аномальність відсутності певних форм дієслова, напр.: *бракувати, бути, вистачити, працюватися, робиться, безособові форми на -но, -то: виділено, витрачено, інвестовано, одержано, продано, стягнено* і под.: ... цьому

проекту бракує ресурсів і ясного алгоритму (І. Москалевич); Також не буде виділено субвенції на завершення будівництва будинку-музею (О. Стриж); А середньому і малому бізнесу тут працюється значно важче (В. Чопенко).

Отже, дієслова, що означають дії, процеси та стани, які стосуються соціально-економічної сфери, становлять у сучасній українській мові велику за обсягом і неоднорідну за походженням та значеннями групу лексем. Вони пов'язані з внутрішнім і зовнішнім політичним, соціальним та економічним життям суспільства. Домінанту дієслів соціально-економічної сфери утворюють дієслова повної особової парадигми. Спектр дефектних дієслів представлено слабо, проте їм характерні певні особливості.

Література

1. Бурячок А. А. Формування спільного фонду соціально-політичної лексики східнослов'янських мов / А.А. Бурячок.– К.: Наук. думка, 1983.–248 с.
2. Навальна М. І. Специфіка вживання дієслів-термінів на позначення понять соціально-економічної сфери / М. І. Навальна, О. А. Спіс // Економічний вісник університету: Зб. наук. праць. Випуск 22/2. – Переяслав-Хмельницький, 2014. – С. 40–44.
3. Панько Т. И. Развитие украинской экономической терминологии XIX–XX веков: автореф. дисс. на соискание учен. степени канд. филол. наук : спец.: 10.02.02 «Украинский язык» / Т. И. Панько. – Львов, 1965.– 16 с.

Маленко Олена Олегівна

доктор філологічних наук, професор,
завідувач кафедри українознавства і лінгводидактики,
Харківський національний педагогічний
університет імені Г. С. Сковороди

ЖАНРОВО-СТИЛІСТИЧНІ ТРУДНОЩІ ПЕРЕКЛАДУ АНГЛОМОВНИХ НАУКОВО-ТЕХНІЧНИХ ТЕКСТІВ

Лексика і граматики також тісно пов'язані із жанрово-стилістичними проблемами, оскільки до стилістичних характеристик тексту відносяться такі особливості, як:

1) частотність вживання в текстах певних слів, які притаманні тієї чи іншої галузі;

2) застосування певних граматичних форм;

3) вживання тих чи інших граматичних структур.

Як зазначив Карабан В.І. існування жанрово-стилістичних проблем науково-технічного перекладу пов'язані з певними розбіжностями «у стилістичних і жанрових нормах подання інформації в науково-технічних текстах англійською і українською мовами, особливості вживання слів і стилічних образних і необразних словосполучень та інші.

Серед жанрово-стилістичних труднощів перекладу англійських науково-технічних текстів на українську мову варто виділити наступні:

1) переклад так званих метафоричних термінів;

2) переклад образної та необразної фразеології;

3) переклад різноманітних кліше;

4) наявність у такого роду текстах розмовних лексичних елементів.

Крім того, перекладачеві потрібно також зважати на особливості вживання у англійських наукових текстах особового займенника I, а також, взагалі, жанрові особливості таких науково-технічних текстів як інструкцій, патентів, ділових листів, тощо.

Для подолання цих труднощів перекладачеві слід, перш за все, навчитися ідентифікувати такі проблеми в науково-технічному тексті. Крім того, потрібно формувати навички для подолання різноманітних стилістичних труднощів перекладу із урахуванням норм української мови та жанрових норм культури мови оригіналу. Перекладачеві потрібно не тільки знати, а також вміти застосовувати адекватні способи та прийоми перекладу тих елементів науково-технічного тексту, що визивають найбільші труднощі. А також не слід забувати про прагматичну адаптацію оригінального тексту під час перекладу.

Маноха Оксана Вікторівна,
директор Екзаменаційного центру Оксфорд Клас
м. Київ, сертифікований викладач (ТКТ)

МІЖНАРОДНІ ІСПИТИ ТА СЕРТИФІКАТ З АНГЛІЙСЬКОЇ МОВИ

Одні здають їх для навчання або роботи за кордоном, інші використовують іспити як стимул для вивчення мови, третім сертифікат необхідний для успішної кар'єри.

Основні іспити

First Certificate in English (FCE) – іспит на знання британського англійської для студентів середнього рівня за абсолютною шкалою рівнів англійської мови (від початківця до еквівалента носія мови).

Він складається з п'яти частин: Reading (читання), Writing (лист), Use of English (граматика і словниковий запас), Listening (розуміння на слух) і Speaking (інтерв'ю).

Сертифікат FCE видається тільки у разі успішної здачі: необхідно набрати не менше 60% правильних відповідей, щоб отримати С (прохідний бал), не менше 75% – В і більше 80% – А (вищий бал).

Certificate in Advanced English (CAE) - іспит наступного рівня, «місток» між FCE і CPE. Він складається з п'яти частин: Reading, Writing, English in Use, Listening і Speaking.

Для успішного складання необхідно набрати не менше 60% правильних відповідей, а для сертифікату з відзнакою (A) – більше 80%.

Certificate of Proficiency in English (CPE) – найскладніший і найстаріший з кембриджських іспитів.

Успішне складання CPE означає, що ви володієте англійською мовою так само добре, як і освічений англієць. Як і попередні два іспити, він складається з п'яти частин: Reading, Writing, Use of English, Listening і Speaking.

Сертифікат видається на тих же умовах, що й FCE / CAE. Успішне складання CPE знімає всі питання про знання мови при вступі у будь-який британський ВУЗ.

International English Language Testing System (IELTS) – перевіряє ваші знання британського англійської. Цей іспит існує в двох варіантах: Academic Module (для вступників до університетів за кордоном) і General

Module (для тих, хто виїжджає на ПМЖ у Канаду, Австралію або Нову Зеландію).

Обидва варіанти складаються з чотирьох частин: Reading, Writing, Listening, Speaking.

Перші дві частини в різних модулях відрізняються, два інших – аудіювання та інтерв'ю – збігаються.

Шкала результатів IELTS охоплює всі рівні знання англійської мови від 0 ("нічого не знаю") до 9 ("володію мовою як освічений англієць").

Кожна частина іспиту оцінюється окремо, плюс виводиться загальний бал. Всі оцінки заносяться до сертифікату.

Для вступу в університет, як правило, потрібно скласти іспит не менше, ніж на 7 балів. Для імміграційних цілей: 5-7 балів.

TOEFL – це іспит на знання американської англійської, здати який вимагають під час вступу в американські і канадські університети, а також під час вступу на програми MBA за кордоном.

Він складається з чотирьох частин: Reading, Structure (граматика і словниковий запас), Listening і Writing.

Максимальна кількість балів в комп'ютерному варіанті TOEFL, який майже повністю витіснив старий паперовий варіант, – 300. Для навчання в американському університеті звичайно потрібно не менше 250 балів.

Business English Certificate (BEC) – це серія з трьох іспитів на знання ділової англійської. Тестується британський варіант англійської. BEC Vantage - найлегший з іспитів, за складністю відповідає PET, BEC Vantage – FCE і BEC Higher - CAE.

Кожен з іспитів складається з чотирьох частин: Reading, Writing, Listening і Speaking і триває 3-4 години.

Сертифікати іспитів серії BEC видаються тільки в разі успішної здачі: необхідно набрати не менш 60% правильних відповідей, щоб отримати C, не менше 75% – B і більше 80% – A (вищий бал).

Список міжнародних іспитів з англійської мови не обмежується перерахованими вище тестами. Серед кембриджських іспитів, які проводить Британська Рада, "за бортом" цієї статті залишаються два тести для початківців (Key English Test (KET) і Preliminary English Test (PET), іспити для дітей (YLE Starters / Movers / Flyers) і для вчителів англійської мови.

Здачі TOEFL або IELTS уникнути не вдасться, якщо ваша мета – навчання, робота за кордоном, імміграція в англomовні країни. Але що вибрати тим, хто не збирається їхати за кордон, і чи потрібні їм ці сертифікати взагалі?

Відповідь? І так, і ні. "Так", тому що будь-який з перерахованих вище сертифікатів краще інших, які так люблять видавати на курсах англійської мови ("такий-то закінчив рівень такий-то задовільно" (варіант: із відзнакою)).

Ці папірці роботодавцю не понесеш.

"Ні", тому що не всі іспити однакові, і користь від здачі деяких буде дуже невелика. Наприклад TOEFL і IELTS – екзамени діагностичні ("прийшов і здав"), у той час як підготовка до кембріджських екзаменів (FCE, CAE, CPE, BEC) займає багато часу і в процесі підготовки ви значно покращите свою англійську мову. Саме тому я рекомендую всім, хто прагне до вільного володіння англійською мовою, долати кембріджські іспити сходинка за сходинкою – до CPE.

Якщо ваша мета – робота в американській компанії, вам, можливо, більше пощастить із TOEFL: деякі компанії його визнають як документ, що підтверджує, що ви володієте англійською мовою в достатній мірі.

Яким би із сертифікатів ви не володіли, знання, які ви одержите за час підготовки до нього, обов'язково допоможуть вам і на інтерв'ю, і, згодом, на роботі.

Підступи кадрових працівників на кшталт "Let's continue our interview in English" збентежити вас не повинні. Великі шанси того, що ви будете знати англійську багато краще, ніж ваш інтерв'юер.

Мілер Норберт
викладач міжнародної категорії,
Німеччина

ШЛЯХИ РОЗВИТКУ ПЕРЕКЛАДОЗНАВСТВА В НІМЕЧЧИНІ

Грунтовне дослідження шляхів розвитку професійної підготовки перекладачів у галузі вищої освіти Німеччини передбачає не лише аналіз її сучасного стану, проблем та перспектив, але й вивчення історичних фактів її становлення та еволюції протягом тривалого часу. Основною

науковою галуззю, що сприяла успішному розвитку перекладацької освіти у ВНЗ Німеччини є перекладознавство. Тому ґрунтовний аналіз теоретичних досліджень з перекладознавства в Німеччині дозволить виокремити основні етапи розвитку перекладознавства у Німеччині, охарактеризувати основні перекладознавчі концепції німецьких дослідників та їх вплив на розвиток сучасної професійної підготовки перекладачів в університетах Німеччини.

Проблемою становлення перекладознавства як окремої науки та формування її теоретичних основ займалися вітчизняні та німецькі науковці І. Алексєєва, Л. Бархударов, В. Вілс, Т. Кияк, В. Комісаров, Л. Латишев, Г. Мірам та ін. Історичний аспект розвитку освіти перекладачів у країнах Європи та світу з часів зародження перекладацької діяльності до сьогодення знаходить відображення у працях М. Кемінейд, О. Панасєва, О. Семенця, Е. Піма та ін.

Метою статті є всебічний аналіз передумов виникнення, етапів становлення та сучасного стану перекладознавства як окремої науки у Німеччині.

Ретроспективний аналіз літератури уможливив виокремлення існуючих визначень поняття «переклад». Порівнюючи визначення перекладу у різні епохи, можна прослідкувати, як зі зміною домінуючих наукових течій змінювалися підходи до визначення цього поняття. Л. Латишев характеризує переклад як центральну ланку двомовної опосередкованої комунікації. На думку Г. Мірама переклад є складною єдністю, що містить наступні взаємопов'язані компоненти: елементи і структури мови-джерела; елементи і структури мови перекладу; набір трансформацій, що дають змогу трансформувати елементи та структури мови-джерела в елементи та структури мови перекладу; системи мов, залучених до перекладу; концептуального наповнення та організації мови-джерела; концептуального наповнення та організації мови перекладу; взаємозв'язку концептуального наповнення мови-джерела та мови перекладу. У формулюванні Л. Бархударова перекладом називається процес перетворення мовного твору однією мовою в мовленнєвий твір іншою мовою при збереженні незмінного плану змісту, тобто значення. Як вважає В. Комісаров, переклад – вид мовного посередництва, при якому зміст іншомовного тексту оригіналу передається на іншу мову шляхом створення цією мовою комунікативно рівноцінного тексту, це функціональна взаємодія мов [2, с. 4]. Проте, деякі дослідники

розглядають переклад як вид діяльності. А. Ширяєва визначає переклад як складний вид інтелектуальної діяльності, що вимагає швидкого багаторівневого аналізу семантичних полів, синтаксичних структур, культурних відмінностей, соціологічних і психологічних аспектів реакції читача або слухача [6].

Роль перекладу у розвитку німецької культури та становленні німецької мови завжди була особливою. Німецький класик Й. В. Гете переконував, що переклад належить до «найбільш важливих засобів спілкування людей». Німецький філософ Ф. Ніцше стверджував: «Міру відчуття історії тією чи іншою епохою можна виміряти по тому, як в цю епоху перекладають тексти, та по тому, як ця епоха намагається зробити своїм здобутком попередні часи та книги минулих епох» [3, с.101]. Досить згадати, що могутній рух реформації почався з опублікування Мартіном Лютером його «Послання про переклад» (1530), в якому він обґрунтовував принципи нового перекладу Біблії та вперше вжив термін «*Verdeutschern*» (переклад). Висловлювання Мартіна Лютера «*rem tene vers sequentur*» (схопи суть, а слова самі прийдуть слідом) можуть слугувати маніфестом його перекладацької діяльності. У своїх перекладах він вже використовував багатомовні перетворення, які сучасні перекладознавці називають перекладацькими трансформаціями.

Пізніше проблеми перекладу привертала увагу таких видатних діячів культури Німеччини як А. Шлегель, Й. В. Гете, Ф. Шлейєрмахер, В. Гумбольдт, Я. Грім і багато інших. В. Гумбольдт багато років працював над перекладом «Агамемнона» Есхіла і в передмові до нього запропонував шляхи подолання багатьох труднощів перекладу. Геніальний класик німецької літератури Йоганн Вольфганг фон Гете демонстрував блискучі зразки художнього перекладу, багато й плідно розмірковував про можливості та методи перекладацької діяльності. Він розрізняв два принципи перекладу художньої літератури – один з них вимагає перенесення іноземного автора до читачів перекладу, щоб вони могли побачити в ньому співвітчизника, другий – переносить читачів перекладу до іноземного автора, щоб вони могли пристосуватися до його умов життя, структури його мови, її особливостей. У перекладі ці принципи можуть поєднуватися, але кожен з них має свої переваги. Подібні зауваження літературознавчого і лінгвістичного характеру можна знайти у багатьох перекладачів і вчених протягом XVIII і XIX століть [2, с. 36].

Про необхідність виокремити перекладознавство, як окрему наукову дисципліну вперше висловився Ф. Шлейєрмахер: «Скрізь розглядаються різноманітні наукові теорії, але не існує теорії перекладу, яка була б повністю науково обґрунтованою та впровадженою. Розроблені лише її окремі фрагменти, але, якщо існує історична наука, то повинна існувати й окрема наука про переклад» [2, с. 31]. Учений присвятив свої праці обґрунтуванню різних методів перекладу, доводячи, що метод перекладу залежить насамперед від характеру та виду тексту перекладу. У зв'язку з цим, науковець запропонував розрізняти переклад усних висловлювань і письмових документів та переклад художніх і наукових текстів. Ф. Шлейєрмахер пропонує розрізняти два методи перекладу: перефразування і вільний переклад. У Ф. Шлейєрмахера уже простежуються елементи орієнтації на одержувача, які відіграють велику роль у сучасній теорії перекладу. Погляди Ф. Шлейєрмахера створили підґрунтя для розгорнутих перекладацьких концепцій, які з'явилися через 150 років. Саме в 60-х роках ХХ ст. у наукових колах Німеччини розпочалися системні та фундаментальні дослідження проблем перекладу та здійснювалися спроби створити незалежний науковий дискурс. До цього часу проблеми перекладознавчого характеру розглядалися лише в контексті лінгвістичної теорії або мовознавства, літературознавства, теології, філософії, психології, комунікативної теорії. Першими науковими теоріями перекладу в Німеччині були праці представників так званої Лейпцизької школи. Для них характерним є контрастивно-лінгвістичний підхід до процесу перекладу та спроби створення «граматики перекладу», яка б охопила усі стандартні правила, що виводяться з порівняння мовних систем. Перекладач, незалежно від своїх особистісних, соціальних та психофізіологічних характеристик, на думку науковців Лейпцизької школи, повинен дотримуватися цих правил «граматики перекладу»[1. с. 58].

Засновником та найвизначнішим представником Лейпцизької школи прийнято вважати німецького науковця О. Каде, який зробив значний внесок у розвиток теорії перекладу. Його докторська дисертація «Випадковості та закономірності в перекладі» вважається фундаментальною працею з перекладознавства. У книзі, присвяченій пам'яті О. Каде, німецький науковець С. Каліна висловила свою думку щодо його внеску в становлення перекладознавчої науки: «З метою виявлення притаманних процесу перекладу факторів та визначення їхньої

сутності О. Каде намагався висвітлити питання, які пов'язані з виконавцем і які пізніше знову будуть розглядатися у контексті теорії дії. Спроба О. Каде використати комунікативний підхід для пояснення процесів усного та письмового перекладу і подолати вузький лінгвістичний підхід стала значним внеском в існуючу теорію перекладу». О. Каде досліджував проблеми, які сьогодні залишаються актуальними і важливими для навчальних закладів, що готують перекладачів: співвідношення теорії і практики під час навчання перекладачів, роль замовника перекладу, очікування отримувача та ін. О. Каде вперше у 1968 році ввів у науковий обіг терміни «Translationswissenschaft» (теорія перекладу), «Translation», як гіперонім для понять «Übersetzen» (письмовий переклад) і «Dolmetschen» (усний переклад) та терміни «транслят» як продукт процесу усного чи письмового перекладу і «транслятор» як автор перекладу [1, с. 45]. Крім того, О. Каде є автором найбільш відомих та прийнятих визначень понять усного та письмового перекладів: 1) письмовий переклад – це передача фіксованого й послідовно поданого або ж часто повторюваного тексту вихідної мови у вигляді тексту мови перекладу, який можна будь-коли проконтролювати або виправити; 2) усний переклад – це передача одноразово (як правило, усно) запропонованого тексту вихідної мови у вигляді тексту мови перекладу, який лише умовно можна проконтролювати та через брак часу виправити [3, с. 46].

Отже, контрастивно-лінгвістичний підхід, який передбачав пошук еквівалентності на рівні мовних систем та положення Лейпцизької школи про те, що переклад є лише процесом перекодування мовних знаків, виявилися занадто обмеженими та поступово втратили свою актуальність. На зміну контрастивно-лінгвістичному прийшов комунікативний підхід, завдяки якому в поле зору науковців поступово потрапили учасники процесу перекладу. Дослідження еквівалентності на рівні мовних систем замінили роздуми про певну обумовленість перекладу в відповідній ситуації. В якості релевантної одиниці було запропоновано текст, як єдине ціле. Але всі ці позитивні тенденції не привели представників Лейпцизької школи до розуміння перекладацької діяльності, як соціокультурно обумовленої. З часом парадигма контрастивної лінгвістики вичерпала себе і перекладознавці звернули увагу саме на учасників процесу перекладу, їх соціокультурну обумовленість, їх дії. [5, с.124].

У той час, коли Лейпцизька школа переживала свій розквіт, у Західній Німеччині з'явилося три центри перекладознавства: Гейдельберг, Саарбрюкен і Майнц/Хермесхайм, представники яких розробляли свої дослідницькі підходи в напрямку функціонального перекладознавства. Окремі дослідники, як наприклад В. Коллер та В. Віллс, залишалися прихильниками теорії еквівалентності. У Західній Німеччині термін «Translation», запроваджений О. Каде, довгий час замінювався традиційним «Sprachmittlung» (мовне посередництво). Відтак, у раних наукових працях із перекладознавства поняття «Translation» та «Sprachmittlung» сприймалися як синоніми. Серед конкуруючих найменувань науки про переклад утвердилася назва «Translationswissenschaft», у той час як поняття «Translatorik» і «Translatologie» вживаються рідко [2, с. 12].

Хоча в Західній Німеччині не склалося єдиної перекладознавчої школи, велика кількість західнонімецьких перекладознавців проявляли інтерес до перекладацьких проблем і зробили вагомий внесок у розвиток сучасної теорії перекладу та методики навчання майбутніх перекладачів. Загальновідомими є праці К. Райс та Г. Й. Веймера, які розробили у 80-х роках ХХ ст. теорію «скопос» – загальну теорію перекладу, згідно з якою основою процесу перекладу є його мета, а перекладач (Translator) виступає експертом, який відповідає за оптимальне досягнення мети. Від скопосу, тобто мети залежить вибір стратегії перекладу. За цією теорією, перекладач має право передавати особливості культури, адресата та ситуації мовою перекладу, тобто відповідати очікуванням цільової культури (чи групи) або порушувати ці норми. Отже, дана теорія не абсолютизує вимоги до перекладу, а ставить на перше місце стратегічний вибір самого автора перекладу, тобто перекладача, який діє відповідно до скопосу, мети, визначеної замовником перекладу, ним самим або цільовою аудиторією. Ця концепція відіграла важливу роль у загальному процесі формування теорії перекладу. Проблема стратегічного вибору перекладача потрапила в коло наукових інтересів Г. Хьоніга, К. Норд та ін. [4, с. 56]

У 90-х роках ХХ ст. західнонімецькі перекладознавці приділяють велику увагу когнітивним можливостям перекладача, його соціальній ролі в сучасному світі та прагнуть розширити функції перекладача. Відомий німецький перекладознавець В. Віллс зробив значний внесок в утвердження суспільної значимості перекладацької діяльності та в

дослідження теоретичних та прикладних аспектів перекладу. Особливу увагу учений приділяє прикладним аспектам перекладу, зв'язку теорії перекладу з завданнями професійної підготовки перекладачів, проблемам класифікації перекладацьких труднощів, методиці навчання перекладу, аналізу перекладацьких помилок, оцінюванню якості перекладу [7, с. 23].

У кінці ХХ ст. перекладознавство остаточно сформувалося як наукова дисципліна і посіло достойне місце серед гуманітарних наук. На етапі становлення воно часто міняло свої парадигми. Причинами такої непостійності була, по-перше, необхідність утвердитися як самостійна наукова дисципліна, а по-друге, складність об'єкту дослідження. На різних етапах свого розвитку перекладознавство зверталося до парадигм лінгвістики, культурології, психології, соціології. На шляху становлення перекладознавства в Німеччині практикувалися різноманітні форми внутрішньодисциплінарного взаємовпливу та взаємозв'язку. Переймання перекладознавством важливих теоретичних елементів з інших наук у жодному разі не свідчить, що це підпорядкована наукова дисципліна. Ці запозичення і впливи є частиною дисциплінарної рефлексії, виокремлення науки з міждисциплінарного середовища. Отже, перекладознавство в Німеччині в 60-70-х роках ХХ ст. орієнтувалася на контрастивну, системну лінгвістику та на лінгвістику тексту, в 80-х роках ХХ ст. перекладознавці, більшою мірою, проявляли інтерес до філософської та соціологічної теорії дії (Handlungstheorie) та до проблем міжкультурного дослідження комунікації. У 90-х роках ХХ ст. переважав інтерес до когнітивних наук . [7, с. 37].

Результати аналізу теоретичних розвідок німецьких перекладознавців другої половини ХХ ст. дозволяє нам виокремити такі етапи розвитку перекладознавства в Німеччині за критерієм наукових інтересів дослідників за цей період:

1) 60-70-ті роки: проблема еквівалентної передачі тексту оригіналу в текст перекладу (О. Каде, А. Нойберт, Г. Сгер; Вотяк);

2) 80-ті роки: проблема мети і стратегії перекладу (К. Райс, В. Веймер, Г. Хьоніг, К. Норд);

3) 90-ті роки: проблема міжкультурної комунікації та когнітивних можливостей перекладача (К. Райс, В. Веймер, Ю. Хольц-Мянтярі, С.Залевські, В. Віллс, Г. Хьоніг, М. Снел-Хорнбі).

Отже, здійснений аналіз процесу становлення та сучасного стану перекладознавчої науки в Німеччині показав, що перекладознавство

остаточно сформувалося як наукова дисципліна у кінці ХХ ст. і посіло достойне місце серед гуманітарних наук. На етапі становлення воно часто міняло свої парадигми. Причинами такої непостійності була, по-перше, необхідність утвердитися як самостійна наукова дисципліна, а по-друге, складність об'єкту дослідження. З'ясовано, що перекладознавство в Німеччині в 60-70-х роках ХХ ст. орієнтувалося на контрастивну, системну лінгвістику та на лінгвістику тексту, в 80-х роках ХХ ст. перекладознавці, більшою мірою, проявляли інтерес до філософської та соціологічної теорії дії (Handlungstheorie) та до проблем міжкультурного дослідження комунікації. У 90-х роках ХХ ст. переважав інтерес до когнітивних наук. Для перекладознавців початку ХХІ ст. характерними є особливий інтерес до прикладних аспектів теорії перекладу та спроби застосування результатів теоретичних досліджень для розв'язання практичних завдань.

Список використаних джерел:

1. Кияк Т. Р. Теорія та практика перекладу (німецька мова). Підручник для студентів вищих навчальних закладів / Т. Р. Кияк, О. Д. Огуй, А. М. Науменко – Вінниця: Нова книга, 2006. – 592 с.
2. Комиссаров В. Н. Современное переводоведение. Учебное пособие / В. Н. Комиссаров. – М. : ЭТС, 2002. – 424с.
3. Латышев Л. К. Перевод: проблемы теории, практики и методики преподавания / Л. К. Латышев. – М., 1988. – 160 с.
4. Найда Ю. К. О науке переводить / Ю. Найда // Вопросы теории перевода в зарубежной лингвистике. – М. : Международные отношения, 1978. – С. 114-137.
5. Прунч Э. Пути развития западного переводоведения. От языковой асимметрии к политической / Э. Прунч — М.: Р. Валент, 2015. – 512 с.
6. Ширяева В. А. Универсальная ключевая компетентность: процессуально-результативный подход [Електронний ресурс] / В. А. Ширяева. – Режим доступу : <http://www.sgu.ru/files/nodes/63395/Shiryaeva.pdf>. – Загол. з екрану. – Мова рос.
7. Wills W. Die Bedeutung des Übersetzens und Dolmetschens in der Gegenwart / W. Wills, V. Kapp // Übersetzer und Dolmetscher. Theoretische Grundlagen, Ausbildung, Berufspraxis . – Tübingen: Francke Verlag, 1991. – S. 123.

Рябокінь Наталія Олександрівна
к.ф.н., доцент кафедри перекладу та іноземних мов,
Полтавський інститут економіки і права

ОСОБЛИВОСТІ ПЕРЕКЛАДУ АНГЛОМОВНОЇ ЗАКОНОДАВЧОЇ ЛЕКСИКИ НА УКРАЇНСЬКУ МОВУ

Незважаючи на величезний інтерес сучасних лінгвістів до поняття “дискурс”, його трактування залишається неоднозначним та в багатьох роботах обумовлюється завданнями досліджень. Дуже влучним є висловлювання Т. ван Дейка про те, що часто найбільш розпливчасті поняття та ті, що найважче піддаються визначенню, стають найбільш популярними (Ван Дей, 1998). За Н.Д. Арутюновою, дискурс – це зв’язний текст у сукупності з екстралінгвістичними, прагматичними, соціокультурними, психологічними та іншими факторами; мовлення, що занурене в життя (Ярцева, 1980).

Юридичний дискурс належить до типу інституційного дискурсу, що відноситься до сфери врегулювання соціальних взаємовідносин і характеризується жорсткою організацією та ієрархічною структурою. Він є орієнтованим на всі верстви суспільства та вважається одним із найбільш актуальних дискурсів сучасності. Право – це не тільки сукупність нормативних актів і законів, але й найважливіше досягнення культури усієї цивілізації, яке має бути твердим фундаментом життя як суспільства в цілому, так і окремого індивідуума. Традиційно виокремлюють такі основні типи юридичного дискурсу: 1) законодавчий; 2) усний судовий; 3) письмовий судовий; 4) освітньо-правовий (Семьонкіна, 2010).

Отто Вальтер (Otto Walter) структурує юридичний дискурс за відповідними функціональними галузями права: – 1) мова законів (законодавчі, абстрактні правові норми, призначені законодавцем як для фахівців, так і не юристів); 2) мова юридичної науки та експертиз (коментарі та обговорення спеціальних питань фахівцями для фахівців); 3) мова відомчого писемного спілкування (формуляри, пам’ятки, повістки та ін.); 4) адміністративний жаргон (неофіційне обговорення спеціальних питань фахівцями) (Otto, 1981). Для кожного функціонально-стильового різновиду юридичної мови властиві свої специфічні ознаки, норми і

правила використання мовних засобів у відповідності до ситуації та комунікативного завдання.

Інтегральною ознакою юридичного дискурсу є ситуація комунікації в юридичній сфері, яка разом із екстралінгвістичними факторами визначає його диференційні мовні ознаки. Головною складовою юридичного дискурсу є текст юридичного документу, який є поштовхом до соціально-правового розвитку суспільства.

Джерелом юридичних текстів є професіонали-юристи, які створюють ці тексти, враховуючи особливості устрою суспільства. Статус права є надзвичайно високим та відповідальним, його мова є показником рівня культури законодавців, їх поваги до громадян. При формулюванні законів їх автори (а отже і перекладачі) просто зобов'язані додержуватися існуючих норм мови.

Юридичний текст виконує дві функції – пізнавальну та наказову, що поєднує його як з науковим текстом, так і з текстом-інструкцією. Однак якими б не були закони за змістом, за своїми типологічними ознаками вони достатньо однорідні.

Як показує аналіз спеціальної літератури, загальні мовні характеристики законодавчого дискурсу в англійській та українській мовах мають багато спільного. Як зазначає Отто Вальтер, мова законодавчого дискурсу типово є ритуальною та архаїчною, вона підпорядковується дуже суворим стилістичним нормам у відношенні способу висловлювання і регістру, а також високою мірою кодифікованих жанрових структур. Стиль більшості документів не повинен викликати додаткових асоціацій та відвертати увагу від суті документу, відсутні будь-які індивідуально-авторські риси. Нейтральне викладення юридичних норм підвищує ефективність правового регулювання (Otto, 1981).

Існують жорсткі обмеження на всіх рівнях, починаючи з макроструктури тексту до абзаців, речень та зворотів, із неодмінним намаганням дотримуватися стандартизованих форм, часто рідкісних для звичайних текстів, кліше, сталих зворотів та особливих засобів вираження цілісності (когерентність, інтертекстуальність). Мова права є консервативною, тому що архаїчність надає їй авторитетності та навіть величності. Важкість інформаційного навантаження кожного речення та важливість повного й однозначного передавання кожного положення, коли виключається будь-яка можливість двозначного тлумачення,

спричиняють використання надзвичайно довгих речень із складним синтаксисом, високим рівнем гіпотаксису, повторенням синтаксичної переривчастості.

Намагаючись бути якомога точними, юристи надають перевагу дуже гнучкій, розпливчистій, абстрактній мові, яка ідеально витримує випробування часом. Об'єктивність представлення інформації забезпечується переважанням абсолютного теперішнього часу дієслова та пасивними конструкціями. Не властива юридичному тексту компресивність не є характерними скорочення, дужки та цифрові позначення; числівники зазвичай передаються словами.

Загальний характер інформації передається завдяки переважанню семантики підмету де поряд з іменниками юридичної тематики широко вживаються іменники та займенники з узагальнюючою семантикою (кожний, ніхто, всі громадяни).

Наказовий характер інформації забезпечується шляхом використання дієслівних структур зі значенням модальності необхідності та модальності можливості: не можуть, а має право.

Інформація правової спрямованості, яка підлягає перекладу, може стосуватися будь-якої сфери діяльності людини, і це може становити додаткові труднощі для перекладача. У подібній ситуації окрім фонових знань власне в юридичній сфері (розуміння реалій різних правових систем, спеціальної термінології, культурно-історичного контексту тощо) перекладачу потрібні фонові знання у специфічній галузі, якої стосується документ.

Вищезгадані риси роблять мову юридичного дискурсу не тільки надзвичайно складною (навіть для носіїв мови, які не мають юридичної освіти), але часто і незрозумілою, непрозорою. Власне, часто, якщо і є якийсь сенс, його важко знайти. Як зазначив Д. Мелінкоф, мова юристів це спосіб утримання професійної монополії шляхом збереження таємниці професії у сейфі незрозумілої мови (Mellinkoff, 2004). У той час, коли професійні юристи є достатньо компетентними в питаннях герменевтики (це важлива складова їхнього арсеналу умінь), перекладач у своїх інтерпретаціях постійно ризикує перейти межі своєї професійної компетенції.

Із перекладом юридичного дискурсу пов'язані труднощі, спричинені специфічними рисами англійської та української правових систем і мов. Аспект перекладу та тлумачення юридичних документів був

об'єктом досліджень цілої низки видатних перекладознавців В.С. Виноградов, А.В. Федоров, В.Н. Комісаров, В.І. Карабан, Л.М. Черноватий (Виноградов, 2001; Федоров, 1983; Комісаров, 1999; Карабан, 2002; Черноватий, 2006).

Кожна правова система діє в складних соціально-політичних межах, які відображають історію, традиції, звичаї та устрій певної соціальної групи. Ці складні межі рідко є ідентичними в різних країнах, навіть якщо правові системи мають спільне походження. Той, хто створює інформацію правової спрямованості не орієнтується на реципієнта, який незнайомий із правовими традиціями. Нерідко перед перекладачем постає задача перекласти термін, аналог якого просто відсутній у цільовій культурі. Виникає цілий ряд труднощів, таких як: труднощі, пов'язані з розбіжностями в будові мов, наборі їхніх граматичних категорій, форм і конструкцій; побудові речення.

У порівнянні з українською мовою, юридична терміносистема англійської мови формувалась достатньо тривалий період, вона більш розвинена та розгалужена, наприклад: *misdemeanour* – *місдімінор* (категорія найменш серйозних злочинів, які межують із адміністративними правопорушеннями); *felony* – *фелонія* (категорія тяжких злочинів, яка за ступенем небезпеки знаходиться між державною зрадою та місдімінором); *abator* – *особа, яка незаконно заволоділа нерухомістю до вступу спадкоємця у володіння*. Внесення в право чужорідних елементів, без врахування національно-правової специфіки порушує системність функціонування права. Окремо слід відмітити нестійкість юридичної терміносистеми, яка є наслідком невпинного розвитку права.

Відомо, що англійська мова права зазнала значного впливу граматичних структур французької. Досить розповсюдженими є різновиди умовного способу, які вийшли з вживання в сучасній англійській, особливо в розмовній, наприклад:

«Be it enacted by the Queen's most Excellent Majesty, by and with the advice and consent of the Lords Spiritual and Temporal, and Commons, in this present Parliament assembled, and by the authority of the same.....».

Загальні терміни, які мають незвичайне значення, наприклад, *counterpart* – *duplicate of document*; *prayer* – *form of pleading request addressed to the court*; *without prejudice* – *without loss of any rights*.

Юридичні тексти мають специфічні стилістичні характеристики. Слід відзначити юридичні тексти, до яких належать закони, проекти законів, акти, підзаконні акти, конвенції міжнародного права тощо. Закони досить однорідні за типологічними ознаками в різних мовах, і лише юрист у змозі їх вірно тлумачити та редагувати (Федоров, 1983).

Основними характерними синтаксичними рисами англійської правової мови вважають велику кількість складнопідрядних речень із двома і більше підрядними, використання запозичень з французької і латинської мов та загальноновживаної лексики у вузькоспеціальних значеннях (Скороходько, 1963), наприклад, (*To choose the actual trial jurors from among the veniremen, lawyers conduct what is known a voir dire*).

Юридичним термінам, які несуть основну інформацію, притаманна однозначність, відсутність, емоційного забарвлення, незалежність від контексту. Значна їх частина широко відома, наприклад: **crime** – злочин, **private property** – приватна власність, **trial** – судовий розгляд, суд, **damage** – шкода, пошкодження.

Забарвлення юридичних термінів створює колорит високого стилю, що пов'язано з високим статусом даних текстів у суспільстві. Об'єктивність подачі інформації забезпечується пануванням абсолютного теперішнього часу дієслова та пасивними конструкціями, а її всеохоплюючий характер – семантикою підмета, вираженого не лише іменниками юридичної тематики, а й іменниками та займенниками з узагальнюючою семантикою (Рихло, 2002).

Директивний характер інформації в юридичних текстах передається за допомогою дієслівних структур модальності необхідності та модальності можливості (Questions should be asked in systematic and chronological order. Matters of common interest may be discussed such as children, sport, military service or membership in civil organizations).

Щодо лексичних проблем перекладу, то вони пов'язані зі шляхами адекватного відтворення передачі термінів, інтернаціоналізмів, вільних словосполучень, багатозначних слів та безеквівалентних одиниць у мові перекладу. Терміни, як правило, перекладаються одиничними відповідниками (**offense** – правопорушення, **criminal law** – кримінальне право, **plaintiff** – позивач), іноді вони передаються описовим шляхом (наприклад, **venireman** – член сформованого складу присяжних, **assault** – образа та погроза фізичним насильством). Можливий переклад одного слова словосполученням та навпаки, наприклад: **conversion** –

привласнення майна, **recovery** – стягнення в судовому порядку. Інтернаціоналізми правової тематики транслітерують або транскрибують у мові перекладу (наприклад: **contract** – контракт (або використовують український синонім "договір"), **civil** – цивільний, **appeal** – апелювати, **diminished capacity** – обмежена кримінальна відповідальність), іноді використовуючи пояснюючі доповнення (наприклад, **felony** – фелонія (тяжкий злочин, що стоїть між зрадою та місдиміномом) (Сапожник, 2005).

Поряд з інтернаціоналізмами існує група так званих "фальшивих друзів перекладача", наприклад: **construction** – тлумачення, **conservator** – охоронець.

Однак багато інтернаціоналізмів мають відповідники не лише в плані вираження, а й у плані змісту. У певних лексико-семантичних варіантах інтернаціональні слова англійської мови можуть співпадати зі своїми фонетико-графічними аналогами в українській мові.

При перекладі юридичних текстів часто використовують описовий переклад для передачі значень безеквівалентної лексики, наприклад: **jury** – суд присяжних, **trial court** – суд першої інстанції, **a court of law** – суд, що діє за нормами статутного або загального права (Сапожник, 2005).

Лексика юридичної сфери – це та частина словникового складу мови, до якої входять поняття, що позначають назви предметів, явищ, процесів соціально-юридичного життя. Вона пов'язана з відповідними науками та сферами економічного життя — менеджментом, маркетингом, фінансами, людськими ресурсами, правом, виробництвом, оподаткуванням, статистикою, страхуванням тощо. Одним із основних джерел формування сучасної української та англійської юридичної лексики є іншомовні запозичення.

У процесі перекладу терміну визначають 2 етапи: з'ясування значення терміну в контексті та переклад значення рідною мовою (Скороходько, 1963).

Головним прийомом перекладу термінів є переклад за допомогою лексичного еквіваленту. Еквівалент – постійна лексична відповідність, яка точно співпадає із значенням слова (Скороходько, 1963). Але оскільки юридичні терміни – це переважно складні терміни або терміни словосполучення, то вони й становлять основну проблему перекладу юридичного тексту.

Як вже зазначалось, складні терміни є сталими словосполученнями, за якими закріплене певне термінологічне значення, наприклад: *conclusive notice* – *кінцеве попередження*; *arrival on departure* – *свідчення під присягою*. Оскільки переважна більшість термінів, як показує аналіз, становлять препозитивні атрибутивні словосполучення (тобто такі словосполучення, де є означення і означуваний компонент і означення займає в словосполученні початкову позицію) способу їх перекладу була приділена першочергова увага.

Переклад складних термінів, як зазначає В.В. Коптілов, складається з двох основних процедур – аналітичної та синтетичної. Велику роль при перекладі словосполучень відіграє саме аналітичний етап – переклад окремих його компонентів. А для цього необхідно правильно визначити компоненти складного терміна, оскільки ними можуть бути не тільки слова, а й словосполучення, що входять до складу складного терміну. Важливо також встановити, в яких семантичних відношеннях перебувають компоненти між собою та з головним компонентом терміна-словосполучення. Характер цих відношень й визначає порядок та сам зміст перекладу складного терміну. Синтетичний етап перекладу, на думку В.В. Коптілова, передбачає вибудовування компонентів в залежності від зазначених семантичних відносин і отримання остаточного варіанту перекладу складного терміну [Коптілов, с. 202].

Тобто, при перекладі юридичних термінів мають використовуватися такі засоби та підходи, що й для перекладу термінів інших типів дискурсу. Головною проблемою перекладу юридичних термінів та термінів-словосполучень є їхня багатозначність. Точне значення терміну можна виявити лише за допомогою контексту та інших термінів, що пов'язані між собою у терміні-словосполученні.

Юристи не можуть очікувати від перекладачів створення паралельних текстів, ідентичних за впливом, але вони очікують, що перекладені тексти будуть мати ідентичні правові наслідки. Якість юридичного перекладу певним чином впливає на ефективність правозастосування, ступінь регламентації конкретних відносин, отже мова перекладу має забезпечити реалізацію суспільного призначення та відповідати правовому узусу. Це вимагає від перекладача абсолютно чіткого розуміння ситуативних, соціальних, контекстуальних правил, яких додержується в процесі правотворчості законодавець іншої держави та іншої культури.

Це надзвичайно відповідальне завдання перекладачів зумовлює необхідність подальшого глибокого дослідження специфічних рис перекладу англomовного юридичного дискурсу всіх типів з урахуванням прагматичних аспектів перекладу.

СПИСОК ВИКОРИТАНОЇ ЛІТЕРАТУРИ

1. Арнольд И.В. Лексикология современного английского языка : учеб. пособие – 2-е изд., перераб. – М. : ФЛИНТА : Наука, 2012. – 376 с.
2. Виноградов В. С. Общие лексические вопросы. – М.: Издательство института общего среднего образования РАО, 2001, – 224 с.
3. Ван Дейк Т. А. (1998). К определению дискурса. [WWW-документ] URL <http://www.nsu.ru/psych/internet/bits/vandijk2.html>
4. Карабан В. І. Переклад англійської наукової і технічної літератури. – Вінниця : Нова книга, 2002. – 564 с.
5. Комиссаров В. Н. Общая теория перевода. – Учебное пособие. – М., 1999. – 136 с.
6. Коптілов В. В. Теорія і практика перекладу: Навч.посібник. К.: Юніверс, 2002. – 280 с.
7. Рихло О. П. Відтворення мовно-стилістичних особливостей англійських юридичних текстів в українських перекладах: Автореф. дис.канд. філол. наук: 10.02.16 / О.П. Рихло / Київ. нац. ун-т ім. Т.Шевченка. – К., 2002. – 20 с.
8. Сапожник І. Алгоритм перекладу англійських юридичних термінів українською мовою. // Науковий вісник Чернівецького національного університету: збірник наукових праць Вип. 234: Германська філологія. – Чернівці: Рута, 2005. – С.143-149.
9. Семьонкіна І. А. Специфіка англomовного законодавчого дискурсу в аспекті перекладу / І.А. Семьонкіна // Вісник Харківського національного університету ім. В.Н. Каразіна. – 2010. – С.181-185.
10. Скороходько Э. Ф. Вопросы перевода английской научно-технической литературы. – К.: Изд-во Киевского ун-та, 1963. – 92 с.
11. Федоров А. В. Основы общей теории перевода (лингвистические проблемы). – м.: Высшая школа, 1983. – 303 с.
12. Черноватий Л. М., Карабан В. І., Іванко Ю. П., Ліпко І. П. Ч 47 Переклад англomовної юридичної літератури. Навчальний посібник. – 3-є видання., виправлене і доповнене. – Вінниця: Нова Книга, 2006. – 656 с.

13. Ярцева В. Н. Лингвистический энциклопедический словарь. – Москва, 1990. – 687 С.
14. Mellinkoff D. The Language of the Law. - Resource Publications, 2004.
15. Otto W. Die Paradoxie einer Fachsprache. – Berlin, 1981.

Сирота Юлія Олександрівна

кандидат філологічних наук, доцент,
доцент кафедри іноземної філології та перекладу,
Полтавський національний технічний університет
імені Юрія Кондратюка

ГРАМАТИЧНІ ТРАНСФОРМАЦІЇ

Згідно з В. Комісаровим, граматичні трансформації або граматичні заміни – це спосіб перекладу, при якому граматична одиниця в оригіналі перетворюється в одиницю мови перекладу з іншим граматичним значенням. Заміни може піддаватися граматична одиниця мови оригінала будь-якого рівня: словоформа, частина мови, член речення, речення певного типу. Зрозуміло, що при перекладі завжди відбувається заміна форм мови оригіналу на форми мови перекладу. Граматична заміна, як особливий спосіб перекладу, подразуміває не просто вживання в перекладі форм мови перекладу, а відмова від використання форм мови перекладу, аналогічних формам мови оригінала, заміну таких форм на інші, відмінні від них за граматичним значенням.

А.Д. Швейцер визначав граматичні трансформації як трансформації, при яких перетворюється формальна структура вислову і залишається незмінним сенс, що констатує його, набір сем.

Граматичні трансформації полягають в перетворенні структури речення в процесі перекладу відповідно до норм мови перекладу. Трансформація може бути повною або частковою залежно від того, чи змінюється структура речення повністю або частково. Зазвичай, коли замінюються головні члени речення, відбувається повна трансформація, якщо ж замінюються лише другорядні – часткова. Окрім замін членів речення можуть замінюватися і частини мови. Найчастіше це відбувається одночасно.

Масштаб і глибина перекладацьких трансформацій бувають різноманітними – від трансформацій, які спричиняють відносно невелику відмінність тексту мови перекладу з текстом мови оригінала, до випадків так званого парадоксального перекладу, коли зовнішня несхожість тексту оригінала і тексту переклада така, що важко відразу ж визнати переклад, і лише поміркувавши можна дійти висновку, що рішення оптимальне, що перекласти ближче до тексту було просто неможливо, що перед нами переклад.

Основні типи граматичних трансформацій включають:

- синтаксичне уподібнення (дослівний переклад);
- розчленовування речення;
- об'єднання речень;
- граматичні заміни (форми слова, частини мови або члена речення).

А. Д. Швейцер класифікував граматичні трансформації таким чином:

1) об'єднання речень – спосіб перекладу, при якому синтаксична структура речення в оригіналі перетворюється шляхом з'єднання двох простих речень в одне складне.

2) розчленовування речення – спосіб перекладу, при якому синтаксична структура речення в оригіналі перетворюється в дві або більше предикативні структури мови перекладу.

3) додавання граматікалізованих одиниць, наприклад, союзів, займенників і т.п.

4) вилучення граматікалізованих елементів.

Як було зазначено вище, граматичні трансформації полягають у перетворенні структури речення в процесі перекладу відповідно до норм мови перекладу. Вони можуть відбуватися на синтаксичному рівні і на морфологічному рівні.

Граматичні трансформації полягають в перетворенні структури речення в процесі перекладу відповідно до норм переводячої мови. Вони можуть відбуватися на синтаксичному рівні і на морфологічному рівні.

Сімачевська Жанна Миколаївна
доктор філологічних наук, доцент

ВАЖЛИВІСТЬ ПЕРЕКЛАДУ НАУКОВО-ТЕХНІЧНОЇ ЛІТЕРАТУРИ

Із розвитком інформаційних технологій, почалося стрімке поширення перекладацької діяльності, а саме її лінгвістичного напрямку. Завдяки якісним і кількісним змінам перекладацької діяльності, а також науковим розробкам, на перший план вийшов інформативний переклад, у якому особливості індивідуально-авторського стилю не такі суттєві.

При перекладі наукових текстів треба пам'ятати, що вони відрізняються від розмовної мови та мови художньої літератури – лексично, граматично та стилістично.

Переклад наукового тексту дещо відрізняється за формою, мовними засобами, а також яскраво вираженою комунікативною направленістю. У процесі перекладу таких текстів, перекладачеві доводиться вирішувати як суто мовні, лінгвістичні проблеми, зумовлені розбіжностями у семантичній структурі і особливостями використання двох мов в процесі комунікації, так і проблеми соціолінгвістичної адаптації тексту.

Сьогодні переклад науково-технічних текстів став не тільки необхідним, а й повсякденним явищем життя світового співтовариства. При цьому знання теоретичних основ процесу є не тільки обов'язковою умовою, а й гарантією якості перекладу.

При перекладі наукових текстів перекладачеві необхідно бути обізнаним з тією термінологією, яка може зустрітися у тексті перекладу та мати уявлення про загальні положення теорії перекладу.

Для того, щоб переклад науково-технічного тексту був правильним, перекладачеві слід мати хоча б поверхові знання про ті терміни, які зустрічаються під час перекладу, тому що загальна характеристика текстів науково-технічного характеру полягає в тому, що вони насичені спеціальними термінами та фразеологією.

Як зазначав Я.І. Рецкер під час роботи з науковим текстом перекладач повинен враховувати мовленеві звички носіїв мови перекладу, не порушуючи звичайного сприйняття документу чи тексту. Розбіжності лінгво-етнічного характеру між носіями іноземної мови та мови

перекладу можуть носити як культурно-історичний, так і актуально-подійний характер.

Крім того перекладач повинен пам'ятати, що граматична структура англійського тексту науково-технічної тематики відрізняється своєю конструктивною складністю. Такі тексти насичені неособовими формами дієслова, прикметниками, формами пасивного стану, дієприкметниковими і герундіальними зворотами, особовими займенниками першої особи однини, а також іншими граматичними конструкціями, які можуть обтяжувати розуміння тексту і ставлять перед перекладачем додаткові завдання.

Переклад наукової літератури – це та сфера перекладацької діяльності, у якій професійне виконання роботи можливе тільки висококваліфікованими спеціалістами, які досконало обізнані у сфері і специфічній термінології перекладу та які на достатньому рівні володіють іноземною мовою, і, що найголовніше, які вміють грамотно висловлювати свою думку, не відходячи від суті та стилю оригінала, на мові перекладу.

Чеботарьова Анастасія Миколаївна

кандидат філологічних наук, доцент
кафедри перекладу та іноземних мов
Полтавський інститут економіки і права

Гурій Тетяна Анатоліївна

викладач-методист
циклової комісії юридичних дисциплін
Полтавський коледж управління економіки і права ПДАА

СПЕЦИФІКА МОЛОДІЖНОГО СЛЕНГУ ПОЛТАВЩИНИ

Слен – доволі поширене явище, він є засобом спілкування у найрізноманітніших прошарках населення і сягає своїм корінням у сиву давнину.

Вивчення молодіжного сленгу почалося в 60-70-тих рр. ХХ століття (Борисова О.Г., Лошманова Л.Г., Копиленко М.М. та інші) і продовжується до сьогодні. Під поняттям «молодіжний сленг» розуміють сукупність мовних засобів високої експресивної сили, які постійно

трансформуються, і які використовуються у спілкуванні молоддю, що знаходиться у дружніх, фамільярних стосунках [5, с. 19-20]. Мета статті – проаналізувати історію виникнення, функціонування, вживання та виокремлення сленгу молоді та студентства міста Полтави в окремий пласт лексики.

У XVIII-XIX ст. на Полтавщині, де кобзарювання було досить поширеним явищем, сліпі бандуристи мали свій власний сленг, який називався «лебійською мовою» і був незрозумілий навколишнім, але при уважнішому розгляді бачимо, що його легко було вивчити, оскільки він ґрунтувався на певних закономірностях перекручування слів, хоча були й окремі сленгові новоутворення. Деякі номінації лебійської мови фігурують у сучасному молодіжному сленгу, зазнавши певних змін. Наприклад, поширене у молодіжному мовленні слово «лахати» (сміятися) пішло саме від мандрівників-лірників, навіть не змінивши значення: «дерти лаха» – сміятися. Слово «кльово» має таке саме коріння, і вимовлялось воно спершу «клево». Загалом, межа між живою, розмовною мовою та сленгом була і є дуже рухливою, перехідною. Мова активно реагує на зміни в політиці, ідеології, науці, духовній культурі, тому й сленг, як один із її складників, надзвичайно швидко піддається перетворенням.

На думку лінгвіста, сленг – це стиль мови, що посідає місце, антитетичне занадто формальній, офіційній мові. Сленг перебуває в самому кінці можливих засобів мовного спілкування і включає різні форми мови, за допомогою яких люди можуть ототожнювати себе з певними соціальними угрупованнями, починаючи з дітей, молодих бізнесменів та хакерів, і закінчуючи злочинцями, алкоголіками танаркоманами.

Сленг (від англ. S (special), lang(language) – набір особливих слів або нових значень уже існуючих слів, уживаних у різних групах людей (професійних, громадських, вікових тощо). В англійській лексикографії термін «сленг» набув широкого поширення приблизно на початку XIX ст. Етимологія цього слова видається спірною. На процес вивчення сленгу вплинула англійська культура. Характерною особливістю, що відрізняє молодіжний сленг від інших видів, є його швидка мінливість, яка пояснюється зміною поколінь. Соціальні діалекти ніколи не можуть бути єдиним засобом спілкування, а виступають як доповнення до загальної літературної мови, жаргон здатний самостійно реалізовувати не тільки

свою основну емоційно-експресивну функцію, а й головні загальномовного функції: комунікативну, соціальну, прагматичну, інформаційну та інші [1; 2].

Мова сучасного міста — це складний лінгвопростір, який підпорядкований тривимірній системі координат: віковій, територіальній, соціально-груповій. Лексика різних соціальних груп формує лінгвосистеми, які мають за основу національну мову або є продуктом чужомовної експансії. Особливо цікавою для дослідження є молодіжна лексика, яка в мовознавстві існує під англomовною категорією сленг (slang). Інколи сленг – викривлене, ненормативне, вульгарне мовлення (близьке до арго), коли предмету надають принизливої оцінки. На відміну від арго, сленг/жаргон має в основі літературну мову або іншомовні вкраплення. Молодіжна мова така ж різнобарвна, строката, особливо здатна до сприйняття всього нового, як і її носії. Нові тенденції у культурі, соціальний розвиток, технічний прогрес спричинилися до появи великої кількості молодіжних об'єднань та угруповань. Особливий вплив на молодь має музика.

Отже, різноманітність сленгу викликана, насамперед, тим, що підлітки та студентська молодь прагнуть вирізнитися не лише як окрема суспільна група, але і як особистості, у даному випадку це відбувається з допомогою мовно-виражальних засобів. Через це сучасна українська молодь намагається ще більше урізноманітнити своє мовлення власними новотворами. Як бачимо, у молодіжному середовищі сленг посідає помітне місце як засіб виділення індивіда із маси і спосіб вербального (мовного) спілкування.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ:

1. Береговская Э.М. Молодежный сленг: формирование и функционирование / Э.М.Береговская // Вопросы языкознания. – 1996. – №3. – С.32–41.
2. Бобахо В.А. Современные тенденции молодежной культуры: конфликт или преемственность поколений? / В.А. Бобахо, С.И. Левикова // Общественные науки и современность. –1996. – №3. – С.56–60.
3. Борисова-Лукашанец Е.Г. О лексике современного молодежного жаргона (англоязычные заимствования в студенческом сленге 60-х–

70-х годов) // Литературная норма в лексике и фразеологии. – М.: Наука, 1983. – С.104–120.

4. Запесоцкий А.С. Эта непонятная молодёжь / А.С. Запесоцкий, А.П. Файн. – М.:Профиздат, 1990.–224с.
5. Словарь молодёжного жаргона / [авт.-сост. И.А. Стернин]. – Воронеж : Логос, 1992. – 156с.

Шахова Валерія Володимирівна

асистент викладача кафедри перекладу та іноземних мов
Полтавського інституту економіки і права

АВТОМАТИЗОВАНИЙ ПЕРЕКЛАД

За останні 10-15 років характер роботи перекладача та вимоги до нього істотно змінилися. У першу чергу зміни торкнулися перекладу науково-технічної, та офіційно-ділової документації. Сьогодні вже недостатньо просто перекласти текст, користуючись комп'ютером як друкарською машинкою. Замовник очікує від перекладача, що оформлення готового документа буде відповідати зовнішньому вигляду оригіналу настільки точно, наскільки це можливо, при цьому задовольняти прийнятим у певній країні стандартам. Від перекладача потрібним є також уміння ефективно використовувати раніше виконані замовлення на ту ж тему, а роботодавець, у свою чергу, розраховує на помітну економію часу і коштів при перекладі повторюваних або схожих фрагментах тексту. Ці жорсткі умови можна дотримати лише в тому випадку, якщо перекладач не тільки досконало володіє рідною і іноземною мовою і глибоко вивчив обрану ним предметну область, але й упевнено орієнтується в сучасних комп'ютерних технологіях. Останнім часом стійко зростає обсяг перекладів, пов'язаних з інформаційними технологіями, причому перекладацьким і комп'ютерним компаніям доводиться мати справу не тільки з підготовкою документації, а й з локалізацією програмного забезпечення, тобто з перекладом ресурсів, що містяться в exe-і dll-файлах з подальшим тестуванням ПЗ.

Основні поняття, що стосуються автоматизованого перекладу

Автоматизований переклад (АП, англ. Computer-Aided Translation (CAT)) — переклад текстів з використанням комп'ютерних технологій.

Від машинного перекладу (МП) він відрізняється тим, що весь процес перекладу здійснюється людиною, комп'ютер лише допомагає їй створити готовий текст або за менший час, або з кращою якістю.

Ідея АП з'явилася з моменту появи комп'ютерів: перекладачі завжди виступали проти стандартної в ті роки концепції МП, на яку було спрямовано більшість досліджень в області комп'ютерної лінгвістики, але підтримували використання комп'ютерів для допомоги перекладачам. У 1960-і роки Європейське об'єднання вугілля та почало створювати термінологічні бази даних під загальною назвою Eurodicautom.

У сучасній формі ідея АП була розвинена у статті Мартіна Кея 1980 року, який висунув наступну тезу: *«by taking over what is mechanical and routine, it (computer) frees human beings for what is essentially human»* (комп'ютер бере на себе рутинні операції і звільняє людину для операцій, що вимагають людського мислення) [1, 287].

В даний час найпоширенішими способами використання комп'ютерів при письмовому перекладі є робота із словниками та глосаріями, окремими термінологічними базами, пам'яттю перекладів, що містить приклади раніше перекладених текстів, а також використання так званих корпусів — великих колекцій текстів однією або декількома мовами, що дає стислий опис того, як слова і вирази реально використовуються в мові в цілому або в конкретній сфері.

У вузьких сферах за великої кількості початкових текстів і сталої термінології перекладачі можуть використовувати і машинний переклад, який може забезпечити гарну якість перекладу термінології та стійких виразів у вузькій області. Перекладач у цьому випадку здійснює лише пост-редагування отриманого тексту. Більше половини текстів всередині Єврокомісії (головним чином юридичні тести та поточна кореспонденція) перекладаються з використанням МП.

Автоматизований переклад це широке поняття, що охоплює різні засоби та інструменти. Вони можуть включати:

- Програми для перевірки правопису, що вбудовуються у текстові редактори або окремі програми;
- Програми для перевірки розділових знаків, що також можуть бути вбудованими у текстові редактори або додаткові програми;
- Програми для управління термінологією, що дозволяють перекладачам управляти своєю власною термінологічною базою в електронній формі. Це може бути створена у текстовому редакторі

звичайна таблиця, електронна таблиця, а також база даних, що збудована у програмі FileMaker Pro. Для більш трудомістких (та більш дорогих) рішень існує спеціальне програмне забезпечення: LogiTerm, MultiTerm, Termex та ін.;

- Словники на компакт-дисках, одномовні або багатомовні;
- Термінологічні бази даних, що зберігаються на компакт-дисках або підключаються через мережу Інтернет, наприклад The Open Terminology Forum або TERMIUM;
- Програми для повнотекстового пошуку (або індексатори), що дозволяють користувачу робити запити у раніше перекладених текстах або різних довідкових документах. Серед перекладачів найбільш відомими є такі індексатори як Naturel, ISYS Search Software, and dtSearch;
- Програми-конкорданси, що дозволяють знаходити приклади слів або висловів у поширеному контексті в одномовному, двомовному та багатомовному корпусах, як то бітекст або пам'ять перекладів;
- Бітекст, що не є дуже новим винаходом, являє собою наслідок злиття первинного тексту та його перекладу, що може бути пізніше проаналізованим програмами для повнотекстового пошуку або конкордансу;
- Програмне забезпечення для управління проектами, що дозволяє мовознавцям структурувати складні перекладацькі проекти, доручати різні завдання різним співробітникам, а потім наглядати за процесом їх виконання;
- Менеджери пам'яті перекладів (ТММ), що складаються з бази даних сегментів тексту на первинній мові та їх перекладів на одну та більше цільових мов;
- Майже повністю автоматичні системи, що нагадують машинний переклад, але дозволяють користувачу вносити поправки у сумнівних випадках. Іноді такі програми називають машинним перекладом за участю людини.

Таким чином, системи автоматизованого перекладу працюють на основі накопичення і збереження знань, які при потребі можуть бути використані повторно. Якщо текст для перекладу повторюється чи є дуже схожим із іншими, програма автоматизованого перекладу допомагає зберегти час і зусилля перекладача: наприклад, використання клавіатури може бути зменшено на 70% з деякими текстами. Електронні словники

забезпечують користувачу швидкий доступ до лексичних даних а словники термінів допомагають, без зусиль підібрати найпідходячий еквівалент для перекладу [2, 127-134].

Системи автоматизованого перекладу містять зазвичай додаткові модулі, які допомагають краще організувати роботу перекладача — об'єднання декількох документів в проекти, підключення багатьох баз даних пам'яті перекладів, інтеграція в текстові процесори, браузері, тощо.

Починаючи з появи перших систем основі пам'яті перекладів на ринку, тисячі професіоналів освоїли дану технологію після розуміння переваг, які вона може принести в плані продуктивності, економії часу та зусиль і якості перекладу. Сьогодні користувачам доступна велика різноманітність програм, з новими інструментами, що з'являються на ринку майже кожен місяць, посилюючи конкуренцію у сфері програм-перекладачів. Звичайно, кожна система має певні унікальні особливості, які відрізняють її від інших, і виконує певні завдання краще, ніж інші системи; тому потрібно вибирати програму під певні критерії.

Пам'ять перекладів — база даних, що містить набір перекладених раніше текстів. Один запис в такій базі даних відповідає «одиниці перекладу» (англ. *translation unit*), яка зазвичай відповідає одному реченню (рідше — частині складносурядного речення, або абзацу). Якщо одиниця перекладу початкового тексту точно збігається з реченням, що зберігається в базі (*точна відповідність*, англ. *exact match*), вона автоматично підставляється у переклад. Нова одиниця може трохи відрізнятись від тої, що зберігається у базі (*неточна відповідність*, англ. *fuzzy match*). Таке речення може бути також підставлене у переклад, але перекладач буде повинен внести необхідні зміни.

Крім прискорення процесу перекладу фрагментів та періодичних змін, внесених до вже перекладених текстів, системи ПП також забезпечують одноманітність перекладу термінології в однакових фрагментах, що особливо важливо при технічному перекладі [3, 57-62].

Зазвичай, програмним продуктам, що використовують бази ТМ, притаманні спільні функціональні можливості.

1. Імпорт — це перенесення текстового файлу до пам'яті перекладів.

2. Текстовий редактор, в якому власне і здійснюється переклад. Всі програми мають два вікна — для оригіналу та перекладу. Коли у вікно оригіналу вводиться текст, починається пошук аналогічного фрагменту в

базі даних. Якщо в пам'яті знаходиться аналогічний фрагмент, він виводиться у вікно перекладу автоматично. Якщо точного збігу не знайдено, у вікно виводиться найбільш схожий фрагмент, вказується відсоток збігу. Можна встановлювати у процентах міру збігу між текстом для перекладу та текстом в базі. Чим більший відсоток схожості, тим більша вірогідність знаходження потрібного тексту. Встановлюючи менший відсоток, можна отримати матеріал, який буде корисним, хоча б для довідки.

Перекладач самостійно редагує запропонований фрагмент згідно з оригіналом, записує в пам'ять бази даних переклад та переходить до наступного фрагменту. Якщо база знаходиться в мережі, вона є доступною для усіх; поповнення бази здійснюється автоматично, кожним працівником/перекладачем/користувачем.

3. Текстовий розбір (англ. *parsing*) — синтаксичний аналіз тексту. Важливо розрізнити пунктуацію, щоб, наприклад, відрізнити кінець речення від аббревіатури.

4. Лінгвістичний розбір — підготовка списків фразеологічних зворотів, термінів тощо.

5. Сегментація — вибір найбільш підходящих для перекладу сегментів тексту. Фрагменти, на які поділяються тексти, називають сегментами. Сегментом вважається одне чи декілька речень, частина речення чи словосполучення, лише в поодиноких випадках окреме слово.

6. Виділення термінології — скорочення обсягу ручного перекладу термінології.

7. Експорт — перенесення тексту з пам'яті перекладів до зовнішнього текстового файлу.

8. Точний збіг — введена одиниця перекладу повністю відповідає одиниці у базі. Під час перекладу речень це означає, що сегмент був перекладений раніше. Такий збіг називають «100% match».

9. Приблизний збіг. Якщо збіг був неточний, він часто позначається у процентному співвідношенні від 0% до 100%.

10. Конкорданс. Виділивши термін або ідіому, можна знайти всі сегменти минулих перекладів що їх містять.

11. Автоматичний переклад

Системи ПП часто надають можливість повністю автоматизованого перекладу та заміни.

12. Робота в мережі передбачає співпрацю з іншими перекладачами.

13. Термінологічний словник — звичайні електронні словники, які можна імпортувати, поповнювати та редагувати.

14. Централізована ПП — збережена на центральному сервері ПП, яка співпрацює з кожною окремою ПП на кінцевих вузлах мережі. Збільшується вірогідність виявлення збігів на 30-60% [4].

Першу програму, що використовувала базу ПП, – Translation Manager – створила компанія IBM. Спочатку компанія використовувала її виключно у власних цілях – для локалізації (адаптації на іноземні мови) власних програмних продуктів. Потім програма була запропонована ринку і довго була монополістом у галузі. Вона була швидкою та простою у використанні і забезпечувала гарні можливості для індивідуальних налаштувань користувача.

Програма SDLX, розроблена англійською компанією SDL для своїх співробітників, мала недоліки пов'язані з незручностями етапів перекладу. Текст неможливо безпосередньо імпортувати в редактор – спочатку його потрібно видозмінити в SDL Edit – одній з 3 частин програми.

Програма Déjà Vu користується у перекладачів в Європі популярністю завдяки своїй гнучкості та адаптивності. Окрім зручності, вона вирізняється співвідношенням ціна/якість. Відомо, що остання версія програми тестувалась також і російськими перекладачами. Їхні статті й відгуки були опубліковані в MultiLingual Computing & Technology.

Translator's Workbench, або просто Trados, швидко отримав визнання в Україні й Росії, спочатку серед перекладацьких фірм, а потім й серед індивідуальних перекладачів. Великою перевагою є те, що він інтегрується в такі відомі програмні продукти як Word та інтернет-браузери. Trados є надзвичайно зручним для пересічного перекладача, що не знайомий з програмуванням, він зрозуміліший ніж інші програми типу. Всі елементи управління мають підказки. Цей продукт має всі корисні інструменти, які в інших продуктах є лише в частковій наявності.

В кінці 2008 року з'явилася перша вітчизняна система ПП AnyMem, розроблена київською компанією Advanced International Translations.

Завдяки накопиченим перекладам в базі ПП, перекладач може економити сили, час та гроші при перекладі нових текстів схожих тематик, так як не потрібно знову перекладати повторювані фрагменти й витрачати час на пошуки термінів, характерних для конкретної галузі чи

компанії. Інструкції, попереджувальні повідомлення, об'яви і т.п. можуть бути перекладені один раз, а використані багаторазово.

За рахунок прискорення темпів виконання перекладу збільшується продуктивність, отже, з'являється можливість виконати більше замовлень. Також окрім швидкості перекладу, системи ПП надають точність перекладу термінів, що особливо важливо для спеціалізованих текстів.

Оскільки технологія ПП широко розповсюджена в Європі та США, де від перекладачів вимагають мати практичний досвід користування сисемами автоматизованого перекладу. В Україні ця технологія лише розвивається, але найбільші компанії вже прийняли використання ПП за норму.

Однак поряд з перевагами існують також і недоліки. Часто постає питання самої суті перекладу: донести основну думку тексту, а не надати сухий переклад речень. Також є потенціальний ризик відсутності смислових відношень окремого речення до сусідніх речень та тексту в цілому. Якщо у базі перекладу існує помилка, вона пошириться на весь проект.

При зміні працевлаштування може знадобитися опанувати новий програмний продукт.

Важливим також є фінансовий аспект. Розмаїття програм створює таку проблему, як несумісність баз ПП різних виробників програмного забезпечення, форматів іпорту/експорту, кодування, тому деколи виникає необхідність покупки іншої системи, а коштують вони від 200 до 2,5 тис доларів. У кожній конкретній системі ПП дані зберігаються в своєму власному форматі (текстовий формат у Wordfast, база даних Access у Déjà Vu), але існує міжнародний стандарт TMX (англ. Translation Memory eXchange format), заснований на XML, який можуть створювати практично усі системи ПП. Завдяки цьому результати роботи перекладачів можна обмінювати між додатками; тобто перекладач, що працює з OmegaT, може використовувати ПП, створену у Trados і навпаки.

До найпопулярніших систем відносяться:

- Déjà Vu;
- OmegaT (безкоштовна система, поширювана за ліцензією GNU);
- SDLX;

- Trados (найпопулярніша програма, що довгий час була стандартом ПП);
- Star Transit;
- Wordfast (спочатку була реалізована як набір макросів для MS Word, згодом для неї створили власний інтерфейс);
- Lokalize (з відкритим кодом, працює на GNU/Linux, Windows, Mac OS X);
- Transolution;
- Open Language Tools;
- Інструменти перекладу Google;

У кінці 2008 року з'явилася перша вітчизняна система ПП AnyMem, розроблена київською компанією Advanced International Translations.

Хоча системи автоматизованого перекладу і не можуть забезпечити відразу якісний результат, однак при достатньо довгому періоді їх використання, наявності обширної бази даних перекладів, словників термінів, вони значно спрощують роботу професіонала, особливо при роботі з текстами, у яких наявне обов'язкове стандартне оформлення, стиль, певна лексика, тощо.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Hutchins J., The origins of the translator's workstation. // Machine Translation, 13, 1998.
2. Беляева, Л.Н., Откупщикова М.И. Автоматический (машинный) перевод / Л.Н. Беляева, М.И. Откупщикова. – СПб: Прикладное языкознание, 1996. – 334 с
3. Грабовский В. Н. Технология Translation Memory // Мосты. Журнал переводчиков. 2004. № 2.
4. Alan Wheatley. A Major Breakthrough for Translator Training. — Режимдоступу:
http://web.archive.org/web/20050416095410/http://www.lisa.org/archive_domain/newsletters/2003/2.4/wheatley.html. — Globalization Insider XII/2.4, eCoLoRe (eContent Localization Resources for Translator Training)

Якименко Яна Вадимівна
старший викладач кафедри
перекладу та іноземних мов,
Полтавський інститут економіки і права

ОСНОВНІ ВИДИ І ФОРМИ НАУКОВО-ТЕХНІЧНОГО ПЕРЕКЛАДУ

Психолінгвістична класифікація перекладів, що враховує спосіб сприйняття оригінала і створення тексту перекладу, поділяє перекладацьку діяльність на письмовий переклад і усний переклад.

Письмовим називається такий вид перекладу, коли оригінал і текст перекладу виступають у вигляді фіксованих текстів, до яких перекладач може неодноразово звертатися. Це надає можливість перекладачеві повторно сприймати відрізки перекладеного тексту, порівнювати їх з відповідними частинами перекладу, вносити до тексту будь-які необхідні зміни до завершення процесу перекладу.

Усний переклад - це вид перекладу, коли оригінал і його переклад виступають у нефіксованій формі, що визначає однократність сприйняття перекладачем частин оригіналу і неможливість наступного порівняння чи виправлення перекладу після його виконання. Перекладач спілкується з рецептором або безпосередньо, або за допомогою доступних йому технічних засобів.

Відповідно різняться два підвиди усного перекладу:

а) Синхронний переклад - це спосіб усного перекладу, коли перекладач, слухаючи оратора, практично одночасно (із малим відставанням у 2-3 сек.) проговорює переклад. Цей вид перекладу здійснюється за допомогою технічних засобів, при цьому перекладач має змогу, не перериваючи оратора, донести переклад до аудиторії.

б) Послідовний переклад, який можливий лише тоді, коли те або інше висловлювання іноземною мовою переривається паузою для перекладу

Крім того, серед перекладів, що розрізняються за загальною характеристикою суб'єкта перекладацької діяльності і за його відношенням до автора перекладацького тексту розрізняють традиційний переклад, тобто переклад, виконаний людиною, машинний (автоматичний) переклад – переклад, виконаний комп'ютером, а також

змішаний переклад – це переклад з використанням значної частки традиційної (машинної) переробки тексту.

Переклади, виділені за ознакою характеру і якості відповідності тексту перекладу тексту-оригіналу поділяються на:

1) вільний переклад – це такий переклад, що відтворює основну інформацію оригіналу з можливими відхиленнями, серед яких можна виділити додавання, пропуски і т. п. Такий вид наукового перекладу здійснюється на рівні тексту, тому для нього категорії еквівалентності мовних одиниць виявляються не релевантними;

2) інтерпретація – це вид перекладу, що базується на звертанні до немовних видів діяльності, на відміну від власне перекладу, здійсненого за заданими правилами переходу від засобів вираження, що належать іншій мовній системі;

3) адекватний переклад відповідає оригіналу і виражає ту ж комунікативну мету, що й оригінальний текст;

4) точний (правильний) переклад – це переклад наукового тексту, що характеризується семантичною точністю, тобто є семантично повно і правильно переданим планом змісту оригіналу;

5) автентичний переклад – це переклад офіційного документа, що має однакову юридичну чинність з оригіналом; відповідно до міжнародного права текст умови може бути зробленим і прийнятим на одній мові, але його автентичність встановлюється на двох і більше мовах;

6) завіреним переклад, відповідність такого виду наукового перекладу до оригіналу підтверджується юридично.

Переклади науково-технічних текстів, що виділяються за ознаками повноти і способу передачі смислового змісту оригіналу можна поділити на:

1. Повний переклад – переклад, що передає смисловий зміст оригіналу без пропусків і скорочень.

2. Неповний переклад – переклад, що передає смисловий зміст оригіналу з пропусками і скороченнями. Такий вид перекладу наукового тексту можна поділити на:

– скорочений переклад, переклад, що передає смисловий зміст тексту в згорнутому вигляді, тобто із скороченнями;

– фрагментарний переклад – це переклад не цілого тексту, а лише окремого уривка;

– аспектний переклад – переклад лише частини тексту відповідно до будь-якої заданої ознаки (аспекту);

– анотаційний переклад, що представляє собою переклад, у якому відбуваються лише головна тема, предмет і призначення перекладного тексту;

– реферативний переклад – це переклад, у якому міститься досить докладна інформація про документ, який реферують – його призначення, тематика, методи дослідження, отримані результати.

Переклади науково-технічних текстів також виділяються за типом адекватності:

1) стилістично адекватний переклад – це семантично повний, точний і стилістично еквівалентний переклад, що відповідає функціонально-стилістичним нормам мови перекладу;

2) прагмантично-адекватний або, як його ще називають, функціонально-адекватний переклад – це переклад, що правильно передає основну (домінуючу) комунікативну функцію оригінального тексту;

3) дезиративно-адекватний переклад – це переклад, що повно і правильно відповідає на інформаційний запит споживача і не обов'язково передає повний смисловий зміст і основну комунікативну функцію оригіналу.

ЗМІСТ

СЕКЦІЯ 1. ТЕОРІЯ, МЕТОДИ ТА ТЕХНОЛОГІЇ СОЦІАЛЬНОЇ РОБОТИ З ОКРЕМИМИ ГРУПАМИ КЛІЄНТІВ

Бацман О.С.	Міжнародний досвід організації соціальної роботи з багатодітними сім'ями	3
Бойко М.	Соціальна робота в Ізраїлі	8
Вінтоняк Г.М., Глоба С.М.	Особливості соціальної роботи щодо мотивації людей з інвалідністю до працевлаштування та підвищення їхньої соціальної компетентності на ринку праці	11
Голованова Д.В.	Фактори та причини девіантної поведінки підлітків	17
Непокупна Т.А., Горда К.А.	Проблема відносин влади і релігії (на основі проведеного опитування населення Полтавської обл.)	25
Заїка В.М.	Значення родової професії в професійній орієнтації сучасної молоді	29
Заїка В.М.	Особливості прояву екзаменаційного стресу в умовах учбової діяльності студентів	32
Землянська Н.Г., Семигіна Т.В.	Протидія експлуатації мігрантів: нові глобальні ініціативи	42
Каркач А.В.	Адаптивний потенціал людей похилого віку	46
Клевака Л.П.	Іпотерапія як засіб соціалізації дітей, що страждають аутизмом	48
Клевака Л.П., Гришко О.І.	Сім'я, що знаходиться у стані розлучення: сутність проблеми, вплив на дитину, соціально-психологічний супровід	51
Клевака Л.П.	Досвід професійної підготовки соціальних працівників в Бельгії	59
Мякушко Н.С.	Соціально-правова держава: концепція, політика, принципи	63
Чернов А.А.	Формування партнерських відносин батьків і закладу дошкільної освіти як підґрунтя якісних освітніх послуг	70
Чернов А.А.	Готовність українського садочку до нової української школи	80
Ямбогло Е.И.	Формирование коммуникативной компетенции педагогов	83

СЕКЦІЯ 2.
СОЦІОЛОГІЯ У XXI СТ.: МІЖ ЕКСТРИМІВ

Бацман О.С.	Соціальне конструювання «статі» людини з інвалідністю (за результатами соціологічного дослідження)	87
Безрукова О.А.	Політична відповідальність в контексті сучасних соціальних змін в Україні	89
Грабовець І.В.	Довіра до місцевої поліції як показник відчуття безпеки громадян (за результатами соціологічного дослідження у м. Кривий Ріг)	92
Губарь Т.В., Шилова П.Ю. Дембіцький С.	Аналіз соціокультурної зорієнтованості реклами	95
	Установки на громадську активність та джерела політичної інформації	102
Зоська Я.В.	Інтернет як простір реалізації споживчих інтенцій українців	105
Калашнікова Л.В.	Соціальний захист інтересів дітей з інвалідністю та дітей з обмеженими можливостями здоров'я: досвід емпіричного дослідження	108
Каркач А.В.	Телеспоживання як ідентифікатор стилю життя літніх людей	112
Лісеєнко О.В.	Сообливості та бар'єри розвитку креативної економіки в Україні: за результатами емпірико-соціологічних досліджень	117
Лобанова А.С.	Соціальна відповідальність підприємців у сучасній Україні як чинник суспільного розвитку	119
Пархоменко О.І.	Маніпулятивні технології в сфері сімейного судочинства: гендер і влада	122
Петренко-Лисак А.О., Чепак В.В. Проданюк Р.	Соціологія третього тисячоліття: оновлені знання, складні виклики, мінливі перспективи	125
	Екологічність та інформаційна безпека: інституційний базис	128
Святненко І.О.	Гендерна ксенофобія: теоретичний та емпіричний аспекти	132
Стадник А.Г.	Етимологічне пояснення терміну «інформаційна війна»	136
Tsitavets T.E.	Sociology of education today: challenges of interdisciplinarity	140
Фесенко А. М.	Проблема «знецінення праці» та соціального	142

Черноус Л.С.	відчуження молоді у сучасну добу Деякі аспекти взаємодії інформаційного суспільства і капіталу	145
Чорна В.О.	Соціально-професійна та соціально-трудова мобільність: теоретичні засади соціологічного вивчення	149

СЕКЦІЯ 3.

СТАНОВЛЕННЯ ТА РОЗВИТОК ПРАВОВОГО СТАТУСУ СУБ'ЄКТІВ ПРИВАТНОГО ПРАВА

Аванесян Г.М., Романенко Ю.А.	Окремі аспекти нормативного регулювання особистих немайнових відносин	152
Аванесян Г.М.	Договір найму (оренди) в правовій доктрині України	157
Божко В.М., Александрова Є.Ю.	Неефективність правового механізму реалізації права учасника АТО на першочергове відведення земельних ділянок для індивідуального житлового будівництва, садівництва і городництва	162
Божко В.М., Бондаренко К.С.	Роздуми над доцільністю запровадження в Україні загальнообов'язкового медичного страхування	167
Воротінцева Т.П.	Поняття, сутність та зміст професійної правосвідомості адвокатів	170
Герасименко О.О.	Процесуальні норми податкового права на сучасному етапі розвитку податкових відносин	172
Гладкий С.О.	Проблема несвідомого в контексті методології правового самопізнання	174
Гула Р.В., Вітринська О.В., Вдовіна О.О.	Глобалізація і глобальне інформаційне суспільство	179
Кальян С.Є., Кальян О.С.	Окремі питання становлення та діяльності єврейських громадських організацій в Україні	187
Кармаза О.О.	Пропозиції до законодавства України у сфері спадкування	192
Коваленко В.Ф.	Сексуальне насильство в країнах світу	195
Коломієць П.В.	Генеза термінологічного визначення податку	198
Короед С.О.	Особливості доказування в судових спорах між суб'єктами приватного права	202
Кравченко А.П., Гурій Т.А.	Правові засади працевлаштування та зайнятості молоді в Україні	206

Кравченко П.А., Кравченко А.П. Лаврик Г.В.	Взаємозв'язок права та моралі як складових елементів свідомості людини Верховенство права як підґрунтя здійснення правосуддя в Україні	208 211
Мамоян С.С.	Реформи бюджету, касового устрою та фінансового контролю в Російській імперії: періодизація на основі нормативних актів	215
Озерський І.В.	Окремі аспекти порушення прав соціальних робітників керівниками територіальних центрів соціального обслуговування	218
Пономаренко В. В.	Психологічний та правовий аналіз професійної діяльності адвоката	225
Рябуха Г.Ю., Гурій Т.А.	Поновлення працівника на роботі: особливості судового розгляду	228
Сарана С.В.	Використання аудиту у сфері податкового контролю	230
Товста С.П., Льченко В.С.	Підстави, принципи, межі та строки застосування господарсько-правової відповідальності та їх наукове значення	233
Трубников В.М.	Мета покарання: виправлення чи ресоціалізація?	241

СЕКЦІЯ 4.

ТЕНДЕНЦІ ТА ПРІОРИТЕТИ ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ ЕФЕКТИВНОГО РОЗВИТКУ СУБ'ЄКТІВ ГОСПОДАРЮВАННЯ В УМОВАХ РИНКОВОЇ ЕКОНОМІКИ

Безпарточний М.Г.	Дослідження соціально-демографічного стану в Україні з урахуванням міграційних процесів	248
Воробйова О.О.	Параметри оцінки конкурентної позиції страхової компанії	255
Гапчич Д.М.	Рентабельність як тотожність прибутковості чи доходності	260
Дорошенко А.П., Дорошенко О.О. Živitere M.	Сучасні особливості антикризового управління підприємством Стратегические векторы повышения конкурентоспособности предприятия и его продукции	262 265
Левитская А.П.	Информационная безопасность банковских систем, ее обеспечение	268
Пазушан А.В.	Напрями вдосконалення системи лізингових відносин в Україні	273

Рябуха А.Ю.	Інформаційні технології в забезпеченні розвитку економіки	275
Черкас В.В.	Концепція ідеалів оптимального оподаткування	281
Чичкало-Кондрацька І.Б.	Зарубіжний досвід впровадження «зелених» технологій малими та середніми підприємствами	283
Шаравара Р.І.	Глобалізація фінансових ринків: основні наслідки	287
Яшева Г.А.	Основные инструменты их роль в современной экономической системе фондового рынка	289

СЕКЦІЯ 5.

АКТУАЛЬНІ ПРОБЛЕМИ АДАПТИВНОЇ ФІЗИЧНОЇ КУЛЬТУРИ, СПОРТУ ТА ЗДОРОВ'Я ЛЮДИНИ

Беседа Н. А.	Організаційно-методичні основи здоров'я збереження студентської молоді	292
Бойко Г.М.	Загальна та спеціальна підготовка плавців із порушенням зору	295
Бойченко Л.Д.	Формування світоглядної культури здобувачів вищої освіти в процесі поза аудиторної роботи: аспекти досвіду	298
Волошко Л.Б.	Управління кар'єрними орієнтаціями в професійному розвитку майбутніх фізичних терапевтів, ерготерапевтів	301
Гета А.В.	Основні напрями впровадження інформаційних технологій у галузі фізичної культури та спорту	305
Клеценко Л.В.	Педагогічні аспекти формування цінностей здорового способу життя студентів ВНЗ	309
Луценко Р.В., Сидоренко А.Г., Рибалко Л.М.	Здоровий спосіб життя як умова його тривалості, фізичного і духовного розвитку	312
	Затребуваність суспільства у фахівцях фізичної реабілітації в умовах сталого розвитку	316
Sakhno T.V., Barashkov N.N., Korneev O.V., Korotkova I.V.	Application photodynamic therapy in oncology	320
Sakhno Yu.E., Korotkova I.V., Irgibayeva I.S.	DFT methods in studies on energetics of glycine on nanocrystals surface	323

Сахно Т.В., Семенов А.О., Кожушко Г.М., Сабир А. о. Б.	Знезараження води в басейнах УФ-опроміненням	326
Шенгерій Л.М., Кашникович І.С.	Офісна медитація як засіб підвищення стресостійкості	329

СЕКЦІЯ 6.

СУЧАСНІ ПРОБЛЕМИ ПЕРЕКЛАДОЗНАВСТВА (СУСПІЛЬНО-ПОЛІТИЧНИЙ ДИСКУРС)

Борзих О.А.	Сучасні аспекти перекладознавства в медичній освіті	332
Грінченко Н.О.	Труднощі перекладу назв англомовних фільмів, що містять інтертекстуальні та інтермедіальні відсилки (на прикладі біблійних алюзій)	336
Данилюк Л.В.	Загальна характеристика ділових листів	340
Demchenko N.O.	Students interpretation skills training	342
Кравченко В.Л.	Соціально-політичні зміни на європейському континенті	346
Крайник К.В.	Способи перекладу бізнес-ідіом	352
Лопата В.О.	Специфіка вживання дефектних дієслів у соціально-економічній сфері	357
Маленко О.О.	Жанрово-стилістичні труднощі перекладу англомовних науково-технічних текстів	359
Маноха О.В.	Міжнародні іспити та сертифікат з англійської мови	361
Мілер Н.	Шляхи розвитку перекладознавства в Німеччині	363
Рябокін Н.О.	Особливості перекладу англомовної законодавчої лексики на українську мову	371
Сирота Ю.О.	Граматичні трансформації	379
Сімачевська Ж.М.	Важливість перекладу науково-технічної літератури	381
Чеботарьова А.М., Гурій Т. А.	Специфіка молодіжного сленгу Полтавщини	382
Шахова В.В.	Автоматизований переклад	385
Якименко Я.В.	Основні види і форми науково-технічного перекладу	393